

รายงานการวิจัย

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่าย องค์กรพระพุทธรศาสนาในประเทศไทย

โดย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น) และคณะ
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสนอ

สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ร าย งาน ภา ร วิ จั ย

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่าย
องค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

โดย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น) และคณะ
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสนอ

สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ที่ปรึกษา	<p>พระพรหมบัณฑิต</p> <p>ทพ.กฤษฎา เรืองอารีรัชต์</p> <p>นพ.ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์</p>	<p>อธิการบดี</p> <p>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p> <p>ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p>
คณะผู้วิจัย	<p>พระมหาสุทิตย์ อากาศโร</p> <p>ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี</p> <p>พระครูพิพิธสุตาทร</p> <p>ดร.จักรกริช สังขมณี</p> <p>พระราชวรมนูญ คณบดีคณะพุทธศาสตร์</p> <p>ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี</p>	<p>(หัวหน้าแผนงานวิจัย)</p> <p>(หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 1)</p> <p>(หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 2)</p> <p>(หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 3)</p> <p>(หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 4)</p> <p>(หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 5)</p>
กองบรรณาธิการ	<p>สายชล ปัญุชิต</p> <p>รินนา ทากุดเรือ</p> <p>ปรีวุฒิ ภิญโญสินวัฒน์</p>	<p>แพรวนาภา ไผ่เครือ</p> <p>ภูเบศ วัฒนชานนท์</p>
ปีที่พิมพ์	พฤษภาคม 2556 จำนวน 1,500 เล่ม	
สนับสนุน	<p>สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p> <p>สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p>	
จัดพิมพ์โดย	<p>ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะองค์กร (Happy Workplace)</p> <p>สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p> <p>อาคารศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ เลขที่ 99/8 ซอยงามดูพลี</p> <p>แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120</p>	
ปก	พิจิตร พรหมลี	
รูปเล่ม	บุศกรณ์ สรรพกิจจานนท์	
พิมพ์ที่	<p>บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด</p> <p>49/232 หมู่ 7 ต.เสาธงหิน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140</p>	

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและองค์ความรู้ของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในสังคมไทย และ 4) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา 5 กลุ่มใหญ่ในสังคมไทยที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิต การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในลักษณะของการสุ่มเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ 1) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา 2) กลุ่มพระสงฆ์พัฒนาเพื่อชีวิตและสังคม 3) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคมหรือกลุ่มขบวนการพุทธใหม่ 4) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษา 5) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง

ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีบทบาทหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมโดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนาให้กับผู้คนในสังคม ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะใช้กระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกัน เช่น เน้นการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ การพัฒนาสังคม การเสริมสร้างจริยธรรม การปฏิบัติภาวนา เป็นต้น แต่โดยภาพรวม คือ การพัฒนาให้บุคคล

และสังคมได้มีการเรียนรู้จากสิ่งที่ยี่ง่ายไปสู่การมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีจิตใจและสติปัญญาในการพัฒนาตนเองและการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

สำหรับหลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคมนั้น ประกอบด้วยหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงสังขารของชีวิตและหลักจริยธรรมเพื่อให้บุคคลและสังคมได้มีการเกื้อกูลต่อกัน โดยใช้วิธีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการประสานเชื่อมโยงผู้คนในสังคมให้มีการสร้างสรรค์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และความสงบสุขของสังคม ซึ่งคณะสงฆ์ได้มีการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคมและหลักพระธรรมวินัย ซึ่งในระดับโลกิยะเน้นการพัฒนาคนเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเป็นธรรม มีการพัฒนาด้านกาย ศีล จิตใจ และปัญญา ในระดับโลกุตตระเน้นการพัฒนาคนเพื่อให้มีจิตใจและปัญญาที่สมบูรณ์เห็นสังขารของชีวิต

ส่วนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์นั้น พบว่า เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทั้งภายในองค์กรคณะสงฆ์และการปฏิสัมพันธ์ภายนอกกับฝ่ายต่างๆ ในสังคม เช่น ภาครัฐ ประชาชน องค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งได้มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งสามารถสร้างพลังทางสังคมในการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคม โดยมีเครือข่ายธรรมะ การทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยเป็นปัจจัยหลักในการเชื่อมโยงกัลยาณมิตร การแก้ไขปัญหาทางสังคม การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวทางในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้นควรมี 3 รูปแบบ คือ 1) การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย เพื่อนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจและสังคม 2) การบริหารตามกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการเสริมสร้างความเกื้อกูลและความเรียบร้อยดีงามแห่งหมู่คณะ และ 3) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย เพื่อการจัดการเชิงพื้นที่ให้เกิดพลังแห่งการพัฒนา ซึ่งรูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของคณะสงฆ์นั้นอาจจะมีกระบวนการบริหารที่แตกต่างกันไปตามหลักการ เป้าหมาย และอัตลักษณ์ของคณะสงฆ์หรือตามโครงสร้าง อำนาจ และหน้าที่ของคณะสงฆ์ โดยจะต้องมีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล การสร้างประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

สำหรับปัจจัยเกื้อกูลต่อการทำงานของคณะสงฆ์นั้น พบว่า มีปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยภายในของคณะสงฆ์ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัจจัยภายนอกและสถานการณ์ทางสังคมที่จะช่วยเกื้อกูลให้คณะสงฆ์ได้ทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การมีพื้นฐานของความรู้ตามพระธรรมวินัยที่ดี การมีระบบและกลไกการบริหารจัดการที่เหมาะสม การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติที่มาจากพลังแห่งปัญญาและความเมตตา ดังนั้น การที่จะส่งเสริมการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั้น สิ่งที่สำคัญ คือ จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย ภูมิปัญญาสากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ในลักษณะของการบูรณาการที่เน้นการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญา

Abstract

This research project on “The Development of Management and Network of Buddhist Organizations in Thailand” comprises 4 main objectives: 1) to critically survey the application of Buddhist teachings and knowledge of Sangha and Buddhist organizations in Thailand; 2) to explore the variance of approaches and processes in the management of Sangha and Buddhist organizations in Thailand; 3) to investigate the possibilities for the improvement of livelihood and learning environments of the Sangha in Thailand and lastly 4) to enhance the capacity of network building and the management of Sangha and Buddhist organizations in Thailand.

The study employs documentary and qualitative research techniques in the examination of 5 main groups of Sangha and Buddhist organizations in Thailand. These are key actors in shaping country’s education development, livelihood improvement, the application of Buddhist teaching in strengthening individuals and societal capacity as well as the preservation and dissemination of Dharma in contemporary Thailand. The research uses purposive sampling technique to select key informants from 5 nationwide groups consisting of 1) Sangha and Buddhist organizations with fundamental focus on the dissemination of Dharma and religious practices for intellectual and spiritual improvements; 2) monks and Buddhist groups working on social and livelihood development; 3) new Buddhist movement deploying technologies and communication strategies to promote the access of Dharma in everyday lives; 4) monks and Buddhist groups emphasizing on education provision and development and lastly 5) Sangha and Buddhist groups in the administrative line of monastic governing body.

The research found that Sangha, leading Buddhist monks and organizations in Thailand have played very crucial roles in the dissemination of Dharma and the development of society in accordance with the essence of Buddhist teaching. Despite the variety of approaches employed—educational, social, moral, and practical focused—by and large, these Buddhist monks and organizations have provided baseline opportunities and tools for individuals and society to be able to learn from the very fundamentals to the reach point where appropriate behaviors is possible. This has lead to the spiritual and intellectual development of individuals which, in turn, allows secured and peaceful living in a better society.

The canonical aspects of Buddhist Dharma employed in the improvement of individuals and society consists of the teachings on the fundamental truth of life and the moral framework for individuals to be able to live together in a caring society. Such teachings are also integrated well with local and international wisdoms as well as connected with the multiplicity of people's ways of life to enhance the creativity and capacity in promoting Buddhism, cultures, traditions, and happiness of a wider society. At the same time, the Sangha has also continuously learned to adapt and improve itself especially on its human resource within the context of integrating of Dharma in a changing society. The worldly achievement is for refined livelihood—physically, religiously, and intellectually—in accordance with Dharma teaching while the transcendental achievement is for the holistic betterment of individuals and the recognition of basic truth of lives and living.

On the aspect of network building for the societal learning and accessing of Dharma, the research found that the monastic and profane networks have prospered from the persevering interactions between internal organizations of Sangha as well as with other actors in the wider society. The external, secular actors involves public sector, civil society, as well as private sectors which has recurrently worked together with religious organizations in exchanging resources, sharing lessons learned, assisting in different capacity,

as well as socially reinforcing each others in promoting Buddhism along with social development.

The study suggests that there are 3 main approaches in strengthening the capacity and effectiveness of Buddhist organizations in Thailand. First, canonical based approach primarily to dissemination of Dharma for the improvement of individual's mind and society. Second, Sangha administrative approach to provide a stable platform for the promotion of monastic unity and integrity. Lastly, spatial and networking approach for organizational and social development. The last approach can be achieved through different means and resources based on the principles, objectives, duties, structures, and identities of the organizations. However, each Buddhist organization should consider embracing modern wisdoms and technologies to support and enhance the religious missions it aims for.

The study also shows that factors underpinning the effectiveness of Buddhist organizations and the achievement of Sangha are varied ranging from internal, external to individual factors of particular monks. These consist, but not limited to, the comprehension of basic knowledge in Dharma and Buddhist disciplines; the appropriateness of organizational management mechanism and system, the adaptation and reflection of Buddhist organizations on the changing conditions of the society as well the construction of knowledge and practices based on intellect and compassion. The study argues that decisive factors in promoting Buddhist organizations and management to accomplish their missions and fulfill their crucial function in the society thus lie in the continuity of learning and practicing of Buddhist teaching, the incorporation of international and local wisdoms, as well as the placement of the organizations in the wider and multiple social spaces that allows the integration of Dharma into improvement spiritual and intellectual of distinctive individuals in everyday living.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะพัฒนาระบบการบริหารจัดการและเสริมสร้างการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของ นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้นำไปสู่การจัดการสุขภาวะแบบองค์รวมของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และหาแนวทางที่จะนำไปสู่ “การเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาบุคคลและสังคมบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณ นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ เป็นอย่างยิ่งที่ให้แนวคิดและแนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาจริยธรรม การจัดการสุขภาวะแบบองค์รวม การบริหารจัดการองค์กรและการเรียนรู้ของสังคมไทย

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กรุณาให้แนวคิดและสนับสนุนการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี ทำให้วิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ในฐานะหัวหน้าคณะนักวิจัย ผู้เขียนขออนุโมทนาขอบคุณคณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาทิ พระราชวรมณี พระครูพิพิธสุตาทร ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี ดร.ณทีร์ ศรีดี และนักวิจัยภายนอก อาทิ ดร.จักรกริช สังขมณี ดร.สุวิญ รักษัตย์ อ.สายชล ปัญญาจิต และคณะนักวิจัยท่านอื่นๆ ที่ช่วยกันศึกษาวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาทั่วประเทศ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เห็นทิศทางการบริหารจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายของคณะสงฆ์ไทย

ผลการศึกษาวิจัยฉบับนี้ทำให้ทราบว่า คณะสงฆ์ไทยนั้นมีบทบาท หน้าที่ในการพัฒนาจิตใจและสังคมเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีวิธีการและเป้าหมายที่แตกต่างกันไปตามศรัทธาความเชื่อ ตลอดจนการบริหารจัดการและบริบททางสังคม แต่โดยภาพรวมคณะสงฆ์ทุกกลุ่มทุกสายล้วนมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างประโยชน์และความสุขแก่บุคคลและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

คุณงามความดีที่เกิดจากความมีอุทิศสภาวะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาพระมหาเถระพระสงฆ์ และนักปราชญ์ ผู้มีสติปัญญาอันเฉียบแหลมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมคำสอนที่มีคุณค่าและมีความหมายประดุจดังประทีปที่ส่องแสงในยามค่ำคืนอันมืดมิดให้ความคิดและปัญญาต่อพุทธศาสนิกชนและสังคมไทย

ขอความเป็นไปในโลกจงเป็นประดุจดังคำปรารภของพระสิริมังคลาจารย์ที่รจนาไว้ในนิคมคาถาแห่งคัมภีร์จกัวาฬที่ป็นว่า “...ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธารโดยดี นำปรุพีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ ขอพระราชาทรงรักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประดุจมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิตย์เทอญ...”

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ

วันที่ 1 พฤษภาคม 2556

สารบัญ

บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(6)
สารบัญ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมา หลักการและเหตุผล	2
1.2 กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน	8
1.3 วัตถุประสงค์	9
1.4 เป้าหมาย	9
1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	11
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	13
1.7 ยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงาน	14
1.8 วิธีการดำเนินการวิจัย	15
1.9 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	19
1.10 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	20
บทที่ 2 องค์กรทางพระพุทธศาสนา : ข้อมูลพื้นฐาน กิจกรรม องค์ความรู้ และอิทธิพลทางสังคม	21
2.1 กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาที่เน้น การเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ	23
2.1.1 วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จ.ราชบุรี	24
2.1.2 วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี	28
2.1.3 สวณโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี	30
2.1.4 วัดสนามโนน จ.นนทบุรี	33
2.1.5 วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี	35

2.2	กลุ่มพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน	40
2.2.1	พระสงฆ์พัฒนาที่ดำเนินงานเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม	40
2.2.2	เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ	49
2.2.3	กลุ่มเสขิยธรรม	51
2.2.4	เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม	54
2.2.5	เครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทย	55
2.2.6	เครือข่ายพุทธชนันต์ - สังฆะเพื่อสังคม	56
2.3	กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรสายเผยแผ่ที่มีการถ่ายทอด หลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม	59
2.3.1	สถาบันวิมุตตยาลัย (มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์)	59
2.3.2	เสถียรธรรมสถาน	62
2.3.3	ท่านดิช นัท ฮันท์ หรือกลุ่มสังฆะแห่งหมู่บ้านพลัม	64
2.3.4	พระราชญาณกวี และวิทยาลัยศาสนทายาท	66
2.3.5	พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต และกลุ่มธรรมะเดลิเวอรี่	68
2.4	กลุ่มพระสงฆ์ด้านการจัดการการศึกษาทางพระพุทธศาสนา	71
2.4.1	การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม-ธรรมศึกษา	72
2.4.2	การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	75
2.4.3	การศึกษาสงเคราะห์ของโรงเรียนการกุศลของวัด	77
2.4.4	ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	77
2.4.5	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	78
2.4.6	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	80
2.5	กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง	83
2.5.1	การบริหารจัดการองค์กรการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย	84
2.5.2	การบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์นครสวรรค์	88
2.5.3	การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี	89
2.5.4	คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา	93

บทที่ 3	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	99
3.1	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา	101
3.1.1	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ	101
3.1.2	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสังฆพัฒนา เพื่อชีวิตและชุมชน	103
3.1.3	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์ และองค์กรสายการเผยแผ่ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรม ผ่านการสื่อสารทางสังคม (กลุ่มขบวนการพุทธใหม่)	105
3.1.4	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์ด้านการจัดการ การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	107
3.1.5	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กร คณะสงฆ์สายการปกครอง	109
3.2	การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย	112
3.2.1	ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของวัด หลวงพ่อดธรรมกายาราม	114
3.2.2	ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของสวนโมกขพลาราม	116
3.2.3	ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสังฆพัฒนา ในสังคมไทย	117
3.2.4	ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์กลุ่มขบวนการ พุทธใหม่	119
3.2.5	ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนการกุศลของวัด	120
3.3	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสงฆ์และองค์กร พระพุทธศาสนาในสังคมไทย	124
3.3.1	ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของวัดหลวงพ่อด ธรรมกายาราม	125

3.3.2	ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วัดหนองป่าพง	126
3.3.3	ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสวนโมกขพลาราม	127
3.3.4	ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆพัฒนา	128
3.3.5	ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสงฆ์ สายการปกครอง	130
บทที่ 4	รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	135
4.1	รูปแบบเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย	137
4.1.1	รูปแบบเครือข่ายธรรมะของพระสงฆ์และองค์กร พระพุทธศาสนาในสังคมไทย	140
4.1.2	เครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ของพระสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	146
4.1.3	เครือข่ายพื้นที่ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย	159
4.2	กระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม เพื่อการเรียนรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	161
บทที่ 5	การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	169
5.1	การพัฒนาระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และ องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	171
5.1.1	การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย	171
5.1.2	การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์	177
5.1.3	การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย	180
5.2	ปัจจัยเกื้อกูลต่อการจัดการของพระสงฆ์และองค์กร พระพุทธศาสนาในสังคมไทย	186
5.3	ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทย	191

บทที่ 6	สรุปและข้อเสนอแนะ	193
	สรุปผลการศึกษา	197
	ข้อเสนอแนะ	222
ภาคผนวก		225
	บรรณานุกรม	232
	เกี่ยวกับคณะผู้วิจัย	244

1

ບຸກຄົນ

1. ความเป็นมา หลักการและเหตุผล

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 2-3 หรือเมื่อประมาณ พ.ศ.236 ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดียในสมัยนั้น พระเถระ 2 รูป คือ พระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมายังดินแดนประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ดินแดนที่มีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศต่างๆ รวมกันอยู่หลายประเทศ ทั้งพม่า เวียดนาม กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ไทย และนับจากนั้นเป็นต้นมาอารยธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น นับตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา การดำรงอยู่ในวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรมจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา และกระบวนการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม ในขณะที่สถานที่สำคัญหรือวัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้าน

โบราณคดี จารัตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติความเป็นมาของผู้คนในสังคม

หลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 มรรคมืองค์ 8 หลักปฏิบัติจสมุปปบาท และหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้รับการประยุกต์ใช้ไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคมในมิติต่างๆ ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ โดยมีการประยุกต์ใช้ทั้งในด้านการพัฒนาบุคคล การปกครองบ้านเมืองตามหลักทศพิธราชธรรม การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักสัมมาอาชีวะและการรู้จักประมาณในการบริโภค และการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคม เป็นต้น

หลักการและวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้มีขยายขอบเขตไปสู่การดำเนินการในมิติต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังที่หลวงพ่อบุญทศมาสภิกขุ (2548, น. 15-25) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักพุทธธรรมไว้ 3 ประการ คือ 1) หลักพุทธธรรม จะช่วยให้บุคคลและสังคมมีความรัก ความเมตตา และมีความสามัคคี สามารถร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันได้ หากขาดหลักธรรม ผู้คนก็จะขาดความรัก ความเมตตาต่อกัน 2) หลักพุทธธรรมจะช่วยให้ผู้คนมีทิฐิสามัญญตา คือ มีความเห็นเสมอกัน มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเชื่อ และมีอุดมคติเสมอกัน ดังนั้น ถ้าบุคคลมีทิฐิ มีความเห็นร่วมกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะหมดปัญหาไป เพราะการที่บุคคลและสังคมจะทะเลาะวิวาทกันได้ ก็เพราะว่ามีทิฐิคือความเห็นไม่ตรงกัน เมื่อมีทิฐิไม่ตรงกันก็เกิดการทุ่มเถียงทะเลาะวิวาท แก่งแย่งหรือเกลียดชังกัน 3) กัมมสามัญญตา คือ การกระทำที่เสมอกัน ถ้ามีหลักธรรมอยู่ในโลกหรือเป็นหลักยึดถือปฏิบัติอยู่ในโลกมนุษย์ทุกคนก็จะมีกรกระทำเสมอกัน ทั้งในเรื่อง ศีล คือ พื้นฐานขั้นต้นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกัน จากนั้นก็จะมีประพจน์ที่เป็นไปในแนวเดียวกันอย่างกลมกลืนกัน คือ เสมอกันด้วยสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่จะดับทุกข์ของบุคคลและสังคมได้ ในขณะที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2546, น.1) ได้กล่าวถึงหลักพุทธธรรมว่า เป็นสิ่งที่สอนให้คนทุกประเภททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งในทางวัตถุและเพื่อประโยชน์ซึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ หลักพุทธธรรมยังถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการดำเนินกิจกรรมของบุคคลและสังคมทั้งในฐานะแนวคิดและหลักการปฏิบัติในศาสตร์สาขาต่างๆ อาทิ สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ เป็นต้น มียุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมมากมายในปัจจุบันที่ถือเป็นการพัฒนาทางเลือกที่นำหลักการทางพุทธศาสนามา

ประยุกต์ใช้ อาทิ หลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมาภิบาล เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในการพัฒนามนุษย์และการพัฒนาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยที่ปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถเลือกสรรหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับกิจการที่ตนเองและองค์กรดำเนินการ

ในด้านการเผยแผ่หลักพุทธธรรมนั้น พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะส่งเสริม เผยแผ่ให้เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ คือ การเข้าถึงและเข้าใจธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ถ้าพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนามีบทบาทที่เด่นชัดสามารถดำเนินการในรูปแบบที่เหมาะสมแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้าหากพิจารณาถึงพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันที่มีจำนวน 35,000 กว่าวัด/องค์กรทั่วประเทศ มีพระสงฆ์ (ทั้งพระภิกษุ-สามเณร) ประมาณ 300,000 รูป แล้วจะเห็นได้ว่า วัดและพระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับชุมชนหรือผู้คนจำนวนมาก การพัฒนาพระสงฆ์ วัด และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง อันจะนำมาซึ่งกระบวนการพัฒนาทางสังคมที่หลากหลาย และจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะพบว่า พระสงฆ์ วัด และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีรูปแบบและกระบวนการดำเนินการที่แตกต่างกันไป บางวัด บางกลุ่ม บางองค์กรมีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับสถาบันหลักของชาติ ฉะนั้น การดำเนินการด้านพระศาสนาก็จะเป็นทางการ มีระบบระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติและพระมหากษัตริย์ ในขณะที่บางวัด บางกลุ่ม บางองค์กรมีความผูกพันกับชุมชนในฐานะองค์กรทางสังคม การดำเนินการด้านพระศาสนาก็จะเป็นแบบวิถีของชาวบ้านที่อาศัยประเพณีวัฒนธรรมเป็นฐานการดำเนินงาน ซึ่งมีการแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความซับซ้อนทางสังคม วิถีชีวิต และการแสวงหาความพึงใจที่เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อตอบสนองความเป็นปัจเจกและกลุ่มบุคคลมากขึ้น รวมไปถึงองค์กรทางพระพุทธศาสนาในกระแสหลัก คือ องค์กรสงฆ์ในด้านการปกครองและการศึกษาแบบดั้งเดิมไม่ปรากฏภาพของความโดดเด่นในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนต่อสาธารณะ มีการดำเนินการในเชิงพิธีกรรมมากกว่าการเรียนรู้ในเชิงลึกและมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง รวมทั้งการที่ชาวพุทธส่วนหนึ่งมิได้มีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในมิตินอกเหนือจากที่ปรากฏในเชิงรูปแบบและพิธีกรรม จึงทำให้เกิดภาวะสูญญากาศของศรัทธาความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพทางสังคม ทั้งที่ภาพรวมของ

องค์กรทางพระพุทธศาสนา คือ “วัด” ได้มีการก่อสร้างวัดถุเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย แต่ภาพลักษณ์การทำงานของคณะสงฆ์กับการให้คุณค่าต่อสังคม ยังพบว่ามีการดำเนินการที่น้อยกว่าที่ควรจะเป็น พระสงฆ์และกลุ่มองค์กรทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จึงเป็นลักษณะองค์กรด้าน “พิธีกรรม-บุญ-ประเพณีเฉพาะทาง-และการพรมน้ำมนต์-การปลุกเสก” (พระระพิน พุทธสาโร, 2554) ซึ่งทำให้เกิดขบวนการแสวงหาทางออกในเรื่องความเชื่อและเป้าประสงค์เฉพาะทางตามความเชื่อของกลุ่มตนเองมากขึ้น ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) มองว่า การถือปฏิบัติดังกล่าวแยกส่วนกับหลักพุทธธรรม แต่ก็ปรากฏหนึ่งที่ยังแอบอยู่กับพระพุทธศาสนาว่า “...ยึดถือพิธีลัทธิพิธีมากมาย... ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะแย้งกับหลักพุทธธรรม แม้ว่าจะแฝงตัวอยู่ในฉายาของพระพุทธศาสนาก็ตาม...” ซึ่งในความแปลกแยกต่างนี้กลายเป็นการยอมรับในเรื่องของความเชื่อกระแสหลักที่พึงพอใจกับการเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะเป็นพิธีหนึ่งของกรรมปฏิบัติ นั้น เช่น กระแสของวัดถุมงคลจตุคามรามเทพ และกลุ่มวัดถุมงคลที่อิงอาศัยพระพุทธศาสนา

ความหลากหลายทางสังคมดังกล่าวทำให้ผู้คาดหวังจากพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ตลอดจนเข้าใจและรับรู้พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการที่ไม่เหมือนกัน สภาพเช่นนี้เรียกร้องให้พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้หลากหลายขึ้น เพื่อตอบสนองของกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคม โดยในความหลากหลายเหล่านี้ พระอาจารย์ไพศาล วิสาโล (2546, น.149) ได้ให้ข้อมูลว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองกับความซับซ้อนของสังคม” หรือมองอีกมุมหนึ่งอาจเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการเชิงพุทธภายใต้ความอ่อนแอของพุทธกระแสหลักที่นับวันจะเดินออกจากจุดประสงค์ของพระพุทธเจ้า จึงทำให้เกิดการแสวงหาคุณค่าแท้ในเชิงของการปรับเปลี่ยนตามนัยของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาได้ระบุว่า ทุกครั้งที่มีกระแสความคิดหรือกระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ไหลบ่าเข้ามาในสังคม ผลที่เกิดขึ้นกับศาสนาดั้งเดิมในสังคมนั้นมักจะมี 4 แบบ คือ 1) ศาสนานั้นถูกลดบทบาทลง 2) ศาสนาดั้งเดิมอ่อนอ่อนผ่อนตามไปตามสถานการณ์ใหม่หรือความคิดใหม่ 3) เกิดการปรับตัวในศาสนาเพื่อธำรงคุณค่าเดิมเอาไว้ 4) ศาสนานั้นปิดตัวเองและพยายามกลับไปหา “ความจริงแท้” ในอดีต

ท่ามกลางของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ดูประหนึ่งเป็นความแปลกแยก อ่อนแอ มีความหลากหลาย และองค์กรต่างๆ นั้นมีกระบวนการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพในเชิงพุทธแท้มากขึ้นนั้น ในขณะที่เดียวกันก็จะมีกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มองค์กรชาวพุทธที่มีความสนใจเฉพาะด้านได้นำหลักพุทธธรรมขึ้นมาศึกษาและปฏิบัติเพื่อตอบสนองลักษณะเฉพาะกลุ่มและมีเป้าหมายในเชิงพุทธที่ยังสัมพันธ์กับคัมภีร์กระแสหลัก คือ “พระไตรปิฎก” หรือ

พระพุทธศาสนาในภาพรวม จึงทำให้เห็นสภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาในมิติใหม่ ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะมากขึ้น อาทิ

1) กลุ่มพระสงฆ์ องค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจ และปัญญา เช่น สายสวนโมกขพลาราม สายวัดหนองป่าพง สายวัดหลวงพ่อดุสิต สายวัดพระธรรมกาย เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อสังคมในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ (พระสุบิน ปณีโต) วัดพระบาทน้ำพุ กลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาภาคเหนือ เป็นต้น

3) กลุ่มที่มีการสื่อสารทางสังคมและกลุ่มที่ประยุกต์แนวคิดจากนิกายอื่น เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัมในประเทศไทย เป็นต้น

4) กลุ่มองค์กรสงฆ์สายการศึกษาด้านปริยัติจากระบบดั้งเดิมที่มีส่วนในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น สายนักธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สำนักปฏิบัติธรรม และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง

5) กลุ่มองค์กรสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโครงสร้างการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับภาค จังหวัด จนไปถึงในระดับตำบล โดยมีบทบาทหลักในการดูแลพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมทั่วประเทศ

นอกจากกลุ่มองค์กรทางพระสงฆ์แล้ว ยังมีองค์กรทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนอีกจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกจำนวนมาก เช่น สถาบันแม่ชีไทย เปรียญธรรมสมาคม ยูวพุทธิกสมาคม หรือแม้แต่มูลนิธิของชาวพุทธต่างๆ ที่เน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งกลุ่มพระสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว ต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ที่แตกต่างกันไปเพื่อตอบสนององความซับซ้อนทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของสังคมโลก โดยในบางครั้งกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาทุกสายก็มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน มีร่วมมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ในบางครั้งเป็นเสมือนต่างคนต่างทำ มิได้เป็นเอกภาพในเชิงการบริหารจัดการ ทั้งๆ ที่ทุกกลุ่ม ทุกสายอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยของพระองค์หรือแม้แต่ภายใต้กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับเดียวกัน หรือในอีกกรณีหนึ่งอาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการขับเคลื่อนเพื่อตอบสนองความเป็นปัจเจกและกลุ่มมากยิ่งขึ้นนอกเหนือไปจากรูปแบบพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติหรือมีการประยุกต์ ตีความใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรสามารถฟันฝ่าอุปสรรค สืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา และดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์และสภาพการณ์ในสังคมไทย

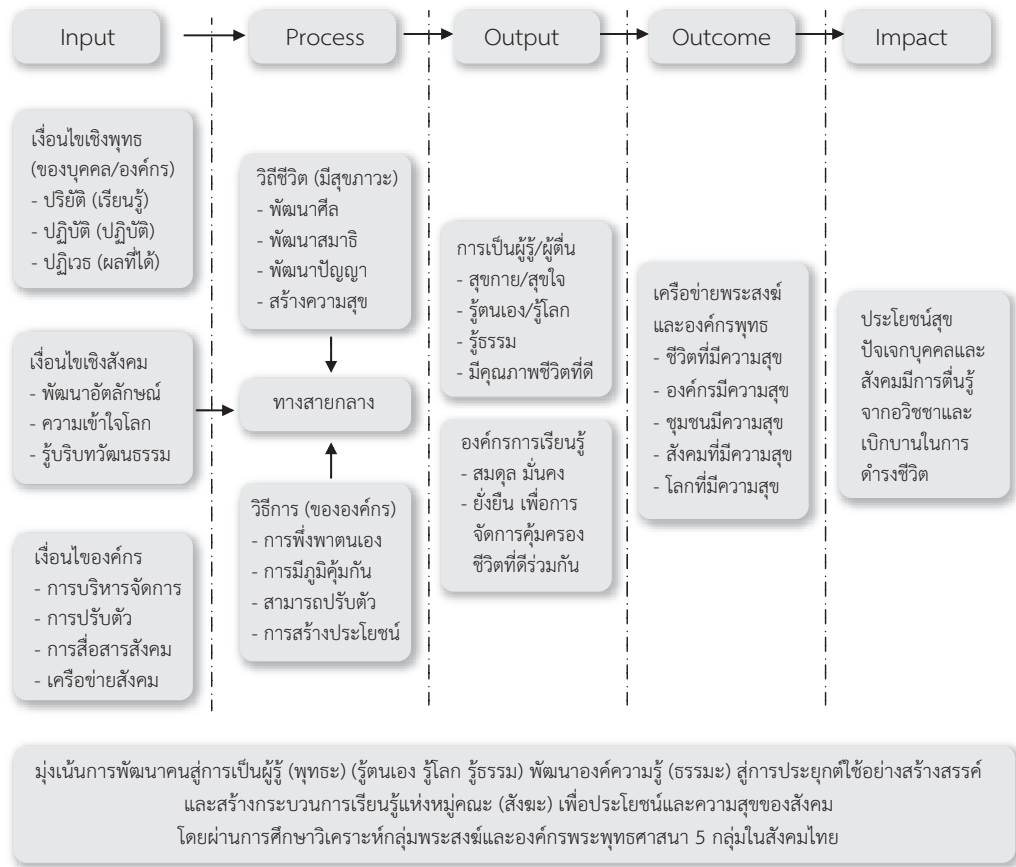

จากสภาพการณ์ดังกล่าว การให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรภายใน คือ พระสงฆ์ โดยการยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เชิงพุทธ (การให้มีปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ) หรือคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ของพระสงฆ์ และการพัฒนาระบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อให้พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนามีระบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีความเป็นเอกภาพในการที่จะดำเนินการตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกท่านจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่อกุศล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการในการจัดการตนเองและองค์กรเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขของผู้คนในสังคมสืบต่อไป

ดังนั้น คณะผู้วิจัย ในฐานะมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการแก่สังคม จึงสนใจที่จะศึกษา วิเคราะห์ ถึงรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ และระบบการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในด้านการพัฒนา รักษา สืบทอด และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาองค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างเครือข่ายทางสังคม หรือเพื่อให้มีรูปแบบและกระบวนการที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และประโยชน์สุขตามหลักการพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการนำหลักการแห่ง “การตื่นรู้” ที่หมายถึง การตื่นรู้จากสิ่งที่ไม่รู้ ความหลง งามาย หรือการประหลาดในทางที่ผิด (อวิชชา) และรู้ในแนวทางที่ถูกต้อง คือ รู้จักตนเอง (มีโยนิโสมนสิการ มีสติรู้เท่าทัน ความเปลี่ยนแปลง) รู้โลก (บริบททางสังคม) และรู้ธรรม (มีความรู้ในการสร้างประโยชน์สุข) มาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์หรือบูรณาการเข้ายุคสมัยในมิติของการจัดการตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีฐานมาจากหลักพุทธธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ

การดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต-การเรียนรู้ของพระสงฆ์ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีกรอบแนวคิดในการดำเนินการดังนี้

กรอบแนวคิดนี้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ในฐานะบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้รู้ในด้านปรัยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ มีความเข้าใจในบริบททางสังคม วัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลง และความซับซ้อนของสังคมโลก สามารถยกระดับพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาไปสู่การประยุกต์ใช้ในมิติต่างๆ โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ในที่สุดจะทำให้เกิดการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นประโยชน์และความสุขของสังคม

แผนงานและกรอบแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับแผนการสร้างเสริมสุขภาพในองค์กรของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่มุ่งสนับสนุนการพัฒนากระบวนการและกลไกการบริหารจัดการภายในองค์กรที่ส่งผลต่อสุขภาพของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้อง และสนับสนุนกระบวนการเพื่อการพัฒนาจิตและพัฒนาปัญญาของบุคลากรในองค์กรต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายทางสังคม

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้จากกิจกรรม/โครงการพัฒนาในระดับต่างๆ ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของภาคีที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในด้านการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร และการสร้างเครือข่ายทางสังคม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

4. เป้าหมาย

1. เป้าหมายเชิงคุณภาพ

- 1) ได้สรุปบทเรียน องค์ความรู้ การประยุกต์หลักพุทธธรรม (การพัฒนา รักษา และการสืบทอดหลักพุทธธรรม) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 2) ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3) ได้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในฐานะบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

4) ได้มีการส่งเสริมการจัดการความรู้ การพัฒนากระบวนการและกลไกในการจัดการเครือข่ายขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

5) ได้แนวทางการพัฒนาด้านสุขภาวะและการเรียนรู้ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2. เป้าหมายเชิงปริมาณ

1) ได้เอกสารชุดความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตพระสงฆ์และการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจำนวน 5 ชุด

2) พระเถระ ผู้นำ ตัวแทนองค์กรทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มที่ศึกษา 5 โครงการย่อย ไม่น้อยกว่า 250 รูป/คน (โครงการละ 50 รูป/คน) หรือมีกลุ่ม/องค์กรเข้าร่วม ไม่น้อยกว่า 200 องค์กร (โครงการละ 40 องค์กร) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3) พระสงฆ์และประชาชนที่เกี่ยวข้องในแต่ละกลุ่ม จำนวนไม่น้อยกว่า 1,000 รูป/คน (โครงการละ 200 รูป/คน) ได้มีแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา

4) เกิดเครือข่ายการทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจำนวน 5 เครือข่ายหลัก และเครือข่ายเชิงพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 จังหวัด เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขแก่บุคคลและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

5) มีแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดด้านสุขภาวะ การเรียนรู้/การจัดการความรู้ และการสร้างประโยชน์สุขของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในไทย

5. ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการศึกษา วิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (การพัฒนา รักษา และการสืบทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์) และองค์ความรู้ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในด้านการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร และการสร้างเครือข่ายทางสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ การเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนาที่สามารถยกระดับไปสู่การจัดการตนเองทั้งในส่วนขององค์กรคณะสงฆ์ องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประชาชนทั่วไปและในระดับนโยบาย

2. ขอบเขตด้านองค์กร ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ดังนั้น จึงกำหนดกลุ่มองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มใหญ่ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม การพัฒนาองค์กรและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย คือ

1) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติในเชิงจิตใจและปัญญา เช่น สายสวนโมกขพลาราม สายวัดหนองปรังพง สายวัดหลวงพ่อดุสิต สายวัดพระธรรมกาย หรือแม้แต่สายสันตโศก เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อสังคมที่ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ (พระสุบิน ปณีโต) วัดพระบาทน้ำพุ กลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาภาคเหนือและภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเน้นการพัฒนาสังคมและชุมชน โดยอาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมในการจัดการร่วมกับชุมชน

3) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม และกลุ่มที่ประยุกต์แนวคิดจากนิกายอื่น (ขบวนการพุทธใหม่) เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ดิช นัท ฮัน) กลุ่มปฏิบัติแบบเซน (เงิน-

ญี่ปุ่น) รวมทั้งกลุ่มองค์กรทางพุทธศาสนาที่มีการศึกษาร่วมกับศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในสังคมไทย เป็นต้น

4) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธรศาสนาสายการศึกษาด้านปริยัติธรรมจากระบบดั้งเดิมที่เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เช่น กลุ่มการศึกษานักธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง และกลุ่มการศึกษาสงเคราะห์ (เช่น วัดสระแก้ว อ่างทอง) ซึ่งเน้นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นต้น

5) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโครงสร้างการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับภาค จังหวัด จนไปถึงในระดับตำบล โดยมีบทบาทหลักในการดูแลพระสงฆ์และองค์กรทางพุทธศาสนาในภาพรวมทั่วประเทศ โดยในการศึกษาคั้งนี้ มุ่งการศึกษาในระดับภาคและจังหวัด 4 จังหวัด คือ เชียงราย นครสวรรค์ กาญจนบุรี และนครราชสีมา

โดยมีสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงกิจกรรม ความรู้ และกระบวนการของการศึกษาวิจัย

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

1) พระเถระ คณะสงฆ์ ตัวแทนกลุ่ม/องค์กรทางพระพุทธรศาสนาที่เกี่ยวข้องใน 5 กลุ่มๆ ละ 50 รูป/คน จำนวน 250 รูปคน โดยวิธีการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์

2) พระภิกษุ-สามเณร บุคลากรและประชาชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์หรือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธรศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในกลุ่มองค์กรดังกล่าว จำนวนกลุ่มละ 200 ราย รวม 1,000 ราย โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละองค์กรในพื้นที่ 4 ภูมิภาคหรือตามสายงานที่องค์กรนั้นดำเนินการ

3. ขอบเขตด้านโครงการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกลุ่มตัวอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นโครงการวิจัย ภายในแผนงานวิจัย จำนวน 5 โครงการ ได้แก่

- 1) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา
- 2) การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายของกลุ่มสังคมพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน
- 3) การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย
- 4) รูปแบบและกระบวนการสร้างองค์ความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 5) รูปแบบการบริหารจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนาด้านการปกครองในสังคมไทย

6. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินการเพื่อพัฒนาระบบและกลไกที่เอื้อต่อการจัดการในด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนา สืบทอด การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในสังคมขององค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายขององค์กร หรือการดำเนินการที่เหมาะสม

องค์กรพระพุทธศาสนา หมายถึง กลุ่มของพระสงฆ์ วัด หรือองค์กรของคณะบุคคลที่จัดตั้งเพื่อดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การเผยแผ่พุทธธรรม การพัฒนาสังคม การจัดสวัสดิการชุมชน การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาอันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึงองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มที่กล่าวในขอบเขตการศึกษา

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การดำเนินการเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เป็นกระบวนการตั้งแต่การก่อตัวเป็นเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานความร่วมมือและการดำเนินการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน

รูปแบบและกระบวนการ หมายถึง ลักษณะและขั้นตอนการดำเนินการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีการบริหารจัดการตามเป้าหมายขององค์กร

7. ยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงาน

ยุทธศาสตร์การดำเนินการ

1. เน้นการทำงานบนฐานทุนเดิม โดยให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นบุคคล อาทิ พระเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระนักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ปราชญ์ท้องถิ่น ฯลฯ กลไกการทำงาน อาทิ องค์กรคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและภาค สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์สายปฏิบัติต่างๆ เครือข่าย องค์กรภาคประชาชน มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ

2. เน้นการทำงานเชิงบูรณาการที่อาศัยแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา และศาสตร์การบริหารจัดการแนวใหม่ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

3. เน้นการพัฒนา 3 กระบวนการ คือ การพัฒนาคน (พระสงฆ์) ความรู้ (ธรรมะ) และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การตื่นรู้และเบิกในการจัดการ (พุทธะ)

4. เน้นการขับเคลื่อนและการสร้างพลังของการจัดการในมิติต่างๆ การสื่อสารผ่านสื่อ และชุดความรู้ที่แพร่หลายทั้งทางหนังสือ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาในระดับชาติและท้องถิ่น

5. เน้นพัฒนาระบบและกลไก ที่เอื้อต่อการสร้างเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการความรู้และพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยมีตัวชี้วัดที่ชัดเจน

แผนการดำเนินงาน (แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ภายในเวลา 1 ปี)

1) ช่วงที่ 1 (3-4 เดือนแรก) วิเคราะห์บทเรียน สถานการณ์ปัญหา รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (พัฒนา รักษา สืบทอด ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม) เพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ และหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่เกื้อกูลต่อสุขภาวะและการเรียนรู้ของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม

2) ช่วงที่ 2 (3-4 เดือนที่สอง) ดำเนินการเสริมสร้าง ประสานเครือข่าย และกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรและเครือข่ายแห่งการตื่นรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

3) ช่วงที่ 3 (3-4 เดือนสุดท้าย) พัฒนาเป็นองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของภาคีที่เกี่ยวข้อง

8. วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

8.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ดังนี้

1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการศึกษาใน 5 กลุ่ม โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้จากกิจกรรม/โครงการพัฒนาในระดับต่างๆ ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2) วิเคราะห์ผลการดำเนินการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาทั้ง 5 กลุ่ม

3) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ แนวทางการพัฒนาองค์กรพระพุทธศาสนา และศึกษาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาขององค์กรที่เกี่ยวข้องในมิติต่างๆ

4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม

8.2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการจัดการองค์กรตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพระพุทธศาสนา 5 กลุ่ม โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับคณะสงฆ์ ผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

3) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์/เครือข่ายในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ เอกชน คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

5) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาองค์กรและการเสริมสร้างเครือข่าย โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ที่สามารถนำไปสู่การเป็นตัวอย่างการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในระดับต่างๆ ได้

6) สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

8.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ กำหนดกลุ่มองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มใหญ่ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม การพัฒนาองค์กรและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย คือ

1) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติในเชิงจิตใจและปัญญา เช่น สายสวนโมกขพลาราม สายวัดหนองป่าพง สายวัดหลวงพ่อดุสิต สายวัดพระธรรมกาย หรือแม้แต่สายสันติอโศก เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อสังคมที่ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ (พระสุบิน ปณีโต) วัดพระบาทน้ำพุ กลุ่มเครือข่ายพระ

สงฆ์พัฒนาภาคเหนือและภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเน้นการพัฒนาสังคมและชุมชน โดยอาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมในการจัดการร่วมกับชุมชน

3) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม และกลุ่มที่ประยุกต์แนวคิดจากนิกายอื่น (ขบวนการพุทธใหม่) เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ติช นัท ฮัน) และกลุ่มองค์กรทางพุทธศาสนาที่มีการศึกษาร่วมกับศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในสังคมไทย เป็นต้น

4) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษาด้านปริยัติธรรมจากระบบดั้งเดิมที่เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เช่น กลุ่มการศึกษายานักรธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง และกลุ่มการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเน้นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นต้น

5) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโครงสร้างการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับตำบลจนถึงระดับประเทศ โดยมีบทบาทหลักในการดูแลพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมทั้งประเทศ โดยในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งการศึกษาในระดับภาคและจังหวัด 4 จังหวัด คือ เชียงราย นครสวรรค์ กาญจนบุรี และนครราชสีมา

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

1) พระเถระ คณะสงฆ์ ตัวแทนกลุ่ม/องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องใน 5 กลุ่มๆ ละ 50 รูป/คน จำนวน 250 รูปคน โดยวิธีการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์

2) พระภิกษุ-สามเณร บุคลากรและประชาชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์หรือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในกลุ่มองค์กรดังกล่าว จำนวนกลุ่มละ 200 ราย รวม 1,000 ราย โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละองค์กรในพื้นที่ 4 ภูมิภาคหรือตามสายงานที่องค์กรนั้นดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายการทำงาน

8.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาในเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุมในระดับภาพรวม ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

- 1) แบบสอบถาม ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม
- 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการเสริมสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ในทางพระพุทธศาสนา
- 3) ศึกษาและติดตามผลการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม
- 4) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทางพระพุทธศาสนา
- 5) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังกล่าว

9. ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้มีการศึกษาแนวคิดและกระบวนการดำเนินการของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มที่ศึกษา โดยมีกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรไม่น้อยกว่า 200 กลุ่ม/องค์กร เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และแนวทางการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 2) ได้มีการศึกษาสำรวจความคิดเห็น ทศนวิจารณ์ พระสงฆ์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับองค์กรที่ศึกษาจำนวน 1,000 รูป/คน ใน 5 กลุ่ม/องค์กร
- 3) ได้บทเรียน ชุดความรู้ การประยุกต์หลักพุทธธรรม (การรักษา สืบทอดหลักพุทธธรรม) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 4) ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 5) ได้ข้อมูลและแนวทางการพัฒนาปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการด้านสุขภาวะและการเรียนรู้ของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาและภาคประชาชนในสังคมไทย
- 6) ได้มีการพัฒนากระบวนการและกลไกในการเสริมสร้างและจัดการเครือข่ายขององค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มที่ศึกษาและองค์กรที่เกี่ยวข้อง
- 7) เกิดเครือข่ายการทำงานของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจำนวน 5 เครือข่ายหลัก และเครือข่ายเชิงพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 จังหวัด เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขแก่บุคคลและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
- 8) ได้เอกสารชุดความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตพระสงฆ์ และการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจำนวน 5 ชุด
- 9) ได้ชุดความรู้และแนวทางการพัฒนาปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
- 10) ได้รายงานการวิจัย บทความการวิจัย และการเผยแพร่ต่อสังคม

10. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานจากการศึกษาวิจัยจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตพระสงฆ์ การพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจิตใจ การเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนา

10.1 ในระดับนโยบาย

1) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ เช่น คณะกรรมการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จะได้แนวทางการพัฒนากลุ่มพระสงฆ์ วัด องค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในมิติต่างๆ เช่น การเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร การสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม รวมทั้งการบริหารจัดการองค์กรที่เหมาะสมต่อวัด วัฒนธรรม และบริบทในสังคม

2) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง จะได้รับทราบข้อมูลเพื่อที่จะทำการส่งเสริมการพัฒนาพระสงฆ์ องค์กรพระพุทธศาสนา และการเรียนรู้ในมิติต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม และการพัฒนาประเทศในรูปแบบอื่น

3) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและเครือข่ายพระสงฆ์อื่น จะได้แนวทางและโครงการพัฒนาพระสงฆ์ องค์กรพระพุทธศาสนา ที่เป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การพัฒนาองค์กร การพัฒนาสังคมในมิติที่หลากหลาย

10.2 ในระดับปฏิบัติการ

1) พระสงฆ์ วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการองค์กรในมิติต่างๆ เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร การสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม และแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม

2) พระสงฆ์ วัด จะได้รับทราบถึงรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการสื่อสารและข้อปฏิบัติที่จะสร้างความประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนทั่วไป

3) พุทธศาสนิกชน จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา ที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาชีวิต พัฒนาสติปัญญา และสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อตนเอง

4) ประชาชนทั่วไป ได้แนวทางการเข้าดำเนินกิจกรรมร่วมกับคณะสงฆ์ในการพัฒนาบุคคลและสังคมด้วยรากฐานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย

2

**องค์กรพระพุทธศาสนา : ข้อมูลพื้นฐาน กิจกรรม
องค์ความรู้และอิทธิพลทางสังคม**

ในบทนี้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้จากกิจกรรมการพัฒนา ของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และเพื่อ ศึกษารูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธ ศาสนาในด้านการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การ พัฒนาองค์กรของพระสงฆ์ไทย สำหรับการศึกษาคั้งนี้ มุ่งศึกษากลุ่ม พระสงฆ์และองค์พระพุทศาสนาที่มีบทบาทหลักในการส่งเสริมการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาการศึกษา คุณภาพชีวิต การประยุกต์ ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม การพัฒนาองค์กรและ เครือข่าย โดยกำหนดกลุ่มพระสงฆ์ออกเป็น 5 กลุ่มหรือ 5 สาย คือ

1) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนว ปฏิบัติซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติในเชิงจิตใจและปัญญา เช่น สายสวนโมกขพลาราม สายวัดหนองป่าพง สายวัดหลวงพ่อดุสิต สาย วัดพระธรรมกาย เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อสังคมที่ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสังฆะระสมทรัพย์ (พระสุบิน ปณีโต) วัดพระบาทน้ำพุ กลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาในภูมิภาคต่างๆ ที่เน้น การพัฒนาสังคม โดยอาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมในการจัดการร่วมกับ ชุมชน

3) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม (ขบวนการพุทธใหม่) เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ติช นัท ฮัน) และกลุ่มองค์กรทางพุทธศาสนาที่มีการศึกษาร่วมกับ ศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในสังคมไทย

4) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษาปริยัติธรรม ที่เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เช่น กลุ่มการศึกษาสายนักธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง และกลุ่มการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเน้นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

5) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตั้งแต่ในระดับตำบลจนถึงระดับประเทศ โดยมีบทบาทหลักในการดูแลกิจการคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมทั้งประเทศ โดยการศึกษาครั้งนี้ มุ่งการศึกษาในระดับจังหวัด 4 จังหวัด คือ เชียงราย นครสวรรค์ กาญจนบุรี และนครราชสีมา

เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงาน กิจกรรม และบทบาทของพระสงฆ์ในมิติต่างๆ ตามหลักพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะกล่าวถึงผลการศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. กิจกรรมและเป้าหมายเชิงพุทธของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา
3. องค์ความรู้และอิทธิพลทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา
4. กระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา

โดยจำแนกตามกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาทั้ง 5 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ

จากการศึกษาในกลุ่มพระสงฆ์ในแนวปฏิบัติ 5 กลุ่มหลัก คือ สายหลวงพ่อกุศลหรือสวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี สายวัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี สายวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม จ.ราชบุรี สายหลวงพ่อบุญหรือวัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี สายหลวงพ่อดิเรก จ.นนทบุรี สายพองยุบของพระธรรมธีรราชมหามุนี วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร และการศึกษาในกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติอื่นๆ เช่น สำนักปฏิบัติธรรม

ประจำจังหวัด หลวงพ่อจรัญ จ.สิงห์บุรี เป็นต้น เพื่อทราบทิศทาง บทบาทของคณะสงฆ์สายปฏิบัติในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดองค์กรคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาจิตและปัญญานั้น มีลักษณะการดำเนินการที่เฉพาะเจาะจงมีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ มีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยที่เน้นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างเคร่งครัด และมีแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย แนะนำสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีข้อมูลพื้นฐาน กิจกรรม เป้าหมายและรูปแบบการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

2.1.1 วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จ.ราชบุรี

ประวัติความเป็นมา วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้รับการประกาศตั้งเป็นวัด เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2534 โดยมีประวัติความเป็นมานับตั้งแต่ อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ ผู้อำนวยการวิจัย (research specialist) สำนักข่าวสารอเมริกัน (USIS) กรุงเทพฯ (ปัจจุบันคือ หลวงพ่อ พระเทพญาณมงคล) ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 เพื่อถึงธรรมกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่รู้จักในหมู่ศิษยานุศิษย์ผู้ปฏิบัติธรรมนี้ว่า “วิชชาธรรมกาย” (วิชา=วิทยา, รู้แจ้ง, ปรีชา; ธรรมกาย = กองหรือหมู่แห่งธรรม กล่าวคือ ธรรมที่รวมคุณธรรมของพระอริยเจ้าและของพระพุทธเจ้า) ตามระดับภูมิธรรมและบุญบารมีที่ปฏิบัติได้ โดยได้มอบตัวเป็นศิษย์ของ พระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระภาวนาโกศลเถร (ปัจจุบันคือ พระราชพรหมเถร) รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ผู้เป็นสัทธาวิหาริกและศิษย์โดยตรง ผู้สืบทอดวิชาธรรมกายทั้งหมด จากพระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี

(สวด จนทสโร) จากนั้นท่านได้ริเริ่มจัดตั้งและบริหาร โครงการให้การศึกษาบรมและเผยแผ่ พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างกว้างขวาง ออกไปทั่วประเทศและในต่างประเทศ

ผลสำเร็จของการเผยแผ่พุทธธรรมของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม เป็นผลจาก ประสบการณ์ของการปฏิบัติธรรมตามแนว “ธรรมกายของหลวงพ่อด” และการบริหารที่ เคยปฏิบัติขณะเป็นฆราวาส ทำให้วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีความโดดเด่น สร้างองค์กร ที่เข้มแข็งในการทำงานเชิงรุกต่อพระพุทธศาสนา ด้วยกลยุทธ์วิธีการ การสื่อสาร และภาพ ลักษณะองค์กรแห่งการปฏิบัติธรรม ที่มีรูปแบบและแนวทางเฉพาะ แนวปฏิบัติวิชิชาธรรมกาย และการบริหารองค์กร ที่ใช้การสื่อสารสาธารณะจนประสบความสำเร็จ และส่งผลต่อการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้าง ทั้งในส่วนของยุทธศาสตร์ นโยบาย และการปฏิบัติ

กิจกรรมเชิงพุทธ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ได้ดำเนินการตามกิจการที่คณะ สงฆ์กำหนดไว้เป็นหลักในการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ เช่น

1) ด้านการปกครอง ได้มีการอบรมพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงอุบาสกและอุบาสิกา ที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัด ให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันตามหลักสาราณียธรรมและ สามัคคีธรรม โดยยึดหลักพระธรรมวินัยและเคารพกันตามอายุพรรษา มีการสอดส่องดูแล พระภิกษุ สามเณรภายในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย คือให้งามด้วย ศีลาจารวัตรและวัตร ปฏิบัติต่างๆ เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของสาธุชนและเป็นที่เจริญศรัทธาของสาธุชน มีการจัด ประชุมพระภิกษุ สามเณร เพื่ออบรมสั่งสอนด้านกิจวัตรประจำวันและวัตรปฏิบัติตามหลัก พระธรรมวินัย เพื่อให้สำนึกถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา คือ การ สลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวงและทำพระนิพพานให้แจ้ง มีการอบรมพระภิกษุให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและวิสัยทัศน์ในการบริหาร การปกครองและมีภาวะความเป็นผู้นำที่ดี ด้วย หลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ มีการส่งเสริมให้พระภิกษุผู้มีคุณวุฒิและวัยวุฒิ ให้มีหน้าที่ ในการปกครองดูแลหมู่คณะภายในวัด เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาสและเพื่อดูแลทุกข์ สุขของพระภิกษุ สามเณรอย่างใกล้ชิด เป็นต้น โดยเน้นให้มีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็น หลักสำคัญและนำหลักธรรมที่เป็นหลักในการปกครอง เช่น พรหมวิหาร 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น มาใช้ในการบริหารหมู่คณะและการจัดการด้านการปกครอง เป็นต้น

2) ด้านการจัดการตามหลักศาสนศึกษา วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม มีการส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ให้การศึกษาทั้งปริยัติ สัทธรรม ปริยัติสัท ธรรมและปฏิเวธสัทธรรม คือ ให้ความรู้หลักที่ถูกต้อง ที่จะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติธรรม มีการ

จัดหาทุนและตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุ สามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนทั้งแผนกธรรม แผนกบาลีและวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เพียงพอ มีการยกย่องเชิดชูเกียรติครูผู้สอนและนักเรียนผู้สอบได้ปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีทุกชั้นประโยค ให้มีขวัญและกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนและดำรงอยู่ในสมณะเพศเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา มีการสรรหาและพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและเพิ่มจำนวนการสอบได้ในสนามหลวง ตลอดถึงการส่งเสริมพระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาทางโลก เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีการจัดให้มีการอบรมบาลีและนักธรรมก่อนสอบ เพื่อวัดความรู้ก่อนที่จะเข้าสอบสนามหลวง ซึ่งการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวงนั้นเป็นศูนย์กลางการอบรมของคณะสงฆ์ในภูมิภาค เป็นต้น

3) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม มีการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยถูกต้อง เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ตามหลักบำบัดทุกข์ บำรุงสุข มีการจัดให้มีกิจกรรมการบำเพ็ญบุญกุศลเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น และวันสำคัญของทางวัด เช่น วัดที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) บรรลุมรรคเป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญกุศลร่วมกันและรำลึกถึงผู้มีพระคุณ มีการจัดให้มีพระวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถ ออกจาริกไปสั่งสอนธรรมปฏิบัติแก่พุทธศาสนิกชนตามภาคต่างๆ ของประเทศไทย เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเข้าถึงประชาชนแบบเชิงรุก ในการใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหาอุปายวิธีในการสกัดกั้นสิ่งที่เป็นสัทธรรมปฏิรูป (ภัยต่อพระพุทธศาสนา) ซึ่งนับวันจะมีมากและรุนแรงยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการสืบบรรพพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรและให้ดำรงอยู่คู่ประเทศไทยสืบไป มีการดำเนินให้นักเรียน นักศึกษาทุกระดับเข้ารับการอบรมศีลธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่ยังเด็กเพื่อลดปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นรอบด้าน มีการแนะนำและสั่งสอนให้ประชาชนเข้าใจในหลักศาสนพิธี ศาสนธรรมและหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการด้านการเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ คือการนำหลักการปฏิบัติมาพัฒนาคน สังคม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังแผนภาพนี้

องค์ความรู้วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม : ต้นแบบแห่งการพัฒนาสมาธิ และปัญญาสู่สังคม

วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามเป็นองค์กรที่มีความโดดเด่น และมีบทบาทสำคัญในด้านการเผยแผ่และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา โดยกำเนิดมาจากสถาบันพุทธภาวนา วิชชาธรรมกาย ที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของสถาบันที่สำคัญ 3 ประการคือ

1) เพื่อสร้างพระในใจตนเองและผู้อื่น เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสาธุชนให้กว้างขวางออกไป

2) เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์หรือวิทยากร ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และให้ตั้งงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นเป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง ได้ช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและ

3) เพื่อรักษาและสืบต่อธรรมเนียมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า โดยมีเป้าหมายหลัก คือ

1) เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

2) เพื่อฝึกฝนตนเองและหมู่คณะ คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คือ คุณความดีหรือคุณธรรม และรู้ความสามารถเหมาะสมแก่ตำแหน่งหน้าที่ที่ได้ รับผิดชอบ กล่าวคือ เพื่อให้รับรู้ เรียนรู้ และรอบรู้ พระปริยัติสัทธรรม พระปฏิบัติสัทธรรมเพื่อให้ ได้รับผลเป็นพระปฏิเวธสัทธรรมหรือน้อยให้มีประสบการณ์จากการปฏิบัติ

พระสัทธรรมตาม สมควร เพื่อให้มีศิลาจารวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่าง (ทิฏฐานุกติ) ที่ดีแก่ผู้อื่น เพื่อให้เป็นที่ตั้งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน สามารถเป็นที่พึ่งทางใจแก่ประชาชนได้ และเพื่อให้ช่วยกันสืบบรร พุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยืนยาวและมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป

3) เพื่อให้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลคุณความดี เพื่อประโยชน์และความสันติสุขของ สาธุชนหมู่ใหญ่ กล่าวคือ เป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมศีลธรรม และภวานาธรรม เพื่อให้ได้แสงสว่างแห่งธรรมเป็นที่ปส่องทางดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญและสันติสุข ด้วยความสงบกาย วาจา ใจ ด้วยสติสัมปชัญญะ และด้วยปัญญาอันเห็นชอบ เพื่อให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี ทานพิธี บุญพิธี เป็นต้น เพื่อให้เป็นอุทยานการศึกษา คือ ศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ ที่จะยังความสว่างคือปัญญา และประโยชน์แก่สาธุชนโดยทั่วไป

ปัจจุบัน วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้รับเลือกให้เป็น *สำนักปฏิบัติธรรมและโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดราชบุรี ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) สำนักงานใหญ่วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม* นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำภาคกลาง และเป็นหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2.1.2 วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี

ประวัติความเป็นมา วัดหนองป่าพง ตั้งอยู่ที่บ้านพงสว่าง หมู่ที่ 10 ตำบลโนนผึ้ง อำเภวารินชำราบ ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานี ไปทางอำเภอกันทรลักษ์ ตามถนนทางหลวงหมายเลข 2178 ประมาณ 8 กม. โดยได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2517 ด้วยสถานที่ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ อันสงบอันสงบ มีบรรยากาศร่มเย็นเหมาะแก่การพำนักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมชีวิตพระในวัดหนองป่าพง มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การประพฤติพรหมจรรย์ตามรอยพระยุคลบาทของพระบรมศาสดา ที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอย่างสงบเรียบง่าย และเรียบง่ายภายในป่า เพื่อค้นคว้าแสวงหาทางพ้นทุกข์ แล้วทรงนำความรู้แจ้งเห็นจริงนั้นมาเผยแผ่แก่กุลความสุขแก่มหาชนทั่วไป ผู้ก่อตั้งวัดหนองป่าพงเป็นที่รู้จักกันในนามหลวงพ่อดพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ขณะมีชีวิตอยู่ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งบังเกิดผลเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ทั้งที่เป็นพระธรรมเทศนา และสำนักปฏิบัติธรรมในนามวัดสาขาวัดหนองป่าพงจำนวนมาก แม้ท่านจะมรณภาพไปนานแล้ว แต่ศิษยานุศิษย์ของท่านก็ยังรักษาแนวทาง

ปฏิบัติธรรมที่ท่านได้สั่งสอนไว้จนถึงปัจจุบัน หลวงพ่อชาเป็นศิษย์หลวงปู่มั่นซึ่งท่านปฏิบัติจนสามารถมีผู้ปฏิบัติตามและสร้าง“เครือข่าย” ระหว่างลูกศิษย์ จนขยายสาขาของวัดหนองป่าพงไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศจำนวนมาก หลวงพ่อชาระหว่างที่มาอยู่วัดหนองป่าพง ได้ยึดหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า “ทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมสมควรเสียก่อน แล้วจึงสอนคนอื่นที่หลัง จึงจะไม่เป็นบัณฑิตสกปรก” ฉะนั้นไม่ว่าจะทำกิจวัตรอันใด เช่น การกวาดลานวัด จัดที่นั่ง ล้างบาตร นั่งสมาธิ ตักน้ำ ทำวัตร หลวงพ่อจะลงมือทำเป็นตัวอย่างของศิษย์โดยยึดหลักว่า “สอนคนด้วยการทำให้ดู ทำเหมือนพูดพูดเหมือนทำ” ดังนั้นศิษย์ และญาติโยมจึงเคารพเลื่อมใสปฏิบัติที่หลวงพ่อดำเนินอยู่ พร้อมทั้งได้เริ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

กิจกรรมเชิงพุทธ วัดหนองป่ามีกิจกรรมและผลงานทางด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิปัสสนาธุระที่โดดเด่นในสังคมไทย โดยได้ก่อตั้งวัดป่านานาชาติสำหรับชาวต่างชาติที่ต้องการบวชในพระพุทธศาสนา จนได้รับการยอมรับและมีศิษย์จำนวนมาก และยังมี การปฏิบัติที่ต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างองค์ความรู้แนวปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในภาพกว้าง ทั้งวิธีการปฏิบัติ การจัดการบริหารกิจการเชิงเครือข่ายอย่างเป็นระบบ จนเกิดประโยชน์ต่อสังคมในระดับชาติและนานาชาติ ปัจจุบันวัดหนองป่าพงมีเครือข่ายในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายคือ ความมั่งคั่งแห่งจิตใจและปัญญาของบุคคลและสังคม ดังนี้

สำนักสาขาในประเทศไทย	280	สาขา
สำนักสาขาต่างประเทศ	16	สาขา
รวมสำนักสาขาทั้งหมด	296	สาขา

องค์ความรู้วัดหนองป่าพง : เส้นทางปฏิบัติธรรมจากภูมิปัญญาไทยสู่สากล

การดำเนินชีวิตในวัดหนองป่าพง ยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เป็นแนวทางปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาใจในชีวิตประจำวัน เน้นการศึกษาประพฤติ ปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งนำธุดงค์วัตร 13 ประการ และกฎกติการะเบียบต่างๆ มาผสมผสานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดี และมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น แนวทางการปฏิบัติและธรรมชาติภายในสำนัก เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้การดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นไปด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ และประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ ตามแบบของพระธุดงค์กรรมฐาน ผู้มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นไปเพื่อขัดเกลาทำลายกิเลส มีการบริโภคอาหารมีเพียงมื้อเดียวตอนเช้า และฉันในบาตร เสนาสนะที่พักอาศัยเป็นกุฏิหลังเล็กๆ ตั้งอยู่ห่างกันในราวป่าท่ามกลางความร่มรื่นแห่งหมู่ไม้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภาวนาได้อย่างสงบ โดยมีการจัดการสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติอันสงบและบริสุทธิ์ของป่า ช่วยให้จิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัติได้สัมผัสกับความรู้สึกสงบเย็น สดชื่น เบิกบาน มีอิสระ เป็นความสุขที่ปราศจากความเร่งร้อน กระวนกระวาย เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิเวก ความสงบกาย และอุปวิเวก ความสงบกิเลส อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการประพฤติพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา ผลที่เกิดขึ้น คือ การแนะนำแนวทางปฏิบัติธรรมจากภูมิปัญญาไทยสู่สากลที่นานาชาติยอมรับ

2.1.3 สนวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี

ประวัติความเป็นมา สนวนโมกขพลารามก่อตั้งโดยหลวงพ่อพุทธทาส (พระมหาเจี๊อม อินทปัญโญ) ในปี พ.ศ.2475 ที่แต่เดิมท่านเข้ามาศึกษาที่กรุงเทพฯ จนสอบได้นักธรรมเอก และเปรียญธรรม 3 ประโยค ระหว่างที่เรียน เปรียญธรรม 4 อยู่ นั้น ด้วยความที่ท่านเป็นผู้รักการศึกษา ค้นคว้า จากพระไตรปิฎก และศึกษา ค้นคว้า ออกไปจากตำราถึงเรื่อง การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา อินเดีย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ทำให้ท่านรู้สึกขัดแย้งกับวิธีการสอนธรรมะที่ยึดถือรูปแบบ ตามระเบียบ แบบแผนมากเกินไป ความย่อหย่อนในพระวินัยของสงฆ์ตลอดจนความเชื่อที่ผิดๆ ของพุทธศาสนิกชนในเวลานั้น ทำให้ท่านมีความเชื่อมั่นว่าพระพุทธศาสนาที่สอนที่ปฏิบัติกันในเวลานั้นคลาดเคลื่อนจากที่พระพุทธองค์สอน ท่านจึงตัดสินใจกลับไปหาเพื่อศึกษาและทดลองปฏิบัติตามแนวทางที่ได้ศึกษามาและเชื่อว่าถูกต้องโดยร่วมกับนายธรรมทาส (พ.ศ.2451-2543) และ คณะธรรมทาน จัดตั้งสถานปฏิบัติธรรม “สวนโมกขพลาราม” ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2475 จากนั้น พุทธทาสได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมะ จนเชื่อว่ามาถูกทาง พร้อมทั้งได้ประกาศ ใช้ชื่อ

“พุทธทาส” เพื่อยืนยันให้เห็นถึงอุดมคติสูงสุดในชีวิตจากบันทึกของพุทธทาส เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2477 เขียนไว้ว่า “...ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุกอย่างๆ มุ่งหมาย ต่อความสุขนี้ และประกาศ เผยแพร่ความสุขนี้ เท่านั้น ไม่มีอะไรดีกว่านี้ ในบรรดามีอยู่ในพุทธศาสนา...” เจตนารมณ์ของการก่อตั้งสำนักคิด การปฏิบัติธรรมของท่านเป็นผลจากการศึกษา สังเคราะห์ ตีความ และให้คำอธิบายใหม่ ดังปรากฏในงานค้นคว้า เอกสาร งานเขียน บทบรรยาย ซึ่งในการตีความของท่านมีเป้าหมายเพื่อความเข้าใจหลักการแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แม้ท่านจะมรณภาพนับตั้งแต่ พ.ศ.2538 ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าการจัดองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปฏิบัติ ยังคงได้รับการสืบต่อในฐานะสำนักปฏิบัติ สำนักคิด ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

กิจกรรมเชิงพุทธ สวนโมกพลารามมีกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น

- 1) การอบรมอานาปานสติ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติด้วยวิธีการอานาปานสติ แก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
- 2) กิจกรรมอบรมภาวนาประจำเดือนสำหรับพระภิกษุ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่ประสงค์จะเข้ารับการปฏิบัติตามแนวอานาปานสติ
- 3) กิจกรรมอบรมผ่านอาศรมธรรมมาตา หมายถึง อาศรมที่ถูกออกแบบมาสำหรับหญิงผู้สละโลกอุทิศชีวิตแต่พระธรรมเกิดขึ้นตามความดำริของท่านอาจารย์พุทธทาสเพื่อเป็นการกตัญญูกตเวทิตอบแทนเทศมารดา ให้สมแก่ความเหนื่อยยากลำบากและเพื่อเสริมแทนภิกษุณีบริษัทที่ยังขาดอยู่ฝึกอบรมเพศหญิงให้เป็นธรรมทูตสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สูงสุด
- 4) โครงการฝึกอบรมตนเพื่อชีวิตพรหมจรรย์ที่หมดจดงดงาม

5) โครงการพัฒนาชีวิตด้วยการใช้ปัญญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดอบรมให้แก่สตรีที่เป็นผู้นำกิจกรรมในชุมชน หรือ ครูอาจารย์ นิสิต นักศึกษา สตรีที่เป็นผู้นำหรือผู้จัดกิจกรรมโดยไม่จำกัดศาสนา เพื่อมาร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยแล้วหาแนวทางแก้ไขชักนำให้บุคคลทั้งหลายไม่ปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปตามความเคยชินหรือตามสิ่งแวดล้อมโดยไม่ใช้ปัญญา แต่ให้มีชีวิตที่พัฒนาด้วยสติและปัญญา

6) โครงการปฏิบัติบูชาเพื่อแสดงกตัญญูทวเวิท่ต่อผู้มีพระคุณ เช่น โครงการอาจารย์บูชา โครงการปฏิบัติบูชาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โครงการปฏิบัติบูชาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาและวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น

7) กิจกรรมส่งเสริมการเผยแผ่ผ่านสื่อชนิดต่างๆ เป็นการเผยแผ่ในลักษณะต่างๆ ของกิจกรรมที่สวนโมกข์จัดทำขึ้น เป็นการเผยแผ่ผ่านสื่อ การเผยแผ่ผ่านการออกแบบสถานที่ภายในสำนักสวนโมกข์ และการเผยแผ่ เป็นต้น รวมไปถึงการร่วมเผยแผ่กับภาคีสมาชิกที่สนใจต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแนวคิดคำสอนของสำนักสวนโมกข์ด้วย เช่น สวนโมกข์กรุงเทพฯ เป็นต้น

องค์ความรู้สวนโมกข์พลาราม : หนึ่งในเสาหลักทางปัญญาของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

กิจกรรมการดำเนินการเชิงพุทธในการเผยแผ่และการปฏิบัติธรรมของสำนักสวนโมกข์ เป็นไปตามแนวคิดของผู้ก่อตั้ง คือ หลวงพ่อพุทธทาสที่มุ่งเน้นการดำเนินการในตามปณิธาน 3 ประการ คือ 1) พยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน 2) พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม 3) พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา โดยมีกิจกรรมและการดำเนินการของสำนักที่สำคัญ เช่น การอบรมอานาปานสติประจำเดือนแก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป การจัดอบรมแก่เยาวชน การสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้กับหน่วยงานต่างๆ การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามหลักอานาปานสติ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์/เป้าหมายในการดำเนินการ คือ เพื่อชี้แนะหลักธรรมที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้จริง และเพื่อฝึกปฏิบัติอานาปานสติภาวนา จนสามารถสัมผัสความสงบเย็นภายใน และความอิสระของจิตใจ อันเกิดจากความประจักษ์ในสัจธรรม ยึดถือแนวทางการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์ ครอบคลุมตามระบบองค์รวมแห่งพุทธธรรมทั้งสามด้าน กล่าวคือศีล-สมาธิ-ปัญญา อันจะนำไปสู่วิถีชีวิตที่สุขสงบเย็น ก้าวหน้า อย่างมีดุลยภาพและยั่งยืน ทั้งส่วนตนและสังคมโดยรวม ในด้านศีล

เน้นฝึกการใช้ชีวิตที่สงบเย็น เรียบง่าย เป็นอิสระจากพันธนาการทางวัตถุส่วนเกินให้มากที่สุด ให้ความสำคัญต่อการรักษาปฏิบัติตามระเบียบวินัยอันดีของชุมชน ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า เป็นประโยชน์ ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง โดยถือแนวปฏิบัติศีลแปดเป็นบรรทัดฐานขั้นต่ำ ด้านสมาธิ เน้นการฝึกหัดพัฒนายกระดับความมีคุณภาพและประสิทธิภาพของจิต ทั้งทางด้านสติและสมาธิด้วยระบบ อานาปานสติภาวนา โดยฝึกหัดปฏิบัติในทุกอิริยาบถของการดำรงชีวิตตลอดระยะเวลาของการอบรมและด้านปัญญา มีวิธีการนำเสนอหลักธรรมที่เป็นแก่นหลักของพุทธธรรม เพื่อเป็นแนวทางและพื้นฐานความรู้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ จนเกิดการพัฒนาปัญญาญาณ รู้เห็นแจ้งสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารแห่งชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง

2.1.4 วัดสนามใน (การเจริญสติแบบเคลื่อนไหวหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก) จ.นนทบุรี

ประวัติความเป็นมา วัดสนามใน เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก แนวทางดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเจริญสติด้วยการรู้การเคลื่อนไหว หรือเรียกว่าการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกเจริญสติ โดยการสังเกต หรือเฝ้าดูธรรมชาติรอบตัว เป็นการปฏิบัติสมาธิแนวใหม่ที่ไม่ได้เน้นการนั่งหรือการเดินตามแนวการปฏิบัติ อื่นๆ เป็นการออกแบบทำสำหรับบริการภิกษุภิกษุณี ด้วยการลี้มนตา และเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นแนวที่ผู้ปฏิบัติให้คำอธิบายว่าเหมาะกับจริตและวิธีการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกวิธีการหนึ่ง เพราะเน้นการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติ หรือมีประสบการณ์ในการมาปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่ สภาพแวดล้อมภายในวัดเต็มไปด้วยต้นไม้นานาชนิดที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ ไม่เน้นการสร้างสิ่งก่อสร้างแบบวัดโดยทั่วไปโดยวัดสนามในไม่ปรากฏที่มาว่าใครเป็นผู้สร้าง และสร้างเมื่อใด แต่เดิมเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์หรือเณรจำพรรษามาเป็นเวลานาน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 นายวิโรจน์ ศิริอัฐิ และมหาสุขสันต์ ได้เข้ามาแนะนำวัดนี้แก่หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ซึ่งในขณะนั้นได้จำพรรษาอยู่ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ และกำลังหาสถานที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติกรรมฐานแก่ญาติโยม โดยไม่เน้นการก่อสร้างวัดดังเช่นวัดอื่นๆ เมื่อหลวงพ่อเทียนมาดูที่วัดซึ่งแต่เดิมเป็นวัดร้าง พบว่ามีเพียงร่องรอยของโบสถ์เก่า เจดีย์เก่า ซากอิฐกระจัดกระจายอยู่ มีที่ดินเหลืออยู่เฉพาะบริเวณโบสถ์และเจดีย์ นอกนั้นได้ถูกชาวบ้านยึดไปทำกิน หลวงพ่อเทียนพอใจในสถานที่นี้ จึงตัดสินใจที่จะบูรณะให้เป็นวัดโดยสมบูรณและเผยแผ่แนวปฏิบัติสมาธิเคลื่อนไหวนับแต่นั้นและมีผู้สืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

กิจกรรมเชิงพุทธ วัดสนามโนเป็นสำนักปฏิบัติที่เน้นการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ เช่น

1) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปตามภาระงานและหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ เช่น การประชุมพระสังฆาธิการร่วมกับคณะสงฆ์ การจัดการศึกษานักธรรม เป็นต้น แต่ด้วยการที่วัดสนามโนมีจำนวนพระไม่มากเมื่อเทียบกับสำนักเรียน เพราะวัดถูกออกแบบมาเพื่อเป็นสำนักปฏิบัติจึงมีพระและฆราวาสส่วนใหญ่มุ่งไปที่การปฏิบัติเป็นหลัก

2) กิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามแนวทางของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ โดยวัดสนามโนจะมีการปฏิบัติธรรมต่อเนื่อง ไม่ได้มีการออกแบบเป็นช่วงเวลา เช่น 5 วัน 7 วัน 15 วัน แต่เปิดวัดปฏิบัติในทุกๆ วัน ต่อเนื่องตามสภาพความพร้อมของผู้ปฏิบัติเป็นหลัก โดยผู้ปฏิบัติเป็นผู้เลือกในการปฏิบัติด้วยตัวเองเป็นคราวๆ ตามไปแต่โอกาสและสะดวก โดยทางวัดจะจัดเตรียมสถานที่ อาหาร และพระวิปัสสนาจารย์ในการดูแลแนะนำการปฏิบัติ จึงทำให้ผู้ปฏิบัติมาปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยไม่จำกัดด้วยเรื่องเงื่อนไขของเวลา หรือความพร้อมของผู้ปฏิบัติ แต่จะเน้นผู้ปฏิบัติเป็นผู้กำหนดในการปฏิบัติ โดยเน้นและส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติเองเป็นผู้เลือก และปฏิบัติอย่างเป็นอิสระ เพียงแต่จะมีกิจกรรมที่เป็นตารางเวลาในการปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมร่วมกันประจำวันเท่านั้น

3) กิจกรรมส่งเสริมการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดพิมพ์หนังสือ คำสอน แนววิธีปฏิบัติ “สมาธิเคลื่อนไหว” ของหลวงปู่เทียน วัดสนามโน การทำสื่อออนไลน์ ทั้งในนามวัดและผู้ปฏิบัติที่ศรัทธามาปฏิบัติ เพื่อประชาชนเข้าถึงคำสอนและแนวทางการปฏิบัติได้ โดยการเข้าไปขอรับหนังสือได้ที่สำนักงานวัดสนามโน

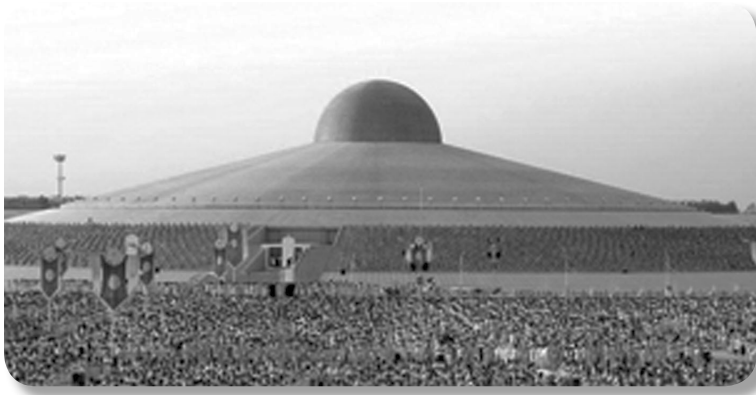
4) จัดอบรมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เมื่อมีหน่วยงานราชการ สถานศึกษา หรือองค์กร ประสงค์จะส่งบุคลากรเข้าอบรม ฝึกปฏิบัติ ทางวัดก็จะจัดให้เป็นคราวๆ ไป ตามที่ร้องขอ และแจ้งความประสงค์บอกความจำนงมา โดยใช้การฝึกอบรมตามแนวปฏิบัติ “สมาธิแบบ เคลื่อนไหว” รวมไปถึงการที่พระอาจารย์ทอง อาภากร เจ้าอาวาสวัดสนามในได้เดินทางไป ปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่ยังต่างประเทศเป็นประจำต่อเนื่องแก่ผู้สนใจ เช่น จีน ไต้หวัน และ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

องค์ความรู้ของวัดสนามใน : ธรรมปฏิบัติเพื่อการยกระดับจิตใจและปัญญา

วัดสนามในเป็นสำนักปฏิบัติที่เน้นการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหวเป็นการปฏิบัติ สมาธิแนวใหม่ ที่เน้นการเคลื่อนไหวอย่างมีสติมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกเจริญสติโดยการ สังเกตหรือเฝ้าดูธรรมชาติรอบตัว สภาพแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาบุคคล การพัฒนาจิต และการปฏิบัติเพื่อสงบสุขของจิตใจ และการเกิดปัญญา ปัจจุบันวัดสนามใน เปิดโอกาสให้ชาวพุทธได้เข้ามาปฏิบัติตามแนว เคลื่อนไหว ตลอดทั้งปี โดยจัดทำวัดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นสวน ไม้ร่มรื่น จนผู้มาปฏิบัติมองว่าไม่เหมือนวัดทั่วไปที่ปรากฏอยู่ในเขตเมือง โดยมีรูปแบบตาราง กิจกรรมประจำวันสำหรับผู้มาปฏิบัติ แม้ไม่ได้จัดให้มีการอบรมเป็นคอร์ส เช่น สำนักอื่นๆ ตามช่วงเวลาที่กำหนด แต่จะปรากฏเป็นภาพลักษณ์ที่ปฏิบัติแตกต่างกันไปตามสภาพของ สำนักที่พระสงฆ์ไม่มากนักตลอดทั้งปี เปิดรองรับและให้บริการผู้สนใจมาปฏิบัติธรรมโดยไม่ จำกัดคือสะดวกและพร้อมเมื่อใดก็มาปฏิบัติธรรมเมื่อนั้น

2.1.5 วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี

ประวัติความเป็นมา วัดพระธรรมกาย ได้ประกาศเป็นวัดเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 โดยกระทรวงศึกษาธิการตามกฎหมายในชื่อ “ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม” ต่อมา ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดวรมณีธรรมกายาราม” ซึ่งมาจากชื่อของวรมณี สุนทรเวช ผู้บริจาคสถานที่ และในวันที่ 29 เมษายน 2524 ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น “วัดพระธรรมกาย” จนถึงปัจจุบัน วัดพระธรรมกาย ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 โดยมีพระอธิการไชยบูลย์ ธมฺมชโย ปัจจุบันเป็น พระเทพญาณมหามุนี (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) เป็นเจ้าอาวาส และมีพระเผด็จ ทตฺตชีโว ปัจจุบันเป็น พระภาวนาวิริยคุณ เป็นรองเจ้าอาวาส

วัดพระธรรมกายเป็นวัดที่ยึดแนวทางการปฏิบัติของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หรือหลวงพ่อดาวกาน้ำ ผู้เชี่ยวชาญและพบวิธีปฏิบัติวิชชาธรรมกาย ซึ่งท่านได้อธิบายว่า “ธรรมกาย คือ กายแห่งการตรัสรู้ธรรม ขยายความ คือ เป็นกายภายในที่มีซ้อนอยู่ในกายของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่จำกัดว่าจะจะเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา พรหม อรูปพรหม ล้วนต่างมีธรรมกายอยู่ภายในทั้งสิ้น แต่ภพภูมิที่สามารถเข้าถึง “ธรรมกาย” ได้นั้น จะต้องเป็นเวไนยสัตว์ที่อยู่ในสุคติภูมิเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าถึงได้ หากผู้ใดสามารถหยุดใจได้อย่างสมบูรณ์ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางกายฐานที่ 7 เนื้อือสะดือสองนิ้วมือ ก็สามารถเข้าถึงและเห็นธรรมกายได้ ธรรมกายนี้ มีลักษณะคล้ายองค์พุทธปฏิมากร ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษครบถ้วน 32 ประการ พร้อมเกตุดอกบัวตูมบนจอมกระหม่อม” หลวงพ่อสดเป็นผู้ให้กำเนิดวิชชาธรรมกายและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ อุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ได้เข้าเรียนวิชชาธรรมกาย และประสบความสำเร็จและช่วยหลวงพ่อสอนวิชชาธรรมกายอีกชั้นหนึ่ง รวมทั้งสอนศิษย์ พระธมมชโย และ พระตตตชีโว คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงในแผนปัจจุบัน ต่อมาทั้งสองท่านได้เป็นผู้นำในการสร้างวัดพระธรรมกายปทุมธานี และทำวัดให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่วิชชาธรรมกาย จนได้รับความสนใจและการเข้าร่วมจากผู้คนจำนวนมาก

กิจกรรมเชิงพุทธ วัดพระธรรมกายได้สร้างวัดไปพร้อมๆ กับการสร้างคน คือ สร้างพระภิกษุให้เป็นพระแท้เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา รวมทั้งปลูกฝังศีลธรรมลงในใจของผู้คนทุกเพศทุกวัย ด้วยการจัดโครงการอบรมศีลธรรมขึ้น ทั้งนี้ เป็นไปตามแนวความคิด เมื่อแรกเริ่มสร้างวัด คือ จะสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และ สร้างคนให้เป็นคนดี นอกจากนี้ ยังได้ขยายโครงการบางโครงการออกไป ยังประเทศต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชาวโลกมีโอกาสนเรียนรู้ ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยได้ขยายโครงการบาง

โครงการออกไปยังประเทศต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ชาวโลกมีโอกาสเรียนรู้ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รู้วิธีการทำสมาธิภาวนา (meditation) และรู้ว่าเป้าหมายที่แท้จริงของการเกิดมาเป็นมนุษย์ คือ การสร้างบุญ สร้างบารมี ซึ่งนอกจากจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของชาวโลกแล้ว ยังเป็นการช่วยฟื้นฟูศีลธรรมโลก ซึ่งจะเป็นทางมาแห่งสันติภาพโลกอย่างแท้จริง ปัจจุบันวัดพระธรรมกายมีโครงการกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างมากมาย เช่น โครงการอุปสมบทหมู่ 100,000 รูป ทุกหมู่บ้านทั่วไทย โครงการตักบาตรพระ 500,000 รูป เป็นต้น นอกจากนี้สนับสนุนการปฏิบัติธรรมในประเทศแล้ว วัดพระธรรมกาย ยังได้จัดตั้งศูนย์สาขาในต่างประเทศขึ้นเพื่อให้ชาวโลกได้มีโอกาสพบแสงสว่างในชีวิตจากธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และให้เขาได้รู้ว่ามนุษย์ทุกคนมีความพิเศษอยู่ในตนเอง คือ มีพระธรรมกายอยู่ภายในตัว แม้ว่าเขาเหล่านั้นจะอยู่ห่างไกลดินแดนที่พระพุทธศาสนากำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ในขณะนี้เพียงใดก็ตาม ปัจจุบันมีศูนย์สาขาในทวีปต่างๆ ทั่วโลกมีทั้งหมด 53 แห่ง

องค์ความรู้วัดพระธรรมกาย : พุทธสมัยใหม่เพื่อสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง

วัดพระธรรมกายเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่วิชาธรรมกาย จนได้รับความสนใจและมีประชาชนเข้าร่วมบำเพ็ญกุศลจำนวนมาก ด้วยระบบการจัดการของวัดพระธรรมกาย เช่น

1) พระอาจารย์ท่านธมมชโย และ ท่านทตตชีโว เป็นคนสมัยใหม่ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย จึงเข้าใจและสื่อกับคนสมัยใหม่ได้ง่าย

2) วัดพระธรรมกายเน้นที่ความสะอาด ความเรียบร้อย ทั้งในเรื่องอาคารสถานที่ บริเวณ พิธีกรรม และความประพฤติซึ่งแตกต่างจากวัดทั่วไป เมื่อ (คน) เด็กๆ หรือคนหนุ่มสาวไปวัด พระธรรมกาย แล้วไปอยู่ในบรรยากาศที่งาม เรียบร้อย ถือศีล ไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ พ่อแม่พี่ น้องย่อมเกิดความคลายใจ หายห่วงและสนับสนุน

3) กระบวนการ “ธรรมกาย” เน้นที่การทำสมาธิ ทุกคนทำสมาธิหมด สมาธิทำให้ผู้ปฏิบัติ ได้รับความสุขอย่างไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต จึงทำให้เกิดความพึงพอใจและเกิดความสุข

4) เน้นการบริหารจัดการหรือการตลาด (Marketing) ที่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ประสบความสำเร็จอย่างสูง สำนักวัดพระธรรมกายมีรูปแบบการปฏิบัติที่มีผู้นับถือปฏิบัติตามแนวปฏิบัติจำนวนมาก มีการจัดองค์กร การขับเคลื่อนองค์กร และมีเป้าหมายที่ชัดเจนโดยใช้ระบบทุนมาเป็นหลักการดำเนินงาน พร้อมทั้งมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ทำให้การบริหารงานในเชิงโครงสร้างองค์กรกลุ่มของ

สำนักธรรมกายขยายเครือข่ายไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น มีสาขาทั้งใน และประเทศต่างๆ จำนวนมาก

เป้าหมายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มพระสงฆ์ในแนวปฏิบัติทั้ง 5 แห่ง มีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่คล้ายคลึงกัน คือ

1) การเผยแผ่พุทธธรรมและการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังเช่น สวณโถมกขพลาราม จะดำเนินการส่งเสริมการปฏิบัติและเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อให้คนเข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยนำหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลที่แท้จริง

2) เน้นการปฏิบัติด้านจิตใจและปัญญาตามหลักไตรสิกขา และการปฏิบัติตามแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น หลักอานาปานสติ สติปัญญา 4 การเคลื่อนไหวกาย-จิต การเข้าถึงวิชชาธรรมกาย เป็นต้น ที่เป็นไปตามหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยทุกสำนักจะเน้นการฝึกปัจเจกบุคคลให้ดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาและการพัฒนาการปฏิบัติธรรมตามแนวการสอนที่ตนเองมีความรู้อย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน

3) ส่งเสริมการชี้แนะให้ความรู้ด้านหลักธรรมที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือเพื่อการพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงธรรมได้จริง และเพื่อฝึกปฏิบัติจนสามารถสัมผัสความสุขและความอิสระของจิตใจ

4) มุ่งการพัฒนาชีวิตหรือการยกระดับคุณภาพชีวิตให้เข้าสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทุกสำนักมีเป้าหมายการเข้าถึงธรรมที่ตรงกัน แต่ระดับการพัฒนาอาจมีความแตกต่างกัน เช่น บางสำนักมุ่งเน้นการปฏิบัติในระดับโลกียะ คือ การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง เรียบง่าย ในขณะที่บางสำนักเน้นการปฏิบัติที่ให้เกิดการลด ละ และการเข้าถึงธรรมอย่างแท้จริงไม่เน้นพิธีกรรมอย่างมากมาย

5) มุ่งสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของปัจเจกบุคคลและสังคม โดยทุกสำนักมองว่า การจะมีสังคมที่ดีได้ปัจเจกบุคคลจะเข้ามามีธรรมประจำใจอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบุคคลและสังคม

6) ดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชุมชน/สังคมด้วยหลักธรรมมากกว่าการทำบุญให้ทานเพื่อการสงเคราะห์ ทุกสำนักมีการดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ชุมชนและสังคมให้มีการเกื้อกูลต่อกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเน้นการอบรมและการให้ทานเพื่อกิจกรรมทางสังคม

7) มุ่งการปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าสู่ธรรมด้วยการปฏิบัติและการทำหน้าที่ในสังคมอย่างถูกต้อง โดยการส่งเสริมให้คนได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตและการเสียสละเพื่อตนเองและสังคม

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ นั้น มีการดำเนินการใน 3 รูปแบบหลัก คือ

1) **การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย** โดยพบว่า ทุกวัดทุกสำนักได้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยมีการบริหารเชิงพุทธ คือ การมอบความเป็นใหญ่ให้กับคณะสงฆ์ในการรักษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติเพื่อความสงบ สว่างแห่งจิตใจ และปัญญา โดยใช้วิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามพุทธบัญญัติ เช่น การปฏิบัติสมถวิปัสสนา การเจริญสติ สมาธิ การใช้สติปัญญาในการพิจารณา เป็นต้น กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่ จึงเป็นไปตามแนวปฏิบัติดังกล่าว คือ การฝึกตนของบุคคล และการสร้างความสงบสุขของหมู่คณะ

2) **การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์** จากการศึกษาพบว่า ทุกสำนักได้มีการดำเนินการ/การบริหารองค์กรตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) 6 ประการ คือ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ โดยแต่ละด้านก็จะมีการมอบหมายให้พระสงฆ์ภายในวัดเป็นผู้ดูแลแต่หลักการใหญ่ คือ การปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา

3) **การบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเผยแผ่พุทธธรรม** การดำเนินการของแต่ละสำนักนั้นมีการจัดกิจกรรม โครงการให้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของตนเองและความสนใจของผู้ปฏิบัติ ดังนั้น จึงมีการวางแผนการดำเนินการ มีกลยุทธ์เพื่อให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

จากรูปแบบการบริหารจัดการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการบริหารเชิงพุทธหลากหลายรูปแบบ มีวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ด้วยเงื่อนไขของวัด ผู้ก่อตั้งวัด และสายปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้นำชุมชนและผู้ที่ตั้งอยู่ในแต่ละชุมชน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว รูปแบบและวิธีการปฏิบัติอิงอยู่กับรูปแบบในพระพุทธศาสนา โดยมีทั้งที่ยึดตามแนวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เลือกแนวปฏิบัติบางส่วน ไปจนถึงการผสมผสานเพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็นการลดทอนวิธีการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายแห่งการปฏิบัติ

2.2 กลุ่มพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน

การศึกษาในกลุ่มพระสงฆ์พัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตกลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นประชากรการศึกษาไว้ 2 ระดับ คือ

1) พระสงฆ์ที่เป็นพระสงฆ์พัฒนาที่ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (เชิงปัจเจกบุคคล) ในด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เป็นต้น จำนวน 7 ราย ได้แก่ 1) พระอุดมประชาท (อลงกต ติกุญโญ) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี 2) พระสุบิน ปณีโต วัดไร่ล่อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด 3) พระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน พันธุ์ชา) วัดอรุณवास อำเภอเมือง จังหวัดน่าน 4) พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน 5) พระครูสุภาจารวัตร วัดท่าลาด จังหวัดยโสธร 6) พระครูอมรชัยคุณ วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา 7) พระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

2) กลุ่มหรือเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนา จำนวน เครือข่าย ได้แก่ 1) เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ (สถาบันโพธิยาลัย) 2) กลุ่มเสขิยธรรม 3) เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม (พระครูโกวิทธมโสภณ แห่งวัดร่องเม็ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่) 4) เครือข่ายพระสงฆ์ดำเนินงานเอตสีในประเทศไทย (พระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม) วัดเจติย์แม่ครัว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 5) เครือข่ายพุทธชนยันตีสังฆเพื่อสังคม (พระครูชฎี เมธงกุโร วัดทุ่งไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร) ดังนี้

2.2.1 พระสงฆ์พัฒนาที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

1. พระอุดมประชาท (อลงกต ติกุญโญ) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ ต.เขาสามยอด อ.เมือง จ.ลพบุรี สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปริญญาโท สาขาวิศวกรรมเครื่องกล มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย นักธรรมชั้นโท สำนักเรียนวัดพระบาทน้ำพุ อ.เมือง จ.ลพบุรี ท่านก่อตั้งโครงการธรรมรักษานิเวศน์ บ้านพักผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้ายในปี พ.ศ.2535 ณ วัดพระบาทน้ำพุ ต.เขาสามยอด อ.เมือง จ.ลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของสังคม ให้มีเมตตาและมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม ให้ได้รับการดูแลช่วยเหลือ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตให้ได้มีโอกาสสิ้นลมหายใจอย่างสงบสุข และ

ไปสู่สุขภาพดีตามวิถีทางของชาวพุทธ ต่อมาท่านได้มีการดำเนินการกิจกรรมเพื่อผู้ป่วยโรคเอดส์ อีกหลายกิจกรรม เช่น การก่อตั้งมูลนิธิธรรมรักษ์ การก่อตั้งและโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ 2 ณ ตำบลดงดินแดง อำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี ก่อตั้งและอุปถัมภ์ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 33 สำหรับเด็กที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคเอดส์ ก่อตั้งและอุปถัมภ์ โรงเรียนอนุบาลธรรมรักษ์ ในปี พ.ศ.2544 สำหรับเด็กที่ได้รับผลกระทบปัญหาจากโรคเอดส์ ก่อตั้งและอุปถัมภ์ โรงเรียนธรรมรักษ์บริบาล ในปี พ.ศ. 2546 เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านการพยาบาลในการดูแลเด็กและผู้ป่วยโรคเอดส์ ก่อตั้งและอุปถัมภ์ โรงเรียนแพทย์แผนไทยธรรมรักษ์ ในปี พ.ศ.2547 เพื่อผลิตบุคลากรด้านแพทย์ แผนไทยในการดูแลเด็ก ผู้ป่วยโรคเอดส์ รวมถึงพระสงฆ์

ท่านได้รับรางวัลต่างๆ อย่างมากมาย เช่น รางวัลเกียรติยศ รางวัลมหิตลวรานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์รางวัลเสมาธรรมจักร สมเด็จพระเทพฯ ทรงพระราชนิพนธ์รางวัลแสงเทียนส่องใจ พระองค์เจ้าโสมสวลีฯ พระราชทาน รางวัลคนดีศรีสังคม จากสโมสรโรตารี รางวัลพลเมืองดีเด่น จากสโมสรไลอ้อนส์ รางวัลบริการสังคมเพื่อคุณธรรม จากสำนักข่าวกรุงเทพมหานครรางวัลน้ำใจงาม (ประจำปี 2547) เป็นต้น นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการถวายปริญญาเกิตติศักดิ์หลายสาขา เช่น ปริญญาเอกคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาเอกคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ปริญญาเอกคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาเอกคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปริญญาเอกคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาครุศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (จังหวัดลพบุรี) ปริญญาพุทธศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

2. พระสุบิน ปณีโต พระสุบิน ณีโต วัดไผ่ล้อม อ.เมือง

ตราด จ.ตราด วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนชั้นเอก เป็นพระธรรมทายาท วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดปทุมธานี รุ่นที่ 4 มีประสบการณ์เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต เผยแพร่เรื่องการใช้ประโยชน์จากจุลินทรีย์ แก่บุคคลทั่วไปในจ.ตราด และต่างจังหวัด เป็นที่ปรึกษาด้านการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ให้แก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ท่านเป็นผู้

ริเริ่มกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยส่งเสริมให้เกิดองค์การจัดหาทุนของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และสร้างความเข้มแข็งในสังคมชนบท โดยประยุกต์เอาธรรมะสอดแทรกในการดำเนินงาน การจัดตั้งกลุ่มได้รับการยอมรับและเห็นถึงผลดี จึงแพร่หลายครอบคลุมเกือบทุกตำบลใน จ.ตราด นอกจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แล้ว พระสุบินยังร่วมกับชาวบ้านบ้านเปร็ดโน ประยุกต์เอาแนวคิดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มาผนวกเข้าความร่วมมือในชุมชนบ้านเปร็ดโน เพื่อจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปร็ดโนขึ้น

ท่านการได้รับรางวัล/การเชิดชูเกียรติต่างๆ เช่น ได้รับพระราชทานรางวัลเสาเสมาธรรมจักร สาขาผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อพ.ศ. 2540 รางวัลบุคคลดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ.2541 รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี โปรแกรมพัฒนาชุมชน

กิจกรรมและองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอด ท่านได้ให้ความรู้เรื่องการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การบริหารจัดการ การทำบัญชี การจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิก เรื่องการทำน้ำสกัดชีวภาพ การทำปุ๋ยหมัก โดยใช้คุณสมบัติของจุลินทรีย์ มีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่วัดไผ่ล้อม ต.บางพระ อ.เมืองตราด จ.ตราด ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวนมาก และมียอดเงินสะสมของกองทุนมากกว่า 800 ล้านบาท

3. พระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน จารุณโณ) พระครูพิทักษ์นันทคุณ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ในปี พ.ศ. 2526 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จนถึงปัจจุบัน และในปี 2540 ได้รับ แต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอสันติสุข จ.น่าน เป็นที่ปรึกษามูลนิธิอีกเมืองน่าน และพระธรรมทูตสาย 4

พระครูพิทักษ์นันทคุณ ท่านได้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยได้ร่วมมือกับพี่ชายซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน เริ่มกิจกรรมการอนุรักษ์ในหมู่บ้าน โดยออกสำรวจป่าและได้กันเขตป่าเป็น “ป่าสงวนของหมู่บ้าน” ออกกฎระเบียบการยึดไม้ การปรับสำหรับผู้ละเมิดกฎระเบียบและยังเป็นผู้ริเริ่มให้มีพิธีสืบชะตาต้นน้ำ โดยเฉพาะ “พิธีบวชป่า” ซึ่งได้กลายเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์ป่าในปัจจุบัน และได้ดำเนินการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้ประชาชน จนเกิดเครือข่ายร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแนวคิด

ในการดูแลรักษาป่า ต้นน้ำ ธรรมชาติให้แก่เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ได้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์ประสานงาน พระธรรมทายาทจังหวัดน่าน ตั้งกลุ่มพุทธบุตรเพื่อให้การอบรมศีลธรรม จัดค่ายจริยธรรมแก่เยาวชน โดยเฉพาะการก่อตั้งกลุ่มฮักเมืองน่าน ที่ถือว่าเป็นประชาคมระดับรากหญ้า ปัจจุบันมีกลุ่มองค์กรเครือข่ายทั้งหมด 885 กลุ่ม/องค์กร ทำให้มีศักยภาพที่แสดงบทบาทการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ส่วนด้านการเผยแพร่ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีการดำเนินโครงการพระธรรมทูตเฉพาะกิจ ในการออกเผยแผ่ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และการปลูกจิตสำนึกชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ในพื้นที่ห่างไกลในจังหวัดน่าน และการดำเนินโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนให้กับเด็กชาวเขาและเด็กด้อยโอกาส เป็นต้น

พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้ถ่ายทอดแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากร พืชพรรณไม้ การดูแลรักษาพันธุ์ปลาและต้นน้ำ โดยการสอดแทรกในการเทศน์สั่งสอนทุกครั้งที่มีโอกาสทั้งในสถาน-ศึกษา และงานประเพณีต่างๆ โดยใช้สื่อต่างๆ ทั้งในรูปแบบของแผ่นพับ สไลด์ วีดิโอ เทปบันทึกเสียง และอุปกรณ์ประกอบการบรรยายหลากหลายชนิด โดยมีมูลนิธิฮักเมืองน่าน เป็นกำลังสำคัญในการช่วยเผยแพร่แนวคิดและประสานให้เกิดการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมและผลงานที่เด่น เช่น 1) การริเริ่มการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ซึ่งถือเป็นเส้นเลือดใหญ่ของเมืองน่าน นับว่าเป็นนิกออนุรักษ์ธรรมชาติอย่างแท้จริง 2) จัดตั้งกลุ่มองค์กรพัฒนาร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายใต้ชื่อ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” โดยดำเนินงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมพื้นบ้าน 3) จัดตั้งมูลนิธินันทคุณ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่อดีตเจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส และนำเอาดอกผลมาบูรณะวัดใช้เป็นค่าอุปโภค บริโภคของภิกษุสามเณร และอุปการะศิษย์ในวัดให้ได้รับการศึกษา 5) จัดทำโครงการศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเข้มแข็งจังหวัดน่าน ด้วยโครงการ “ครอบครัวอรัญญาวาส เรียนรู้จุลินทรีย์กั๊กฤทธิขะในวัด” เพื่อให้พระในวัด ได้มีโอกาสสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและต่อชุมชนโดยรอบ เป็นต้น

การได้รับการยกย่อง ท่านได้รับยกย่องจากสมาคมต่างๆ เช่น ปีพ.ศ. 2532 ได้รับยกย่องสมาชิกของมูลนิธิ Ashoka ส่งเสริมนักพัฒนาทั่วโลกเป็นผู้เสียสละ ปีพ.ศ. 2535 ได้รับพระราชทานใบประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราช สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่น ได้รับพระราชทานธรรมจักรทองคำ สาขาพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ ได้รับประกาศเกียรติคุณจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ สาขาศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ ปีพ.ศ. 2538 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขามณีปัญญาชาวบ้าน จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ปีพ.ศ. 2541 คณะกรรมการกองทุน ดร.ธีระ พันธุมวณิช มอบโล่เกียรติคุณรางวัลอนุสรณ์ ดร.ธีระ พันธุมวณิช เพื่อองค์การดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อม ได้รับคัดเลือกเป็นครุภูมิปัญญาไทย จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติปีพ.ศ. 2544 สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระราชทาน รางวัลลูกโลกสีเขียว “รางวัลเกียรติยศ” แก่เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ปีพ.ศ. 2548 ได้รับคัดเลือกประกาศเกียรติคุณ เครือข่ายชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดอย่างดีเด่น 2555 ได้รับรางวัลส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ซึ่งเป็นโครงการ 3 ปี ต่อเนื่อง) ปีพ.ศ. 2555 ได้รับรางวัลเพชรราชภัฏเพชรล้านนา ครั้งที่ 9 สาขาสื่อสารมวลชน ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

4. พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จารณธมโม) วัดบ้านโป่งคำ ตำบลคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ท่านเป็นพระนักคิดและนักพัฒนา ท่านได้เห็นสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนเปลี่ยนแปลง มีการถางป่า ชาวบ้านเริ่มพึ่งพิงปัจจัยภายนอกชุมชนมาดำรงชีวิต เกิดปัญหา ยาเสพติด การขายแรงงานต่างถิ่นและอื่นๆ ด้วยความมุ่งมั่นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้พยายาม ศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาและเห็นว่าปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงคิดหาวิธีการ

แก้ไขพร้อมกับการประยุกต์ใช้ภายใต้กลไกการพัฒนาตาม นโยบายและแผนพัฒนาของรัฐที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนใน ชุมชน พระครูสุจินนันทกิจ เป็นศิษย์ของพระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดอรัญญาวาส อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ผู้ก่อตั้งกลุ่มฮักเมือง น่าน ท่านได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำโครงการรณรงค์ เพื่อการพึ่งพาตนเอง และการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้าน ทำ โครงการป่าชุมชน ตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และจัดทำแปลงสาธิตป่า เป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มฮัก เมืองน่าน เป็นเจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ปีพ.ศ. 2534 ถึงปัจจุบัน

ท่านได้เริ่มรณรงค์การปลูกป่า โดยใช้วิธีเล่านิทานให้เด็กประถมในโรงเรียนฟัง และพาไปดูป่าสมบูรณ์ เปรียบเทียบกับป่าบ้านโป่งคำซึ่งมีสภาพเสื่อมโทรม จัดทำแปลงทดลอง และเรือนเพาะชำ ตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การขยายพื้นที่ป่า ชุมชนของหมู่บ้านจำนวน 12,000 ไร่ ภายใต้โครงการ “บิณฑบาตป่า” เริ่มให้แนวคิดว่าพระ เณรที่จะลาสิกขาบทจะต้องปลูกต้นไม้เท่ากับจำนวนอายุตัวเอง ถึงจะให้ลาสิกขาบท เป็น กุศโลบายให้ดูแลต้นไม้เหมือนชีวิตตนเอง ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ตั้งกลุ่มออมสั ทธิธรรมชาติ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 60 คน มีชุมชนเครือข่าย 12 ชุมชน โครงการฟื้นฟูดินบน พื้นที่สูง ปัจจุบันเป็นกลุ่มเกษตรธรรมชาติแบบผสมผสาน จัดตั้งกลุ่มภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

เพื่อการพึ่งตนเอง หรือโครงการสมุนไพรรักษาโรคจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมไม้กวาดหญ้าดอกก้าง จัดตั้งกองทุนข้าวเปลือกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จัดตั้งโรงสีข้าวกล้องเพื่อสุขภาพ จัดตั้งกลุ่มศิลปินพื้นบ้านเพื่อสืบสานวัฒนธรรม และเป็นคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านโป่งคำ เป็นหัวหน้าทีมวิจัย กระบวนการพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ นอกจากนี้ ท่านจัดทำโครงการ สวนป่าผสมผสาน เป็นการสาธิตให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้ที่มีอยู่ในธรรมชาติ กับพืชการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วยป่ายืนต้นประเภทสูงให้ผลระยะยาว ชั้นที่สองเป็นพืชพุ่มให้ผลระยะกลาง เช่น ลำไย ขนุน ส้มโอ มะม่วง ลิ้นจี่ ฯลฯ ชั้นที่สามเป็นพืชอาหารและพืชใกล้ครัว เช่น ข่า ตะไคร้ ขมิ้น หวาย ไม้ไผ่ ไพร ตำลึง ฯลฯ นอกจากทำแปลงสาธิต ท่านยังได้หนุนเสริมให้เกิดกลุ่มเยาวชน โดยคาดหวังว่าเยาวชนน่าจะเป็นสื่อกลางระหว่างท่านกับผู้ปกครอง เป็นกำลังสำคัญในอนาคตที่จะฟื้นฟูและรักษาผืนป่าของหมู่บ้าน ท่านมีนิทานสนุกแฝงแง่คิดมากมายมาฝาก ระหว่างพาเดินป่าทุกวันพระที่ตรงกับเสาร์อาทิตย์ นอกจากนั้นยังจัดทัศนศึกษา พาเยาวชนไปเดินป่านอกพื้นที่ที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์ แล้วกลับมาเปรียบเทียบกับป่าบ้านตนเอง ซึ่งสามารถสร้างสำนึกแก่เยาวชนได้ไม่น้อย และต่อมาเยาวชนเหล่านี้ก็เริ่มเป็นกระบอกเสียงไปพูดคุยกับผู้ปกครอง ประจวบกับแปลงสาธิตเริ่มผลิตดอกออกผล พืชพันธุ์ดกต้น หน่อไม้เริ่มออก เห็นดอกตลอดปี ท่านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาเก็บกิน

รางวัลและผลงานที่ได้รับ รางวัลดีเด่น ผู้บำเพ็ญประโยชน์ด้านการศึกษา นอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน โล่รางวัลศูนย์การเรียนรู้ดีเด่นภาคเหนือ รางวัลครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

5. พระครูสุภาจารวัฒน์ แห่งตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ท่านได้ริเริ่มงานพัฒนาชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยมิติการสาธารณสุขให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในการรักษาสุขภาพโดยใช้สมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการก่อตั้งชมรมหมอพื้นบ้าน กลุ่มสมุนไพรรักษาโรค ขยายสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และแหล่งน้ำ กลุ่มเกษตรธรรมชาติ และการส่งเสริมดูแลสุขภาพของกลุ่มพระสงฆ์และมีกระบวนการทำงานด้านการพัฒนา คือ การทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ โดยใช้ความร่วมมือจากประชาชนเป็นสำคัญ โดยเริ่มพัฒนาจากการพัฒนาทางวัดสู่วิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ

พระครูสุภาจารวัฒน์ได้มีการนำหลักพุทธธรรมมาสู่กระบวนการพัฒนาชุมชนด้วยการปลูกฝังธรรมะในจิตใจ คือ การหล่อหลอมความคิดและทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ด้วยหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต หลักธรรมทั้งหลายสอนให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใด ก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น ฉะนั้น การพัฒนาจิตใจของชาวบ้านให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษและพิษภัยของอบายมุขต่างๆ พระครูสุภาจารวัฒน์ ต้องใช้ความสามารถทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกที่ดี ด้วยการสอนแทรกธรรมะ การอบรม การบรรยายอย่างไม่ย่อท้อ โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาและการจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตใจ ทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ได้เห็นโทษของอบายมุข โดยการให้ชุมชนได้รับรู้ถึงปัญหา และหาทางแก้ไขร่วมกัน จากจุดเริ่มต้นจนก่อตั้งและดำเนินการกระตุ้นให้ชาวบ้านรู้จักพึ่งตนเอง เข้าไปหาชุมชนพร้อมกันการนำหลักศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องช่วยชี้นำเพื่อสร้างที่พึ่งและความเข้มแข็งให้กับตนเอง การแนะนำของพระครูสุภาจารวัฒน์ที่ยึดการพัฒนาร่วมกับหลักธรรม คือ ให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นอันเดียวกันเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน มีความจริงใจต่อกัน เป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมการพัฒนามาสู่หลักธรรมเพื่อผลแห่งความยั่งยืน การมีน้ำใจมีความจริงใจต่อกันที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น การรวมกลุ่มเพื่อให้เห็นว่าสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติร่วมกับกิจกรรม ไม่ต้องให้ชาวบ้านรู้ว่าเขากำลังปฏิบัติข้อไหนอย่างไร ให้เขาลงมือทำเอง เพราะถ้ายังจนยังทุกข์อยู่ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะพร่ำสอน ดังนั้น จึงต้องใช้บทบาทในการกระตุ้นด้านจิตใจ เช่น การกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ เช่น ความยากจนและการขาดความเข้มแข็งของชุมชน การกระตุ้นให้เห็นถึงสาเหตุปัญหาและการเชื่อมโยงปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา แนะนำวิธีการแก้ปัญหาโดยการสร้างศักยภาพของชุมชน โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมกลุ่ม การรวมกลุ่มในการแก้ปัญหากระตุ้นให้เห็นผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มและชุมชนหลังการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่ม มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

นอกจากนี้ ท่านยังส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการนำหลักธรรมมาเป็นตัวเชื่อมถือว่าเป็นจุดสร้างศูนย์รวมหรือสร้างความสามัคคี พระครูสุภาจารวัฒน์ส่งเสริมคุณธรรมด้านนี้ เป็นการนำหลักศาสนาและหลักพัฒนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ได้อย่างให้เห็นผล โดยแทรกหลักธรรมเข้ากับหลักการพัฒนาเป็นข้อปฏิบัติของกลุ่ม เช่น คนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต้องเป็นผู้เลิกอบายมุขได้ หรือกำลังพยายามที่จะเลิกอบายมุข โดยใช้หลักศีล 5 เข้ามากำกับว่า ต้องมีสังขะ มีความจริงใจต่อสิ่งที่ตนกล่าวไว้แล้ว หลักธรรมทั้งหลาย เช่น อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 จึงต้องนำมาร่วมทำกิจกรรมโดยเสมอไม่ได้ขาด เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี ทำให้ชุมชนสามารถลดละเลิกอบายมุขได้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ทำให้จิตใจที่เศร้าหมองไม่เห็นความดีกลับเห็นเป็นความดี ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

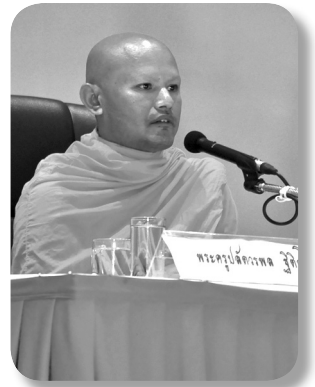
6. พระครูอมรชัยคุณ อมรปญฺโญ (หลวงตาแชนร์ พนจรพัฒนา) เจ้าอาวาสวัดสุโขทัยพัฒนาราม หมู่ที่ 6 ถนนสุตบรรทัด ตำบลสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัด เจ้าคณะตำบลสีคิ้ว เขต 1 ประธานศูนย์เรียนรู้วัดอาศรมธรรมทายาท (องค์กรสาธารณประโยชน์) ผู้อำนวยการศูนย์ปรีดีธรรมและธรรมศึกษาประจำตำบลสีคิ้วและเป็นคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.)

พระครูอมรชัยคุณ ได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปีพ.ศ. 2555 ประเภทสงเคราะห์ประชาชนและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาขาสงเคราะห์ประชาชนและชุมชน และได้เข้ารับพระราชทาน “เสาศาสนาธรรมจักร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา ประจำปีพ.ศ. 2555 ผลงานการพัฒนาที่โดดเด่นที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา อาทิ จัดทำโครงการ “สวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน” ได้รับงบประมาณจากกองทุนชุมชน (SIF) จัดทำโครงการ “แผนแม่บทในเขตจังหวัดนครราชสีมา” และโครงการ “อนุรักษ์ป่าเพื่อชาวโคราช” ได้รับงบประมาณจากกองทุนชุมชน (SIF) จัดทำโครงการ “สถาบันพระสังฆพัฒนาโคราช” จัดทำโครงการ “จัดสวัสดิการสังคมและพัฒนาศูนย์ บวร.ท้องถิ่นให้ยั่งยืนประจำปี ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และจัดทำโครงการ “ถอดองค์ความรู้เครือข่ายพระสงฆ์เพื่อการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

7. พระครูปลัดวรพล วิฑิตฺตฺโน วัดควนกาหลง ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ท่านได้ดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนด้วยภูมิหลังในวัยเด็กที่ขัดสนยากไร้ และมีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งพิง จึงมีความประสงค์จะทดแทนคุณพระพุทธศาสนา ประกอบกับมีความประทับใจการเทศนาอบรมของพระอาจารย์ที่อบรมดูแล จึงตั้งใจศึกษาหลักธรรมคำสอนเพื่อนำมาใช้ในการเผยแผ่ให้แก่คนในสังคม อนึ่งในช่วงเวลาสามปีที่ได้ลาสิกขาเพศไปใช้

ชีวิตเป็นฆราวาสและประกอบอาชีพเป็นครูสอนโรงเรียนมัธยม ก็ได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็ก โดยเฉพาะในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม จึงมีความเชื่อว่า พระสงฆ์สามารถเป็นต้นแบบอบรม คุณธรรมจริยธรรมได้ดี จึงตัดสินใจอุปสมบทอีกครั้งและตั้งใจ เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกกลุ่มวัย พยายามแสวงหา เนื้อหาข้อมูลความรู้ วิธีการใหม่ๆ และสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดตั้งสถานีวิชชุชุมชน และสถาน ปฏิบัติธรรมเพื่อให้คนที่ได้รับฟังธรรมะ สามารถฝึกปฏิบัติ พัฒนาจิตได้ตามลำดับขั้น ตลอดจนมีการ ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายศาสนาในพื้นที่เพื่อการพัฒนาคน โดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมให้แก่คนในสังคมให้สามารถ นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยและกาลสมัย มี แนวคิดการดำเนินงานด้านการพัฒนา ศึกษาข้อมูลสถานการณ์ของสังคมเพื่อการกำหนด บทบาทของพระสงฆ์ให้เหมาะสม เชื่อมโยงประสานทำงานร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน สนองตอบกิจการคณะสงฆ์ โดยการเผยแผ่ศาสนาเชิงรุกสู่กลุ่มคนวัยต่างๆ มีการ ประยุกต์ใช้ศาสตร์และศิลป์สมัยใหม่อย่างเท่าทัน

ผลงานการพัฒนาชุมชน เช่น ได้รับใบประกาศและโล่เกียรตินิยมผู้ทำคุณประโยชน์ ด้านการแนะแนวชีวิตและสังคมจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักรในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธ ศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในประเทศของ กรมการศาสนา กระทรวง วัฒนธรรม จากสมเด็จพระเทพฯ ได้รับเข็มเกียรตินิยม “ต้นแบบคนดีศรีแผ่นดิน” ของ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์จากผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ได้รับเกียรติ บัตรผู้ทำคุณประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรม ระดับจังหวัดด้านศาสนาจากกระทรวง วัฒนธรรม ได้รับเกียรติบัตรคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานดีเด่นจากเขตพื้นที่การ ศึกษาจังหวัดสตูล กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับโล่เกียรตินิยม สาขาพัฒนาชุมชน ของวิทยาลัย ชุมชนสตูล จาก ฯพณฯ พลเอก สุวรนันท์ องคมนตรี ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติคนดี ด้านมีคุณธรรม จริยธรรม จากวิทยาลัยเกษตรสตูล โรงเรียนอนุบาลสตูล โรงเรียนอนุบาล ควนกาหลง ในงานมหกรรมวิชาการ 100 ปีการศึกษาสตูล เป็นต้น

2.2.2 เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ

ประวัติความเป็นมา เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ ก่อตั้งขึ้นภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 โดยที่ก่อนหน้านี้เครือข่ายพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาชุมชนอยู่ในหมู่บ้านจะกระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ทั่วไป เป็นการรวมตัวที่ไม่ใช่ลักษณะเครือข่ายทางสังคมมากนัก ทั้งนี้พบว่าเครือข่ายที่สำคัญที่นำมาสู่การรวมตัวเป็นเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ ได้แก่ กลุ่มสังฆพัฒนาชุมชนล้านนา ซึ่งรวมตัวกันโดยการริเริ่มและสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่องโดยมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ของวัดป่าตาราภิรมย์ เครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านเอดส์ ที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเอดส์เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กลุ่มพระสงฆ์อีกเมืองน่าน ริเริ่มโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ ในฐานะเจ้าคณะอำเภอสันติสุข และรับผิดชอบงานพระธรรมทูตเฉพาะกิจ ได้ชักชวนพระในเขตปกครองและพระที่ทำงานพระธรรมทูตเฉพาะกิจให้มาทำงานร่วมกัน พระในกลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ พระสมคิด จารณธมโม วัดโป่งคำ อ.สันติสุข จ.น่าน พระปลัดบุญชวน เตชธมโม วัดห้วยซ้อ อ.แม่จริม จ.น่าน เป็นต้น กลุ่มพระสงฆ์รุ่นใหม่ในโครงการพระธรรมจาริก ที่ส่วนใหญ่ทำงานพัฒนาอยู่ในเขตหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือ ได้มีการรวมตัวเรียนรู้ทักษะการทำงานใหม่ๆ ซึ่งต่อมาได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มหลวมๆ ได้แก่ พระเกียรติศักดิ์ กิตติภทโท วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ พระสมคิด สุจิตโต อาศรมฯ แม่อุสุ อ.ท่าสองยาง จ.ตาก พระชาติคุณโร อาศรมฯ แม่ปางล้าน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ส.ณ.กวีพร ธรรมชาติ อาศรมฯ แม่ทะลุ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน และ พระชุมพล ศรีมันตะ อาศรมฯ ห้วยนา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน เป็นต้น และที่สำคัญและเป็นกลไกกลางในการขับเคลื่อนและรวมตัวคือพระสงฆ์ที่อยู่ในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชุมชน/สังคม ได้แก่ พระมหา ดร.บุญช่วย สิริธโร พระมหาพีระพงษ์ พลวีโร พระมหาบันเทิง ปณฺธิโต จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และพระชยสร สมบุญโญ จากมหาวิทยาลัย วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ มีการทำหน้าที่บนหลักการที่ว่า **“พุทธธรรม นำปัญญา พัฒนาท้องถิ่น”** โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายโครงการวิจัย/การพัฒนาเพื่อท้องถิ่นของพระสงฆ์
- 2) เพื่อทบทวนบทบาทและสถานภาพของพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาในชุมชนท้องถิ่น
- 3) เพื่อเป็นแหล่งพัฒนาที่เลี้ยงนักวิจัยและฝึกอบรมพระสงฆ์ เพื่อทำโครงการวิจัยและการพัฒนาร่วมกับชุมชนท้องถิ่น

4) เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาโครงการวิจัย ตลอดจนประสานความร่วมมือกับสถาบันวิจัยและพัฒนาอื่นๆ เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยของพระสงฆ์ในท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม และ

5) เพื่อเป็นศูนย์บริการข้อมูล เผยแพร่ข่าวสารงานวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดประชุมสัมมนาเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย และการพัฒนาเพื่อท้องถิ่น

อิทธิพลทางสังคมของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ : พระสงฆ์เพื่อสังคม

ความสำเร็จจากการดำเนินงานของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือเกิดจากความสามารถในการปรับตัวและปรับบทบาทในการทำงานด้านพระพุทธศาสนาของตนเอง ภายใต้วิธีคิดที่ว่าหากพระสงฆ์ยังสามารถปรับและนำหลักธรรมะวิธีการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน พระสงฆ์จะได้รับความเคารพนับถือและความศรัทธา จากความสามารถรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาของชุมชนได้ทั้งในด้านปัญหาพื้นฐานและปัญหาด้านจริยธรรม นำหลักธรรมความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาพัฒนาร่วมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แนวทางดังกล่าวไม่เป็นเพียงเกิดผลต่อชุมชนด้านศีลธรรมต่อประชาชนตามเป้าหมายของศาสนาเท่านั้น ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่ม และรู้สึกในความร่วมมือกันที่จะดำเนินกิจกรรมต่อกลุ่ม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองในด้านการสร้างกลุ่มได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยพระสงฆ์ได้ปรับบทบาทในการเข้าถึงชุมชนเข้าไปรับรู้ปัญหาของชุมชน เช่น ปัญหาความยากจน และความไม่สามัคคีในชุมชน โดยได้หยิบยกเอาปัญหาเหล่านี้มาเป็นสื่อกระตุ้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนา จากการเรียนรู้ชุมชนมาใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างลงตัว โดยการปลูกฝังหลักคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์ ความเห็นใจเพื่อนชุมชนด้วยกัน ความพร้อมเพรียงเป็นกฎเกณฑ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ

การใช้การรณรงค์และแนะนำสั่งสอนชุมชนถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สำคัญของการขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ โดยที่ผ่านมามีการเน้นการพัฒนาจิตใจให้ลดละ เลิก อบายมุข ตลอดจนการประสานความขัดแย้งในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกลมเกลียวกันมากขึ้น เป็นการนำชุมชนด้วยการสื่อด้วยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยทำกิจกรรมชุมชน ประชาชนสนใจในกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน ความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พวกเขายอมรับความเป็นผู้นำ ความเลื่อมใสศรัทธานี้เกิดจากความสำนึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรมและความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เสียสละเพื่อชุมชนส่วนรวมอย่างแท้จริง และความสุขส่วนตัวโดยเอื้อประโยชน์ให้ผู้อื่น

เช่น เสียสละสิ่งสอนกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาว และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านทั่วไปย่อมรู้สึกว่าคุณมีความฉลาดในเรื่องหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการพัฒนา สามารถแก้ปัญหาในเรื่องการดำเนินชีวิตได้ด้วยหลักธรรม

เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือพยายามส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการนำหลักธรรมมาเป็นตัวเชื่อม ถือว่าเป็นจุดสร้างศูนย์รวมหรือสร้างความสามัคคี เป็นการนำหลักศาสนาและหลักพัฒนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ได้อย่างให้เห็นผล โดยแทรกหลักธรรมเข้ากับหลักการพัฒนาเป็นข้อปฏิบัติของกลุ่ม เช่น คนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต้องเป็นผู้เลิกล้อบายมุขได้ หรือกำลังพยายามที่จะเลิกล้อบายมุข โดยใช้หลักศีล 5 เข้ามากำกับ ว่าต้องมีสังขจะ มีความจริงใจต่อสิ่งที่ตนกล่าวไว้แล้ว หลักธรรมทั้งหลาย เช่น อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 จึงต้องนำมาร่วมทำกิจกรรมโดยเสมอไม่ได้ขาด เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี ทำให้ชุมชนสามารถลดละเลิกอบายมุขได้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ทำให้จิตใจที่เศร้าหมองไม่เห็นความดีกลับเห็นเป็นความดี ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

2.2.3 กลุ่มเสขิยธรรม

ประวัติความเป็นมา การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ เช่น ความอ่อนแอของชุมชนรากหญ้า ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ ความเสื่อมทางศีลธรรม และวัฒนธรรม ตลอดจนความอ่อนแอทางจริยธรรม และสติปัญญาของสังคม เป็นต้น ซึ่งนับวันจะมีความซับซ้อน รุนแรง และยากที่จะเยียวยา ขณะเดียวกัน สถาบันสงฆ์ก็ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐ และกระแสนิยมบริโภคนิยม ทั้งยังขาดการตรวจสอบดูแลซึ่งกันและกัน ระหว่างคฤหัสถ์กับบรรพชิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับชุมชน หรือสังคม จึงทำให้สถาบันสงฆ์เสื่อมโทรม และนับวันจะอ่อนแอยิ่งขึ้น กระทั่งบัดนี้อาจเรียกได้ว่า คณะสงฆ์ได้สูญเสียบทบาทในการเป็นผู้นำทางสติปัญญา และจิตวิญญาณของสังคมไปแล้วอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางวิกฤตการณ์ดังกล่าว ยังมีพระภิกษุสงฆ์และแม่ชีอีกจำนวนหนึ่ง ที่ยังคงทำหน้าที่สาวกตามแนวทางพระบรมศาสดา ด้วยการเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจและสติปัญญา ให้กับชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง หลายท่านพำนักอยู่ในชนบทห่างไกล ทำงานร่วมกับชาวบ้านและชุมชน สร้างความเข้มแข็ง และพึ่งพิงตนเองได้ ให้กับชุมชนรากหญ้า อาทิ พระครู

พิพิธประชาชน (หลวงพ่อนาน) พระครูสุภาจารวัฒน์ พระครูเกษมธรรมรังษี (หลวงพ่อดำ) พระครูบรรพตสุวรรณกิจ (หลวงพ่อดำเขียน) และพระครูพิทักษ์นันทคุณ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีหลายท่านที่ทำงานด้านวิชาการ เผยแพร่และชี้แนะ ตลอดจนเสนอแนะทางออกจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ภายใต้กรอบคิด หลักการ และแนวทางแห่งศาสนธรรม เช่น พระศรีปริยัติโมลี พระมหาเจิม สุวโจ พระโกศล ปริบุญโญ และพระไพศาล วิสาโล เป็นต้น ท่านดังกล่าวนี้ และเพื่อนภิกษุ - แม่ชีอีกหลายรูป ยังคงทำงานหลากหลาย เช่น การสร้างรากฐานของเศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์ป่า และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตลอดจนจัดการศึกษาเพื่อชุมชนที่ด้อยโอกาส การอบรมจิตใจ และการส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน อยู่ทั้งในชุมชนเมืองและในชนบท

ปี พ.ศ. 2533 คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) องค์การภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ได้อาราธนาพระสงฆ์ที่กล่าวถึงหลายรูป มาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานช่วยเหลือสังคม และยังถือเป็นโอกาสให้ท่านได้เจริญสมาธิภาวนาร่วมกัน อันจะเป็นการเกื้อกูลกำลังใจต่อกันและกันได้ไปในโอกาสต่อไป ในกรณีนี้หลายท่านเห็นพ้องว่าพระสงฆ์ที่ทำงานในลักษณะนี้ ควรรวมตัวเป็น “เครือข่าย” เพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน อันจะทำให้งานประยุกต์ใช้หลักศาสนธรรมกับชีวิตและสังคม มีความยั่งยืน และสามารถเป็นร่มเงาให้กับสังคมต่อไป จึงได้พร้อมใจกันก่อตั้ง “กลุ่มเสขิยธรรม” ขึ้น ด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักศาสนธรรมให้เกื้อหนุนต่อการพัฒนาตนเอง สังคม และธรรมชาติ ให้ก้าวพ้นวิกฤตการณ์ทั้งหลายอย่างเป็นรูปธรรมและสมสมัย และนอกจากจะเกื้อกูลระหว่างนักบวชชาย - หญิงแล้ว ก็ควรขยายผลไปสู่สังคมวงกว้างด้วย ดังที่ระยะต่อมา “กลุ่มเสขิยธรรม” ได้เปิดรับสมาชิกทั้งที่เป็นพระสงฆ์ สามเณร แม่ชี และอุบาสก อุบาสิกา

อิทธิพลทางสังคมของกลุ่มเสขิยธรรม : ธรรมนำทางเพื่อแสวงหาและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มเสขิยธรรมมีพระสงฆ์ที่เป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในเครือข่ายกว่า 600 รูป มีสมาชิกที่เป็นแม่ชีและอุบาสกอุบาสิกากว่า 100 รูป/คน ท่านเหล่านี้ นอกจากจะมีกิจกรรมพบปะ ประชุม และภาวนาร่วมกันเป็นประจำทุกปีแล้ว ยังมีบทบาทร่วมกับกลุ่มการพัฒนาที่นำสนใจ เช่น

1) บทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมประสานผู้สนใจจากหลายฝ่ายและหลายกลุ่มอาชีพ ทั้งนักบวชและฆราวาสให้เกิดความตื่นตัวและสนใจต่อวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม โดยจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนจัดเดินป่าเพื่อภาวนาและศึกษาข้อเท็จจริงใน

หลายพื้นที่ นอกจากนี้กลุ่มฯ ยังเป็นตัวจักรสำคัญในการรณรงค์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น โครงการธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา โครงการเดินเท้าต้านไฟฟ้าที่ จ.ลพบุรี และโครงการธรรมยาตราเพื่ออนุรักษ์ลุ่มน้ำลำปะทาว จ.ชัยภูมิ ตลอดจนธรรมยาตราเพื่อรักษาลำน้ำโขง เป็นต้น

2) บทบาทด้านจิตวิญญาณและการภาวนา กลุ่มเสขิยธรรมได้จัดอบรมสมาธิภาวนารวมถึงการเดินป่าศึกษาธรรมทุกปี อีกทั้งยังริเริ่มให้มีการภาวนาระหว่างศาสนา ในสถานที่ชุมนุมทางการเมือง เช่น การภาวนาระหว่างศาสนาที่ลานหอยเสียบ อ.จนะ จ.สงขลา ร่วมกับผู้คัดค้านโครงการท่อก๊าซ – โรงแยกก๊าซ ไทย – มาเลเซีย และงานภาวนาระหว่างศาสนาสำหรับผู้ชุมนุมที่

(3) บทบาทด้านสื่อ การเผยแพร่ศาสนธรรม และการประยุกต์พิธีกรรม กลุ่มเสขิยธรรม จัดพิมพ์หนังสือเล่ม (pocket book) และได้จัดทำวารสารราย 3 เดือน ชื่อ จดหมายข่าว “เสขิยธรรม” ตีพิมพ์ครั้งละ 3500 ฉบับ ออกวางตลาด และส่งถึงสมาชิก ตลอดจนมอบให้วัด ห้องสมุด และโรงเรียนในชนบท ซึ่งขาดงบประมาณสนับสนุน ทั่วประเทศ ทั้งที่มีการร้องขอ และที่กลุ่มฯ พิจารณามอบให้โดยตรง นอกจากนี้ กลุ่มเสขิยธรรม ยังจัดทำเว็บไซต์ www.sekhiyadhamma.net ขึ้น เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตลอดจนสถานการณ์ความเป็นไปของพุทธศาสนา และศาสนาอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อีกทั้งยังให้การสนับสนุนกลุ่มพุทธศาสนิกชนจัดทำเว็บไซต์ buddhadasa.org เพื่อเผยแพร่ผลงานและ คำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุอีกด้วย นอกจากนี้ ยังร่วมกับองค์กรพันธมิตร เช่น มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มูลนิธิโกลมคิมทอง เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย กลุ่มพุทธศาสนิกศึกษา โครงการเวทีสุขภาพคนจน สมัชชาคนจน และกลุ่มศาสนิกชนชาวไทยเพื่อสันติภาพตลอดจนองค์กรจากศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยน และเรียนรู้ร่วมกันระหว่างศาสนาตลอดจนการใช้ศาสนธรรม เพื่อแสวงหาทางออกจากวิกฤตการณ์ต่างๆ เช่น การจัดเวทีเสวนา อภิปราย หรือปาฐกถาทางศาสนา อยู่อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งยังประยุกต์พิธีกรรม และกิจกรรมทางศาสนาให้มีเนื้อหาสาระและสมสมัย เช่น การจัดผ้าป่าเสขิยธรรม การบวชป่า การสืบทอดแม่บ้านโขง และกิจกรรมรำลึกชาติกาล ตลอดจนมรดกกรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น

2.2.4 เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมา เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ก่อตั้งขึ้นภายใต้ฐานคิดว่าที่ว่าโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้สภาพสังคมโลกเปลี่ยนไป ทุกประเทศต่างเริ่มปฏิรูปการดำรงอยู่อย่างเอกเทศกลายเป็นวิ่งเข้าหากัน และมีการปฏิสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างกันเพื่อความอยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ เช่นเดียวกับสังคมไทยที่พบว่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงเพิ่มขึ้น โดยขึ้นอยู่กับภาระปะทะกันของสิ่งภายนอกที่เข้ามากระทบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูปแบบการดำเนินชีวิต แนวคิด ค่านิยม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมใหม่ จนเกิดผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม วัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมซึ่งปัญหาดังกล่าว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องล้นตระหนักและได้กำหนดกลยุทธ์ห่มเทความพยายามในการดำเนินงานเพื่อกู้รากทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณของสังคม พร้อมทั้งระดมพลังความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายของสังคมให้เข้ามาผนึกพลังสานเป็น “เครือข่าย” ขบวนการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการป้องกันแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างถึงรากถึงโคนนั้น จำเป็นที่ต้องมีโลกทัศน์ใหม่ในการมองสังคมวัฒนธรรมด้วยความตื่นตัวผ่านกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการคิดแสวงหาคำตอบที่หลากหลายอยู่นอกเหนือระบบที่เคยมีมา ซึ่งควรมีลักษณะการมองให้ไกล ใช้เรียนรู้วิธีหลายๆ แนวทางที่แตกต่างกันออกไป มีการวิเคราะห์ อภิปรายเพื่อจุดประกายใหม่ๆ ทางความคิดที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้านแบบผสมผสาน โดยนัยนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ จึงได้ดำเนินโครงการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมขึ้นภายใต้การสนับสนุนงบประมาณแผ่นดิน

อิทธิพลทางสังคมของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม : เครือข่ายวัฒนธรรมคู่ศีลธรรม

การดำเนินงานของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดการจัดทำหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม การคัดเลือก และประสานงานพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาวัฒนธรรม และความสำคัญตลอดจนแนวทางสร้างเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม การจัดการความรู้ด้านกิจกรรมการพิทักษ์วัฒนธรรมของพระสงฆ์ และกรอบคิดในการพัฒนาโครงการเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม: ออมทรัพย์/ชุมชนสัมพันธ์ การอนุรักษ์สืบสานดนตรี/การเล่นท้องถิ่น การพิพิธภัณฑท้องถิ่น การบูรณาการ

วัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น ทำยี่ที่สุดการขับเคลื่อนเครือข่ายในระดับพื้นที่ได้ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาที่สำคัญๆ เช่น โครงการประเพณีอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมล้านนา โครงการประเพณีอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมด้านดนตรี โครงการประเพณีอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย โครงการประเพณีอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม โครงการประเพณีพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โครงการประเพณีอบรมศิลปกรรม โครงการประเพณีฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2.2.5 เครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมา เครือข่ายพระสงฆ์ด้านเอดส์ในประเทศไทยจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างตัวแทนองค์กรศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม เมื่อปี พ.ศ. 2546 โดยการสนับสนุนขององค์กรบรรเทาทุกข์แห่งคริสตจักรนอร์เวย์ (NCA) เป็นจุดเริ่มต้นเครือข่ายองค์กรศาสนา ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และประสานความร่วมมือเพื่อทำงานด้านเอดส์ร่วมกัน หลังจากนั้นได้มีการเสนอตัวแทนของแต่ละศาสนา เข้ามาเป็นคณะกรรมการเครือข่ายศาสนา ในเบื้องต้นมีตัวแทนจากศาสนาละ 3-5 คน เพื่อเป็นคณะทำงานในการขับเคลื่อนและวางแผนในการทำงานร่วมกัน จากนั้นได้มีการประชุมวางแผนในส่วนของคณะกรรมการเพื่อให้แต่ละศาสนาได้มีการวางแผนจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อหาแนวทางการผลักดันให้เกิดเครือข่ายแต่ละศาสนาในระดับประเทศ มูลนิธิของเครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทยจะตั้งอยู่ที่วัดดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นฐานเดิมในการทำงานของเครือข่ายพระสงฆ์ โดย “มูลนิธิเครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทย” ใช้อักษรย่อว่า “มคพอท.” มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “THE FOUNDATION OF BUDDHIST MONK NETWORK ON AIDS IN THAILAND” ใช้อักษรย่อว่า “FMNAT.”

การจัดตั้งมูลนิธิพระสงฆ์ด้านเอดส์ จากการที่ได้มีการก่อตั้งเครือข่ายพระสงฆ์ด้านเอดส์ในประเทศไทยขึ้น มีการประชุมระหว่างคณะทำงาน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหลายครั้ง มีความเห็นว่าเครือข่ายพระสงฆ์ควรจัดตั้งเป็นมูลนิธิ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ระดมทุนจากหน่วยงานต่างๆ มาจัดสรรอย่างเป็นระบบเพื่อการทำงานด้านเอดส์ของพระสงฆ์
- 2) เป็นหน่วยงานที่รองรับแหล่งทุนต่างๆ ที่จะเข้ามาเพื่อสนับสนุนการทำงานด้านเอดส์ และพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการทำงานด้านเอดส์
- 3) เป็นหน่วยงานรวบรวมองค์ความรู้ และพัฒนารูปแบบการทำงานของพระสงฆ์ (Model) ที่ดีและเป็นตัวอย่างให้พื้นที่อื่นๆ ได้ และนำไปขยายผลให้แก่วัดในพื้นที่อื่นๆ ที่ต้องการทำงาน

มูลนิธิตั้งอยู่ที่วัดตอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นฐานเดิมในการทำงานของเครือข่ายพระสงฆ์ มูลนิธิเครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทยมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมป้องกัน และแก้ไขปัญหาเอดส์ของเครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทย
- 2) เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการสร้าง และพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในเครือข่ายพระสงฆ์ด้านงานเอดส์ในประเทศไทย
- 3) เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์กิจการด้านสาธารณประโยชน์สาธารณกุศล
- 4) มูลนิธิไม่ดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

2.2.6 เครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคม

ประวัติความเป็นมา เนื่องในมหาอัมมาภิสมัยพุทธชยันตี 2600 ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีการเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชาในช่วงระหว่างวิสาขบูชา 2553 – วิสาขบูชา 2556 เป็นเวลา 3 ปีเต็มนั้น ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เหล่าพุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์จากทิศทั้ง 4 ของประเทศไทยได้มาประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานในมิติด้านพุทธศาสนากับสังคมจากกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างกัน จนสามารถรวมกลุ่มกันก่อเกิดเป็นเครือข่ายของพุทธบริษัทที่ทำงานทางสังคม ภายใต้ชื่ออันเป็นมงคลสูงสุดว่า “เครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคม” อันมีความหมายถึงการรวมกลุ่มกันของพุทธบริษัทอย่างเข้มแข็งสามัคคีโดยธรรมประดุกตั้งสังฆะ ที่ออกมาทำงานสร้างสรรค์อัมมิสังฆะ หรือทำให้เกิดสังฆะที่เป็นไปในครรลองแห่งพุทธธรรม อันถือเป็นการร่วมประกาศชัยชนะแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการตรัสรู้ร้อยสี่อัมมิให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก โดยทุกท่านเห็นพ้องกันว่าจะถือว่าเครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคมจะได้ก่อกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการในวันวิสาขบูชา 2554 นี้ เพื่ออุทิศถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวาระสำคัญ 2600 ปีแห่งการตรัสรู้ อันจะเป็นการร่วมเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชาพร้อมกันกับชาวพุทธทั่วโลกโดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระสำคัญมหาอัมมาภิสมัย พุทธชยันตี 2600 ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแนวทางการปฏิบัติบูชาเป็นสำคัญ
2. เพื่อเจริญรอยตามแบบอย่างแห่งสังฆะที่สามัคคีกันโดยธรรมในการผ산ความร่วมมือพระภิกษุสงฆ์ และคฤหัสถ์ที่ทำงานในมิติด้านพุทธศาสนากับสังคมในภูมิภาคต่างๆ ให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายอย่างเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

3. เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนองค์ความรู้ จากประสบการณ์การทำงานด้านพุทธศาสนากับสังคม ระหว่างกันและกันของสมาชิกเครือข่าย เพื่อต่อยอดพัฒนาการทำงาน และสื่อสารออกสู่สาธารณะ

4. เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนสงเคราะห์ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายตามหลักสังคหัตถุธรรม ให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับสังคมทางโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการเจริญงอกงามในธรรมวินัยแห่งบวรพุทธศาสนา

5. เพื่อรวมพลังกันดำเนินงานหรือขับเคลื่อนประเด็นทางพุทธศาสนากับสังคมที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

โดยมีการจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ เช่น เวทีสมัชชาคุณธรรม 4 ภาค สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติ โครงการก่อตั้งเครือข่ายสังฆะเพื่อสังคม ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ โครงการพุทธอาสาวิชาชีพ โครงการผ้าป่าความดี ปาฐกถาพุทธชยันตีสังฆะเพื่อสังคม นอกจากนี้ยังดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เช่น พุทธศาสนากับการศึกษาพุทธศาสนากับเด็กและเยาวชน พุทธศาสนากับงานด้านสาธารณสุข พุทธศาสนากับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พุทธศาสนากับชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียง พุทธศาสนากับวัฒนธรรม พุทธศาสนากับการผลิตสื่อและการสื่อสารสาธารณะ พุทธศาสนากับศาสนสัมพันธ์ เป็นต้น

เป้าหมายของกลุ่มพระสงฆ์พัฒนาเพื่อชีวิตและสังคม

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา-วัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

- 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิถีแห่งการปฏิบัติในเชิงการพัฒนาสังคม
- 2) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนบพ เพื่อให้ชุมชน/สังคมมีความเข้มแข็ง – ยั่งยืน
- 4) การจัดสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสงเคราะห์ชุมชน/สังคม
- 5) การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและปฏิรูปคณะสงฆ์ โดยการแสดงถึงความประหัยัดเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาตนเองและสังคม
- 6) การส่งเสริมด้านจิตวิญญาณและการภาวนาต่อสาธารณชน
- 7) การจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส
- 8) การดูแลผู้ป่วยเอดส์

9) การสื่อสาร การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัย

10) การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและการความเป็นอยู่

11) การส่งเสริมสันติภาพและสันติวิธี

12) การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และเครือข่ายทางสังคม

13) เพื่อนำเสนอแนวทางและรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม

14) การป้องกัน แก้ไข เยียวยาปัญหาอาชญากรรม

15) การส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน

16) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม

17) การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา

18) การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ฯลฯ

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของพระสังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและสังคม

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสังฆพัฒนานั้น มีการดำเนินการใน 4 รูปแบบใหญ่ คือ

1) การบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม กลุ่มพระสังฆพัฒนามองว่า หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการชีวิตและการพัฒนาสังคมได้ เพราะฉะนั้น จึงเน้นการบริหารจัดการกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เกิดกิจกรรมการพัฒนา เช่น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาดำเนินการด้านการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องเตือนสติจิตใจของผู้คนในสังคมให้เห็นคุณเห็นโทษของการบริโภคนิยม ให้มีการดำเนินการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้น การบริหารจัดการองค์กรจึงเป็นไปโดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสังคม คือ การฝึกตนของบุคคล การช่วยเหลือพึ่งพา และความสามัคคีของชุมชน

2) การบริหารจัดการตามหลักการหน้าที่ของพระสงฆ์ พระสังฆพัฒนามองว่า การทำหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การเผยแผ่พุทธธรรม และการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น การบริหารจัดการตนเองและองค์กรจึงเป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ ปฏิบัติตนและพัฒนาสังคม โดยได้ดำเนินการตามหลักสภารวมสังเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ มีค้อยู่เกี่ยวกับการปกครองทางคณะสงฆ์ แต่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากพระเถระผู้ใหญ่ในการพัฒนาสังคม ซึ่งก็พบว่ามีการดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

3) การบริหารจัดการตามภารกิจและเป้าหมาย (เชิงประเด็นกิจกรรมและเครือข่าย) พระสังฆพัฒนานั้น ส่วนใหญ่ทำงานเป็นเครือข่ายในการพัฒนาร่วมภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้น การบริหารจัดการจึงเป็นเรื่องของเครือข่ายการทำงานและตามประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายวัฒนธรรม เครือข่ายด้านช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น โดยใช้กลไกของเครือข่าย คือ การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร การติดตามประเมินผล และการทำกิจกรรมร่วมกัน

4) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ เนื่องจากพระสังฆพัฒนา ท่านมีพื้นที่ดำเนินการในภูมิภาคต่างๆ ทั้งภาคเหนือ อีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ เช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน กลุ่มเสขิยธรรม เป็นต้น ดังนั้น การบริหารจัดการจึงดำเนินการในพื้นที่โดยมีการปรับประยุกต์เข้ากับบริบทของพื้นที่ ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการวางแผนร่วมกับชุมชน ภาครัฐ เอกชน เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อการพัฒนาในประเด็นกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

2.3 กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรสายเผยแผ่ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม

ในกลุ่มขบวนการพุทธใหม่นี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาใน 5 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มเสถียรธรรมสถาน กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ท่านดิช นัท ฮัน) พระราชาญาณกวี วัดพระราม 9 หรือวิทยาลัยศาสนทายาท และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต โดยสามารถสรุปข้อมูลพื้นฐานตลอดจนอิทธิทางความคิดที่มีต่อสังคมได้ดังนี้

2.3.1 สถาบันวิมุตตยาลัย (มหาวิชาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์)

ประวัติความเป็นมา พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) โดยมี วิสัยทัศน์คือ “สันติส่วนบุคคล คือ สันติภาพสากลของมนุษยชาติ” พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี หรือรู้จักกันใน

นามปากกา ว.วชิรเมธี มีชื่อเสียงในฐานะพระนักวิชาการ นักคิดนักเขียน และนักบรรยายธรรม มีผลงานทางวิพากษ์และแนะนำสังคมหลายเรื่องผลงานของพระมหาวุฒิชัย คือ บทละครโทรทัศน์และหนังสือเรื่อง “ธรรมะติดปีก” ซึ่งได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักร จาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ ในงานสัปดาห์พระพุทธศาสนา วิสาขบูชาประจำปี 2550 ในปี พ.ศ. 2547 ท่าน ว.วชิรเมธีได้ออกหนังสือธรรมะติดปีกมาสู่สายตาประชาชนแล้วปรากฏว่าได้รับความนิยมมากจึงได้มีผลงานทางธรรมะออกมาอีก 2 เล่มคือ ธรรมะหลับสบายและธรรมะดับร้อน ซึ่งทั้งหมด ล้วนได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงจากกระแสความนิยมของหนังสือทั้ง 3 เล่ม จึงทำให้ช่อง 3 นำเนื้อหาจากธรรมะติดปีกมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ จากจุดนี้เองทำให้เกิดกระแสที่ธรรมะกลับมานิยมกันอีกครั้ง โดยส่วนมากเรียกว่าธรรมะอินเทอร์เน็ตหรือธรรมะติดปีก ท่าน ว.วชิรเมธีได้ก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม 2550 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นขุมคลังทางปัญญาสำหรับมนุษยชาติ
- 2) เพื่อส่งเสริมการเจริญสมาธิภาวนาอันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์สันติภาพ โลกอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อประยุกต์พุทธธรรมนำมาแก้ปัญหาของสังคมไทย สิ่งแวดล้อม มนุษยชาติ และของโลกได้อย่างร่วมสมัย
- 4) เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยยุทธศาสตร์การทำงานเชิงรุกทุกรูปแบบ
- 5) เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างลัทธินิกายในพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น

6) เพื่อนำมนุษยชาติให้เป็นอิสระจากพันธนาการแห่งความโลภ (ความอยาก) ความโกรธ (ความรุนแรง) และความหลง (ความด้อยการศึกษา)

7) เพื่อสร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่พร้อมอุทิศตนทำงานเพื่อสันติสุขของมวลมนุษยชาติ

การทำงานในรูปแบบสถาบันวิมุตตยาลัยของพระมหาภูมิจัย วชิรเมธี ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ เป็นระบบ และอำนวยความสะดวกแก่สังคมประเทศชาติ เป็นอย่างมากทำให้มีสถาบัน องค์กรต่างๆ ถวายรางวัลแก่พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี จำนวนมาก เช่น รางวัลพระธรรมทูตผู้มีผลงานดีเด่นระดับโลก จากองค์กรยุวพุทธสงฆ์โลก (WBSY) ซึ่งถวายโดย ฯพณฯ มหินทระ ราชปักษะ ประธานาธิบดีแห่งประเทศไทย, รางวัลเสมาธรรมจักรทองคำ สาขาผู้นิพนธ์หนังสือพระพุทธศาสนาดีเด่น จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, รางวัลเกียรติคุณ สัมพันธ์สังข์เงิน จากสำนักนายกรัฐมนตรี, รางวัลสุดยอดนักคิด ประจำปี 2552 จากสถานีวิทยุทธศาสตร์แห่งประเทศไทย, รางวัลนักเขียนบทความดีเด่นแห่งปี จากมูลนิธิอายุมงคล โสณกุล, รางวัลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่นจากมูลนิธิอานันทมหิดล และได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 100 บุคคลผู้เป็นต้นแบบจากหนังสือ a day เป็นต้น

อิทธิพลทางสังคมของสถาบันวิมุตตยาลัย (มหาวิทาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์) : การให้สติแก่สังคม

พระมหาภูมิจัย วชิรเมธีและองค์กรมีบทบาทและอิทธิพลในการให้สติแก่สังคมผ่านทางสื่อต่างๆ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ โซเชียลเน็ตเวิร์ค หนังสือและวรรณกรรมต่างๆ สิ่งที่ทำให้ท่านเป็นที่รู้จักและคำสอนของท่านมีอิทธิพลมากนั้นเป็นผลมาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุกของท่านซึ่งเรียกว่า “ธรรมะนวัตกรรม” ซึ่งท่านและองค์กรของท่านนั้นใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์ในการเข้าถึงประชาชน เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จากแฟนเพจเฟซบุ๊กของท่านที่มีผู้ติดตามมากกว่า 1 ล้านคน จึงเป็นการยืนยันว่าท่านได้รับความนิยมจากสังคมในวงกว้าง เนื้อหาและสาระที่เป็นที่ทราบกันดีที่ท่านวิพากษ์วิจารณ์สังคมก็คือ เรื่องสันติภาพและการเมือง โดยเฉพาะเรื่องการเมืองที่ท่านออกมาเตือนสติคนในสังคมในเรื่องปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งตัวท่านเองก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์เช่นกันจากผู้ที่ไม่เห็นด้วย

ด้วยบทบาทและอิทธิพลที่มีต่อสังคมของท่านและองค์กรจึงทำให้ท่านได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลผู้อุทิศตนเพื่อสิทธิมนุษยชน ประจำปี พ.ศ. 2555 จากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

2.3.2 เสถียรธรรมสถาน

ประวัติความเป็นมา เสถียรธรรมสถานก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ภายใต้ความอนุเคราะห์จากกองทุนเสถียรธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ การ

ปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ธรรมะโดยเริ่มต้นงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก สตรี และนักบวชตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 เพื่อแบ่งปันความสุขสงบเป็นต่อเพื่อนมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจาก ปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรม เสถียรธรรมสถานเป็นอีกสถานที่ที่เผยแผ่การฝึกสมาธิตามหลักพุทธ ศาสนาเพื่อพัฒนา จิตใจโดยการทำงานของเสถียรธรรมสถานเน้นการทำงานเชิงรุก เน้นการป้องกันและส่งเสริมการนำการฝึกสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง โดยมีการสอนการฝึกสมาธิ ตั้งแต่สตรีมีครรภ์ เด็ก วัยรุ่น

วัยทำงาน ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจ โดยกิจกรรม ของแต่ละวัยจะแตกต่างกันออกไป เช่น เด็กก็จะสอนการฝึกสมาธิผ่านการวาดรูปบนผ้าบาติก เต็น บัลเลต วัยรุ่นก็จะสอนการฝึกสมาธิผ่านการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น การสร้างสวนธรรม การเข้าค่ายภาวนากับความรัก การเข้าโครงการเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา เสถียรธรรมสถานเป็นสถานที่ พัฒนาจิตใจที่มีประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากเฉลี่ยสัปดาห์ละ 5,000 คน และมีวัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมเฉลี่ยปีละ 3,400 คน มีการจัดกิจกรรมผู้นำเยาวชนเพื่อให้เกิดเครือข่ายของเยาวชนทั่วประเทศโดยจัดให้มีเว็บไซต์เป็นช่องทางการติดต่อระหว่างเยาวชนด้วยกัน หลักการทำงานของเสถียรธรรมสถานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรม นำสังคมเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความพร้อมในด้านต่างๆ ได้มาทำแบบฝึกหัดร่วมกันในการให้และการรับผ่านการทำงานเพื่อสังคมอันจะเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

อิทธิพลทางสังคมของเสถียรธรรมสถาน : การพัฒนาคุณภาพชีวิตและครอบครัว

แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต และเสถียรธรรมสถานมีอิทธิพลในการขับเคลื่อนงานประชาสังคมต่างๆ มากมาย งานประชาสังคมที่ท่านและองค์กรมีบทบาทอย่างเด่นชัดคืองานประชาสังคมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและครอบครัว บทบาทที่ท่านและองค์กรมีต่องานประชาสังคมเหล่านี้คือการสร้างเครือข่ายเพื่อที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์

และประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมีความสุข อิทธิพลของท่านและองค์กรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและครอบครัว แบ่งได้เป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัว การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตสตรี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัว แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต และเสถียรธรรมสถาน ขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวกับครอบครัวมาอย่างยาวนาน กิจกรรมและโครงการที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อสังคมในวงกว้าง ได้แก่ โครงการจิตประภัสสร ซึ่งเป็นโครงการที่พัฒนาและส่งเสริมความรักความอบอุ่นภายในครอบครัว เริ่มตั้งแต่ครอบครัวที่กำลังจะมีลูกไปจนถึงครอบครัวที่มีลูกอยู่แล้ว จึงใช้โอกาสนี้ในการเป็นพลังใจให้พ่อและแม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวิธีคิดที่แต่เดิมเคยคิดว่าอยากจะมีลูกที่ดีเปลี่ยนเป็นการปฏิบัติตนเองให้เป็นพ่อและแม่ที่ดี โครงการนี้ เป็นการสร้างเครือข่ายของครอบครัวที่มาเข้าร่วมโครงการให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันระหว่างครอบครัวที่กำลังจะมีลูกและครอบครัวที่มีลูกแล้ว

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน อาจารย์แม่ชีและองค์กรมีอิทธิพลในการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมากมายซึ่งโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวก็มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีโครงการและกิจกรรมที่พัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความสามารถต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน ได้แก่ โครงการบ่มเพาะ แดกหน่อ ต่อยอดเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา Seeds Of Spirituality (SOS) ซึ่งเป็นค่ายที่ฝึกอบรมเยาวชนให้มีทักษะการผลิตสื่อต่างๆ เช่น รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ การถ่ายภาพ นอกจากนี้ยังมีโครงการที่องค์กรได้ขับเคลื่อนร่วมกับภาครัฐด้วย ได้แก่ งานสร้างเด็กให้เป็นอริยะโดยการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิธีคิดจากการที่พยายามสร้างเด็กและเยาวชนให้เรียนเก่งหรือเป็นอัจฉริยะ ให้นับการสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นเด็กดี มีคุณธรรมและจริยธรรมด้วย

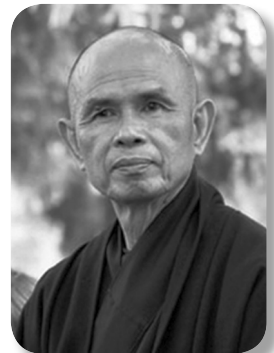
3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตสตรี เสถียรธรรมสถานเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มาทำกิจกรรมร่วมกันโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับสถานที่ทางพระพุทธศาสนาหรือวัดในอื่นๆ แล้ว ผู้หญิงค่อนข้างจะมีอุปสรรคในการทำกิจกรรมต่างๆ เพราะสถานที่อื่นนั้นมีพระอยู่ด้วย จึงเป็นข้อจำกัดในการทำกิจกรรม ส่วนเสถียรธรรมสถานนั้นจะมีแม่ชีและสาวิกาเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม ฝึกอบรมและปฏิบัติ การทำกิจกรรมต่างๆ จึงสะดวกกว่า

แม้ซีคัสสนีย์และองค์กรเองได้ร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายทั้งภาครัฐและภาคสังคมหลายโครงการ เช่น งานด้านสังคมสงเคราะห์ผู้หญิงในกระทรวงพัฒนาทรัพยากรและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) งานขับเคลื่อนเชิงนโยบายเพื่อสร้างสังคมโดยการปลูกหัวใจผู้หญิงให้สร้างสุขภาวะของครอบครัว เป็นต้น

นอกจากการขับเคลื่อนนโยบายภายในประเทศแล้วท่านยังขับเคลื่อนนโยบายผู้หญิงในระดับสากลด้วย ได้แก่ การประชุมผู้นำสตรีทางศาสนาและจิตวิญญาณเพื่อสันติภาพโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Meeting of Southeast Asian Women) ซึ่งจัดขึ้นที่เสถียรธรรมสถานในปี พ.ศ. 2544 และในปีเดียวกันก็ได้รับโอกาสให้เป็นประธานร่วมในการจัดการประชุมผู้นำสตรีทางศาสนาและจิตวิญญาณเพื่อสันติภาพโลก (The Global Peace Initiative of Women) ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยก่อนที่จะมีการจัดการประชุมในครั้งนั้น ท่านได้จัดการประชุมย่อยขึ้น คือ การประชุมเสียงผู้หญิงเพื่อสันติภาพโลก (Women Voice for Peace) ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เพื่อรวบรวมความคิดและเสียงของผู้นำสตรีทางศาสนาและจิตวิญญาณของประเทศไทยสู่การประชุมที่กรุงเจนีวา

2.3.3 ท่านติช นัท ฮันท์ หรือกลุ่มสังฆะแห่งหมู่บ้านพลัม

ประวัติความเป็นมา ท่านติช นัท ฮันท์ ได้จัดตั้ง “หมู่บ้านพลัม” (Plum Village) ขึ้น ณ ประเทศฝรั่งเศส อันเป็นชุมชนแบบอย่าง การปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัท 4 ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน อย่างตระหนักรู้ในแต่ละลมหายใจเข้าออก และกลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะ ในชุมชนปฏิบัติธรรม แห่งหมู่บ้านพลัม มีทั้งสิ้น 12 แห่ง อยู่ใน ประเทศฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้มีกลุ่มปฏิบัติธรรม ตามแนวทางของท่านติช นัท ฮันท์ (สังฆะ) กระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลก เกือบหนึ่งพันกลุ่ม นอกจากนี้ท่านติช นัท ฮันท์ เป็นผู้ประพันธ์หนังสือธรรมะชื่อดังระดับโลก อาทิ ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ, สันติภาพทุกอย่างก้าว, ปัจจุบันเป็นเวลาประเสริฐสุด

สำหรับกลุ่มสังฆะแห่งหมู่บ้านพลัม ได้มีพิธียกเสาเอกสร้างอาคารกุฏิพระภิกษุสามเณร ณ สถานปฏิบัติธรรมหมู่บ้านพลัมนานาชาติ ประเทศไทย บ้านสระน้ำใส ตำบลโป่งตา ลอง อำเภอบางบาล จังหวัดนครราชสีมา มีพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี หรือ ว.วชิรเมธี เป็นประธานพิธีและนำสวดพระพุทธรูปพร้อมด้วยคณะนักบวชต่างชาติจากหมู่บ้านพลัม

และพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ท่านติช นัท ฮันท์ พระมหาเถระในพุทธศาสนาเถรวาทนิกายเซน ชาวเวียดนาม ได้ก่อตั้งหมู่บ้าน พลัมที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นแห่งแรก เพื่อเป็นชุมชนแบบอย่างของการปฏิบัติธรรมที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวันและการตระหนักรู้ลมหายใจ ปัจจุบันหมู่บ้านพลัมมีอยู่ในประเทศฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และเวียดนาม ล่าสุดประเทศไทย

หมู่บ้านพลัมเป็นสถานปฏิบัติธรรมนานาชาติ มีรูปแบบการบริหารเป็นสถาบันเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพระภิกษุชาวาสาธรรมร่วมกันบริหารองค์กรแต่ไม่ใช่ในรูปแบบวัด และไม่มีการบวช หรือรับกนิมนต์ตามพิธีกรรมทั่วไป แต่มุ่งเน้นในเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลวงปู่ติช นัท ฮันท์ ด้วยการฝึกเจริญสติ สมาธิและปัญญา เพื่อตระหนักถึงการดำรงอยู่อย่างแท้จริงของตัวเรา ว่าไม่มีอะไรมากไปกว่าความเมตตา และความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างผู้คนกับสรรพสิ่งรอบข้าง โดยหลวงปู่ติช นัท ฮันท์ เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกพระธรรมอาจารย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระอาวุโสได้หมุนเวียนเข้ามาทำงานในหมู่บ้านพลัม ประเทศไทย

แนวทางของหมู่บ้านพลัม คือ การเรียนรู้เพื่ออยู่กับตัวเองโดยใช้การเจริญสติ ซึ่งมีหลากหลายวิธี แต่หนึ่งในนั้นที่เราสังเกตเห็นคือ การยืนสงบนิ่ง เมื่อได้ยินเสียงระฆังหรือเสียงนาฬิกาทุกคนจะหยุดกิจกรรมต่างๆ แล้วยืนสงบนิ่งอยู่กับตัวเองประมาณ 2-3 นาที เพื่อตั้งสติให้กลับมาอยู่กับตัว” หมู่บ้านพลัม ประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 80 ไร่ เริ่มก่อสร้างอาคารกุฏิพระภิกษุสามเณร ศาลาปฏิบัติธรรม และโรงอาหาร โดยมีสถาบันอาศรมศิลป์จัดตั้งทีมสถาปนิกจิตอาสา ร่วมกันออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์หมู่บ้านพลัม ประเทศไทย โดยมีแนวคิดในการสร้างสังฆะ ซึ่งเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข และเบิกบาน นอกจากนี้จะเป็นสถานปฏิบัติธรรมของชาวไทยแล้ว ยังตั้งใจให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมแห่งสติของเอเชียอีกด้วย คาดว่าจะใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 1 ปี อย่างไรก็ตาม ขณะนี้มูลนิธิหมู่บ้านพลัมได้หมุนเวียนจัดกิจกรรมตามสถานที่ต่างๆ เช่น ทุกวันเสาร์ที่ 3 ของแต่ละเดือนจะมีการจัดวันแห่งสติ มีการฝึกสติทุกกิจกรรมตลอดทั้งวันที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ เป็นต้น ส่วนสถานที่ปฏิบัติธรรมชั่วคราวที่อยู่ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดนครราชสีมา

อิทธิพลทางสังคมของท่านติช นัท ฮันท์ แห่งหมู่บ้านพลัม : การสร้างการตระหนักรู้ทุกขณะ

หมู่บ้านพลัมมีการนำเอาหลักธรรมมาสื่อสารในรูปแบบที่ผู้คนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ในทุกอิริยาบถ การบำเพ็ญที่สามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายๆ ได้สร้างให้เกิดความ

ศรัทธาที่เกิดจากหัวใจที่เรียนรู้ผ่านความตระหนักถึงอิริยาบถของร่างกายนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นกิจวัตร

การเผยแพร่หลักธรรมผ่านคำสั้นๆ ที่เข้าใจง่ายทำให้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการเตือนตนเองในการตระหนักรู้ ซึ่งนอกจากนี้บทเพลงและท่าทางประกอบเพลงเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่สำคัญต่อการเข้าถึงความตระหนักรู้โดยการกลับเข้ามาจดจ่อกับตัวเองผ่านการพิจารณาถึงเสียงที่เปล่ง และการเคลื่อนไหวของร่างกาย การใช้เครื่องมือการเผยแพร่หลักธรรมที่หลากหลายก่อให้เกิดการเข้าถึงพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เป็นทางเลือกของผู้ที่สนใจการปฏิบัติผ่านการตระหนักรู้กลับมาพิจารณาตัวเองในการนำไปสู่การใคร่ครวญถึงการกระทำและความหมายของชีวิต

การกลับมาอยู่กับตัวเองด้วยความมีสติเป็นรูปแบบของความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตไม่ว่าจะเป็นทางความคิด ทางกาย และทางวาจา นำไปสู่การสร้างสุนทรียะของการเคลื่อนไหวของสรรพสิ่ง ณ ห้วงเวลาของปัจจุบัน การรับรู้ถึงขณะของการเกิดขึ้นทำให้สามารถรู้เท่าทันถึงจิต และความคิดที่จะทำให้เกิดการความคิด หรือการกระทำที่มีมุมมองการเคารพถึงความเป็นไปของทุกสิ่งผ่านการสร้างสันติให้เกิดขึ้นในจิตใจของเราเพื่อให้แผ่ไปยังทุกสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา หลักที่สำคัญดังกล่าวจึงมุ่งที่จะปฏิบัติให้มีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตมากกว่าการบำเพ็ญที่มุ่งแยกตัวตนของเราออกจากวิถีชีวิตประจำวันที่ต้องอาศัยความอดทนในการเอาชนะความคิด กิเลส และร่างกาย

จากการปฏิบัติต่างๆ สามารถนำไปสู่ความเคยชินต่อการควบคุมสติ และการพิจารณาถึงร่างกายของตนทำให้ผู้เข้าร่วมทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติสามารถปฏิบัติร่วมกันและเป็นเสมือนผู้เผยแพร่ศาสนาด้วยตนเองให้แก่คนรอบข้างได้อย่างง่ายๆ

2.3.4 พระราชญาณกวี และวิทยาลัยศาสนทายาท

ประวัติความเป็นมา พระราชญาณกวี มีชื่อเดิมว่าพระมหาสุวิทย์ ปิยวิโช ท่านเคยเป็นผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ท่านจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย สาขาภาษาและวรรณคดีภาษาอังกฤษ และได้รับพระราชทานทุนจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถไปศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่วิทยาลัยบูรพศึกษาและแอฟริกาศึกษา มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ สำเร็จเปรียญธรรม 9 ประโยคจากวัดบวรนิเวศวิหาร ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) ท่านดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระรามเก้ากาญจนาภิเษก นอกจากนี้ท่านก็เป็นพระนักเขียนที่มีผลงานจำนวนมากโดยใช้นามปากกาว่า “ปิยโสภณ” และให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนโครงการ

สร้างศาสนทายาท โดยท่านได้จัดตั้งวิทยาลัยศาสนทายาท จากโครงการปลูกรากแก้วศาสนาทายาท ด้วยความวิตกกังวลว่า พระพุทธศาสนานั้นมีศาสนทายาทหรือสามเณรลดน้อยลงทุกๆ ปี เพราะการศึกษาภาคบังคับนั้นมักมีกฎที่ต้องให้เด็กเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา แต่เดิมที่เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็สามารถบวชได้ จึงมีการพูดคุยกันและเป็นที่มาของโครงการปลูกรากแก้วศาสนาทายาท ต่อมาจึงพัฒนาเป็นวิทยาลัยศาสนทายาท โดยให้เด็กชายที่ต้องการจะบวชนั้นได้เรียนในระดับมัธยมศึกษาไปด้วยหรือที่

เรียกว่า “โรงเรียนปริยัติสามัญศึกษา”

วิทยาลัยศาสนทายาทนั้นเป็นการสร้างทายาทและบุคลากรทางพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย การมีความรู้ที่ดี การศึกษาที่ดีและมีวัตรปฏิบัติที่ดีให้เป็นที่เคารพศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน สามารถที่จะเผยแผ่และสืบสานพุทธศาสนาต่อไปได้ วิทยาลัยศาสนทายาทจึงเป็นการสร้างโรงเรียนหรือสถานที่ที่จะบ่มเพาะเยาวชนให้เป็นทายาทของพระพุทธศาสนา และเพื่อใช้เป็นสถาบันการศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการและการฝึกอบรมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน ด้วยความเหมาะสมทางด้านพื้นที่กายภาพ เนื่องจากมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ห่างไกลจากอบายมุขเพื่อสร้างศาสนทายาทให้เป็นพระภิกษุสามเณรตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา

อิทธิพลทางสังคมของวิทยาลัยศาสนทายาท : การผลิตศาสนทายาทที่ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา

วิสัยทัศน์และพันธกิจหลักของวิทยาลัยศาสนทายาทและโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยคือการผลิตศาสนทายาทที่พร้อมด้วยทักษะความรู้ทั้งทางโลก ทางธรรม และมีวัตรปฏิบัติที่ดีงามควรแก่การเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแม้ว่าโครงการนี้จะอยู่ในระยะเริ่มต้นแต่ก็ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียงที่ส่งบุตรหลานเข้ามาร่วมโครงการ โครงการนี้มีบทบาทและอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาในระบบของคณะสงฆ์ซึ่งโดยปกติแล้วจะไม่มีการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาไปพร้อมกับการศึกษาเปรียญธรรมในวัด จึงเป็นอุปสรรคในการผลิตศาสนทายาท เนื่องจากขัดกับนโยบายการศึกษาภาคบังคับที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนต้องเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำนวนของศาสนทายาทก็ลดลง วิทยาลัยศาสนทายาทและโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงเป็นโครงการนำร่องที่นำการศึกษาแบบสามัญกับการศึกษาเปรียญธรรมมาใช้

ควบคู่กันไป จึงเป็นทางเลือกให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานเข้ามาเรียน จำนวนของศาสนทายาทก็เพิ่มขึ้น

นอกจากจะมีอิทธิพลในการเพิ่มปริมาณของศาสนทายาทแล้ว ในด้านคุณภาพของศาสนทายาทที่เข้าร่วมโครงการก็มีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากโครงการนี้มีลักษณะเป็นแบบโรงเรียนกึ่งนอนและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ห่างจากอบายมุขต่างๆ จึงทำให้สามเณรที่เข้ามาศึกษาที่นี้ถูกอบรมสั่งสอนทั้งการศึกษาทางโลก ทางธรรมและความประพฤติอย่างเต็มที่ ในทุกๆ ปีทางโครงการจะส่งสามเณรแต่ละชั้นปีไปสอบเปรียญธรรมซึ่งมีสามเณรสอบผ่านเป็นจำนวนมาก จึงสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าโครงการนี้มีอิทธิพลในการผลิตศาสนทายาทที่มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถในทางธรรม

2.3.5 พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต และกลุ่มธรรมะเดลิเวอรี่

ประวัติความเป็นมา กลุ่มธรรมะเดลิเวอรี่ จัดตั้งขึ้นโดย พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต วัดสร้อยทอง (พระอารามหลวง) แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร ท่านจบเปรียญธรรม 7 ประโยค ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เอกปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาโท สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต (สส.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาเอก ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี ท่านมีผลงานเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง ผลงานของท่านมีทั้งเป็นวิทยากรประจำรายการโทรทัศน์หลายรายการ เช่น หลวงพี่มาแล้ว ช่อง 3 ชุมชนนิมนต์ยิ้ม ช่อง 3 ชีทคอมภวานาฮาเฮ ทางช่อง 5 วีซีดี “ธรรมะเดลิเวอรี่” จากบริษัท GMM แกรมมี่ เช่น ธรรมะจากในหลวง ธรรมะกตัญญู ดีวีดี “บันเทิงเริงธรรม” ชุดธรรมะในงานธรรมในใจหนังสือธรรมะเดลิเวอรี่ หนังสือสุขกันเถอะโยม หนังสือยิ้มครั้งแรกโลกแตกก็ยอม หนังสือ ททท. เทศน์ทั่วไทย หนังสือธรรมะฮาเฮ หนังสือโยมเอ๋ย สิบอกให้ โดยวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ คือ 1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกให้เข้าถึงประชาชนที่ไม่มีเวลาเข้าวัดฟังธรรม 2) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเทศน์ให้ทันสมัยโดยประยุกต์หลักธรรมพุทธศาสนาให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานภายในองค์กรได้ 3) เพื่อผลิตสื่อสารสนเทศเพื่อใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น วีซีดี หนังสือ รายการโทรทัศน์ เป็นต้น 4) เพื่อสร้างเครือข่ายพระนักเทศน์ที่มีเทคนิคและวิธีการเทศน์ที่น่าสนใจและทันสมัย

อิทธิพลทางสังคมของกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่ : บทเทศน์สมัยใหม่เข้าใจ เยาวชน

พระมหาสมปอง ตาลปุตโต และกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่เป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้าง เนื่องจากแนวคิดในการเทศน์สมัยใหม่ของท่าน ซึ่งมีแนวคิดคือ “ธรรมะเตลิเวอร์รี่” ซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกแล้วการเทศน์ของท่านยังมีความน่าสนใจด้วยการเทศน์ที่มีอารมณ์ขัน ผู้ฟังจึงไม่เกิดการเบื่อหน่าย และมีความรู้สึกอยากฟังเทศน์ โดยเฉพาะวัยรุ่นตามสถานศึกษาต่างๆ ที่พระมหาสมปองไปเทศน์นั้น เมื่อทราบว่าจะทางโรงเรียนหรือสถานศึกษามีกิจกรรมเชิญท่านมาเทศน์ พวกเขา ก็จะเข้าร่วมฟังเทศน์เป็นจำนวนมากโดยทางโรงเรียนไม่ต้องบังคับ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเทศน์จากในอดีตที่พระนั้นจะเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัด ผู้ที่มาฟังเทศน์ส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้ใหญ่หรือคนแก่ มีวัยรุ่นไม่มากนัก แต่ในปัจจุบันการเทศน์โดยท่านและกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่นั้นทำให้การเทศน์นั้นมีความน่าสนใจ วัยรุ่นรวมถึงคนทำงานในองค์กรต่างๆ ที่มักจะไม่มีเวลาเข้าวัด ก็สนใจและมีโอกาสได้ฟังเทศน์มากขึ้นจากแนวคิดธรรมะเตลิเวอร์รี่ของท่าน

หลังจากที่ท่านออกเดินสายเทศน์ในสถานที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากและมีรายการโทรทัศน์ของท่านออกอากาศ ทำให้ท่านเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงวิธีการเทศน์แบบใหม่ที่มีความทันสมัยและน่าสนใจ จึงเป็นแบบอย่างให้พระนักเทศน์รูปอื่นนำเทคนิคการเทศน์ไปพัฒนา และมีพระนักเทศน์จำนวนหนึ่งมาเรียนรู้และฝึกหัดวิธีการเทศน์จากท่าน ซึ่งปัจจุบันกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่มีพระและนักเทศน์ที่ทำการเทศน์ให้กับองค์กรต่างๆ อยู่หลายท่านเมื่อมีการเชิญ

จากบทบาทดังกล่าวของท่านและกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่จึงทำให้ท่านเป็นพระผู้ทรงอิทธิพลทางด้านการศึกษาทั้งจากเนื้อหา ความน่าสนใจของรูปแบบการนำเสนอต่างๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก สื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เข้าถึงได้ง่าย เช่น รายการโทรทัศน์ หนังสือ วีซีดี และการผลิต สร้างนักเทศน์ในชื่อกลุ่มธรรมะเตลิเวอร์รี่ ท่านจึงได้รับการคัดเลือกจากนิตยสาร Positioning ให้เป็น 50 ท่านที่มีพลังความคิดในเชิงบวก

เป้าหมายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่าน การสื่อสารทางสังคม

จากการศึกษาจะพบว่า กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงสื่อสารสังคม การพัฒนาปัจเจกบุคคลด้วยธรรมะที่มาจากภายใน การสร้างสันติภาพของสังคม การพัฒนา

ครอบครัวและสังคม การสื่อสารด้วยจิตสาธารณะ การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของบุคคล และสังคมด้วยการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา-ภูมิปัญญาสากล ดังนี้

- 1) การศึกษาค้นคว้า วิจัย เสวนา ธรรมสนทนาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นขุมคลังทางปัญญาสำหรับมนุษยชาติ
- 2) การส่งเสริมการเจริญสมาธิภาวนาอันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์สันติภาพโลกอย่างยั่งยืน
- 3) การประยุกต์พุทธธรรมนำมาแก้ปัญหาของสังคมไทย สิ่งแวดล้อม มนุษยชาติ และของโลก
- 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างลัทธิ นิกายในพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น
- 5) การพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เป็นอิสระจากพันธนาการแห่งความโลภ (ความอยาก) ความโกรธ (ความรุนแรง) และความหลง (ความด้อยการศึกษา)
- 6) การพัฒนาครอบครัวให้มีความสุข
- 7) การสร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่พร้อมอุทิศตนทำงานเพื่อสันติสุขของมวลมนุษยและสังคมโลก
- 8) การส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงสัจธรรมและการประยุกต์หลักธรรมในชีวิตประจำวัน
- 9) การเตรียมตัวของปัจเจกบุคคลในการพัฒนาตนเองและมีศิลปะแห่งการใช้ชีวิต

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการสื่อสารทางสังคม

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในเชิงการสื่อสารสังคมนั้น มีการดำเนินการใน 3 รูปแบบใหญ่ คือ

- 1) **การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย** กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่มีการสื่อสารทางสังคมได้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักเช่นเดียวกับทุกกลุ่ม โดยมีการบริหารเชิงพุทธ คือ มีกระบวนการบริหารที่เรียบง่าย เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยใช้วิธีการสอนและการปฏิบัติที่หลากหลายตามหลักพุทธวิธีในการสอน เช่น การสอนเพื่อให้รู้แจ้ง การเจริญสติ สมาธิ การใช้สติปัญญาในการพิจารณา เป็นต้น กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวการสอนการสื่อสารกับสังคม เพื่อให้สาธุชนเกิดความเข้าใจในหลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2) การบริหารจัดการตามหลักการสื่อสารสังคม ตามหลักพุทธวิธีในการสอนนั้น เน้นการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ/พึงพอใจ ในการที่จะทำความดีงามให้กับตนเอง ดังนั้น การบริหารจัดการของคณะสงฆ์สายนี้ จึงเน้นการสร้างสื่อและการสื่อสารสาธารณะที่เหมาะสมกับผู้คนในสังคม มีการวางกลยุทธ์ เป้าหมาย และวิธีการดำเนินการที่ชัดเจน มีเครือข่ายที่ร่วมมือในการจัดการเพื่อสื่อสารกับสังคม

3) การบริหารจัดการตามหลักภูมิปัญญาสากล พระสงฆ์สายเผยแผ่นี้ ส่วนใหญ่จะใช้แนวคิดและภูมิปัญญาสากล เช่น การสร้างสันติภาพ การเสริมสร้างความยุติธรรมในสังคม การจัดการความขัดแย้งและความรุนแรง เป็นต้น ดังนั้น การบริหารจัดการจึงเน้นการบริการที่เป็นระบบสากลควบคู่กับภูมิปัญญาไทยในการจัดการ คือ มีการประชุมสัมมนา การสนทนาธรรม การแลกเปลี่ยนเชิงวิชาการและการปฏิบัติ การนำเสนอประเด็นต่อเวทีนานาชาติ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายและวิธีการดำเนินการที่เป็นระบบ

2.4 กลุ่มพระสงฆ์ด้านการจัดการการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันองค์กรจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีกระบวนการดำเนินการที่หลากหลายทั้งในระบบและนอกระบบ มีองค์กรที่รับผิดชอบด้านการศึกษาที่ชัดเจนเป็นไปตามพระธรรมวินัยและมติของมหาเถรสมาคม ในการศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาระบบที่มีบทบาทและหน้าที่ในการจัดการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา โดยมีกรณีศึกษาดังนี้

ระบบการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	ประเภท/ชนิดของการศึกษา
การศึกษาพระปริยัติธรรม	1. พระปริยัติธรรมแผนกบาลี 2. พระปริยัติธรรมแผนกธรรม (นักธรรมและธรรมศึกษา) 3. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
การศึกษาสงเคราะห์	1. โรงเรียนการกุศลของวัด 2. ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิตยาลัย
การศึกษาระดับอุดมศึกษา	1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.4.1 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม-ธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม-ธรรมศึกษา กลุ่มบุตรที่เข้าสู่พระธรรมวินัย ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรที่ดี ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่ดี ย่อมถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ย่อมสละชีวิตทางโลก เสียสละความสุขแบบโลกวิสัย เพราะต้องดำเนินชีวิตภายใต้หลักพระธรรมวินัยอย่างหนึ่งต่างหากจากหลักเกณฑ์ กติกาที่กำหนดขึ้นเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคมทั่วไป พระพุทธองค์จึงทรงให้พระสาวกตระหนักถึง “สมณสัญญา” ในสมณสัญญาสูตรว่าบัดนี้ตนมีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว ดำรงชีพด้วยอาศัยผู้อื่น และมารยาท ข้อควรศึกษาที่พึงศึกษายังมีอยู่อีก พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พระสงฆ์สาวกที่ยังไม่บรรลุนิพพานด้วยการศึกษาที่เรียกว่า “สิกขา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัก “ไตรสิกขา” ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงบ่อยครั้ง เป็นพหุธรรมมีกถา เพราะหลักไตรสิกขานั้น เป็นกระบวนการศึกษาที่นำไปสู่การสิ้นภพ นำไปสู่ความสิ้นกิเลส คำว่า การศึกษาเล่าเรียนตามนัยทางพระพุทธศาสนานั้น มิได้หมายความว่าตรงกับที่คนทั่วไปหมายถึงการเรียนวิชาความรู้ทั่วไป แต่หมายถึงทั้งการศึกษา (ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา) ที่มุ่งให้เกิดการฝึกหัดขัดเกลากิเลส อบรมทั้งด้านพฤติกรรม ความรู้ และมีคุณธรรมจริยธรรมด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเจตนาดั้งเดิมของระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนา สิกขาหรือวิธีการฝึกหัดอบรมเหล่านั้นปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัย ซึ่งไม่มีการจัดระดับความรู้ ไม่มีการวัดผล ไม่มีการออกข้อสอบโดยบุคคล คณะอื่น แต่เกิดจากกระบวนการฝึกหัดทดสอบด้วยตนเอง เพราะในยุคแรกนั้นมีพระสงฆ์สาวกที่อุดมด้วยคุณธรรม และไม่มีความรู้จำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ คุณธรรมเหล่านั้นไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกจากทำให้กิเลสตัณหาที่มีในตนหมดสิ้นไปเท่านั้น และเพื่อต้องการสืบทอดธำรงไว้ซึ่งอายุพระพุทธศาสนา

องค์กรสงฆ์ที่จัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้นมีวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนบทบาทด้านการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้นแต่เดิมนั้นจัดการศึกษาเฉพาะให้ภิกษุสามเณรเท่านั้นกาลเวลาผ่านไปก็มีการขยายการจัดการศึกษาแก่คฤหัสถ์ด้วย ขณะเดียวกันก็มีการเผยแผ่หลักธรรม คำสอนเชิงรุกจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย นอกจากจัดการศึกษาเพื่อภิกษุสามเณรที่เป็นทรัพยากรสงฆ์แล้วยังจัดการศึกษาสงเคราะห์เพื่อประชาชนทั่วไป เช่น การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัด ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดทำให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทหน้าที่ด้านการจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะมีการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับสูงของประเทศ มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรี จนถึงปริญญาเอก เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์ทั่วไปที่

ประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้ในแต่ละหลักสูตร

กล่าวสำหรับการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม-ธรรมศึกษานั้น มีหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน ตามที่ปรากฏในเรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2554 เมื่อจัดลงตารางเพื่อให้เห็นภาพรวมของหลักสูตร จะปรากฏรายวิชา และเนื้อหาที่ถูกกำหนดไว้ ดังนี้

ตารางหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (นักธรรม)

หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี	หลักสูตรนักธรรมชั้นโท	หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก
1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม - ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 2. วิชาธรรม – ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ 3. วิชาพุทธ – ใช้พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม 1 4. วิชาวินัย – ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม 1	1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม- ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 2. วิชาธรรม- ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 3. วิชาพุทธ-ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิ กถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และ ศาสนพิธี เล่ม 2 4. วิชาวินัย- ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม 1-2	1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม- ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 2. วิชาธรรม-ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติทา และสังสารวิภู สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติ ปัญฐาน คิริमानนทสูตร 3. วิชาพุทธ-ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ตารางหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (ธรรมศึกษา)

หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี	หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท	หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก
<p>1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม-ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 (เลือกเฉพาะ 5 วรรค ได้แก่ ทานวรรค ปาปวรรค ปัญญวรรค สติวรรค สีลวรรค)</p> <p>2. วิชาธรรม-ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคหิปฏิบัติ (หมวด 2-10 ที่กำหนดให้ และคหิปฏิบัติ)</p> <p>3. วิชาพุทธ-ใช้พุทธประวัติเล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม 1</p> <p>4. วิชาวินัย-ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญญาณวรเถร) 1</p>	<p>1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม-ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 (เลือกเฉพาะ 5 วรรค ได้แก่ อตวรรค กัมมวรรค ชันติวรรค ปัญญาวรรค เสวนาวรรค)</p> <p>2. วิชาธรรม-ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 (หมวด 2-12 ที่กำหนดให้)</p> <p>3. วิชาพุทธ-ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติ พระสาวก สังคตติกา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนาพิธี เล่ม 2 กำหนดให้เรียนประวัติ พระสาวก 40 รูป</p> <p>4. วิชาวินัย-ใช้หนังสืออุโบสถศีลของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ ป.ธ.9) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม</p>	<p>1. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม-ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 (เลือกเฉพาะ 5 วรรค ได้แก่ อัปมาทวรรค จิตตวรรค ธรรมวรรค วิริยวรรค สามัคคีวรรค)</p> <p>2. วิชาธรรม-ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ (หัวข้อธรรมหลัก ได้แก่ นิพพิทา วิราคะ วิสุทธินิพพาน หนังสือสมถกรรมฐาน หัวใจสมถกัมมัฏฐานสมถภาวนา พระพุทธคุณ หนังสือธรรมสมบัติ)</p> <p>3. วิชาพุทธ-ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส</p> <p>4. วิชาวินัย-ใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบถของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ ป.ธ.9) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม</p>

2.4.2 การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การศึกษาหาความรู้ในทางวิชาการหรือหลักทฤษฎี และพุทธธรรม ซึ่งเปรียบเสมือนแผนที่นำทาง ประเทศไทยในปัจจุบันและอนาคตต้องการบุคคลที่มีทั้งความรู้ควบคู่ทักษะการคิด แก้ไขปัญหา ด้วยปัญญา และมีคุณธรรม จริยธรรม การที่จะพัฒนาให้เด็กมีคุณลักษณะข้างต้นต้องใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แนวทางใหม่หรือการปฏิรูปการศึกษา รวมทั้งปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของนักเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพให้ครบสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาภาคบังคับ และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

1. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร
2. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาการสมัยใหม่ ทำให้รู้เท่าทันภาวะการณ์ทางสังคม สำหรับพระภิกษุ สามเณร
3. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นศาสนทายาทที่มีความรู้และความสามารถดีเหมาะสมแก่กาลสมัย
4. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาฝึกอบรมสั่งสอนหลักวิชาการ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับพระภิกษุ สามเณร
5. เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้น โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบ หรือข้อบังคับของมหาเถรสมาคม
6. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาศิลปวิทยาอันเป็นชาติภูมิ
7. เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร มีความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางยิ่ง และเป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
8. เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าดำรงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

ที่ผ่านมาการดำเนินการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีลักษณะการบริหารโดยมีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นองค์กรหลักที่ควบคุม ส่งเสริมโดยตรง ส่วนการบริหารโรงเรียนให้อยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์ เช่น ให้เจ้าคณะจังหวัดมีหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในระดับจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอมีหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในระดับอำเภอ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักโรงเรียนของแต่ละโรงเรียนเป็นผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในแต่ละวัด

การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นเรื่องของวัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติภายใต้การกำกับดูแลของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ ทำหน้าที่เพียงอนุมัติการจัดตั้งและให้การส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะโรงเรียนเหล่านี้มิได้เป็นโรงเรียนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยตรงเหมือนกับโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาหรือสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ แต่มีลักษณะคล้ายกับโรงเรียนเอกชน ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน หน่วยงานที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาก่อนปี 2535 มี 4 หน่วยงานคือ สภาการศึกษาคณะสงฆ์ กรมศาสนา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและศูนย์ครูพระปริยัตินิเทศประจำจังหวัด สำหรับหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุนด้านวิชาการได้แก่ กลุ่มโรงเรียน นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในลักษณะให้ความช่วยเหลือและส่งเสริม ได้แก่ หน่วยงานศึกษานิเทศก์ สังกัดกรมสามัญศึกษา และกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนกลุ่มโรงเรียน ผู้แทนโรงเรียน และผู้เกี่ยวข้อง จัดทำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาบาลี และธรรมวินัย ตามแนวหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนในแนวทางการปฏิบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้มีการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการจัดสาระพระปริยัติธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักการ และเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้พื้นฐานทั้ง 8 กลุ่มสาระในทุกชั้น รวมทั้งในชั้น ม.4-ม.6 ต้องจัดให้เรียนทั้ง 8 กลุ่มสาระทุกภาคเรียน สำหรับผู้เรียนที่ต้องการเรียนเน้นหนักด้านวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-6) สถานศึกษาอาจจัดให้ผู้เรียนกลุ่มนี้ เรียนสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ ทั้งสาระที่เป็นพื้นฐาน และสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่มีความเข้มข้นให้ครบใน 6

ภาคเรียน สำหรับสาระการเรียนรู้อื่นๆ ต้องจัดให้เรียนรู้ครบทุกกลุ่มสาระในทุกชั้นทุกภาคเรียนด้วย

2.4.3 การศึกษาสงเคราะห์ของโรงเรียนการกุศลของวัด

ประวัติความเป็นมาของการจัดศึกษาสงเคราะห์ของโรงเรียนการกุศลของวัด

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2488 โดยใช้ชื่อว่าโรงเรียนราษฎร์ของวัด โดยกระทรวงศึกษาธิการตั้งขึ้นเพื่อการกุศล และตั้งอยู่ในวัด รับนักเรียนทั้งที่เป็นพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ส่วนผู้บริหารโรงเรียนและครูประจำการเป็นทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาส จึงนับว่าพระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทจัดการศึกษาของชาติอย่างชัดเจน โดยในการศึกษาและการตั้งโรงเรียนในครั้งแรกมีโรงเรียนการกุศลเกิดขึ้นเพียงแค่ 40 โรงเรียนเท่านั้น หลังจากมีการตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นแล้วองค์กรที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ได้มีการประกาศองค์การศึกษาเรื่องระเบียบโรงเรียนราษฎร์ของวัดพุทธศักราช 2488 วางระเบียบการทางคณะสงฆ์เพื่อให้วัดและพระภิกษุสามเณรที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีพัฒนาการต่อเนื่องมาโดยลำดับโดยเฉพาะในปีการศึกษา 2544 กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้จัดตั้งเป็นสมาคมโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2544 ผลของการจัดตั้งสมาคมดังกล่าวทำให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้ร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม และด้านวิชาการ ทำให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ เป็นที่ยอมรับของชุมชน ผู้ปกครอง

2.4.4 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นองค์กรพระพุทธศาสนาองค์กรหนึ่งที่พระสงฆ์จัดตั้งขึ้นมาเป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียนให้การศึกษาอบรมประชาชนซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างในวันหยุดเรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นับเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งดำเนินการโดยพระภิกษุสงฆ์ ให้ความสนับสุนนภายใต้การอุปถัมภ์ของกรมการศาสนากรณี

แหล่งหรือสถาบันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นี้จึงนับเป็นอุบายวิธีเชิงปฏิบัติการที่ดีอย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบันเพราะสามารถชักนำเด็กและเยาวชนเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษาอบรมบ่มนิสัยและสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่มเป็นรูปแบบประเพณีไทยอย่างหนึ่งที่จะรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีวัตถุประสงค์ (คู่มือการปฏิบัติงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2551) ดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้เยาวชน สนใจเข้าวัด ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 2) ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนทุกระดับอายุ
- 3) สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน
- 4) ให้การอุดหนุนงบประมาณอย่างถูกต้องและเพียงพอ
- 5) สนับสนุนให้วัดมีบทบาทในการใช้หลักธรรมในศาสนา อบรม สั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน

กรมการศาสนามุ่งหวังให้วัดปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์อันเป็นหนึ่งในภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ให้เด่นชัดด้วยรูปแบบการจัดการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน โดยการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพราะตระหนักว่าวัดคือสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการดำเนินงานด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จึงส่งเสริมให้วัดทั่วประเทศเปิดดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเพื่อสร้างแหล่งให้การศึกษา อบรม ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และ ประเพณีอันดีงามของไทยแก่เด็กและเยาวชนอีกด้วย

2.4.5 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติความเป็นมาของการจัดศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงสถาปนาขึ้น ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ โดยพระราชทานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย เมื่อปีพุทธศักราช 2430 และได้เปิดดำเนินการศึกษาเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2432

ต่อมาได้ทรงเปลี่ยนจาก มหาธาตุวิทยาลัย เป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พุทธศักราช 2439 แต่ยังคงจัดการศึกษาเฉพาะปริยัติธรรมแผนกบาลีเท่านั้น ยังมีได้ดำเนินการศึกษาในรูปแบบอุดมศึกษาหรือรูปแบบมหาวิทยาลัย ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อสืบสานพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 9 มกราคม พุทธศักราช 2490 พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตตมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุสมัยนั้น พร้อมทั้งพระเถรานุเถระฝ่ายมหานิกาย จำนวน 57 รูปได้ประชุมพร้อมกันที่ตำหนักสมเด็จพระเจ้าวัดมหาธาตุ ปรีกษาหารือได้ข้อยุติที่จะเปิดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัย เปิดรับผู้สนใจวิชาพระพุทธศาสนาพระปริยัติสัทธรรมชั้นสูง ภาษาต่างประเทศและวิทยาการบางอย่างอันเป็นอุปการณ์แก่การค้นคว้าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 ประกาศใช้ระเบียบมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดรับพระภิกษุสามเณรผู้สอบได้ตั้งแต่เปรียญธรรม 4 ประโยคขึ้นไปเข้าศึกษา พระภิกษุสามเณรที่เข้าศึกษารุ่นแรกนี้มีจำนวน 156 รูป เปิดการศึกษาเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พุทธศักราช 2490 โดยจัดให้เรียนวิชาพื้นฐาน เรียกว่า การศึกษาระดับชั้นอบรมพื้นฐานความรู้จนถึงขั้นเตรียมอุดมศึกษาเป็นเวลา 4 ปี ตั้งแต่พุทธศักราช 2490-2494 จากนั้นจึงให้เรียนต่อระดับปริญญาตรีในคณะพุทธศาสตร์ ซึ่งเปิดเป็นคณะแรก รับพระภิกษุสามเณรที่จบชั้นเตรียมอุดมศึกษา นี้ และเป็นผู้สอบได้ตั้งแต่เปรียญธรรม 5 ประโยคขึ้นไป จำนวนผู้ผ่านการคัดเลือกให้เข้าศึกษาปีแรกในคณะพุทธศาสตร์ ปีการศึกษา 2494 จำนวน 16 รูป สำเร็จการศึกษาในปี 2498 เป็นพุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นแรกจำนวน 6 รูป

จุดเปลี่ยนที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2527 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช องค์เอกอัครราชูปถัมภก รัชกาลปัจจุบัน โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ กำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทางพระพุทธศาสนา พ.ศ.2527 โดยมาตรา 4 (3) กำหนดไว้ว่า “ให้ผู้สำเร็จวิชาการทางพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี” เรียกว่า “พุทธศาสตรบัณฑิต” ใช้อักษรย่อว่า “พธ.บ.” และในปี พุทธศักราช 2530 สภามหาวิทยาลัยประกาศใช้ระเบียบมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ว่าด้วยการบริหาร 2530

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยขยายส่วนงานจัดการศึกษา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2490 ถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย คณะ 5 แห่ง วิทยาเขต 10 แห่ง วิทยาลัยสงฆ์ 7 แห่ง สถาบันสมทบ 7 แห่ง ห้องเรียน 10 แห่ง และ หน่วยวิทยบริการ 18 แห่ง นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังมีการปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันหลักสูตรปรับปรุงเข้าเกณฑ์ มาตรฐานของ สกอ. พุทธศักราช 2548-2549 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ เฉพาะหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่ปรับปรุงแล้วเสร็จและเริ่มใช้ในปีการศึกษา 2550 ลดจำนวนหน่วยกิตเหลือ 140 หน่วยกิตและปรับเปลี่ยนโครงสร้างรายวิชาให้สอดคล้องกับเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

2.4.6 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติความเป็นมาของการจัดศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ปฏิบัติภารกิจด้านผลิตบัณฑิต งานวิจัย งานบริการ วิชาการแก่ชุมชนและงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในปีพุทธศักราช 2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า “มหามกุฏราชวิทยาลัย” โดยมีพระราชประสงค์เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร ทรงอุทิศพระราชทรัพย์บำรุงประจำปีและก่อสร้างสถานศึกษาวิทยาลัย แห่งนี้ขึ้น เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พุทธศักราช 2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัย พระองค์ทรงรับมหามกุฏอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์บำรุงประจำปี อาศัยพระราชประสงค์ดังกล่าวแล้วสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงตั้งวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัย ขึ้น 3 ประการคือ 1) เพื่อเป็น

สถานศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร 2) เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิ และของต่างประเทศ 3) เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาวัตถุประสงค์เหล่านั้นก็ได้สัมฤทธิ์ผลด้วยดีตลอดมา และเพื่อให้วัตถุประสงค์เหล่านั้น ได้ผลดียิ่งขึ้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พุทธศักราช 2488 สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ในฐานะที่ทรงเป็นนายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ จึงได้ทรงประกาศตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงในรูปแบบของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาขึ้น โดยอาศัยนามเดิมว่า สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ 1) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม 2) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาทั้งของชาติและต่างชาติ 3) เพื่อให้เป็นสถานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ 4) เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้และความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน 5) เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความรู้และความสามารถในการค้นคว้าได้ตอบหรืออภิปรายธรรมได้อย่างกว้างขวางแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อความเจริญก้าวหน้าและคงอยู่ตลอดกาลนานของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ได้อยู่ภายใต้คณะกรรมการชุดหนึ่งเรียกว่า กรรมการสภาการศึกษา ได้เปิดอบรมและเปิดสอน อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 กันยายน พุทธศักราช 2489 นับเป็นเวลา 54 ปีแล้วที่สถาบันอุดมศึกษาแห่งนี้ได้ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของมหาวิทยาลัย ในระดับอุดมศึกษาชั้นสูง เป็นที่เจริญงอกงามและก้าวหน้ามาโดยตลอด พร้อมกับการผลิตตำราทางวิชาการของพระพุทธศาสนาจากโรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

เป้าหมายและกระบวนการดำเนินการของคณะสงฆ์ด้านการจัดการศึกษา

จากการศึกษาในเบื้องต้น พบว่า องค์กรคณะสงฆ์ด้านการจัดการศึกษามีเป้าหมายหลักในการดำเนินการ คือ การจัดการและส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนากับศาสตร์

สมัยใหม่ให้กับบุคลากรทางพระพุทธศาสนาและประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม ดังนี้

1. การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม
2. การจัดการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์
3. การจัดการศึกษาและสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ
4. การส่งเสริมวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา
5. การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ
6. การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม
7. การกระจายโอกาสและสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน
8. การจัดการและเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ธรรม และแผนกสามัญศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไป
9. การเสริมสร้างความรู้ทางด้านบาลี ธรรม และวิชาการสมัยใหม่แก่พระภิกษุสามเณร ให้เป็นศาสนทายาทที่มีความรู้ และความสามารถที่เหมาะสมแก่กาลสมัย
10. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในมิติของการจัดการศึกษา
11. การส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร มีความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางและเป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรด้านการจัดการศึกษา

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรด้านการจัดการศึกษานั้น มีการดำเนินการใน 2 รูปแบบใหญ่ คือ

1) **การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย** กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรด้านการจัดการศึกษา ได้มีการบริหารจัดการองค์กรตามหลักพระธรรมวินัย คือ การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อบุคคลและสังคมให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา โดยใช้โครงการสร้างบริหารที่เป็นระบบ มีสายงานการบังคับบัญชาที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างโอกาสทางการศึกษา ดังนั้น กิจกรรมที่ดำเนินการส่วน

ใหญ่จึงเป็นไปตามแนวการสร้างความรู้ ความเข้าใจและแนวปฏิบัติของบุคคลและการสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา

2) **การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์** การจัดการในทุกระดับเป็นไปตาม หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมกำหนดไว้ คือ การจัดการศาสนศึกษาและ การศึกษาสงเคราะห์ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีพระมหาเถระเป็นประธานในการจัดการ

3) **การบริหารจัดการตามหลักการจัดการศึกษา** ในการจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ฉะนั้น การบริหารจัดการ จึงเน้นการบริหารจัดการตามหลักการบริหารการศึกษา คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การสื่อสารประชาสัมพันธ์ การบริหารอาคารสถานที่ และการบริหารงานทั่วไป โดยมีการวางกลยุทธ์ เป้าหมาย และวิธีการดำเนินการที่ชัดเจน รวมทั้งมีการสร้างร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ในการจัดการ

2.5 กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล การบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น ยังไม่ในรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การบริหารจัดตั้งตามลักษณะองค์การบริหารทั่วไปเหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษาและดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูปให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่า เป็นการปกครองโดยธรรมวินัย โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกัลลันกรอมบุคลากรมาบวชในพระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตนเอง

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้นหรือดเว้นจากจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ด้วย กฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกัน ว่าสามารถใช้เป็นมาตรการมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณาณัติที่ถูกต้องและดิงตามประเพณี

ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจล กระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการใน จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ขยายคือ พระญาณอันยาวไกลทรงทราบถึงอนาคตเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์เหมือนคราวที่ พระอานนท์ทูลถามว่า “พระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้วจะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับไปแล้วพระธรรมและวินัยนั้นแหละจักเป็นศาสนาของพวกเขาเธอทั้งหลาย”

การศึกษารั้วนี้ มุ่งศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยศึกษาจากตัวอย่างคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด 4 จังหวัดที่มีผลงานโดดเด่น ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดนครราชสีมา มีผลการศึกษา ดังนี้

2.5.1 การบริหารจัดการองค์กรการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

นับตั้งแต่สมัยพ่อขุนเม็งรายมหาราช (พ.ศ. 1782-1860) ซึ่งได้สร้างเมืองเชียงราย (พ.ศ. 1805) และสร้างเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 1839) เนื่องจากพ่อขุนเม็งรายมหาราช ทรงมีกษัตริย์พี่น้องร่วมสาบานคือ พ่อขุนรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัย และพ่อขุนงำเมืองแห่งเมืองพะเยา เมื่อเจ้าเมืองมีความสัมพันธ์ไมตรีกัน การปกครอง การศาสนา การค้าการขาย และอื่นๆ ก็มีความเชื่อมโยงกัน เมื่อ พ.ศ. 2505 ในสมัยรัฐบาลที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 3) มีการปกครองแบบ “มหาเถรสมาคม” เหมือน พ.ร.บ. ลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) โดยกำหนดให้มี เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ต่อมาคณะสงฆ์ได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (2506) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2506 กำหนดให้มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนต่างๆ เช่น เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่หนใต้ และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต สำหรับหนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 ภาค 5 ภาค 6 และได้แต่งตั้ง “เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ” ในการบริหารจัดการ และได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค เมื่อ วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 กำหนดให้เขตปกครองภาค มีจำนวน 18 ภาค ภาคเหนือตอนบน มี 2 ภาค ได้แก่ 1) ภาค 6 มี 5 จังหวัด คือ ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน 2) ภาค 7 มี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และ

แม่ฮ่องสอน

ปัจจุบันการบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย มีพระเทพสิทธินายก (ชื่น ป.ธ. 6) วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย พระปัญญากรกวี (ดวงทิพย์ ป.ธ. 5) วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย (รูปที่ 1) และพระรัตนมุนี วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นต้นรองเจ้าคณะ จังหวัดเชียงราย (รูปที่ 2) โดยมีการบริหารและพัฒนางานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ดังนี้

ด้านการปกครอง ด้านการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย แบ่งการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ 149 ตำบล 1,122 วัด มีพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ 3 วัด โดยผู้บริหารคณะสงฆ์ได้ แบ่งการรับผิดชอบงานในระดับจังหวัดเชียงราย คือ พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ดูแลรับผิดชอบด้านการปกครอง สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ พระปัญญากรกวี รองเจ้า คณะจังหวัดเชียงราย (รูปที่ 1) ดูแลด้านการศึกษา และ พระรัตนมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย (รูปที่ 2) ดูแลด้านเผยแผ่ซึ่งด้านการปกครองนั้น คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้วางนโยบายการดำเนินงานเป็นประจำและการปฏิบัติงานในปี เช่น งานด้านนโยบาย คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย เห็นชอบร่วมกันในการกำหนดแผนปฏิบัติงานประจำปี โดยอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติ มหาเถรสมาคม เป็นแนวทางในการแสดงสามัคคีธรรมพระมหาเถระ การจัดงานมูทิตาจิตแก่ผู้สอบบาลีสนามหลวงได้ การส่งบัญชีประจำปี การพิจารณา ประวัติเพื่อแต่งตั้ง/เลื่อนสมณศักดิ์ การสอบธรรมสนามหลวง และการสอบบาลีสนามหลวง เป็นต้น ซึ่งทางเจ้าคณะจังหวัดได้ให้นโยบายแก่คณะพระสังฆาธิการชั้นปกครองได้นำนโยบายต่างๆไปดำเนินการ เช่น 1) การประชุมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย โดยการนำของพระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้จัดให้มีการประชุมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการในระดับต่างๆ 2) การจัดการประชุมพระภิกษุ-สามเณร มอบถวายให้วัดในเขตปกครองรับไปดำเนินการ เน้นในเรื่องของกฎระเบียบของมหาเถรสมาคม และอณัติสงฆ์หนเหนือเป็นหลักปฏิบัติ 3) การอบรมพระนวกะ โดยคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ได้มอบถวายให้เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ เมื่อบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้จัดการอบรมหลักสูตรระยะสั้น คือ การอบรมพระนวกภูมิในเทศกาลเข้าพรรษา 4) การออกตรวจเยี่ยมวัดในเขตปกครองพระเทพสิทธิอาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้สั่งการให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองจังหวัดเชียงราย ได้ออกตรวจเยี่ยมวัดในเขตของตน โดยให้ปฏิบัติตามมติเถรสมาคม และผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด

ด้านการศาสนศึกษา คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ได้วางนโยบายการดำเนินงานประจำปี โดยได้วางนโยบายไว้โดยมอบหมายให้คณะสงฆ์ 2 ส่วน เพื่อรับผิดชอบงานด้านการศึกษา ได้แก่ 1) พระจริยเทศก์ และพระปริยัติเทศก์ในจังหวัดเชียงราย รวม 25 รูป ออกนิเทศและตรวจเยี่ยมสำนัก ศาสนศึกษาในเขตปกครองต่างๆ อำเภอ ในระหว่างการศึกษา 2) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี โดยมอบหมายให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ที่ได้รับการอบรมแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอที่มีบุคลากรครูขาดแคลนให้เรียกตัวไปปฏิบัติงานที่สำนักเรียนต่างๆ และการปฏิบัติงานประจำปี คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้แยกงานด้านการศึกษาเป็นประเภทงานการปฏิบัติงานประจำปี เช่น 1) งานการศึกษาสัมพันธ์ทั่วไป มีนโยบายในด้านการจัดกิจกรรมคณะสงฆ์ โดยมีโครงการจัดเวียนเทียนปลุกต้นไม้ และทอดผ้าป่าวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่นวันวิสาขบูชา ณ พุทธมณฑลเชียงราย การถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการระดับวัดที่ได้รับแต่งตั้งใหม่ การฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ การธำรงรักษาศรัทธาปสาทะของประชาชนให้มั่นคงอยู่ในพระรัตนตรัยตลอดไป 2) การอบรมนักธรรมก่อนสอบ ส่งเสริมให้มีการอบรมนักธรรมก่อนสอบ เพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเตรียมตัวสอบนักธรรมชั้นตรีโท เอก โดยมอบหมายให้ พระปัญญาภรกรวิ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ออกตรวจเยี่ยมสำนักศาสนศึกษาต่างๆ ในเขตปกครอง ทุกอำเภอ 3) อบรมบาลีก่อนสอบ ได้มอบหมายให้เจ้าคณะอำเภอ เจ้าสำนักศาสนศึกษาประจำอำเภอ ที่ส่งนักเรียนเข้าสอบบาลีสนาทมหลวง จัดให้มีการอบรมบาลีก่อนสอบทุกปี ตามนโยบายของเจ้าคณะภาค 6 ให้ทุกจังหวัดในเขตภาค 6 เข้าร่วมการอบรมบาลีก่อนสอบ ณ วัดพระแก้ว ประกอบด้วย ประโยค 1-2 ป.ธ. 3 และ ป.ธ. 4 4) การสอบบาลี สำนักเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย 5) การสอบธรรมสนามหลวง ได้ออกตรวจเยี่ยม และให้กำลังใจแก่คณะกรรมการ และผู้เข้าสอบตามสนามสอบในพื้นที่ต่างๆ เป็นต้น

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายมีนโยบายเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น 1) การรณรงค์ให้วัดมีกิจกรรม และพัฒนาร่วมกับจังหวัด เนื่องในงานสมโภช 750 ปี เมืองเชียงราย 2) โครงการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชียงราย 3) การออกตรวจเยี่ยม การให้การสนับสนุน ให้กำลังใจแก่หน่วยงานที่ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมจังหวัด อำเภอ ชมรมอาจารย์วัด สภาวัฒนธรรม เป็นต้น 4) การกวาดขันให้พระสงฆ์สามเณรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือพระสงฆ์ที่เที่ยวเตร็ดเตร่ในสถานที่โจจร หรือไม่เหมาะสมกับนักบวช หรือคอยสอดส่องดูแลและเฝ้าระวังภัยพระพุทธศาสนา 5) โครงการห้องเรียนเงินล้าน 6) โครงการวันพระพบปะพุทธศาสนิกชน 7) โครงการพระสงฆ์กับ

งานอนุรักษ์มรดกและวัฒนธรรมท้องถิ่น 8) โครงการ อ.ป.ต. และพระธรรมทูตออกเยี่ยม สร้างจิตสำนึกเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาสังฆบูชา 9) การรณรงค์ให้แต่ละอำเภอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำอำเภอและการจัดตั้งกองทุนงานเผยแผ่ประจำอำเภอ เป็นต้น

ด้านการสาธารณูปการ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายยังได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการสร้างถาวรวัตถุ โบสถ์ วิหาร ที่เจ้าอาวาส เจ้าสำนักได้มีโครงการก่อสร้าง และรายงานเป็นลำดับแก่เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย โดยทางเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้ให้นโยบายหลักให้งานพุทธศิลปะสอดคล้องกับ ศิลปะล้านนา เป็นหลัก เช่น 1) การก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ การสร้างวิหาร การสร้างอุโบสถ การสร้างกุฏิ ได้คำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมทางภาคเหนือ หรือศิลปะล้านนาเป็นสำคัญ 2) การก่อสร้างพุทธมณฑลจังหวัดเชียงราย เป็นต้น

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้วางนโยบายและการดำเนินการเป็นประจำและการปฏิบัติงาน เช่น 1) การศึกษาสงเคราะห์ของจังหวัดเชียงราย ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินการก่อตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ครบทุกอำเภอ โดยมีศูนย์ประสานงานตั้งอยู่ที่วัดศรีโคงค์ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย 2) การส่งเสริมให้ผู้ต้องขังในเรือนจำกลางเชียงราย เข้ารับการศึกษาลัทธิสุตธรรมศึกษา โดยให้ครูสอนเป็นบรรพชิตเข้าไปอบรมและมอบหมายให้อนุศาสนาจารย์เรือนจำช่วยอบรม ส่วนนักเรียนที่เป็นเยาวชนในโรงเรียนต่างๆ ของจังหวัดเชียงราย มีความสนใจด้านคุณธรรมและจริยธรรมเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก

ด้านสาธารณสงเคราะห์ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ได้วางนโยบาย และการดำเนินการเป็นประจำ เช่น งานด้านนโยบายและการดำเนินงานเป็นประจำ การสาธารณสงเคราะห์ของจังหวัดเชียงราย ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการสงเคราะห์ เช่น กองทุนช่วยวัด เพื่อสงเคราะห์ผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัย เป็นต้น การจัดโครงการธรรมช่วยเหลือผู้ป่วยต่างๆ เช่น ผู้ป่วยโรคเอดส์ เป็นต้น โดยมอบหมายให้ พระนักเผยแผ่จังหวัดเชียงราย และพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระแก้ว ออกปฏิบัติงาน มีการแสดงธรรมเทศนา สนทนาธรรมและพบปะผู้ป่วย ตลอดจนญาติผู้ป่วยเป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยตามโรงพยาบาลในจังหวัดและอำเภออย่างต่อเนื่องทุกปี โครงการดูแลสุขภาพพระภิกษุ-สามเณรในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนตามที่มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อต้องการศึกษาสุขภาพและคัดกรองโรคที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุ-สามเณร เป็นต้น

สรุปได้ว่าการบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้ดำเนินการบริหาร การ ปกครองให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ คำสั่ง มติ ของมหาเถร

สมาคม และที่สำคัญที่สุดคือ ได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งพระธรรมวินัยเพื่อสืบทอดดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ไม่ให้เกิดความต่างพร้อย และเพื่อกำกับดูแลพระสงฆ์สามเณร ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ความสมานสามัคคีแห่งคณะสงฆ์

2.5.2 การบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์นครสวรรค์

คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ ภาค 4 มีเขตการปกครองทางคณะสงฆ์ 13 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 116 ตำบล 644 วัด มีพระภิกษุจำนวน 4,941 รูป สามเณร 1,064 รูป รวมทั้งหมด 6,016 รูป เจ้าคณะผู้บริหารระดับจังหวัดมี 3 รูป คือ เจ้าคณะจังหวัด 1 รูป รองเจ้าคณะจังหวัด 2 รูป และมีเลขานุการสนองงานเจ้าคณะผู้บริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัด 3 รูป เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ คือ พระเทพปริยัติเมธี (ป.ธ.9, พธ.ด.) เจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดนครสวรรค์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์มีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งตั้งอยู่ที่อาคารสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ วัดนครสวรรค์ พระอารามหลวง เลขที่ 702 ถนนโกสีย์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหน้าที่สนองงานและประสานงาน เพื่อให้เกิด ความเรียบร้อยดีงามและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่กิจการคณะสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ได้ดำเนินการตามหลักบริหารกิจการคณะ สงฆ์ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์โดยมีอำนาจและหน้าที่ ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2441) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ 14 ความว่า เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ใน เขตจังหวัดของตน ดังนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชา

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

- 3) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะ
- 4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ
- 5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
- 6) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน
- 7) งานพระธรรมทูต พระนักเผยแผ่ พระนักเทศน์ และพระวิปัสณาจารย์
- 8) งานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)
- 9) การควบคุมและส่งเสริมหน่วยงานหรือศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 10) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์
- 11) การอบรมศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม นักเรียน ข้าราชการ และประชาชน
- 12) การจัดอบรมบุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 13) การส่งเสริมและสนับสนุนในการอบรมพุทธศาสนทายาทเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา
- 14) การจัดการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเพื่อต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

2.5.3 การบริหารจัดการองค์การคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค 14 บริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเขต 4 จังหวัด อันประกอบด้วย จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวน 33 อำเภอ 255 ตำบล (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2555 : 411) มีพระพรหมติลก (เอื้อน ป.ธ.9) วัดสามพระยา แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นเจ้าคณะภาค พระราชวรเวที (เฉลา เตชวโนโต ป.ธ.9) วัดราชคฤห์ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นรองเจ้าคณะภาค 14

การบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการบริหารจัดการและปกครองสงฆ์ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งต่างๆ เพื่อเกิดสมานฉันท์และความเรียบร้อยดีงามในสังฆมณฑล โดยสนองงานตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาเบื้องสูงขึ้นไปตามลำดับ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ และมหาเถรสมาคม ซึ่งการ

บริหารงานดังกล่าวได้ปฏิบัติตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับ คือ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส โดยดำเนินการบริหารงานของคณะสงฆ์ภายในจังหวัดเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ประกอบด้วยงาน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

1. งานด้านการปกครอง คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี มีการกำหนดแผนปฏิบัติงานประจำปีร่วมกันโดยอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เช่น การสอบธรรมสนามหลวง และสอบบาลีสนามหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี ยังได้กำกับดูแล ให้เจ้าคณะผู้ปกครอง เช่น เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้ภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ภายในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ตลอดถึงให้ทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์วินัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุม พระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลัก ภายใต้วิธีการ 3 ประการ คือ นิคคหวิธี ช่มคนที่ควรช่ม หรือดำเนินคนที่ควรดำเนิน ปักคหวิธี ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ปวารณาวีธี เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้ คือ ให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน โดยใช้พระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามเป็นเครื่องมือ

2. งานด้านการศึกษา เจ้าคณะจังหวัดในฐานะเจ้าสำนักเรียนจังหวัดได้มอบหมายหน้าที่ให้พระราชวิสุทธิเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี ดูแลงานการศึกษา โดยได้จัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ทั้ง 3 ระดับ คือ 1) การจัดการศึกษาปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี 2) การจัดการศึกษาปริยัติธรรม แผนกสามัญ 3) การจัดการศึกษาปริยัติธรรม แผนกบาลีอุดมศึกษา โดยก่อตั้งห้องเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์นโยบายของคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาด้านปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีประจำปีทุกปี

3. ด้านการเผยแผ่ เจ้าคณะจังหวัด ได้มอบหมายหน้าที่ให้พระราชวิสุทธาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี รูปที่ 2 ดูแลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นให้

ประชาชนมีความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยใช้วิธีการและรูปแบบในการเผยแผ่ที่หลากหลายซึ่งไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การสอน การอบรม การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม และการปฏิบัติธรรม โดยเน้นทั้งการออกไปให้การอบรมสั่งสอนในที่ต่างๆ ทั่วจังหวัด และอีกส่วนหนึ่งคือการให้การสั่งสอนกับกลุ่มคนที่เข้ามารับอบรมในวัด หรือสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งจังหวัดกาญจนบุรีมีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจำนวน 24 แห่ง กระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

4. ด้านการสาธารณูปการ เจ้าคณะจังหวัด ได้มอบหมายให้พระราชวิสุทธาภรณ์ (ทองดำ ป.ธ. 6) รองเจ้าคณะจังหวัด รูปที่ 2 ทำหน้าที่กำกับดูแล แนะนำคณะสงฆ์ผู้ปกครองในเขตปกครองแนวทางในกับการพัฒนาวัดทั้งในด้านสถานที่และสิ่งแวดลอม เช่น การทำป้ายชื่อวัด การทำประวัติวัด การทำแผนผังวัด การวางแผนผังของวัด การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสมประหยัด และก่อสร้างตามแบบแปลน โดยรักษารูปแบบศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ ในด้านสิ่งแวดลอม คือ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาวัดให้เป็นอาราม ได้แก่ การรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย ปลูกต้นไม้ยืนต้นประเภทไม้ใบในบริเวณวัด เป็นต้น การก่อสร้าง และการรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ 2 ประการ คือ ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้ และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการควบคุมการเงินและบัญชีรายรับ-จ่ายของวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี ตลอดจนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัภารกิจของวัด ให้การส่งเสริมกิจการของวัดในเขตปกครอง เช่น การออกตรวจเยี่ยมวัดเพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัด แนะนำเกี่ยวกับการก่อสร้าง การหาทุนที่ถูกต้อง และช่วยยกวัดที่ได้พัฒนาดีแล้วให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

5. การศึกษาสงเคราะห์ เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจหนึ่งของคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยได้มอบหมายหน้าที่ให้ พระราชวิสุทธิเมธี รองเจ้าคณะจังหวัด รูปที่ 1 กำกับดูแลงานการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งได้ดำเนินการ การศึกษาสงเคราะห์ ใน 4 ลักษณะ คือ 1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตาม

แผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม จัดตั้งโรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้ดำเนินการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่น อุปกรณ์โรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด ทำหน้าที่ประสานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่ออบรมวิชาชีพแก่สมาชิกในชุมชน เป็นต้น 3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่นการสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม โดยมอบหมายให้หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทำหน้าที่การเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ 4) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัดได้รับบริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือ สร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน

6. การสาธารณสงเคราะห์ งานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ จัดตั้งโรงทานภายในวัดเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก บริจาคทรัพย์และชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล จัดทำบอร์ดความรู้ข่าวสารในวัด เพื่อเป็นข้อมูลและเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

2.5.4 คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา

คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาอยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ ภาค 11 มีขอบเขตการบริหารในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด อันประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน 85 อำเภอ 754 ตำบล (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2555 : 351) มีพระธรรมธีรราชมหามุนี (เทียง ป.ธ. 9) วัดระฆังโฆสิตาราม แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นเจ้าคณะภาค พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด ป.ธ. 9) วัดทองนพคุณ แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร (รองเจ้าคณะภาครูปที่ 1) และพระเทพวิสุทธิเมธี (แผ้ว ป.ธ.9) วัดเทพธิดาราม แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร (รองเจ้าคณะภาครูปที่ 2)

คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา เป็นหนึ่งในจำนวน 4 จังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีพระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 32 อำเภอ 301 ตำบล นอกจากจะแบ่งเป็นเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอแล้ว คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา ยังได้แบ่งระบบการบริหารงานคณะสงฆ์ออกเป็นกลุ่ม มีระดับการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มการปกครองในแต่ละอำเภอ จำนวน 5 กลุ่ม ครอบคลุมทั้งจังหวัด เพื่อประโยชน์ในการบังคับบัญชาและสะดวกในการประสานงาน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 มี 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครราชสีมา อำเภอขามสะแกแสง อำเภอโนนไทย อำเภอโนนสูง และอำเภอพระทองคำ

กลุ่มที่ 2 มี 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอครบุรี อำเภอโชคชัย อำเภอปักธงชัย อำเภอเสิงสาง อำเภอหนองบุญมาก และอำเภอวังน้ำเขียว

กลุ่มที่ 3 มี 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอปากช่อง อำเภอด่านขุนทด อำเภอขามทะเลสอ อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน และอำเภอเทพารักษ์

กลุ่มที่ 4 มี 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอชุมพวง อำเภอจักราช อำเภอพิมาย อำเภอห้วยแถลง อำเภอทะเมนชัย และอำเภอเมืองยาง

กลุ่มที่ 5 มี 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแก้งสนามนาง อำเภอดง อำเภอโนนแดง อำเภอบ้านเหลื่อม อำเภอบัวใหญ่ อำเภอประทาย อำเภอบัวลาย และอำเภอสีดา

โดยแต่ละกลุ่มมีประธานกลุ่มและรองประธานกลุ่ม ทำหน้าที่ประสานงานให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการภายในกลุ่มเป็นไปตามพระธรรมวินัยและนโยบายของมหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้น ใน

แต่ละอำเภอ ยังมีการแบ่งกลุ่มการปกครองอีกด้วย โดยให้แต่ละอำเภอมีเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการและปกครองวัดในเขตของตน เพื่อให้วัดปฏิบัติภารกิจบรรลุปเป้าหมายตามภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาได้ยึดหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จารีตประเพณี กฎหมาย กฎข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม โดยมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบระดับจังหวัดคือ พระธรรมวรนายก (โอภาส ป.ธ. 6) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ดูแลด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษาพระราชวิมลโมลี (ดำรง ป.ธ. 9) รองเจ้าคณะจังหวัด รูปที่ 1 ดูแลรับผิดชอบด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณูปการ พระเมธีรัตโนดม (วันชัย ป.ธ. 7) รองเจ้าคณะจังหวัด รูปที่ 2 ดูแลรับผิดชอบการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น

สรุป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพ่อปกครองลูก ประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโสมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ ด้วยหลักพระธรรมวินัยถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคหนึ่งๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสินให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตย โดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์

หลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้วการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจายในภายหลังพุทธกาลไม่นานคณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไปจนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะและอานิสสส์ หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทยเริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุพรรณภูมิสู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้คณะ

สงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรการพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลัง พัฒนาไปตามนานาอารยประเทศถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัย เดียวกันนั่นเอง

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญและมีกฎหมายพระราช บัญญัติข้อบังคับระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบ ที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการ ศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์มีรูปแบบที่ ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ชื่อว่า มีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้นผู้ ที่จะเป็นผู้ดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความ สามารถและเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงามและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ และสังคมโดยรวม

รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ใน 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัด เชียงราย นครสวรรค์ กาญจนบุรี นครราชสีมา ที่คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาทำการวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ใน 4 จังหวัดนั้น มีรูปแบบการปกครองใน ลักษณะแบบเดียวกันคือตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายตราสามัคคี ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 มีลักษณะรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามแนวดิ่ง จากระดับ สูงสุด-ต่ำสุด (top to down) ตั้งแต่มหาเถรสมาคมลงมาถึงระดับวัด และมีผู้ปกครองตาม ลำดับชั้น และมีวาระการดำรงตำแหน่งบ้าง ไม่มีบ้าง แตกต่างกันไปกันไปตามระดับการดำรง ตำแหน่ง ยกเว้นตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคมที่ดำรงตำแหน่งสมณ ศักดิ์ระดับสมเด็จพระราชาคณะ, และตำแหน่งเจ้าอาวาส นอกนั้นให้ดำรงตำแหน่งได้ถึงอายุ 80 ปี แล้วจึงพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้อาจให้ต่ออายุการดำรงตำแหน่งได้ เมื่อผู้บังคับบัญชา เห็นortonพิจารณาถึงความเหมาะสม หากมีสุขภาพและสมรรถนะที่จะบริหารกิจการคณะสงฆ์ ต่อไปได้

ในด้านภารกิจของคณะสงฆ์ทั้ง 4 จังหวัดนั้นมีภารกิจเหมือนกัน ได้แก่ ภารกิจด้าน การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การ สาธารณสงเคราะห์ แต่ในบางจังหวัดอาจตั้งคณะทำงานขึ้นมา เพื่อกำหนดนโยบายคณะสงฆ์

จังหวัดเพื่อให้งานคณะสงฆ์ก้าวหน้า โดยร่วมมือกับองค์กรภายนอกคณะสงฆ์เพื่อขอความสนับสนุนการทำงานคณะสงฆ์ เช่น องค์การภาครัฐและเอกชน

เป้าหมายและกระบวนการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง

จากการศึกษาในกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ด้านการปกครองมีบทบาทและหน้าที่ในการจัดการกิจการพระศาสนาเป็นอย่างมาก มีกลไกในการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทั้งนี้ เพื่อเป้าหมายในการเผยแผ่ การจัดการดูแลพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยตามพระธรรมวินัยและกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ดังนี้

- 1) การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและระเบียบคณะสงฆ์
- 2) การปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะ
- 3) การจัดการศาสนศึกษา
- 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 5) การส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์
- 6) การจัดการสาธารณูปการให้เหมาะสม
- 7) การจัดการและส่งเสริมสาธารณสงเคราะห์
- 8) การจัดการ สืบทอด รักษา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา
- 9) การพัฒนาชุมชนและสังคม
- 10) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการของพระสงฆ์และองค์กรสายการปกครอง

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรสายการปกครอง มีการดำเนินการใน 3 รูปแบบ คือ

1) การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด ได้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ เพื่อให้เกิดการรักษาพระธรรมวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติของพระพุทธศาสนา โดยมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายมาเกี่ยวข้องในภายหลังแต่ก็มีกระบวนการที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย เช่น การเคารพผู้อาวุโส การรักษาถ่ายทอดหลักพุทธธรรม การพัฒนาสังคม เป็นต้น

2) **การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์** จากการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์ได้มีการดำเนินการ/การบริหารองค์กรตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ซึ่งเป็นไปในเชิงอำนาจที่ได้รับมาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีสายงานการปกครองที่ชัดเจน มุ่งเน้นการดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ดังนั้น กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวปฏิบัติดังกล่าว 6 ประการ คือ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ โดยแต่ละด้านก็จะมีกรมอบหมายให้พระสงฆ์ภายในระดับต่างๆ เป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย มุ่งเน้น ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในภาพรวม

3) **การบริหารเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitating)** การดำเนินการของเจ้าคณะจังหวัดส่วนใหญ่ นั้น มีการบริหารจัดการในเชิงอำนวยความสะดวก เพื่อประสานให้คณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ดำเนินการตามแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา ถ้าพระหรือวัดใดต้องการเป็นวัดสายปฏิบัติ สายการพัฒนาสังคม สายการเผยแผ่ สายการศึกษา คณะสงฆ์จะสนับสนุนในทุกมิติเพื่อให้กิจการพระศาสนาเป็นไปด้วยดีและตามความสนใจของวัดเหล่านั้น ดังนั้นจึงมีความหลากหลายในการปฏิบัติเพื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้

3

**การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของ
พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย**

ในบทนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้จากกิจกรรมการพัฒนาใน ระดับต่างๆ ขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบและ กระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในด้านการ เรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร และ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ใน สังคมไทย ดังนั้น ในที่นี้ จะกล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการ พัฒนาบุคคล สังคมการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ โดยคณะผู้วิจัยจะ เสนอผลศึกษาตามขอบเขตของคณะสงฆ์ 5 กลุ่มตามที่กำหนดไว้ โดย แต่ละกลุ่ม มีผลการศึกษา ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักธรรมพุทธธรรมของพระสงฆ์และองค์กร พระพุทธศาสนา
2. การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธ ศาสนา
3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธ ศาสนา

3.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธรศาสนา

หากกล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธรศาสนาในประเทศไทยจะพบว่า มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างยิ่ง โดยพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธรศาสนาในสังคมไทยทุกกลุ่ม ทุกสายล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความสุข ความเจริญหรือเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น แต่จะมีความแตกต่างในเรื่องระดับของความสุขที่เป็นโลกียสุขหรือสุขของชาวบ้านคฤหัสถ์ หรือโลกุตรสุข ที่เป็นความสุขในด้านจิตใจที่มาจากความสุขในธรรมะที่พ้นไปจากวัตถุ สิ่งของ (นิรามิสสุข) ดังนั้น การดำเนินการของพระสงฆ์ทั้ง 5 กลุ่ม จึงมีความแตกต่างกันตามเป้าหมายที่พระสงฆ์ในสายนั้นๆ จะดำเนินการเพื่อเผยแผ่พระพุทธรศาสนา โดยมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม ดังนี้

3.1.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ

จากการศึกษากลุ่มพระสงฆ์ในแนวปฏิบัติ 5 กลุ่ม คือ สายหลวงพ่อบุทธทาส สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี สายวัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี สายวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จ.ราชบุรี สายหลวงพ่อบุชชา วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี สายหลวงพ่อบุชเทียน จ.นนทบุรี กลุ่มสายพองยุบหรือสติปัญฐาน 4 ของพระธรรมธีรราชมหามุนี วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร พบว่า คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธรศาสนาที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ นั้น ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธรศาสนา โดยมีการนำหลักธรรมที่สำคัญในแนวปฏิบัติ หรือการเจริญสมาธิ ปฏิบัติภาวนามาเทศนาสั่งสอนให้กับประชาชนผู้สนใจ และมุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อความสุขด้านจิตใจตามหลักการทางพระพุทธรศาสนา เช่น การนำหลักอานาปานสติ สติปัญฐาน 4 ภาวนา 4 หลักไตรสิกขา หรือหลักปฏิบัติทางจิตใจ เป็นต้น ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม โดยมุ่งเน้นให้บุคคลพัฒนาตนเองให้มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีจิตใจที่ผ่องใส มีสมาธิ มีการพัฒนาปัญญาญาณ และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์โดยอาศัยความเมตตาเป็นพื้นฐานในการพัฒนา โดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสติปัญญาของบุคคล การพัฒนาสังคม และการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมะตามหลักพระพุทธรศาสนา ดังนี้

หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อ การพัฒนาจิตใจและปัญญา

- โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยละเอียด)
- ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)
- อริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ)
- อานาปานสติ (การกำหนดลมหายใจ)
- สติปัฏฐาน 4 (สติในกาย เวทนา จิต ธรรม)
- ไตรลักษณ์ (ธรรมชาติของสรรพสิ่ง)
- ภาวนา 4 (การพัฒนากาย ศีล จิตใจ ปัญญา)
- มรรค 8 (ทางสายกลาง)
- ปฏิจจสมุปบาท (องค์ธรรมแห่งเหตุและผล)

เป้าหมายและผลที่คาดหวัง

- เพื่อการพัฒนาและกำกับตนเอง เพื่อลด ละ ตัณหา/กิเลสภายในของมนุษย์
- เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของบุคคล
- เพื่อพัฒนาชีวิตของบุคคลให้มีความงดงาม ทั้งกาย วาจา ใจ และปัญญา
- เพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต
- เพื่อเป็นการเสริมสร้างจริยธรรมของบุคคล
- เสริมสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์
- เพื่อการสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเอง และสังคมในลักษณะของการพัฒนาจิตใจ

ผลที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและต่างประเทศ

- เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนตามวัดและสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ทั่วประเทศ
- เกิดกิจกรรมการเผยแพร่ของพระสงฆ์สายปฏิบัติ เช่น การเกิดขึ้นของหอจดหมายเหตุพุทธทาส
- เกิดสาขาและวัดไทยในต่างประเทศ เช่น วัดสายหลวงพ่อบุชาในยุโรป อเมริกา มากกว่า 20 สาขา
- เกิดการประยุกต์หลักธรรมปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและผู้สูงอายุในสังคมไทย

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์สายปฏิบัติได้นำมาประยุกต์ใช้และเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน นั้น ประกอบด้วยหลักธรรมในเชิงลึกที่เน้นการปฏิบัติตามธรรม โดยมีการพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) ด้านศีล และพฤติกรรม (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้บุคคลมีจิตใจที่มั่นคง มีสมาธิ ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม เห็นสัจธรรมของชีวิต มีสติเป็นไปในกาย เวทนา จิตและธรรม ดังเช่น การสอนสมาธิของหลวงปู่เทียณ หลวงพ่อชา และหลวงพ่อบุชชา ที่ท่านมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้เข้าถึงสัจ มี การพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง มุ่งให้บุคคลเข้าถึงความสุขภายใน (นิราสมิสุข) ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญา มิได้เน้นความสุขที่เกิดจากปัจจัยภายนอก หรือวัตถุทั้งหลาย ท่านมุ่งเน้นการสอนและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นความสุขที่ยั่งยืน เป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิต (mind) และใจ (heart) มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ที่ ยาวนาน จนเกิดภาวะแห่งการปล่อยวาง (stage of liberation) โดยมีหลักการว่า บุคคล

สามารถเข้าถึงนิพพาน คือความว่างได้ในทุกขณะที่ปฏิบัติหรือมีสติ ดังนั้น หลักธรรมของพระสงฆ์สายปฏิบัติ จึงเป็นลักษณะของหลักธรรมที่ลึกซึ้งเกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติของบุคคลมากกว่าการช่วยเหลือสงเคราะห์กันและกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่เข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมร่วมกับพระสงฆ์สายปฏิบัติดังกล่าว จะมุ่งเน้นการฝึกฝนตนเองมากกว่าการทำบุญใส่บาตรในรูปแบบเชิงประเพณีของวัดทั่วไป โดยมีการจัดอบรมการปฏิบัติภาวนาในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้ผู้สนใจได้ปฏิบัติอย่างเต็มที่ ฉะนั้น หลักธรรมในแนวปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมจึงมีความสำคัญ เพื่อให้ผู้สนใจได้เรียนรู้และปฏิบัติในด้านการพัฒนาสติปัญญาเพื่อเข้าถึงธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติของผู้ที่เลื่อมใสมีการนำหลักการปฏิบัติของท่านเหล่านั้นมาเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การเกิดขึ้นของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ หรือสวนโมกข์กรุงเทพฯ ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม หรือการเกิดขึ้นของวัดไทยในต่างประเทศของพระสงฆ์หลวงพ่อบุชา แห่งจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีสาขาวัดในต่างประเทศจำนวนมากกว่า 20 สาขาทั่วโลก รวมทั้งมีการจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่พุทธธรรมในภาคภาษาอังกฤษเพื่อให้ชาวต่างประเทศผู้สนใจในพระพุทธศาสนาได้เรียนรู้และปฏิบัติจนมีชาวยุโรปเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจำนวนมากขึ้น

3.1.2 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน

จากการศึกษาในกลุ่มพระสังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชนทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลและกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ได้ดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เช่น พระอุดมประชาทร (อลงกตติกขปัญโญ) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี พระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอมือง จังหวัดตราด พระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน พันธุ์ชา) วัดอรุณวาส อำเภอมือง จังหวัดน่าน เป็นต้น และ กลุ่ม/เครือข่ายพระสังฆพัฒนา เช่น เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ (สถาบันโพธิยาลัย จังหวัดเชียงใหม่) กลุ่มเสขิยธรรม เครือข่ายพระสงฆ์ด้านสิ่งแวดล้อม เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น พบว่า พระสังฆพัฒนาเหล่านี้ ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการนำไปเพื่อการใช้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาสังคมมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนและกิจกรรม เช่น หลักอิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 อาทิโมคยธรรม 5 หลักไตรสิกขา เป็นต้น โดยนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาที่ยั่งยืน ในการพัฒนาบุคคลและสังคม และมุ่งเน้นให้บุคคลพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการพึ่งพาตนเองใน

ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการสงเคราะห์ การช่วยเหลือดูแลผู้คนที่ยังลำบากหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคม ดังนี้

หลักธรรมที่พระสังฆพัฒนาได้นำมาใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นธรรมที่ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติทางสังคม เช่น การให้ทาน การบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างความสามัคคีของหมู่คณะ การพัฒนาอาชีพ รายได้ การเสริมสร้างกำลังใจ การประหยัด อดทน อดออม เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำหลักธรรมไปเสริมสร้างให้ประชาชนได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ดังตัวอย่างของพระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ที่ท่านนำ

หลักอาทิโภคิยธรรม (หลักการใช้สอยทรัพย์) มาส่งเสริมกิจกรรมการออมทรัพย์จนเกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั่วประเทศ ท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ แห่งกลุ่มฮักเมื่อนาน วัดอรัญวาสี จังหวัดน่าน ท่านได้หลักภูมิปัญญาการบวชป่าของพระพุทธศาสนา มาส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการจัดการและการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน พระอาทรประชานาถ (อลงกต) แห่งวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ได้นำหลักสังคหวัตถุ มาสังเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น พระสังฆพัฒนาเหล่านี้ ได้ปฏิบัติธรรมในลักษณะของการเกื้อกูล สงเคราะห์ต่อชุมชน โดยมองรากฐานแห่งความเป็นชุมชนที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพระสงฆ์ ชาวบ้าน และภาคีเครือข่ายในการที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดสิทธิชุมชน เป็นต้น มาผสมผสานกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การออมทรัพย์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ โดยเฉพาะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราดนั้น ได้รับการยอมรับและขยายงานไปยังพระสงฆ์ทั่วประเทศ โดยมีกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 500 กลุ่ม มีวงเงินหมุนเวียนมากกว่า 1 พันล้านบาท (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2554)

นอกจากนี้ พระสังฆพัฒนายังได้มีการประยุกต์ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาไปจัดกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นทำให้พระสงฆ์นักอนุรักษ์หลายรูปได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบให้บุคคลที่มีส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนมีการพึ่งพาตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการด้านวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดการและการอนุรักษ์มรดกของชาติ ทำให้เกิดการสร้างศิลปกรรมของชาติภายในวัดและสถานที่สำคัญอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคมอย่างแท้จริง

3.1.3 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรสายเผยแผ่ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม (กลุ่มขบวนการพุทธใหม่)

จากการศึกษากลุ่มพระสงฆ์ใน 5 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มเสถียรธรรมสถาน กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ท่านดิช นัท ฮัน) พระราชญาณกวี วัดพระราม 9 หรือวิทยาลัยศาสนทายาท และพระมหาสมปอง ตาลปุตโต พบว่า พระสงฆ์ขบวนการพุทธ

ใหม่นี้ มีแนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก ใช้การสื่อสารสังคมในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสร้างพลังทางสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนากับหลักการในระดับสากล เช่น แนวคิดสันติภาพ สิทธิมนุษยชน ความรับผิดชอบต่อสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และวิถีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพทางสังคม มีการเสริมสร้างกิจกรรมเชิงพุทธที่สอดคล้องกับความสนใจและการยอมรับของวัยรุ่น ชนชั้นกลาง และกลุ่มองค์กรธุรกิจเอกชน เช่น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 สามัคคีธรรม หลักไตรสิกขา หลักโยนิโสมนสิการ เป็นต้น โดยมุ่งเน้นให้บุคคลมีการพัฒนาตนเอง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีศิลปะในการดำเนินชีวิต มุ่งพัฒนาสังคมเพื่อเกิดสันติสุข มีสันติภาพ และเกิดความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องการพัฒนาบุคคลและสังคม ดังนี้

หลักพุทธธรรมที่คณะสงฆ์กลุ่มขบวนการพุทธใหม่ได้มีการนำมาประยุกต์ในการพัฒนาบุคคลและสังคม เป็นหลักพุทธธรรมที่เน้นการพัฒนาศิลปะแห่งการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย เพื่อให้วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้คนในสังคมได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง เนื่องจากความสับสนวุ่นวายในสังคมและมีเวลาน้อย จึงต้องการหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที ดังนั้น หลักธรรมที่พระสงฆ์กลุ่มขบวนการพุทธใหม่นำมาประยุกต์ใช้จึงจะต้องมีความเรียบง่าย เข้าใจง่าย เช่น หลักความอดทน ประหยัด การให้มุมมองของชีวิตในเชิงบวก การให้เข้าถึงสัจธรรม เป็นต้น โดยใช้วิธีการสื่อสารที่เรียบง่าย แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิด หลักการในสังคม เช่น การสื่อสารสมัยใหม่ สังคมบริโภคในเชิงเศรษฐศาสตร์แนวใหม่และสันติภาพ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ได้รับรู้จากสื่อต่างๆ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมผ่านสื่อ มีเดีย หนังสือ หรือกิจกรรมต่างๆ จึงทำให้พระสงฆ์กลุ่มนี้ได้รับการยอมรับและมีการสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับยุคสมัย ทำให้มองเห็นว่า พุทธธรรมนั้นมิได้เสื่อมตามกาลเวลา แต่เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติและไม่จำกัดเวลาในการพัฒนา ฝึกฝนตนเอง เพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นความสุขที่สัมผัสได้ด้วยการกระทำหรือ “ธรรมปฏิบัติ” ที่สามารถปฏิบัติในทุกช่วงเวลา ทั้งในที่ทำงาน ในบ้าน ในรถ หรือในที่ที่ต้องการฝึกฝนตนเอง

ส่วนการประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในสังคมนั้น พบว่า พระสงฆ์กลุ่มนี้ ท่านสามารถนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ในกิจกรรมเชิงพุทธ เช่น ท่าน ว.วชิรเมธี สามารถแนะนำในหลักการใช้ชีวิตตามแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ เสถียรธรรมสถาน เน้นการใช้ศิลปะแห่งการดำรงชีวิตที่สอนการใช้ชีวิตแบบพุทธในการสังคมสมัยใหม่ ส่วนท่านพระมหาสมปอง เน้นการให้มุมมองใหม่แก่เยาวชน ด้วยการหักมุมความคิดในการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในทางพระพุทธศาสนา และเพื่อความดีงามของบุคคลและสังคม

3.1.4 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์ด้านการจัดการศึกษาในสังคมไทย

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทและหน้าที่ในการจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ประกอบด้วย 1) กลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ องค์กรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี - แผนกนักธรรมและธรรมศึกษา และแผนกสามัญศึกษา 2) การศึกษาสงเคราะห์ เช่น โรงเรียนการกุศลของวัด และศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินอาทิตย์ 3) กลุ่มการศึกษาในระดับ

อุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จากการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษานั้น ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีการนำหลักธรรม ประวัติศาสตร์ศาสนา ปรัชญาการดำเนินชีวิต และวิชาชีพทางการศึกษา เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากร องค์กร และการเรียนการสอน โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นศาสนทายาทและบุคลากรที่ดีของชาติ มีการจัดหลักสูตรการศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด มีการวางระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย โดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดังนี้

3.1.5 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครองที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 โดยศึกษาจากตัวอย่างคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธานุศาสนายปกครองนั้น ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธานุศาสนายและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ โดยมีการนำหลักธรรมที่สำคัญมาแนวปฏิบัติ เช่น หลักไตรสิกขา สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหารธรรม อคติ 4 อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ และการพัฒนาบุคคลให้มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมในจังหวัด และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลต่อกัน มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสังคม เป็นต้น โดยมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

หลักพุทธธรรมที่คณะสงฆ์สายปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นำมาประยุกต์ใช้นั้น ส่วนใหญ่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิมหรือตามพระธรรมวินัย เพื่อให้เกิดการจัดการองค์คณะสงฆ์ที่เป็นเอกภาพและเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีการมอบหมายให้คณะสงฆ์ฝ่ายต่างๆ ทำหน้าที่ในการพัฒนาบุคคล สังคม โดยยึดหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและพัฒนาสังคมแบบเกื้อกูล โดยใช้ระบบอาวุโสในการเสริมสร้างกิจกรรมในสังคมไทย โดยหลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการพัฒนา รักษา และสืบทอดหลักพุทธธรรมนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในเชิงการปกครอง ดังนี้

- 1) การใช้ประเพณี-พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยในการเผยแผ่พุทธธรรม
- 2) การจัดการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเชิงรุกต่อเด็ก-เยาวชน และพระภิกษุ-สามเณร
- 3) เน้นการศึกษาเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา
- 4) การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม
- 5) การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ เช่น สอบบาลี-นักรธรรม
- 6) การพัฒนาและอธิบายหลักพุทธธรรมให้ตรงกับความสนใจของผู้เรียนรู้/ผู้ปฏิบัติ
- 7) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในแนวต่างๆ เช่น อานาปานสติ สติปัฏฐาน 4 ดัง

ตัวอย่างของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงรายส่วนใหญ่เลือกดำเนินการ คือ การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกต่อเด็กและเยาวชน เพื่อพัฒนาเด็ก-เยาวชน ให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น การสอบศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น โดยเลือกหลักธรรม เช่น อริยสัจ 4 หลักอิทธิบาท 4 ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ 3 สุจริต 3 ขันติธรรม ความไม่ประมาท (อัปมาทธรรม) พละ 5 และภาวนา 4 เป็นต้น โดยเลือกใช้หลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 รองลงมาได้แก่ หลักขรवासธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 หลักธรรม อธิปไตย 3 ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 ทิศ 6 หลักอภิธานิยธรรม 7 สาราณียธรรม 6 และโภาคอาทियะ 5 ในการพัฒนาสังคม

สรุปหลักพุทธธรรม ที่คณะสงฆ์ไทยนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคมนั้น ประกอบด้วยหลักพุทธธรรม 3 หมวดใหญ่ คือ

หมวดที่ 1 หลักธรรมว่าด้วยความจริงของชีวิตและสภาวะตามธรรมชาติที่แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เช่น หลักอิทัปปัจจยตา หลักไตรลักษณ์ หลักปฏิจจสมุปบาท หลักพระอภิธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นทางสายกลางแสดงเหตุและผลถึงสภาวะที่เป็นจริงที่ไม่มีผู้ใดล่วงพ้นไปได้

หมวดที่ 2 หลักธรรมในการพัฒนาปัจเจกบุคคล เพื่อให้บุคคลมีความดีงาม มีการฝึกฝนตนเอง ให้มีการลด ละ กิเลส ตัณหาที่อยู่ภายในตนเอง เพื่อให้บุคคลได้เข้าถึงสัจธรรมของชีวิตและการเกื้อกูลต่อกัน มีสติปัญญารู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ให้บุคคลมีความสุขกับการใช้ชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา เช่น หลักไตรสิกขา โยนิโสมนสิการ สติปัญญา ภาวนา อิทธิบาท 4 หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น

หมวดที่ 3 หลักธรรมในการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการพัฒนาสังคมให้เกื้อกูลต่อบุคคล ให้สังคมเป็นกัลยาณมิตร ให้มีการช่วยเหลือดูแลกิจการของส่วนรวมให้มีความงอกงาม พัฒนาเพื่อให้เกิดความสงบสุขของบุคคลสังคม เช่น หลักอริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น โดยมีวินัยเป็นเครื่องกำกับในการพัฒนาชีวิต และการพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสม ดังนี้

หลักธรรมที่แสดงความจริงตามธรรมชาติ	หลักธรรมในการพัฒนาปัจเจกบุคคล	หลักธรรมในการพัฒนาสังคม
<ul style="list-style-type: none"> - ไตรลักษณ์ (เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับ) - ชันธ 5 (รูป-นาม) - ปฏิจจสมุปบาท (วงจรชีวิต) - นิยาม 5 (สภาวะตามธรรมชาติ) - อายุตนะภายใน-นอก - กรรม กิเลส วิบาก ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - โยนิโสมนสิการ - กัลยาณมิตร สติ - ศील สมาธิ ปัญญา - อริยสัจ 4 - สัปปุริสธรรม 7 - อิทธิบาท 4 - ภาวนา 4 ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทาน (การแบ่งปัน) - สังคหวัตถุ 4 - พรหมวิหาร 4 - อปริหานิยธรรม 7 - ทศพิชราชธรรม - ขรวาสาธรรม - สามัคคีธรรม ฯลฯ

หลักวินัย

เพื่อการจัดวางระเบียบชีวิตและวางระบบกิจการพัฒนา เป็นข้อกำหนดในการจัดวางระเบียบ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตและการควบคุมทางสังคม

จากหลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ดังกล่าว ทำให้สังคมไทยเกิดการเรียนรู้ การพัฒนาบุคคล และสังคมในมิติที่หลากหลาย ถึงแม้ว่าภาพรวมการประยุกต์ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย ยังมีข้อจำกัด และไม่บรรลุสังคมที่พึงปรารถนาเท่าที่ควร แต่จากอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงผู้คนในสังคมให้มีการสร้างสรรค์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลต่อประเทศชาติบ้านเมือง ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า จำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคมต่อไป รวมทั้งควรมีการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาบุคคลและสังคม ซึ่งจะช่วยให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมแห่งการตื่นรู้และการก้าวผ่านปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชีวิตและสังคมที่เหมาะสมต่อไป

3.2 การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในสมัยพุทธกาล การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย คือ มีการเรียนรู้ด้าน “คันธธุระ” และ “วิปัสสนาธุระ” ฝ่ายแรก คือ พระผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความรอบรู้แตกฉานในหลักธรรมแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติและสั่งสอนผู้อื่นต่อไป ส่วนใหญ่มักจะอยู่ตามวัดในเมืองหรือหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการแสวงหาความรู้ จึงเรียกพระสงฆ์ฝ่ายนี้อีกอย่างหนึ่งว่า ฝ่ายคามวาสี หรือพระบ้าน

ส่วนฝ่าย “วิปัสสนาธุระ” คือ พระภิกษุที่นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยเน้นหนักที่การฝึกจิตและสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญาอันเป็นหนทางนำไปสู่ความหลุดพ้น การฝึกจิตดังกล่าวจำเป็นต้องแสวงหาสถานที่อันเงียบสงบ วิเวก หลีกเร้นจากการรบกวนของโลกภายนอก หรือเป็น “สัปปายะ” เกื้อกูลแก่การปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมักเดินทางออกไปสู่ป่าสู่เขา กลายเป็นที่มาของชื่ออรัญวาสี “พระป่า” หรือพระธุดงค์

สำหรับในสังคมไทย เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่นแล้ว คณะสงฆ์ได้ดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และมีการส่งเสริมปฏิบัติเพื่อนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อดั้งเดิมจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ทำให้คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ทำให้พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเมืองการปกครอง โดยผู้ปกครองได้เลือกเฟ้นเอาหลักธรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับ

สภาพชีวิตเอามาใช้เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง เพื่อความชอบธรรมหรือการมีอำนาจเหนือกลุ่มประชาชนในสังคม ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและอำนาจทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ไทยเรื่องไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึงสัตว์ในภูมิทั้ง ๓ คือ สวรรค์ มนุษย์ นรก อันเป็นการแสดงถึงพระปรีชาสามารถในการนำเอาหลักพุทธธรรมมาอบรมขัดเกลาจิตใจของประชาชนให้เชื่อในเรื่องของบาปบุญประพจน์ให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม ในด้านความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาจะเห็นได้จากศิลาจารึกที่ว่า

“คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งสเนทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากرانกฐินเดือนนี้จึงแล้ว”

จากความสำคัญขององค์พระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในทุกด้าน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตก่อให้เกิดพิธีกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดจนความเรียบร้อยของสังคมตามที่รัฐต้องการ จากอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน อิทธิพลชาติตะวันตกเริ่มขยายตัวเข้าสู่ประเทศไทยในรูปแบบของเศรษฐกิจการค้าและการเผยแผ่ศาสนา รวมถึงการขยายอิทธิพลทางการเมืองโดยมีนโยบายแสวงหาผลประโยชน์ทางการล่าอาณานิคมด้วย เมื่อชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยมากขึ้น ก็ได้นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเผยแผ่ ทำให้คนไทยมีโอกาสได้ศึกษาวิชาการสมัยใหม่จากหมอสอนศาสนาทำให้แนวความคิดของไทยเริ่มเปลี่ยนไปโดยเฉพาะชนชั้นผู้นำที่มีโอกาสรับแนวความคิดจากตะวันตกมากกว่ากลุ่มอื่น อันเป็นผลมาจากการที่คณะมิชชันนารีเข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งประกอบไปด้วย แพทย์ ครู นักวิทยาศาสตร์ นักหนังสือพิมพ์และได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และข้าราชการ ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลในการนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม จากประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น องค์การพระสงฆ์มีการปรับตัวตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอ พุทธธรรมหรือหลักการของพระพุทธศาสนานั้น สามารถปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองได้ โดยไม่เกิดการเสียดุลและเอกลักษณะแต่ประการใด ศาสนาพุทธจึงมีทั้งจุดอ่อนจุดแข็งอยู่ในที่เดียวกันคือการประนีประนอมและสานประโยชน์ เข้ากับกระแสวัฒนธรรมของลัทธิอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

ศาสนาพุทธไม่มีพุทธบัญญัติในการนับถือสิ่งอื่น เพียงแต่ต้องมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาจึงเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพในการนับถือแก่ประชาชนทั่วไป

การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์นั้น ได้มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยมาอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์ในสังคมไทยจะพบว่า มี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1) การดำเนินการตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเอาไว้

2) การปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบททางสังคม โดยมีการปรับการเรียนรู้เพื่อนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้และบูรณาการกับความรู้และศาสตร์สมัยใหม่ มีการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นฐานในการเชื่อมประสานกับวิชาการนั้น และพัฒนาให้เป็นแนวคิด หลักการที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม

ในที่นี้ จะกล่าวถึง ตัวอย่างการเรียนรู้ของพระสงฆ์กลุ่มหรือสายต่างๆ ในภาพรวม เนื่องจากมีแนวทางการเรียนรู้และการปรับตัวที่ไม่แตกต่างกันมากเนื่องจากระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีรากฐานมาจากแนวปฏิบัติที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้และที่มีการปรับปรุงโดยคณะสงฆ์นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

1. ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามเป็นวัดที่เน้นการพัฒนาทุกด้าน ซึ่งพระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล) ประสงค์จะสร้างวัดให้เป็นวัดต้นแบบของวัดสมัยใหม่ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมตามวิถีพุทธโดยเล็งเห็นถึงความเชื่อมโยงของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ และเห็นว่าในสังคมปัจจุบันนี้บุคคลเป็นจำนวนมากละเลยไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดเป็นสถานที่เรียนรู้และปฏิบัติธรรม โดยเน้นการปฏิบัติทั้งวิปัสสนาธุระและคันถธุระ และในขณะเดียวกันการดำเนินงานกิจการใดๆ ของวัดต้องสอดคล้องกันกับสังคม องค์กรมหาเถรสมาคม กล่าวคือวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ไม่ปรารถนาจะทำกิจการทางพระพุทธศาสนาแบบโดดเดี่ยว (stand-alone) ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคณะสงฆ์ คือ องค์กรมหาเถรสมาคม โดยมีการเรียนรู้และการบริหารตามหลักกิจการคณะสงฆ์ใน 6 ด้านให้ครบบริบูรณ์ คือ

(1) ด้านการปกครอง มีการอบรมพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญและนำหลักธรรมที่สำคัญ

เกี่ยวกับการบริหารมาประยุกต์ใช้ เช่น พรหมวิหาร 4 สาราณียธรรม 6 และอธิษฐานธรรม 7 เป็นต้น มาใช้ในการบริหารกิจการของวัด

(2) ด้านการศึกษา ศาสนศึกษา มีการส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพุทธศาสนิกชน ได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ด้านปริยัติทั้งแผนกนักธรรม และภาษาบาลี และร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการเปิดหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ เพื่อเปิดการเรียนการสอนหลักสูตร ปริญญาตรีและโท ด้านปฏิบัติส่งเสริมให้มีการปฏิบัติวิปัสสนาตามวิชาวรรณกายอันเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนให้มีโอกาสในการศึกษาและช่วยสงเคราะห์อุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยเหลือสังคม โดยยึดหลักว่า วัดช่วยบ้านและโรงเรียน บ้านและโรงเรียนช่วยวัด

(4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกรูปแบบเพื่อช่วยกันประกาศพระสัจธรรมอันเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผล แก่พุทธศาสนิกชนทุกวัย เพื่อลดปัญหาของสังคมและเพิ่มสร้างปัญญา โดยใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่และอุบายวิธีในการสกัดกั้นสิ่งที่เป็นสังฆธรรมปฏิรูปที่นับวันจะมีมากขึ้นและรุนแรง เพื่อเป็นดำรงอายุบวรพุทธศาสนามั่นคงถาวร

(5) ด้านสาธารณูปการ มีจัดระบบการสาธารณูปการ การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ให้มีความมั่นคงและเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ และคุ้มค้ำกับปัจจัยที่พุทธศาสนิกชนถวายมา โดยยึดหลักว่า ให้ประหยัดสุดและได้ประโยชน์มากที่สุด และการจัดศาสนสมบัติและศาสนสถานทั้งหมดภายในวัดต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมและตามพระบรมพุทธานุญาต โดยให้ถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์และยุติธรรม

(6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการสงเคราะห์และช่วยเหลือสังคมทั้งด้านวัตถุและด้านธรรมะอันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและพัฒนาบุคลากร เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดขึ้นภายในสังคมโดยส่วนรวม

การเรียนรู้ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามดังกล่าว เป็นการเรียนรู้และการปรับตัวผ่านกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้านที่คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมกำหนดไว้เป็นแนวทางให้วัดต่างๆ ดำเนินการแทน ทำให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวเพื่อสนองกิจการคณะสงฆ์และในขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาบุคคลและสังคมไปพร้อมกัน ซึ่งทำให้วัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และสังคมไทย เป็นการเรียนรู้ที่มาจากพระธรรมวินัย พระไตรปิฎก

ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกกับการบริหารจัดการแนวใหม่ที่จะทำให้วัดและพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างความดีงามที่แท้จริง

2. ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
สวนโมกขพลารามเป็นสำนักสายวิปัสสนาธุระ หรือพระป่า การปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสวนโมกข์เกิดขึ้นด้วยบริบทที่หลากหลายและเป็นการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมีแนวทางการเรียนรู้และการปรับตัว ดังนี้

(1) ยึดมั่นในอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่มั่นคงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม หมายถึง แม้สภาพสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่สวนโมกขพลารามจะยังคงยึดแนวทาง อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย โดยจะทำหน้าที่ที่จรจรหลวง พุทธธรรม หลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนายังคงปรากฏอยู่ เพื่อเป็นที่เรียนรู้ของพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจในการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา

(2) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีกับความเป็นธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การปรับตัวอย่างสำคัญของสวนโมกข์ คือ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในรูปของการพิมพ์ แอปบันทึกเสียง และสื่ออื่นๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อการเข้าถึงของผู้ปฏิบัติและศาสนิก ชนทำให้พระพุทธศาสนาในนามสวนโมกข์เผยแผ่ออกไปในวงกว้าง และเมื่อเดินทางมาเรียนรู้ที่สวนโมกข์ก็มุ่งเน้นการใช้ความเป็นธรรมชาติในการเรียนรู้เพื่อให้บุคคลได้เข้าถึงสัจธรรมที่มีธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้กับหลักพุทธธรรม การปรับตัวของสวนโมกข์เน้นความสอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติ โดยมองไปที่เป้าหมายภายในตามอุดมการณ์สูงสุด เมื่อไปถึงเห็นภาพจำหลัก โรงมหรสพทางวิญญาณ ต้นไม้พุดได้ เป็นต้น

(3) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง สวนโมกข์มีการสร้างเครือข่ายแนวคิดของสวนโมกข์ออกไปสู่สังคม มีกระบวนการที่ต่อเนื่องโดยให้ศิษย์ของสวนโมกข์ช่วยทำหน้าที่ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ พร้อมทั้งมีการปรับตัวเพื่อให้เข้าสังคมสมัยใหม่และการยึดหลักในความเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา โดยเป็นการปรับตัวเพื่อตอบรับกับการไม่เปลี่ยนแปลงภายในคือเป็นไปเพื่อการแสวงหาอุดมธรรมภายในที่มาจากพระธรรมวินัยที่แท้จริง

การเรียนรู้และการปรับตัวของสวนโมกขพลารามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการยึดหลักการตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา ให้มีการเรียนรู้จากธรรมชาติ และมีการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้กว้างขวางออกไป ในขณะที่การปรับตัวเน้นการสื่อสารเพื่อให้สังคมเข้าใจหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เรียบง่าย

3. ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสังฆพัฒนาในสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆพัฒนา เน้นการทำงานที่หลากหลาย โดยเริ่มต้นจากตัวเอง ด้วยคติที่ได้รับอิทธิพลจากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แก่ การทำงาน คือการปฏิบัติธรรม เริ่มต้นด้วยการสร้างกุศลฉันทะ มีความสุขกับการทำงาน สำราญกับการสร้างสรรค์จากนั้นจึงพัฒนางานร่วมกับคนอื่น ด้วยการ “สร้างศรัทธา ให้ปัญญา พาปฏิบัติ” ซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ มีกิจกรรมเรียนรู้แบบกลุ่ม แบบซิมซิววิถี ด้านการดำเนินงานก็แก้ไขตามสถานการณ์ ด้วยการปลูกจิตสำนึก หรือแม้แต่การจัดการปัญหาระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของพระสังฆพัฒนามองว่า การพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาเป็นไปในลักษณะที่ถูกยึดเยียดให้พัฒนา เช่น กรณีของจังหวัดน่าน พระสังฆพัฒนามองว่า เป็นผลจากการที่คนนอกมองคนน่าน การพัฒนาเมืองน่านจึงตามแบบคนนอก โดยเฉพาะประเด็นการแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ ที่คนไม่มีศีลธรรมเป็นผู้กำหนดนโยบาย ไม่มีการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาจึงล้มเหลว เป็นภาระที่พระสังฆพัฒนาจะต้องออกมาให้สติ ชี้แนวทางการพัฒนาที่ถูกทำนองคลองธรรมต่อไป โดยการดำเนินงานของพระสังฆพัฒนายังคงยึดเอาวัฒนธรรมเป็นฐาน ในฐานะที่เป็นเมืองพุทธ ชุมชนมีความศรัทธาในพระสงฆ์ว่าเป็นผู้มีความรู้จริง มีความเสียสละ ไม่มุ่งหวังประโยชน์ตอบแทนในรูปวัตถุ พระจึงควรที่จะนำชุมชนทำให้ได้คิด ได้ทำด้วยตนเอง พระสงฆ์จะต้องมีคุณสมบัติของความเป็นนักขยายฝัน กล่าวคือ เสนอความคิดเห็น ชวนคิดชวนคุย โดยบูรณาการศาสตร์ทุกศาสตร์ ไม่เว้นแม้กระทั่งโหราศาสตร์ พร้อมมีจิตสำนึก แห่งผู้กตัญญูรู้คุณชุมชนที่ให้ปัจจัยสี่ที่สำคัญในการบริโภคของพระสงฆ์ มีเมตตากรุณา และมีความสุขกับสิ่งที่ทำ ในขณะเดียวกันก็แสวงหากัลยาณมิตร ที่จะช่วยให้เกิดผลสำเร็จ ของงานที่ทำ โดยมีกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ดังนี้

(1) การแนะนำสั่งสอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก โดยพระสังฆพัฒนามุ่งเน้นการสอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ สอนจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม จากสิ่งที่ใกล้ตัวสู่สิ่งที่ไกลตัว จากชีวิตจริงไปสู่อุดมการณ์ โดยจะพิจารณาความลุ่มลึกของหลักธรรมะตามกลุ่มผู้ฟังว่าเป็นกลุ่มใด อยู่ในช่วงวัยไหน สภาพการณ์ในสังคมขณะนั้นเป็นเช่นไร และจะใช้ภาษาในการสื่อสารที่ง่ายต่อความเข้าใจเพื่อให้ผู้รับฟังสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ พร้อมทั้งพยายามปลูกสำนึกของประชาชนให้รู้จักเป้าหมายของชีวิตและสังคม ให้เข้าใจถึงหน้าที่ต่อตนเองและสังคม ดำเนินชีวิตอยู่ในความไม่ประมาท หลีกเลียงละเว้นอบายมุข และประพฤติปฏิบัติในกรอบศีลธรรม โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตสำหรับคนทุกกลุ่มวัย และยังปลูกฝังให้ประชาชนเกิดความเข้าใจต่อภาวะที่เป็นอยู่ ยอมรับต่อความ

จริงเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข โดยใช้หลักธรรมคือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง คือ ความไม่แน่นอน ทุกขัง คือความเป็น และอนัตตาคือ ความไม่มีตัวตน สำหรับวิธีการในการถ่ายทอดมีหลายลักษณะ เช่น การสนทนาเรื่องราวทั่วไปในชีวิตประจำวันจากข่าวหรือละครต่างๆ เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มได้วิพากษ์แสดงความคิดเห็นจากนั้น จึงค่อยสรุปแทรกหลักธรรมะที่เกี่ยวข้อง

(2) การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยมีการเน้นย้ำหลักธรรมะบางข้อสำหรับบางกลุ่มบุคคล อาทิ ในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ติดเชื้อ จะเน้นหลักธรรมเกี่ยวกับหลักไตรลักษณ์ คือการยอมรับในความจริง ไม่ติดยึด กลุ่มแม่บ้าน จะมุ่งสอนเกี่ยวกับความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ การใช้ชีวิตอยู่อย่างไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การรู้จักประมาณในการใช้จ่ายและบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคที่จำเป็นในปัจจุบัน ไม่ฟุ่มเฟือย และการเก็บรักษาไว้เพื่ออนาคตเมื่อถึงคราวจำเป็น หรือการเลือกหัวข้อธรรมะบางข้อในหลักมรรค 8 เช่น หลักทิวฐธัมมิกกัตถปรโยชน์ คือ การขยันในการหาเลี้ยงชีพ การรู้จักรักษาทรัพย์ การใช้ทรัพย์เพื่อการเลี้ยงดูชีวิตอย่างเหมาะสม การทำงานด้วยความรักงาน สู้งาน ใส่ใจในงาน และทำงานด้วยปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่ต้องต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่วิกฤต เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีปัญญา มีจิตใจที่มั่นคงเข้มแข็ง ไม่ท้อแท้หมดหวัง พร้อมทั้งยอมรับปรับใจปรับตัวให้รู้จัก ความพอดี และความพอใจ หรือการออกแบบกิจกรรมที่จะสอดแทรกธรรมะให้เหมาะสมกับวัยและลักษณะของบุคคล เช่น กลุ่มเยาวชน จะสอดแทรกธรรมะผ่านการเล่นดนตรีสากล พร้อมกับการฝึกสมาธิและอบรมจริยธรรม หรือกิจกรรมการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุที่เน้นการดูแลสุขภาพทั้งสุขภาพกายและบำบัดจิตด้วยธรรมะ

(3) การสอนจากประสบการณ์ตรงและการปฏิบัติจริง โดยมีการสอนเพื่อเน้นสร้างศีล สมาธิและปัญญา ผ่านกิจกรรมศาสนพิธี การไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิ ซึ่งจะเป็นอย่างนี้เสมอก่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการฝึกซ้ำย้ำทวน ให้เกิดการซึมซับเป็นความเคยชิน สร้างความตระหนักในคุณค่าของสมาธิที่พิสูจน์ด้วยตนเอง และเกิดเป็นลักษณะบุคลิกภาพ ซึ่งแม้ว่าศาสนพิธีจะเป็นเสมือนเพียงพิธีกรรมภายนอก หากแต่มีความสำคัญในฐานะของการเชื่อมโยงศรัทธาไปสู่ปัญญา ดังนั้น จึงพบว่า พระสงฆ์นักพัฒนาทุกรูปได้ใช้ศาสนพิธีสำหรับการปลูกฝังสร้างศรัทธาที่เป็นรูปธรรม โดยเชื่อว่าศาสนพิธีเป็นเครื่องมือแรกๆ ที่นำมาใช้ให้ประชาชนสนใจศึกษาหลักคำสอน เพราะความรู้สึกว่า พิธีกรรมนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ นำศรัทธา เลื่อมใสไม่กล้าล่วงละเมิด ทำให้เกิดความรู้สึกอึ้งเอิบใจ อีกทั้งศาสนพิธีเป็นกิจเบื้องต้นที่ง่ายสำหรับการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้คนทุกกลุ่มวัย ฉะนั้น ศาสนพิธีจึงเป็น

สื่อมีความสำคัญที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกุศโลบายในการถ่ายทอดธรรมะ จูงใจให้คนละเว้น ความชั่ว ทำดีทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ และเป็นการเสริมสร้างสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมและรักษาเอกลักษณ์ของชาติ

(4) การบูรณาการหลักธรรมกับการดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนา ซึ่งพระสงฆ์ไม่จำเป็นต้องเทศนาหรือสั่งสอนบอกหลักธรรมะ แต่เป็นการสอนให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ซึมซับจากการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทำให้เกิดการสร้างสมเป็นความเคยชินและเกิดเป็นลักษณะนิสัย เช่น การสร้างการมีส่วนร่วมทางการพัฒนา โดยการชักจูงให้มีการประชุมปรึกษาหารือ และหาหนทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการประชุมพูดคุยในโอกาสวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา เพื่อการพบปะกันเสมอของประชาชน จนเกิดความเคยชินในพัฒนาไปสู่ความสำนึกในหน้าที่การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเอง ซึ่งในการพบปะระหว่างกัน อาจจะกำหนดให้มีการเสวนาสลับปฏิบัติงานบางอย่างเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม โดยมีการปฏิบัติตามข้อตกลงในหมู่คณะตามความเห็นสมควร

ตัวอย่างการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์พัฒนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการเรียนรู้และการปรับตัวผ่านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในพื้นที่ร่วมกับชุมชน ในลักษณะของการเรียนรู้และปฏิบัติไปพร้อมกัน

4. ตัวอย่างเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์กลุ่มขบวนการพุทธใหม่ จากการศึกษาสถาบันวิมุตตาลัยของท่าน ว.วชิรเมธี พบว่า มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่ โดยผ่านการจัดการทำกิจกรรมปฏิบัติธรรม การเดินวิปัสสนา การลงมือทำการเกษตรเชิงอินทรีย์ การเรียนรู้ในการพัฒนาพื้นที่รอบๆ มหาวิทยาลัยร่วมกับชาวนาและเกษตรกร การจัดอบรมให้การศึกษาในเรื่องธรรมะกับกลุ่มเยาวชน ผู้บริหาร และข้าราชการหน่วยงานของรัฐได้ตลอดจนการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการสื่อสารทางสังคม คือ การมีพื้นที่สื่อและสังคมออนไลน์ที่พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธีได้ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะไปยังกลุ่มคนที่ไม่สะดวกและไม่มีเวลาในการเดินทาง พื้นที่ดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ในการตอบสนองกลุ่มคนที่สนใจที่มีพื้นฐานที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนกลุ่มที่สามารถเดินทางไปต่างจังหวัดได้ การมีพื้นที่การจัดการที่หลากหลายนี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานในการสื่อสารกับสังคมดำเนินไปอย่างครอบคลุม ทั้งถึง และตอบสนองต่อกลุ่มคนที่หลากหลายได้เป็นอย่างดี สำหรับการสื่อสารกับสังคมนั้นเป็นการสื่อสารที่ผ่านการตีความธรรมะโดยตัวผู้นำขบวนการ และนำเสนอใหม่โดยใช้คำโวหารที่น่าสนใจ (reinterpretation and repackaging of dharma narratives) การตีความและการนำเสนอในรูปแบบใหม่นี้เป็นผลมาจากการใช้ความคิด

สร้างสรรค์และการดึงเอาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมรอบตัวมาใช้ในการสร้างลักษณะพิเศษที่โดดเด่นให้กับตัวขบวนการเอง ในหลายกรณีมีการดึงเอาวาทกรรมหลักในสังคมในเรื่องของสันติภาพ ความดี สิทธิมนุษยชน สภาวะสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืน และวาทกรรมอื่นๆ เข้ามาประกอบกรการสร้างคำอธิบายใหม่ให้กับคำสอนในพระพุทธศาสนา ในเรื่องของการเชื่อมโยงความรู้พระพุทธศาสนากับความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นสากลมากขึ้น

ตัวอย่างการศึกษาสถาบันวิมุตตยาลัย ซึ่งพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เป็นผู้นำและอาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่เป็นทั้งนักคิด นักเขียน และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง เป็นพระนักวิชาการ บรรยายธรรม นักคตินักเขียน และมีผลงานทั้งวิพากษ์และแนะนำสังคมหลายเรื่องการทำท่านมีผลงานที่โดดเด่นคือการอธิบายพุทธธรรม ซึ่งสามารถสื่อสารการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัยที่ศึกษาวิจัย ภาวนา และเผยแผ่แก้ปัญหาทางพุทธศาสนาสู่ประชาคมโลก ภายใต้หลักการ “พุทธศาสนาเพื่อสันติภาพโลก” ได้ส่งผลให้เยาวชนคนหนุ่มสาวสนใจพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรมมากขึ้น โดยแนวคิด คำสอน จะมีผลต่อการชี้นำสังคมเพื่อการเรียนรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้การบริหารองค์กรแบบพุทธธรรมเพื่อสังคมหรือมีลักษณะส่งเสริมงานสาธารณกุศลขององค์กรของท่าน ได้มีส่วนสนับสนุนการศึกษาให้พระ เณร และบุคลากรขององค์กรที่เป็นฆราวาสที่มีความสนใจในการทำงานเผยแผ่หลักพุทธธรรมได้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำองค์ความรู้กลับมาทำงานขยายบทบาทของขบวนการพุทธใหม่ให้มีแนวทางการทำงานดียิ่งขึ้น

5. ตัวอย่างเรียนรู้และการปรับตัวของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนการกุศลของวัด จากการศึกษาพบว่า ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถนำหลักธรรมไปพัฒนาให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม และมีคุณภาพของสังคมเพื่อให้รู้จักการใช้เวลาว่างในวันหยุดเรียน เข้ามาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วนำมาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระบวนการจัดการศึกษาเรียนรู้ของศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. 2550 การจัดชั้นเรียนแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง ใช้หลักสูตรการเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก เป็นวิชาบังคับวิชาเลือก 1 วิชา มี

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 และเปิดสอนในวันอาทิตย์โดยมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมงและวันอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์เห็นสมควร และให้ทำการประเมินผลการศึกษาของนักเรียนประจำปีและตัดสินเป็นรายวิชา โดยวิธีสอบทั้งข้อเขียนและปฏิบัติ ส่วนโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เน้นจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้านการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่เยาวชนไทย เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการกุศลโดยไม่หวังผลกำไร มุ่งส่งเสริมให้เด็กยากจนและเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษามุ่งปลูกฝังให้เยาวชนไทย เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ สำหรับการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรนี้ มีการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องโดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรมนำความรู้เป็นสำคัญ โดยจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดและพัฒนาการเรียนการสอนโดยเน้นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องการจัดองค์ประกอบด้านการเรียนการสอนให้เกื้อหนุนต่อจุดประสงค์ที่หลักสูตรต้องการ และจัดกิจกรรมนักเรียนให้สอดคล้องกับสถาบันที่เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันลักษณะการบริหารองค์กร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีสถานะเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 มีการจัดตั้งกลุ่มโรงเรียนการกุศลพระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงาน ส่งเสริม รวมทั้งจัดประชุมอบรมผู้บริหาร เพื่อให้การบริหารโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการบริหารโดยคณะบุคคล แทนการยึดตัวบุคคล มีคณะกรรมการอำนวยการ เป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารโรงเรียนอย่างใกล้ชิด สม่าเสมอตลอดเวลา ปฏิบัติงานโดยอาศัยกฎระเบียบของทางราชการและของโรงเรียนเป็นหลักสำคัญ มีการกำหนดสายงานบริหาร ระเบียบปฏิบัติ รวมทั้งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากรโดยชัดเจน บริหารงานอย่างมีระบบ มีแผนอย่างเปิดเผย โปร่งใส มีหลักฐานและลายลักษณ์อักษร ครบถ้วน ตรวจสอบได้ โดยเฉพาะนโยบายด้านการเงินและด้านบุคลากร ยึดหลักให้มีการประสานงานระหว่างวัดกับโรงเรียนอย่างใกล้ชิด กลมกลืนร่วมกิจกรรมส่งเสริมกันแต่ไม่ก้าวล่วงซึ่งกันและกัน โรงเรียนในกลุ่มสมาชิกจะต้องมีระบบการบริหารเป็นแนวเดียวกัน โดยมีกลุ่มเป็นศูนย์กลางดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านการแก้ปัญหาการพัฒนาโรงเรียนและการประสานงานกับหน่วยงานอื่น

ตัวอย่างของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้ทันยุคทันสมัย มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบ

วิธีการสอน หลักสูตร ตำรา การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้คำว่า **“ปรับวิธีเรียน เปลี่ยนวิธีสอน ปฏิรูปวิธีการสอบ”** ก่อให้เกิดแรงจูงใจทำให้เด็กเยาวชนสนใจที่จะเข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยระบุว่า

“การพัฒนาด้านความรู้และนวัตกรรมที่ทันสมัย เป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อระบบสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญกับวิถีของคนและชุมชนหากได้พัฒนาสร้างสรรค์ และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ก็สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งของชาติ ที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ตามนโยบายในด้านสังคมของรัฐบาลที่เน้นให้การศึกษาสร้างคน และสร้างความรู้สู่สังคม ควบคุมธรรมมาถึงยุคปัจจุบันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสังคมไทย ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด คือ พฤติกรรมของคนในสังคมให้ความสำคัญต่อวัตถุนิยม และบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้ขาดคุณธรรม และจริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ปัญหาดังกล่าวถ้าได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างถูกต้อง และเป็นระบบ สภาพสังคมไทยจะดีขึ้นตามมาเป็นลำดับ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเป็นสถานศึกษาที่จะสามารถช่วยแก้ปัญหานี้ได้ตามที่สังคมต้องการ เนื่องจากที่ผ่านมา โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้ดำเนินการให้การศึกษอบรมศิลป์ธรรม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัย โดยการสร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย ให้สามารถดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีความรับผิดชอบต่อตนและสังคมถือได้ว่าเป็นโรงเรียนต้นแบบ ทั้งในด้านการบริหารจัดการ หลักสูตร ตำราเรียน ซึ่งเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยภูมิปัญญาของบูรพาจารย์ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน มหาวิทยาลัยจะสนับสนุนให้การเรียนการสอนของโรงเรียนแห่งนี้ สนองต่อต่อความต้องการของสังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ”

การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นไปเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา มีการศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติรวมทั้งการเผยแผ่หลักคำสอนที่สอดคล้องกับหลักการพระพุทธศาสนาซึ่งคณะสงฆ์ได้มีการดำเนินการตามหลักการเรียนรู้และการปกครองตามกิจการของคณะสงฆ์ โดยมีการเชื่อมโยงกับความคิดและความรู้ในระบบสากล มีการประสาน

กับกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่โดยอาศัยกิจกรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ประโยชน์สุขและความมั่นคงของพุทธศาสนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพแสดงการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การเรียนรู้และการปรับตัวของคณะสงฆ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ถ้าคณะสงฆ์ที่มีหน้าที่ในด้านการปกครองและด้านการจัดการศึกษา ได้มีการวางระบบ กฎเกณฑ์ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กิจกรรมคณะสงฆ์และสถานการณ์ทางสังคมที่เหมาะสมแล้ว การดำเนินการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ดี การพัฒนาสังคมโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ก็ดี การปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาที่ดี ของคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปก็จะเกิดผลสำเร็จ ถึงแม้ว่าเป้าหมายในการทำงานของคณะสงฆ์แต่ละสายจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่โดยภาพรวมก็คือการสร้างประโยชน์และความสุขให้กับบุคคลและสังคมให้มีสัมมาปฏิบัติ และการพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เข้าถึงสัจธรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์ที่เรียนรู้ทั้งในด้านคันถุระและวิปัสสนาธุระตามหลักพระธรรมวินัย

3.3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ปัจจุบันองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ แม้กระทั่งองค์กรทางศาสนาทุกศาสนา ต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อยู่มากเพราะงานด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเป็นงานที่สำคัญต่อการอำนวยความสะดวกให้มนุษย์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น องค์กรต่างๆ มีความพยายามพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ รวมทั้งมีประสบการณ์ในวิชาชีพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งบุคคลคนเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จได้โดยลำพัง และองค์กร จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดจะประสบผลสำเร็จ หรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในหน่วยงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรแต่ละองค์กร อาจมีแนวคิดและเป้าหมายที่แตกต่างกัน องค์กรด้านธุรกิจส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อผลกำไร ฉะนั้นทัศนคติในการพัฒนามนุษย์ก็มุ่งไปสู่การสร้างผลกำไรและประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของงาน นักเศรษฐศาสตร์ นักกฎหมาย นักพัฒนาชุมชน นักวิทยาศาสตร์ นักการศึกษา นักสังคมศาสตร์ ก็อาจมีมุมมองที่แตกต่างกันในการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้งานขององค์กรและสาขาวิชาการดำเนินการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

การพัฒนาทรัพยากรตามแนวทางพุทธศาสนานั้นตรงข้ามกับองค์กรด้านอื่นๆ เพราะเน้นที่การลดกิเลสตัณหา การพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์ การสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสังคม ในขณะที่องค์กรอื่นๆ แนวคิดอาจส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพของงาน พระพุทธศาสนา

สอนให้ลดกิเลสตัณหาเพราะมุ่งให้ทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ไม่ให้เห็นแก่ตัว เมื่อพระพุทธศาสนาสอนให้ละกิเลสตัณหาให้เหลือน้อยลง ส่งเสริมการทำความดีมากขึ้น พัฒนาจิตใจของตนให้ผ่องใส ไม่ทำร้ายเบียดเบียนคนอื่น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ซึ่งเป็นความสุขอันเกิดจากการดับทุกข์ คือ การละกิเลส แต่การจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนั้นพระพุทธศาสนาให้ยึดถือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ดำเนินตามมรรค 8 แล้วปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้จริง โดยเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรเชิงพุทธมีทั้งในระดับโลกียะและระดับโลกุตระ ระดับโลกียะ คือ การพัฒนาคนเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเป็นธรรม มีการพัฒนาด้านกาย ศีล จิตใจและปัญญา ส่วนระดับโลกุตระ มุ่งเน้นการละกิเลส ตัณหา และการพัฒนาจิตใจเพื่อให้บรรลุนิพพาน ในที่นี้ จะกล่าวถึงการพัฒนาศูนย์กลางมนุษยธรรมของคณะสงฆ์ไทยในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี วัดหลวงพ่อดใช้วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วย 2 หลักการใหญ่ๆ คือ 1) ปรีชา 2) หลักการปฏิบัติ การฝึกภาวนา เพราะเล็งเห็นว่า ทั้งปรีชาและปฏิบัติมีคุณค่ามหาศาลทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นหนทางเดียวเท่านั้น ไม่มีทางอื่นที่จะให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทั้งหมดได้อย่างถาวร แม้ยังไม่สามารถทำตนให้หมดทุกข์ได้ในชาตินี้ ก็ยังมีอานิสงส์มีประโยชน์นานับการแก่ผู้เพียรปฏิบัติด้วยความสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อ นอกจากจะช่วยลดความเครียดแล้วผู้ที่มีสมาธิจะมีจิตใจเข้มแข็ง ทำงานได้มากและมีประสิทธิภาพสูง ทุกหน้าที่ที่ทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ต้องมีหน้าที่ต้องพิจารณาและวิเคราะห์ปัญหาป้องกันและแก้ปัญหาทั้งหลายทั้งปวงนั้น ถ้าได้กระทำด้วยจิตใจที่มีสมาธิแน่วแน่มั่นคงแล้วจะได้ผลดีมากเมื่อกำลังใจเข้มแข็ง ก็สามารถทำงานได้มากเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นผู้ที่มีสมาธิจิต เป็นคนที่มีทั้งความรู้ความสามารถและทั้งคุณธรรม ที่จะเกิดประโยชน์แก่ชีวิตตนแก่ครอบครัวและแก่สังคมได้มาก

(1) ด้านปรีชาสัมฤทธิ์ธรรม วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ส่งเสริมในด้านการศึกษาอย่างแท้จริง กล่าวคือ การศึกษาแผนกปริยัติธรรม ส่งเสริมให้ศึกษาทั้งแผนกธรรม และบาลี ส่วนในฝ่ายการศึกษาในระบบทางโลกนั้นส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาในระดับมัธยม และในระดับมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปริญญาตรี โท และ เอก ตามกำลังความสามารถของผู้เรียน เนื่องจาก เห็นว่า การศึกษาจะทำให้เราสามารถตรวจสอบคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ว่าอย่างไรดีเยี่ยม หรืออย่างไรแท้ และเพราะเห็นว่าการศึกษาทั้งโลกและทางธรรมเมื่อศึกษาดีแล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน และสามารถสร้างความแข็งแกร่งให้กับภายในองค์กร สังคมโดยรวม

(2) ด้านปฏิบัติสัทธรรมวัตหลวงพ่อดธรรมกายารามเน้นการปฏิบัติแบบ “สัมมา อรหัง” ฉะนั้นผู้ที่ฝึกอบรมภวนาสมาธิบ่อยๆ จะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันทางเจริญ ทางเสื่อม รู้ทางผิดทางถูก รู้บาป-บุญคุณโทษก็จะเป็นผู้ที่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ลุแก่วาตะ โลกะ หรือตัณหา ไม่ลุแก่วาตะสะพยาบาท และความหลงใต้อะและเมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะมีแต่ความ สันติสุขและร่มเย็นในชีวิต เพราะว่าผู้ที่มีความทุกข์เดือดร้อนกันมากๆ ก็คือ ผู้ที่ขาด สติสัมปชัญญะ มักลุแก่วาตะบ้าง วาตะบ้าง โลกะบ้าง ตัณหาบ้าง โมหะบ้าง เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาด้วยปริยัติธรรมทั้งสองส่วนทำให้บุคลากรของวัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีความพร้อมทั้งในด้านจิตใจและปัญญา สามารถเป็นนักเทศน์ นักปฏิบัติ และเป็นแกนนำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ

2. ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วัดหนองป่าพง ในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์นั้น จากการศึกษา พบว่า หลวงพ่อชาได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้สำหรับ ฝึกอบรมบุคลากรทั้งฝ่ายบรรพชิต คฤหัสถ์และการฝึกอบรมผู้นำ ในส่วนของพระภิกษุท่านได้ ใช้หลักไตรสิกขาและหลักธุดงค์วัตร 13 เป็นเครื่องมือในการฝึกอบรม ซึ่งการอบรมตามหลัก ไตรสิกขาโดยมุ่งเน้นให้พระภิกษุสามเณรรักษาพระวินัยโดยเคร่งครัด ฝึกฝนสมาธิ และให้มี ความคิดถูกต้องคือ สัมมาทิฏฐิโดยใช้วิธีการอบรมด้วยการออกกฐาระเบียบ ฝึกอานาปานสติ และส่งเสริมสัมมาทิฏฐิคือความคิดที่ถูกต้องซึ่งมีส่วนให้พระภิกษุสามเณรในวัดหนองป่าพง มีความมั่นคงในพระวินัย จิตสงบและมีความเห็นถูกต้องตามพระธรรมวินัย สำหรับการฝึก อบรมตามหลักธุดงค์วัตร 13 ท่านเน้นให้ปฏิบัติด้วยศรัทธา และถือว่าเป็นการสนับสนุนการ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาด้วย โดยที่ใช้เป็นเอกลักษณ์ของวัดหนองป่าพงได้แก่ การฉันใน บาตร การฉันหนเดียว และการอยู่เสนาสนะที่เขาจัดให้ สำหรับการฝึกอบรมด้วยวัตร 14 ท่านมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตนถูกต้อง และเหมาะสมต่อบุคคล สถานที่ตามกาล เทศะ โดยใช้ วิธีการให้ฝึกฝนปฏิบัติจริง คอยพร่ำสอนแนะนำ และให้ออกเป็นกฐาระเบียบ เพื่อปฏิบัติโดยเท่าเทียมกัน สิ่งที่ท่านเน้นในวัตร 14 ประการ คือ มารยาทในการบิณฑบาต การฉัน การรักษาเสนาสนะ การใช้บริขารอย่างประหยัด และการอุปฐากครูบาอาจารย์ ท่านพระโพธิญาณเถระได้ฝึกอบรมฆราวาสด้วยหลักบุญกิริยาวัตร 10 ฆราวาสธรรม 4 และ อนุพุทธพิภกา 5 โดยในหลักบุญกิริยาวัตร 10 ท่านเน้นการให้ทานด้วยปัญญา การเสียสละ กิเลสการพึงธรรมด้วยความเคารพและการทำความเห็นให้ถูก โดยใช้วิธีการแสดงธรรมในวัน อัมมัสสวนะ (วันพระ) และวันสำคัญและการสนทนาธรรมเฉพาะตัวและเป็นกลุ่ม ในหลัก ฆราวาสธรรม 4 ท่านเน้นไปที่การรักษาศีลและการละเว้นอบายมุข โดยการแสดงธรรมในวัน

สำคัญ การทำบุญในโอกาสต่างๆ แนะนำเป็นรายบุคคล และการให้ข้อคิด ทำให้ฆราวาสครองเรือนด้วยความสุข มีหลักธรรมประจำใจ สำหรับหลักอนุปปกัฎฐา 5 ท่านมุ่งให้อุบาสก อุบาสิกา และแม่ชีปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันไปจนถึงการประพฤติพรหมจรรย์โดยเน้นการรักษาศีล ที่ถูกต้อง การเห็นโทษของกิเลส การปฏิบัติสมาธิ และการเจริญวิปัสสนา ผลการฝึกอบรมทำให้อุบาสก อุบาสิกา แม่ชีที่วัดหนองป่าพงและสาขาได้รับความสงบจากการรักษาศีลและฝึกสมาธิ การฝึกอบรมผู้นำสาขา เพื่อให้ผู้นำที่มีประสิทธิภาพไปทำหน้าที่บริหารสาขา โดยใช้หลักธรรม คือ คารวะ 6 และกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักในการอบรม โดยใช้วิธีการแนะนำ การให้มีโอกาสฝึกฝนปฏิบัติกิจวัตรต่างๆ จนมีความมั่นคงผลการฝึกอบรมทำให้เกิดสำนักสาขาทั้งในและต่างประเทศจำนวน 308 แห่ง ซึ่งแนวทางการพัฒนามนุษย์ตามหลักการพระพุทธศาสนาของวัดหนองป่าพงดังกล่าว มีแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งน่าจะมีการนำไปปรับใช้ในการบริหารและปกครองคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยเพื่อความเป็นเอกภาพและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์

3. ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสวนโมกขพลาราม สวนโมกข์มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคนตามหลักพุทธธรรม โดยจำแนกเป็น 2 ส่วนคือ

(1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในสำนักสวนโมกข์เอง โดยพัฒนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการใกล้ชิดกับหลวงปู่พุทธทาส เรียนรู้ภาระงานแนวคิด เพื่อการพัฒนาตนร่วมกัน เพราะผู้บริหารปัจจุบันทุกท่านส่วนใหญ่ศึกษา ปฏิบัติธรรม ใกล้ชิดกับหลวงปู่พุทธทาส จึงเท่ากับเป็นการพัฒนาเรียนรู้ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการพัฒนาร่วมกัน ในส่วนของบุคลากรในชั้นหลัง ก็ส่วนใหญ่ก็พัฒนาตามแนวทางที่หลวงปู่พุทธทาสเคยทำไว้ คือให้เรียนรู้ ศึกษา ปฏิบัติร่วม และพัฒนาตามกลไกขององค์กรภายในสวนโมกข์

(2) บุคคลภายนอกที่เข้าสู่การปฏิบัติพัฒนา ที่วัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ ผู้บริหารก็จะยังคงยึดแนวปฏิบัติ ตามพุทธวิธีทางศาสนา ที่หลวงปู่พุทธทาสเคยกระทำ และส่งเสริม เช่น ผู้มาปฏิบัติส่วนใหญ่มีพื้นฐานจากการอ่านหนังสือของพุทธทาส เมื่อมาปฏิบัติจึงส่งเสริมให้อ่านหนังสือ ให้มีการฟังเทศบรรยายของพุทธทาส เป็นต้น ส่วนผลจากการปฏิบัติจะเป็นการส่งเสริมอุทมธรรมผ่านการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติเป็นด้านหลัก

โดยสวนโมกข์มีรูปแบบการพัฒนาคนให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายหลัก คือ “ส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้าใจศาสนาของตนเองอย่างลึกซึ้ง” ซึ่งจะพบแนวทางในการพัฒนามนุษย์ของสวนโมกข์ คือ

(1) การพัฒนาที่ตัวบุคคล หมายถึง การปฏิบัติหรือการพัฒนานั้นๆ มุ่งส่งเสริมการพัฒนาตัวของผู้ศึกษาปฏิบัติเป็นสำคัญ ทั้งในส่วนของการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาเพราะจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการพัฒนา อบรม จะมีกระบวนการที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเป็นเบื้องต้นของผู้ฝึกปฏิบัติ

(2) การพัฒนาองค์กร หมายถึง การสร้างองค์กรขึ้นมาเพื่อทำงาน รองรับงาน ประสานงาน อาทิ การจัดตั้งธรรมทานมูลนิธิ การก่อตั้งอาศรมธรรมมาตา อาศรมธรรมทูต สวนโมกข์นานาชาติ เหล่านี้อยู่ในส่วนของการจัดตั้งองค์กร เพื่อพัฒนาองค์กรไปตามเจตนารมณ์และแนวทางปฏิบัติ

(3) การพัฒนางานหมายถึง การสร้างงานขึ้นมาเพื่อทำให้งานพัฒนาตัวเอง และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรและคนตามแนวทางในข้อที่ 1 และ 2 เพื่อให้คนและองค์กรพัฒนาไปสู่การพัฒนาสังคมในภาพกว้าง ดังนั้น การพัฒนางานไปสู่ปลายทางที่ต้องการของการทำงาน จึงหมายถึงการพัฒนาสังคมในภาพกว้างด้วย การพัฒนาตามแนวของสวนโมกข์ จะทำให้เห็นว่าเมื่อถึงที่สุดจะพัฒนาอย่างไร ด้วยวิธีการใดก็ตาม แต่เป้าหมายจะเป็นไปเพื่อการกลับไปสู่เจตนารมณ์ที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ คือ การฟื้นฟูและการสร้างสุขให้เกิดขึ้นในทุกช่วงเวลาของการดำรงชีวิต

4. ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆพัฒนา สำหรับวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระนักพัฒนาหรือกลุ่มองค์กรเครือข่ายพระนักพัฒนา พบว่า มีวิธีการพัฒนามนุษย์ผ่านกระบวนการทำกิจกรรมหรือการทำงานดังนี้

(1) เน้นการพัฒนาบุคคลด้วยปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหา พระสังฆพัฒนามีความเชื่อว่า ทุกคนเป็นผลผลิตมาจากอดีตและประสบการณ์ชีวิตและทุกคนมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เสมอ บางอย่างมากขึ้นบางอย่างน้อยลงหรือดีขึ้น หรืออาจเลวลงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ดังนั้น ในการพัฒนาคนจะต้องมองในหลายด้านทั้งชีวิต จิต สังคม และเศรษฐกิจ และการช่วยเหลือคนต้องเริ่มจากจุดที่เขาเป็นอยู่ และค่อยพัฒนาในด้านอื่นต่อไป เช่น เริ่มต้นจากการสงเคราะห์ในสิ่งที่เขาขาดแคลนในเบื้องต้น สร้างกำลังใจ เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่ามีคนเข้าใจและห่วงใย จากนั้นจึงค่อยชักชวนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อคิดทำงานร่วมกัน ทั้งนี้ พยายามมุ่งเน้นให้เกิดความพยายามในการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือระหว่างกลุ่มเพื่อให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง และการคิดทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มจะเริ่มจากสิ่งที่กลุ่มมีอยู่ทั้งความรู้ หรือทรัพยากร ดังเช่น การทำงานในกลุ่มผู้ป่วยโรคเอดส์ของพระอลงกตหรือการทำงานในกลุ่มเยาวชนของพระสาธิต โปธาเศษ และพระครูสมุห์วิเชียร พระสงฆ์นัก

พัฒนาสมาชิกเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ เป็นต้น ที่ได้นำเอาประสบการณ์มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์และองค์กร

(2) การพัฒนามนุษย์โดยใช้ทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกที่เหมาะสม โดยปกติกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ มีลักษณะการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งทรัพยากรด้านบุคคล ด้วยการแสวงหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความสนใจ ร่วมกันให้รวมกลุ่มเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกัน ในส่วนของทรัพยากรด้านวัตถุ มีการนำเอาวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้านข้างเคียงมาใช้ในการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้แก่สมาชิก ในขณะที่เดียวกันก็นำบุคคลและชุดความรู้จากภายนอกมาพัฒนาโครงการให้เกิดความก้าวหน้า การพัฒนาบุคคลก็เช่นเดียวกัน มีการนำความรู้ บุคคลและกระบวนการมาช่วยเสริมสร้างในการพัฒนาบุคคลให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบททางสังคม ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนรู้ประสบการณ์ทั้งจากบุคคลภายในและบุคคลภายนอกที่มีภูมิความรู้และภูมิธรรม

(3) การใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนามนุษย์ โดยมีการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มและจัดโครงสร้างของกลุ่มในลักษณะที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน มีการจัดตั้งประธานและคณะกรรมการของกลุ่ม มีการกระตุ้นให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะต่างๆ เช่น การทำงานร่วมกัน การประชุมปรึกษาหารือ ทำให้กลุ่มเกิดความเชื่อมั่นในการติดต่อสื่อสาร และการแสดงออกที่ต้องการ จากการศึกษาพบว่า ผลจากการรวมกลุ่มในระยะหนึ่ง จะเกิดแบบแผนของการจัดระเบียบระบบทางสังคมของกลุ่ม เกิดวัฒนธรรมกลุ่ม และที่สำคัญ คือ เกิดการพัฒนามนุษย์ไปในตัว เมื่อเริ่มเกิดวัฒนธรรมของกลุ่ม ก็ได้มีความพยายามในการกระตุ้นให้สมาชิกของกลุ่มเกิดการตัดสินใจ โดยเฉพาะการตัดสินใจในประเด็นสำคัญมากขึ้น จนทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาได้อย่างมีทิศทาง และบุคคลได้เรียนรู้ นอกจากนั้น ผลของการรวมกลุ่มที่เป็นรูปธรรมได้สร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มในการติดต่อปะทะสังสรรค์กับภายนอก ทำให้ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก และกระบวนการยังสร้างให้เกิดความผูกพันร่วมของสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้สึกร่วมเป็นส่วนเดียวกัน พร้อมทั้งจะร่วมเผชิญปัญหาและแสวงหาทางออกร่วมกัน

(4) การเรียนรู้ร่วมกัน พระนักพัฒนาได้สร้างการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน โดยเริ่มจากที่พระนักพัฒนาได้ติดตามศึกษาปัญหาของชุมชนมาตลอดจนเกิดความรู้ความเข้าใจและ

มองเห็นแนวทางการแก้ไขแล้ว นำมาบอกกล่าวเชิญชวนให้ชาวบ้านมาประชุมหารือ เพื่อให้ร่วมคิดเห็นปัญหา สาเหตุผลกระทบและแนวทางแก้ไข ซึ่งการร่วมคิดทำให้เกิดความรู้และเข้าใจ จนมองเห็นโทษและประโยชน์ของพฤติกรรมบางอย่าง จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านเกิดสติ ปัญญาและอยากจะพ้นจากความทุกข์ จึงให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามแนวทางที่พระนักพัฒนาแนะนำ เพราะมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ ทั้งนี้โดยมีการนำพาไปศึกษาดูงานตามทีต่างๆ เพื่อเปิดโลกทัศน์การเรียนรู้ นอกจากนี้ พระนักพัฒนายังมีการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านร่วมกิจกรรมจนนำไปสู่ความสำเร็จกล่าวคือ การทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาเชื่อว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นเป็นบุญบารมี เป็นความดีงาม ผู้ใดทำย่อมได้รับบุญบารมีทั้งชาตินี้และชาติหน้า

(5) การสร้างผู้นำที่ดี การที่พระนักพัฒนาทำงานสำเร็จได้เกิดจากการสนับสนุนจากกลุ่มแกนนำที่พระนักพัฒนาทำงานร่วม ซึ่งประกอบด้วยฆราวาสและพระภิกษุสงฆ์ ดังเช่นกลุ่มพระสาธิต โปธาเศษ ซึ่งมีกลุ่มแกนนำเยาวชนแม่จาง ไสยะอาดร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม พระครูสมุห์วิเชียรมีกกลุ่มแกนนำเยาวชนเจดีย์แม่ครัว ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสารเสพติด และจิตอาสา มีกลุ่มสามเณรโรงเรียนปริยัติธรรมร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของการผลิตสื่อรายการโทรทัศน์และกิจกรรมแข่งขันเทศน์ธรรมพื้นเมืองล้านนา ดังนั้น พระนักพัฒนาจึงมีความพยายามพัฒนาแกนนำทั้งฆราวาสและพระภิกษุสามเณร เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนนำการพัฒนารุ่นใหม่ โดยพยายามจัดกิจกรรมพัฒนาให้แกนนำรุ่นใหม่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนา เน้นให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยจะมีการอบรมสั่งสอน ทำตนแบบอย่าง นำพาร่วมกิจกรรมทางสังคมในโอกาสต่างๆ มีการนำพาศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นต้นแบบที่ดีและเพื่อการนำไปคิดและปฏิบัติ

5. ตัวอย่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์สายปกครอง จากการศึกษา คณะสงฆ์สายปกครองใน 4 จังหวัด พบว่า มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการมอบหมายให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ปรากฏในพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม นอกจากการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในลักษณะนี้ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรทางอ้อมแล้ว เจ้าคณะจังหวัดยังได้วางนโยบาย แผนงาน โครงการ ตามบทบาทภาระงานของคณะสงฆ์ใน 6 ด้าน ได้แก่ งานด้านปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ โดยจัดเป็นกรอบแผนงานให้ปฏิบัติ หากเกิดปัญหาขึ้น เจ้าคณะจังหวัดทั้ง 4 จังหวัด จะใช้วิธีการแก้ไขปัญหาให้เรียบร้อยในระดับชั้นของเจ้าคณะผู้ปกครองนั้นๆ โดยมีคณะทำงานด้านนโยบายตั้งแต่ระดับ จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด โดยยึดหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง อาณัติสงฆ์ เป็นบรรทัดฐานในการแก้ปัญหา ซึ่งจากผลการศึกษา

ทำให้ทราบว่า แนวโน้มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์สายปกครองนั้น เจ้าคณะจังหวัดในฐานะผู้บริหารระดับสูงทางการปกครอง คณะสงฆ์ได้ใช้กลยุทธ์ที่จะทำให้พระสงฆ์ชาติการมีความรู้ มีความรับผิดชอบ ตามหลักพุทธวิธี 3 ประการ ได้แก่

- (1) การพัฒนาวิสัยทัศน์และปัญญา (จกฺขุมา)
- (2) การพัฒนาความสามารถในการจัดการธุระได้ดี (วิธุโร)
- (3) การพัฒนาความพร้อมในการทำงานหรือการพึ่งพาอาศัยกันได้ (นิสฺสยสมฺปนฺโน)

ซึ่งหลักการดังกล่าว เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่จะต้องขับเคลื่อนเพื่อให้มีผลต่อกระบวนการในการบริหารการปกครองและการพัฒนาบุคคล ส่วนการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรให้มีการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น คณะสงฆ์สายปกครอง ได้มีการส่งเสริมศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมด้วยกระบวนการจัดการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กล่าวคือ มีการจัดการศึกษาและพัฒนาคนุชย์ทั้งในระดับอุดมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี-สามัญศึกษา และการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมทางวิปัสสนา เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ มโนทัศน์ อุดมคติ อุดมการณ์ตามพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนา 3 จิต ได้แก่ จิตสำนึก จิตสาธารณะ และจิตอาสาบริการ และเพื่อการละเว้นความชั่ว การทำความดี และการพัฒนาจิตใจของตนเองให้ผ่องใส

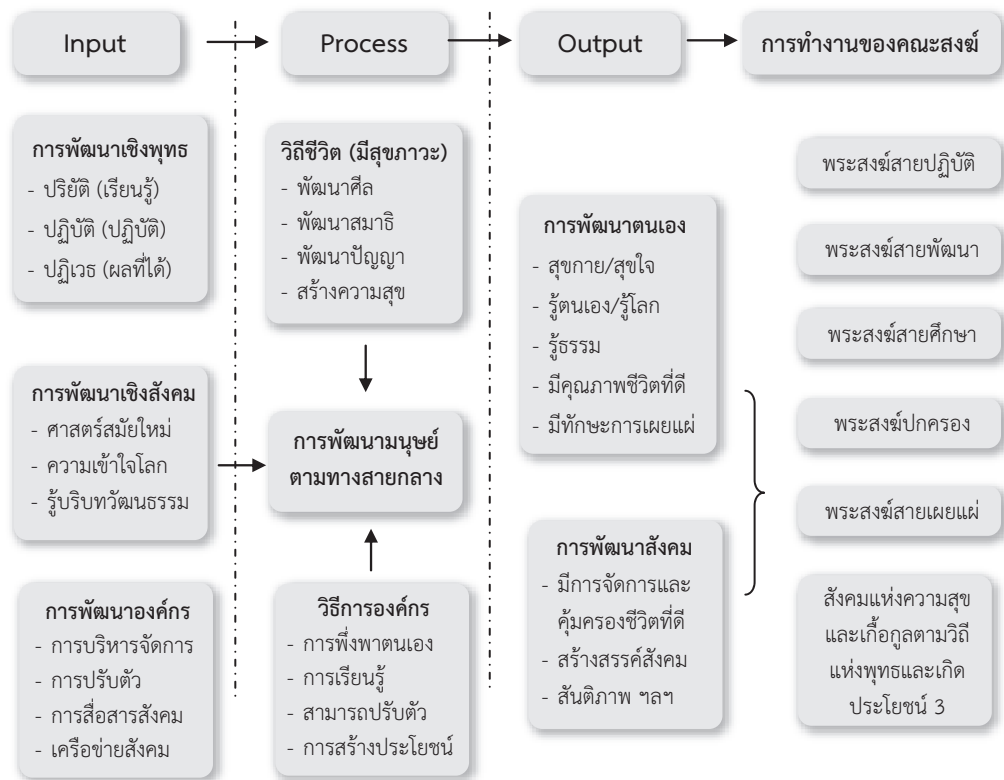
จากตัวอย่างของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ในมิติต่างๆ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยยึดหลักการในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ มีการพัฒนาในมิติของการพัฒนากาย ศิล (วินัย-พฤติกรรม) จิตใจ และปัญญา แต่ใช้วิธีการพัฒนาที่แตกต่างกัน และมีระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่แตกต่างกัน คณะสงฆ์สายการศึกษาและสายการปกครองมุ่งพัฒนามนุษย์ในมิติของการเรียนรู้ การนำความรู้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาตนเองและสังคม โดยเน้นการพัฒนาจากการเรียนรู้และการปฏิบัติในภาระงานที่ร่วมรับผิดชอบ ในขณะที่พระสงฆ์สายพัฒนาเน้นการพัฒนาคูคลร่วมกับชุมชน โดยเน้นวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ท้องถิ่นและจากการทำงานที่กลุ่มดำเนินการ ส่วนพระสงฆ์สายปฏิบัติเน้นการพัฒนามนุษย์จากการปฏิบัติด้วยตนเองของบุคคล โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ทางจิตใจ การฝึกฝนจากภายใน เน้นการการปฏิบัติภาวนาอย่างจริงจัง มุ่งไปสู่การละกิเลสตัณหา หรือเพื่อการพัฒนาจิตใจตามที่กล่าวแล้ว สำหรับพระสงฆ์สายสื่อสารสังคมนั้น เน้นการพัฒนาคูคลารภายในและภายนอกด้วยการแสดงธรรมเทศนา การทำกิจกรรมด้านปฏิบัติภาวนาแบบเรียบง่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิต และการมีศิลปะในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ทุกสายต่างก็มุ่งถึงประโยชน์ 3 ระดับ คือ

1) ประโยชน์ในปัจจุบัน คือ การดำรงชีวิตที่มีคุณค่า มีศีล สมาธิ และปัญญาในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รู้จักแบ่งปัน เกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ มีสัมมาชีพ มีการบริหารจัดการที่ดีต่อองค์กรและสังคม

2) ประโยชน์ในภายหน้า คือ การมุ่งสอนและพัฒนามนุษย์ให้มีศรัทธา ความเลื่อมใส มีศีล ทิри โอตป์ปะ มอริยทรัพย์ภายใน ลต ละ กิเลส ตัณหา เพื่อจะได้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าถึงความสุขในภายหน้า เช่น สวรรค์ หรือการมีความสุขทางด้านจิตใจ เป็นต้น

3) ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน เป็นการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้บุคคลผู้นั้นได้เข้าถึงความจริงอันประเสริฐ เห็นสัจธรรม มองชีวิตและสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จนถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

การพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์นั้น มีแนวคิดและกระบวนการในการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสุขตามกรอบแนวคิดในการศึกษาคั้งนี้คือ

มุ่งเน้นการพัฒนาคนสู่การเป็นผู้รู้ (พุทธะ) (รู้ตนเอง รู้โลก รู้ธรรม) พัฒนางค์ความรู้ (ธรรมะ) สู่การประยุกต์ใช้
อย่างสร้างสรรค์และสร้างกระบวนการเรียนรู้แห่งหมู่คณะ (สังฆะ) เพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม

แผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนา มนุษย์ของคณะสงฆ์ในสังคมไทย ที่มีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักพระธรรม วินัย โดยเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเรียนรู้หรือการเติมเต็ม (Input) ความรู้ในด้านพระพุทธ ศาสนาตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ให้ความเข้าใจในปริบททางสังคม วัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลง และความซับซ้อนของสังคมโลก และการเสริมทักษะในการพัฒนาองค์กร สงฆ์ จากนั้นมุ่งสู่กระบวนการ (Process) เพื่อพัฒนาบุคคลตามหลักทางสายกลางและพัฒนา ในด้านศีล สมาธิ ปัญญา สุข และในขณะเดียวกันก็พัฒนาองค์กรด้วยการพัฒนา การพึ่งพาตนเอง การเรียนรู้ การปรับตัว และการสร้างประโยชน์ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา มนุษย์ของคณะสงฆ์ที่มีต่อคณะสงฆ์และสังคมไทยด้วยภาพรวม (Output) คือ การเป็นผู้รู้ ผู้ ตื่น ผู้เบิกบานในการทำกิจน้อยใหญ่ สุขกาย/สุขใจ รู้ตนเอง/รู้โลก รู้ธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถทำงานเพื่อสังคมให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสังคม รวมทั้งนำไปสู่การ ทำงานของคณะสงฆ์ใน 5 สาย หรือมีการทำกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการที่ครบถ้วน มีการ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ถูกต้องไม่ผิดจากหลักการทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ดังกล่าว หลักการสำคัญอยู่ที่การเสริมสร้าง ความรู้ ความเข้าใจในปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรมและวิชาการต่างๆ ที่ถูกต้อง เมื่อใดบุคคลมี การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานและการปฏิบัติภาวนาที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อนั้นบุคคลย่อม จะสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเอง องค์กร และสังคม เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พุทธ ศาสนาและการพัฒนาสังคมซึ่งจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีการจัดการและคุ้มครองชีวิต ที่ดีร่วมกันต่อไป

4

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายของ พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในบทนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงเครือข่ายทางสังคม กระบวนการเสริมสร้างเครือข่าย และการบริหารจัดการเครือข่ายการเรียนรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากกลุ่มพระสงฆ์จำนวน 5 สายตามที่กล่าวแล้ว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

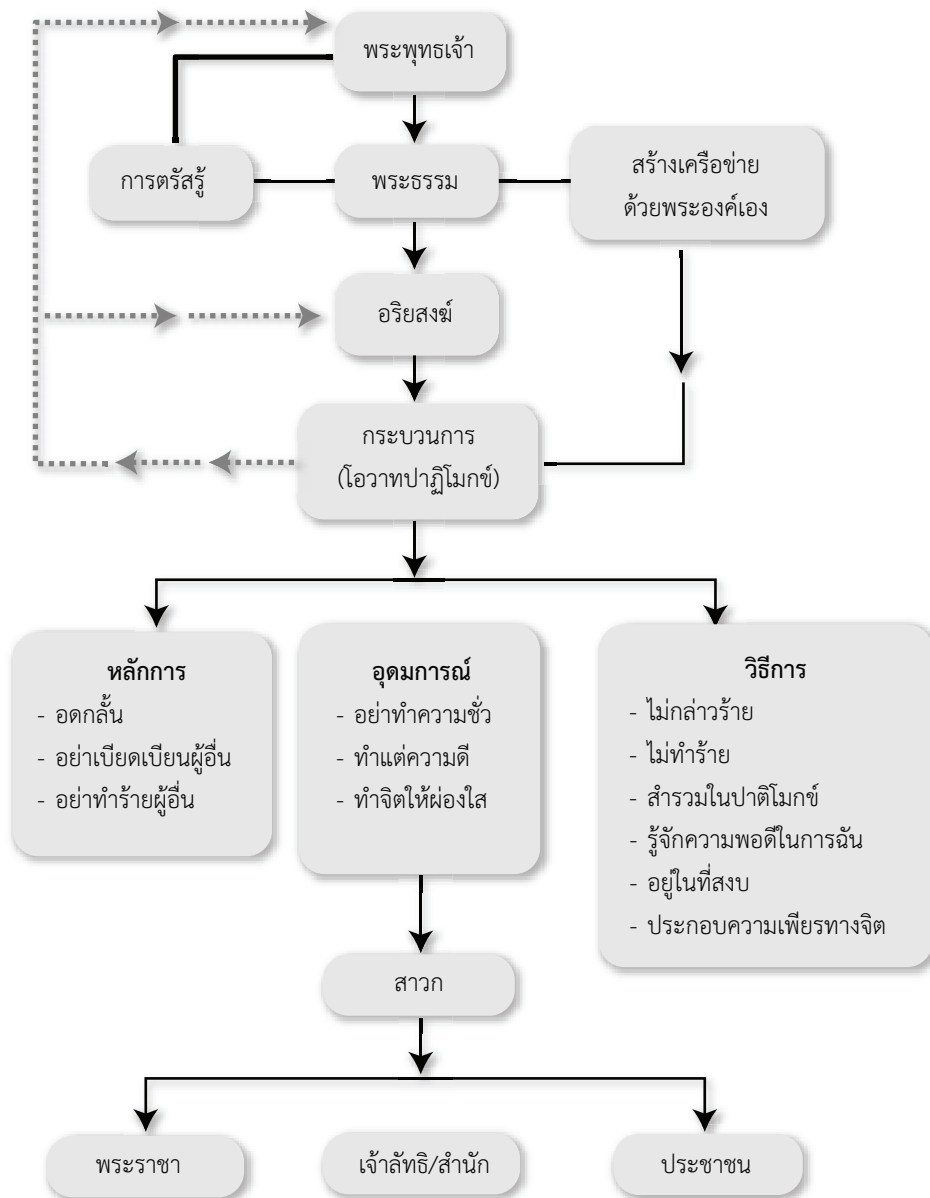
1. รูปแบบเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
2. กระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคมเพื่อการเรียนรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

4.1 รูปแบบเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

นับจากที่พระพุทธองค์ได้ประกาศพระศาสนาและทรงส่งสาวกจำนวน 60 รูปไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ทั่วชมพูทวีป เมื่อ 2600 ปีที่ผ่านมา ด้วยพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” วัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การประกาศเจตนารมณ์แห่งความดีงามและความสุข เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม และเพื่อลดละกิเลสตัณหา ให้พบพานความสุขที่แท้จริง โดยพระสงฆ์สาวกผู้ไปประกาศพระศาสนาทุกท่านจะต้องมีอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่ ดังปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า “...การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าสมณะ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่ทำร้ายผู้อื่น ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย...”

ดังนั้น กระบวนการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์สาวกจึงได้มีรูปแบบและกระบวนการที่หลากหลาย มีการสืบทอดหลักธรรมคำสอนด้วยมุขปาฐะ การเรียนรู้จากพระเถระ ครูอาจารย์ของตนเอง มีการร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมืองในการเผยแผ่ และมีการบริหารจัดการตามสายครูบาอาจารย์ที่ต่อเนื่องกันมา มีการสังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามพระธรรมวินัย และการปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับ นำพาประโยชน์และความสุขสู่ผู้ที่สนใจและนับถือ ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างในเรื่องของนิกายทั้งสายเถรวาท (หินยาน) และมหายาน แต่สาวกของทั้งสองนิกายต่างทำงานเกื้อหนุนกันดุจปีกของนกสองข้างที่ช่วยกันโอบบินพานกไปสู่ยังจุดหมายที่ต้องการ และเป็นเสมือนงล้อที่จะต้องมีสอง

ข้างเพื่อหมั่นกงล้อแห่งธรรมไปสู่หมู่สรรพสัตว์ การสืบเนื่องและการเจริญรอยตามครูอาจารย์ จึงกลายเป็นกัลยาณมิตรและเครือข่ายทางสังคมสืบต่อมา ฉะนั้น เครือข่ายเพื่อการเผยแผ่ พุทธธรรมของพระสงฆ์จึงมีมานับแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ดังแผนภาพนี้

ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสต้องการจะมาบวชด้วยเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นก็นำมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อประทานครบวชให้ แต่บางท่านก็อยู่ในสถานที่ไกลการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างล่าช้า อีกทั้งผู้ต้องการบวชก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ พระพุทธองค์จึงมอบอำนาจในการพิจารณา รับ และให้การอุปสมบท โดยทรงวางหลักเกณฑ์ กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการจะบวชเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของพระสาวก ส่งผลให้สมาชิกขององค์กรคณะสงฆ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากจึงจำเป็นที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะต่างคนต่างมีวิถี ความเห็นที่แตกต่าง อันเนื่องมาจากภูมิหลังของคนเหล่านั้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยและมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติในทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของหมู่คณะ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นการรักษาวงศ์คณะสงฆ์ เป็นการวางระบบการประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ และมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการที่ทุกฝ่ายจะปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปบริบททางสังคมมีซับซ้อนมากขึ้น การถูกท้าทายด้วยองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติใหม่ของลัทธิอื่น ศาสนาอื่น หรือแม้กระทั่งศาสตร์สมัยใหม่ กอปรกับสังคมสมัยใหม่การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร และเครือข่าย เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหา และการสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมมีมากขึ้น รวมทั้งลักษณะการทำงานขององค์กรสมัยใหม่มีการทำงานร่วมกันมากขึ้น ไม่มีองค์กรใดทำงานอย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง ต้องมีการประสานความร่วมมือกันมาก ก็เป็นเหตุให้พระสงฆ์จะต้องมีการปรับตัว มีการประสานงานเชื่อมประสานกับฝ่ายต่างๆ มากขึ้น โดยเชื่อมโยงความรู้ ผู้คน และกระบวนการทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การช่วยเหลือพึ่งพา และการเสริมสร้างพลังและอำนาจการต่อรองในเชิงสังคม รวมทั้งการบริหารจัดการองค์กรในมิติที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพื่อนำพาหลักการทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษากลุ่มพระสงฆ์ทั้ง 5 สายพบว่า กระบวนการทำงานเชิงเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มี 3 รูปแบบใหญ่ คือ เครือข่ายธรรมะ (ประเด็นกิจกรรม) เครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ และเครือข่ายเชิงพื้นที่ ดังนี้

4.1.1 เครือข่ายธรรมะของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เครือข่ายธรรมะ คือ เครือข่ายแห่งแนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักการพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจากการเคารพนับถือครูบาอาจารย์ที่มีแนวการสอน แนวการปฏิบัติธรรมะในลักษณะของการเกื้อกูลธรรมะแก่กัน โดยเกิดการเคารพนับถือระหว่างอุปัชฌาย์ อาจารย์ กับ ลูกศิษย์หรืออันเตวาสิกที่พระพุทธองค์ทรงวางแบบแผนไว้ โดยพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะต้องเรียนรู้กับอุปัชฌาย์ อาจารย์ประมาณ 5 ปี จากนั้นก็จะต้องไปปฏิบัติตนเองให้เข้าถึงความเป็นอริยบุคคลและช่วยประกาศพระศาสนาหรือการพัฒนาสังคม ดังนั้นพระภิกษุรูปนั้นๆ จึงเคารพนับถือครูอาจารย์ของตนเองโดยมีพระธรรมวินัยและแนวปฏิบัติที่ตนเองได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นองค์คุณที่เชื่อมประสาน สำหรับสังคมไทยพบว่า มีเครือข่ายเชิงธรรมะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามสายอุปัชฌาย์ อาจารย์ของตนเอง นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน ดังเช่น เครือข่ายของสายวัดป่าหรืออรัญญวาสีและคามวาสี เป็นต้น โดยเฉพาะพระสงฆ์สายปฏิบัตินั้น จะยึดแนวทางนี้ในการเผยแผ่พระศาสนาและการทำงานเพื่อสังคม ส่วนพระสงฆ์สายอื่นๆ ก็มีแนวทางการทำงานในลักษณะเครือข่ายเช่นกัน

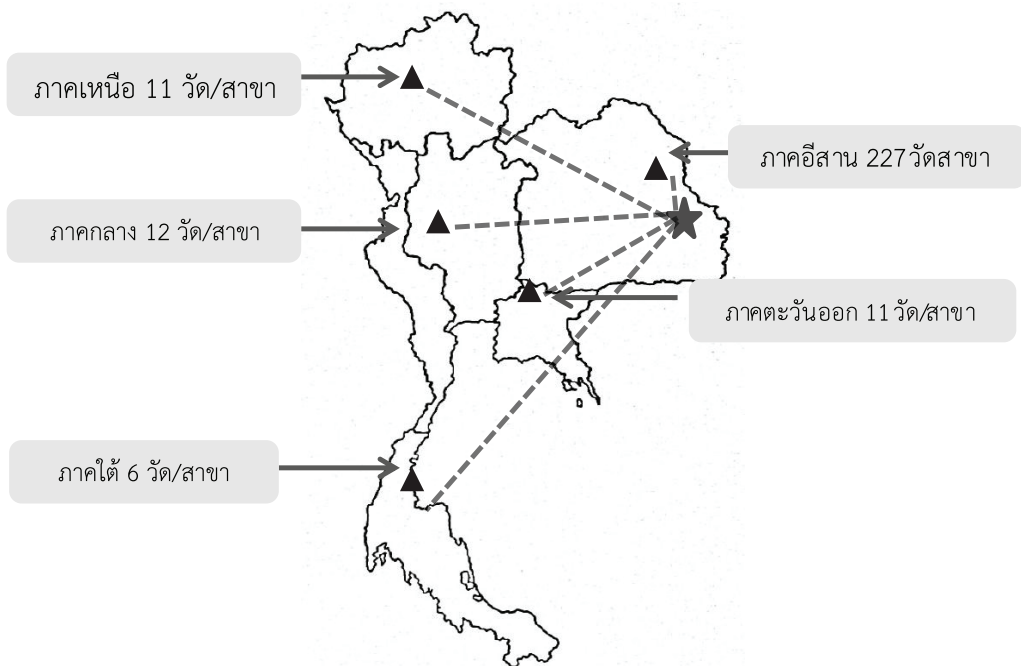
1. ตัวอย่างเครือข่ายธรรมะของสวนโมกขพลาราม จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายของสวนโมกขพลารามนั้น มีกระบวนการเชื่อมต่อการทำงานในเชิงประเด็นธรรมะ คือ มุ่งเน้นการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและหลักการที่หลวงพ่พุทธทาสได้วางแนวปฏิบัติเอาไว้ โดยมีการประสานกับลูกศิษย์ คณะสงฆ์ และองค์กรที่มีแนวทางการเรียนรู้และการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสวนโมกข์จะมีการนำแนวคิดของสวนโมกข์ออกไปเผยแผ่ในสถานที่ต่างๆ และเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมในแนวปฏิบัติที่มีลักษณะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม เน้นการฝึกปฏิบัติอย่างเรียบง่าย ไม่เป็นไปตามกระแสสังคม มีการตีความหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ร่วมสมัยเข้าใจง่าย ซึ่งผลที่เกิดขึ้น คือ มีเครือข่ายและภาคีที่เกี่ยวข้องจำนวนมากทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งมีการสร้างองค์กรใหม่ขึ้นมา เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของการปฏิบัติธรรมและตามปณิธานที่หลวงพ่พุทธทาสให้แนวทางเอาไว้ เช่น มีหอจดหมายเหตุพุทธทาส ที่กรุงเทพฯ มีสวนโมกข์นานาชาติ ที่สุราษฎร์ธานี เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

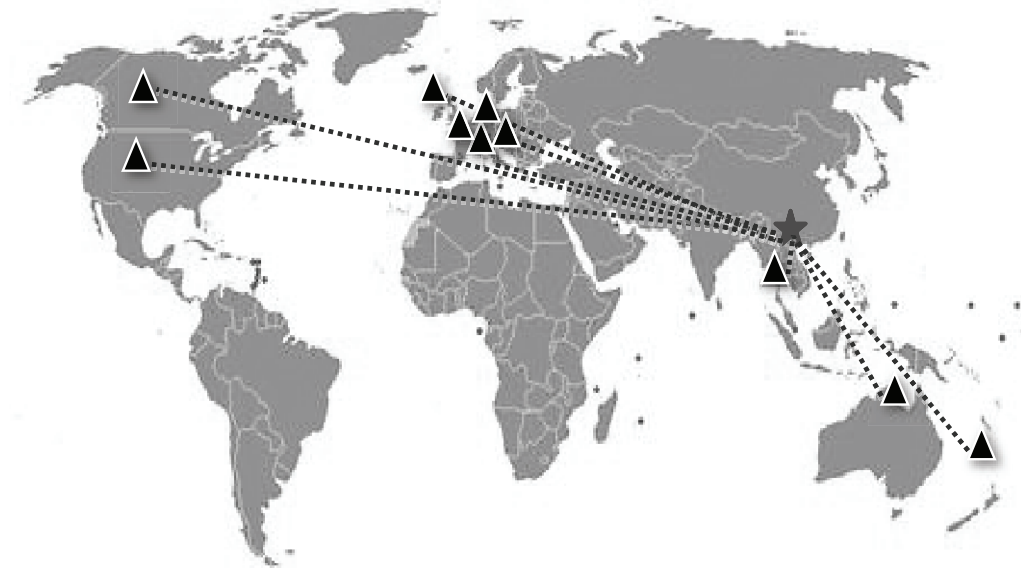
เครือข่ายทางสังคมของสวนโมกขพลารามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีรูปแบบในเชิง ประเด็นธรรมะที่มีการสานต่อเจตนารมณ์ของหลวงปู่พุทธทาสที่เป็นครูอาจารย์ แล้วคณะทำงาน ลูกศิษย์ ก็มีการจัดองค์กรในเชิงเครือข่ายขึ้น เพื่อสานต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตและปัญญา นอกจากนี้ยังมีลักษณะการดำเนินการที่เฉพาะเจาะจงมีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ มีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยที่เน้นการ ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับสภาพการณ์ในสังคม มีแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้อง กับพระธรรมวินัย และแนะนำสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้ เพื่อ พัฒนาบุคคลและสังคมให้มีความสุขบนพื้นฐานของการเข้าถึงธรรมหรือการนำหลักพุทธ ธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ตัวอย่างรูปแบบเครือข่ายธรรมะของวัดหนองป่าพง วัดหนองป่าพง มีวัดสาขา อยู่ทั้งภายในและต่างประเทศจำนวนเกือบ 300 สาขา โดยวัดหนองป่าพงเป็นแม่ข่ายหลัก มี ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมหลวงปู่ชา เป็นศูนย์กลางในการประสานงานและให้ข้อมูลความรู้ เกี่ยวกับวิธีการสอนของหลวงปู่ชา สุภัทโท ซึ่งศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมหลวงปู่ชาเกิดจาก

การที่ลูกศิษย์ผู้ที่นับถือหลวงพ่อบ้างได้นำแนวคิด หลักปฏิบัติของหลวงพ่อบ้างไปปฏิบัติจนเกิดการตั้งสาขาของวัดออกไป จากนั้นก็มีการประสานงานกันมากขึ้น มีการผลิตสื่อ หนังสือ ธรรมะ และใช้วิธีการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ในการเชื่อมประสาน เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวของหลวงพ่อบ้างเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

สำหรับสาขาของวัดหนองป่าพงในต่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่จะใช้วัดป่านานาชาติ อุบลราชธานี และศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมหลวงพ่อบ้าง เป็นแม่ข่ายในการเชื่อมโยงการทำงาน และเป็น แหล่งให้ข้อมูลความรู้ การมีสาขาของวัดหนองป่าพงกระจายไปยังต่างประเทศถือว่าเป็นเป้าหมายประการหนึ่งของหลวงพ่อบ้าง เนื่องจากท่านมีนโยบายในการเผยแผ่พุทธศาสนาในระดับสากล ดังนั้น จึงเกิดเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพระธรรมวินัยและหลวงพ่อบ้าง สุภัทโท ที่เน้นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนลูกศิษย์ของหลวงพ่อบ้างมีการประสานงานกันนั้น เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นสะพานเชื่อมผู้คนในโลกและไทยเข้าด้วยกัน หากไม่มีธรรมะของ พระพุทธองค์แล้ว เครือข่ายธรรมะแนวหลวงพ่อบ้างคงไม่เกิดขึ้น ฉะนั้น จึงแสดงให้เห็นว่า ธรรมเนียมปฏิบัติเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดเครือข่ายของพระสงฆ์ในสังคมไทยและในระดับนานาชาติ

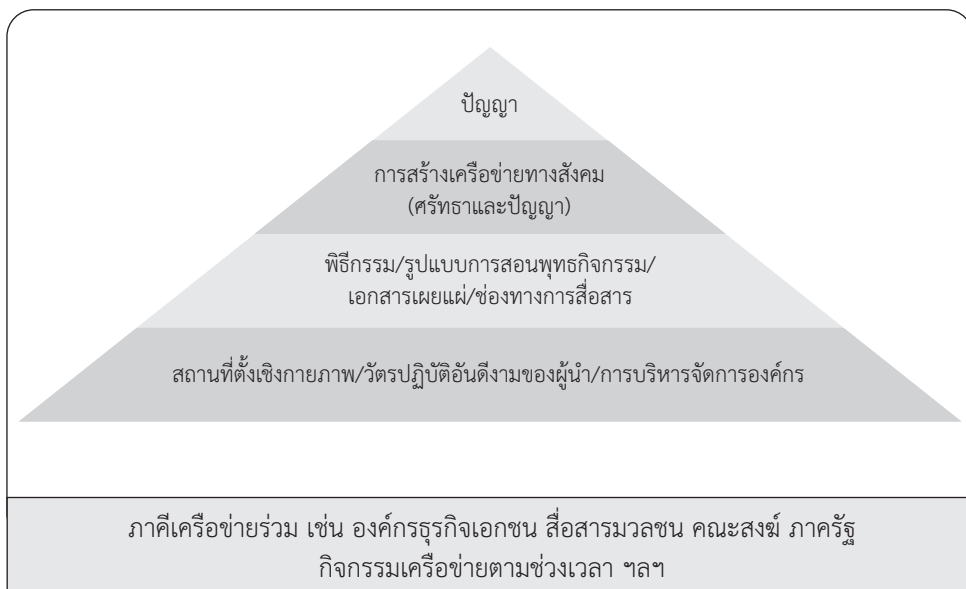
3. ตัวอย่างเครือข่ายของพระสงฆ์ขบวนการพุทธใหม่ จากการศึกษา พระสงฆ์ใน 5 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มเสถียรธรรมสถาน กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ท่านติช นัท ฮัน) พระราชญาณกวี วัดพระราม 9 หรือวิทยาลัยศาสนทายาท และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบว่า เครือข่ายทางสังคมของขบวนการพุทธใหม่นั้น มีปัจจัยสำคัญหลายประการที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการขยายแนวคิดเครือข่ายทางสังคม อิทธิพลคำสอน ตลอดจนความศรัทธาของกลุ่มศิษยานุศิษย์ คือ กระบวนการการนำบทบาทและคำสอนของกลุ่มขบวนการพุทธใหม่ไปดำเนินในเชิงรุกและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสื่อสารผ่านช่องทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อส่งสารโดยตรงไปยังสมาชิกภายในกลุ่ม แม้ว่าขบวนการพุทธใหม่ส่วนใหญ่จะมีสถานที่ทางกายภาพที่เป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการองค์กร เช่น สำนักปฏิบัติธรรม สำนักงาน เป็นต้น อีกทั้งมีระบบการสื่อสารรูปแบบคำสอน แนวทางการปฏิบัติ ตลอดจนหลักพุทธธรรมประยุกต์ที่มีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันผ่านช่องทางการสื่อสารที่สะดวกมากขึ้น เช่น หนังสือประเภทพ็อคเก็ต บุ๊ค ดีวีดี/ซีดี เว็บไซต์ รายการโทรทัศน์ เป็นต้น แต่กระนั้นความสามารถในการขยายขอบเขตและช่องทางการสื่อสารที่อาศัยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยรูปแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือและกลไกที่สำคัญที่ผลักดันให้ผู้นำองค์กรของขบวนการพุทธใหม่สามารถสื่อสารทางตรงต่อผู้คนในสังคมได้มากขึ้น

กระบวนการสื่อสารที่ทันสมัยผ่านช่องทางของระบบเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมากขึ้นในสังคม ได้ช่วยส่งผลให้สมาชิกและผู้สนใจทั่วไปในสังคมของขบวนการพุทธใหม่ต่างๆ

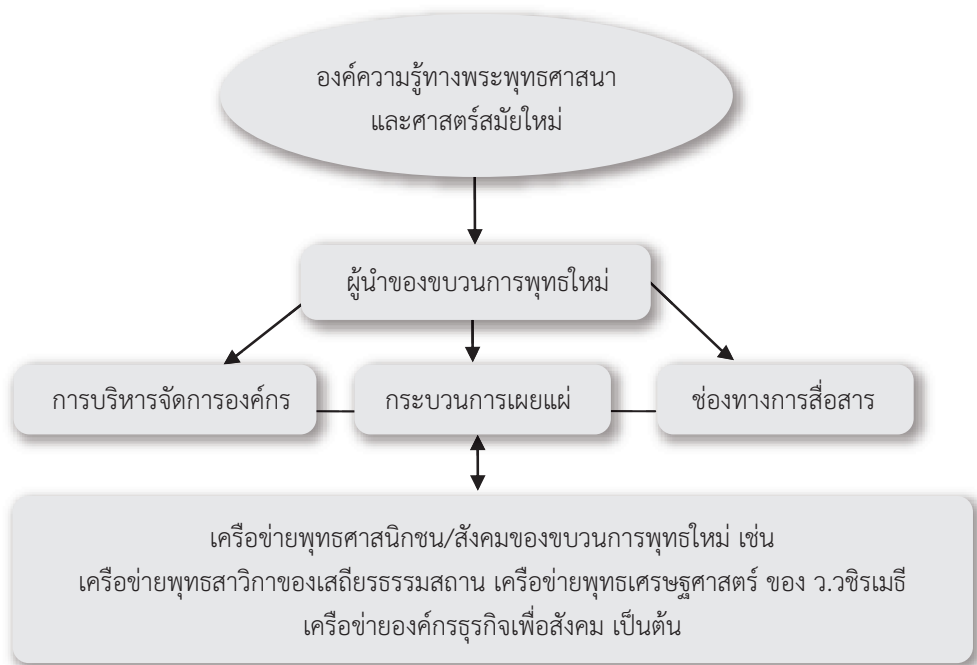
สามารถรับข่าวสาร ตลอดจนหลักฐานที่เผยแพร่ของขบวนการตนเองได้อย่างรวดเร็วและหลากหลายช่องทางมากขึ้นนั้น ผลที่สำคัญประการหนึ่งก็ตามมา ก็คือการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมภายในของแต่ละขบวนการพุทธใหม่ หลักการที่สำคัญในการสร้างเอกลักษณ์ของขบวนการพุทธใหม่ผ่านทางพระพุทธศาสนาคือคำสอนเรื่องศรัทธาที่หมายถึง ความเชื่อมั่นในความดี เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่มีปัญญากำกับ ชักนำไปให้อยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลของสิ่งต่างๆ พระพุทธศาสนาสอน ไม่ให้ตัดสินหรือลงความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ตรงและปลงใจเชื่อ ศรัทธา โดยหลัก “กาลามสูตร” เป็นเกณฑ์วินิจฉัย เพื่อให้ได้ศรัทธาที่มีเหตุมีผลในส่วนศาสนาอื่นๆ ก็มีคำสอนเกี่ยวกับศรัทธา เพื่อนำไปสู่กระบวนการให้เชื่อต่อคำสั่งหรือแนวปฏิบัติตามหลักศาสนานั้นๆ แต่ในพระพุทธศาสนาเมื่อคำสอนใดๆ เริ่มด้วยความเชื่อ หรือให้เชื่อจะไปจบด้วยคำสอนหรือแนวคิดที่สนับสนุนให้ใช้ปัญญา

ดังกระบวนการสร้างความศรัทธาในขบวนการพุทธใหม่ จึงมีกระบวนการ ตลอดจนพิธีการ และเครือข่ายทางสังคมที่สนับสนุนให้เกิดความศรัทธาขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนต่อกลุ่มพระพุทธศาสนาต่างๆ ในองค์กรรวมอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันด้วย

แผนภาพแสดงพีระมิดของการเกิดขึ้นของความศรัทธา/ปัญญาในกลุ่มขบวนการพุทธใหม่

กระบวนการสร้างความศรัทธาของขบวนการพุทธใหม่ในสังคมไทย มีปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนวัตรปฏิบัติที่ติงามของผู้นำขบวนการ การนำชนชั้นกลางหรือดารา นักร้องที่มีภาพลักษณ์ของการปฏิบัติธรรม การบริหารจัดการองค์กรที่แตกต่างและอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในการเข้าร่วมพุทธกิจกรรมได้มากขึ้น ตลอดจนการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมภายในขบวนการที่สามารถเชื่อมโยงให้กลุ่มสมาชิกเข้ามาทำกิจกรรม พิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มร่วมกัน จนเกิดเครือข่ายทางสังคมที่มีพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนาจิตอาสาที่มีต่อสังคม

จากการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า รูปแบบการทำงานเชิงเครือข่ายของคณะสงฆ์ขบวนการพุทธใหม่นั้น มีลักษณะการดำเนินการที่เชื่อมโยงการทำงานกับฝ่ายต่างๆ มีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ มีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเสริมพลังกับคนรุ่นใหม่อย่างแท้จริง โดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยและการนำเสนอประเด็นการพัฒนาบุคคลและสังคมที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในสังคม มีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยกับประเด็นปัญหาในสังคม และมีการเชื่อมเครือข่ายการทำงาน ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีความสุขบนพื้นฐานของการใช้ชีวิตที่เหมาะสม และมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้

กับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสื่อสารสังคมให้ชัดเจน จนทำให้เกิดแนวร่วมในการสื่อสารเชิงพุทธต่อสังคมที่ภาคส่วนต่างๆ เช่น องค์กรทางธุรกิจ สถาบันการศึกษา เข้ามาเป็นภาคีในการขับเคลื่อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม

จากตัวอย่างเครือข่ายธรรมะของพระสงฆ์ในสังคมไทยจะเห็นได้ว่า เครือข่ายของพระสงฆ์มีความแตกต่างจากเครือข่ายทางสังคมในความหมายของสังคมศาสตร์ที่เป็นเครือข่ายการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน แต่เครือข่ายธรรมะของพระสงฆ์เน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนเอง การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคม และมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมในเชิงธรรมะหรือความดีงามที่มาจากจิตใจภายในของบุคคล ฉะนั้น การขยายเครือข่ายจึงเกิดขึ้นจากศรัทธา ความเชื่อมั่นในความดีงาม การทำกิจกรรมเพื่อสังคมและการปฏิบัติธรรม โดยมีอุดมการณ์เดียวกัน คือ เพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม รวมทั้งเพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกันตามแนวพระพุทธศาสนา

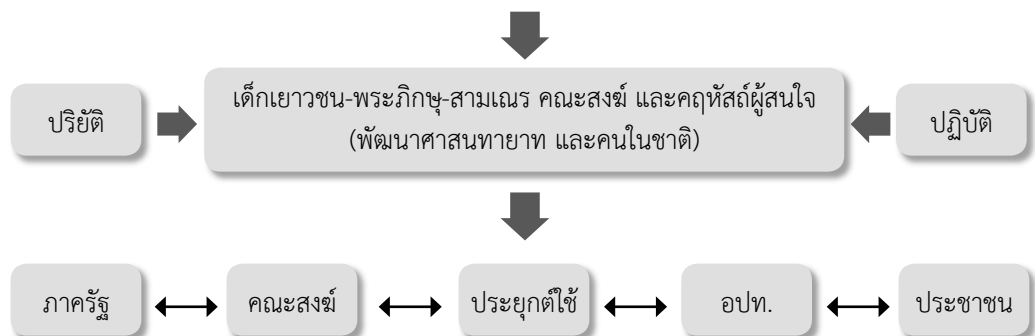
4.1.2 เครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้องค์กรคณะสงฆ์มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และเมื่อมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เกิดขึ้นในปี 2505 คณะสงฆ์ในสังคมไทยก็ได้ทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินอกจากหน้าที่ตามพระธรรมวินัยแล้ว โดยในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดให้คณะสงฆ์ทำหน้าที่ใน 6 ด้านที่เรียกว่า กิจการคณะสงฆ์ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสังเคราะห์ กิจกรรมที่พระสงฆ์ดำเนินการก็มุ่งเน้นการทำหน้าที่ใน 6 ด้านดังกล่าว คือ เน้นการปกครองเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ไปจนถึงระดับมหาเถรสมาคม การเผยแผ่ คือการทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ทั้งการเทศน์ การสอน การปฏิบัติ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นต้น การศาสนศึกษา หมายถึง การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น การจัดการศึกษาด้านบาลี นิกัธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น การศึกษาสงเคราะห์ คือการส่งเสริมการศึกษา การให้ทุนแก่เด็ก เยาวชน การพัฒนาโรงเรียนในระดับชุมชน เป็นต้น การสาธารณูปการ คือ การจัดการภายในวัดด้านสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ การจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ คือ การจัดสวัสดิการแก่ชุมชน การช่วยเหลือประชาชนในมิติต่างๆ

รวมทั้งการพัฒนาสังคม กิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ เป็นทั้งหน้าที่และโครงสร้างที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยมีการมอบหมายให้เจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละด้านจัดการดูแล เช่น แม่กองบาลี แม่กองธรรม ดูแลการจัดการศึกษา เจ้าอาวาสและเจ้าคณะในระดับต่างๆ ดูแลกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ดังนั้น จึงเกิดภาคีเครือข่ายความร่วมมือตามโครงสร้างและหน้าที่ของคณะสงฆ์ ดังนี้

1. ตัวอย่างเครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ของคณะสงฆ์ด้านการจัดการการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาองค์กรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีบทบาทและหน้าที่ในการจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ แผนกบาลี นักธรรม ปริยัติ สามัญ การศึกษาสงเคราะห์ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายการศึกษานั้น มีกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่องร่วมกับภาครัฐ เอกชน และคณะสงฆ์ มีหลักสูตรการบริหารจัดการที่ชัดเจนและมีภาคีเครือข่ายสายการศึกษาที่เป็นหน่วยงานร่วมและขยายการศึกษาไปยังส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกประเทศ ก่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อวางรากฐานการศึกษาให้กับศาสนทายาทและบุคคลผู้สนใจ ดังนี้

การศึกษาขั้นพื้นฐาน	การศึกษาระดับอุดมศึกษา	การศึกษาเรียนรู้เชิงพุทธ
บาลี	มจร.	สายปฏิบัติ
นักธรรม	มมร.	สายเผยแผ่
ปริยัติธรรม แผนกสามัญ	มหาวิทยาลัยพุทธโลก	สายพัฒนา

เครือข่ายและรูปแบบการจัดองค์กรคณะสงฆ์สายการศึกษานั้นมีลักษณะการดำเนินการที่เฉพาะเจาะจงเพื่อการศึกษา โดยมีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย การบริหารศึกษา ที่เน้นภาคปริยัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและการเรียนรู้ของโลกสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีพื้นฐานการศึกษาในการพัฒนาชีวิต โดยมีการเชื่อมโยงกับคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนที่สนใจในด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ สิ่งทีคณะสงฆ์ให้ความสำคัญต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีนัน เพราะถือว่าการศึกษาดังกล่าว เป็นรูปแบบเฉพาะที่เป็น “เสาหลัก” แห่งการธำรง สืบทอดพระพุทธศาสนา เพราะแสดงออกถึงหัวใจการศึกษาคือ “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา แก่บุคคลกรทั้งที่เป็นบรรพชิต พระภิกษุ-สามเณร และผู้สนใจทั่วไป เพื่อให้บุคคลเหล่านั้น ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติให้มีอาจารย์สมบัติ คือ มีความประพฤติปฏิบัติที่ตรงตาม พร้อมด้วยหลักวิชาการ คือ ความรู้ตามความเหมาะสมแก่ภูมิรู้เฉพาะตน และเพื่อมุ่งไปสู่การฝึกจิต รู้คิดพินิจพิจารณา รู้ไตร่ตรองให้เกิดปัญญารักษาตัว ครอบตน ครอบคน และครองงานในสังฆามเรียบริบร้อย ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนได้ว่า การมีภาคีเครือข่ายทั้งในระดับคณะสงฆ์ด้วยกันเอง หรือเครือข่ายภายในและองค์กรหน่วยงาน ประชาชน ภาครัฐ และอื่นๆ หรือเครือข่ายภายนอกนั้นล้วนมีผลและส่งผลซึ่งกันและกัน เพราะการที่องค์กรที่จัดการศึกษาได้ดี มีประสิทธิภาพ ย่อมหมายถึงทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีคุณภาพไปด้วย ก่อให้เกิดเป็นสังคมแห่งสังฆะ และสังคมชุมชนเกื้อประโยชน์ต่อกัน ดังจะเห็นการที่พุทธศาสนิกชนให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เทศนาสั่งสอน อบรมประชาชน ทำหน้าที่สอนศีลธรรมให้แก่กุลบุตรกุลธิดา ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเป็นการเกื้อกูลต่อกัน

2. ตัวอย่างการศึกษาและเครือข่ายในระดับอุดมศึกษา : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” และมีวิสัยทัศน์ว่า “ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ ที่สร้างคนดีและเก่งอย่างมีสมรรถภาพ จัดการศึกษาและวิจัยอย่างมีคุณภาพ บริการวิชาการอย่างมีสุขภาพ บริหารตัวอย่างมีประสิทธิภาพ” ซึ่งเมื่อพิจารณาจากปรัชญาและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย จะพบว่ามหาวิทยาลัย มีรูปแบบ กระบวนการ และกลไกการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกอย่างเข้มข้น โดยมีความมุ่งหมายอันดับแรกคือ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา” ทั้งนี้ตาม

พระราชปณิธานของรัชกาลที่ 5 ที่ว่า “ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์” ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นทั้งด้านภารกิจ พันธกิจ และกลายมาเป็น “ยุทธศาสตร์การพัฒนาของมหาวิทยาลัย และกำหนดตามแผนพัฒนาเป็นระยะๆ โดยกำหนด เป็นช่วงละ 5 ปี ของแผนยุทธศาสตร์ เช่น แผนพัฒนา ระยะที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ได้ กำหนดไว้ทั้ง 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การผลิตบัณฑิตและพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้คู่คุณ ธรรม 2) พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอน 3) พัฒนาสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ให้เป็น ศูนย์ประสานและทำวิจัยด้านพระพุทธศาสนานานาชาติ 4) การบริการวิชาการด้านพระพุทธ ศาสนาเชิงรุกที่ตอบสนองความต้องการของสังคม 5) การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน 6) พัฒนาระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งได้ดำเนินการ เป็นไปตามแผนนั้น จะเห็นทั้งส่วนที่เป็นการ “สร้างเครือข่ายภายใน” และสนใจ เป็น มิตร ร่วมสร้างเป็นเครือข่ายภายนอกอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง โดยมี 24 กลยุทธ์ในการ ดำเนินงานให้ลุล่วงในแต่ละยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย

เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้เกิดผลการเรียนรู้และผู้เรียนรู้ เนื่องจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตั้งแต่ ระดับปริญญาตรี-ปริญญาเอก และประกอบกับการที่มหาวิทยาลัยเอง มีศักยภาพที่จะขยาย ฐานการศึกษาระดับมหาบัณฑิตไปสู่ภูมิภาคเพิ่มขึ้น โดยความรับผิดชอบของบัณฑิตวิทยาลัย ถึงอย่างไรก็ตาม ในแง่ของจำนวนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เฉพาะสาขายัง จำเป็นต้องอาศัยบุคลากรในส่วนกลางไปเป็นที่เลี้ยงแนะนำ ดังที่พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย (สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2556) ที่กล่าวว่า

“เครือข่ายการเรียนรู้ของเราที่เปิดเป็นวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน เราเป็น ผู้รับผิดชอบดูแลโดยเฉพาะเรื่องเอกสาร การตั้งคณะกรรมการ แต่ว่าการบริหารเป็นการ ภายใน ที่เราทำเราก็จะส่งครูบาอาจารย์ของเราไปแนะนำ โดยอาจจะเป็นเรื่องของการสอบ หัวข้อโครงร่างฯ ซึ่งต้องไปช่วยดูรายละเอียด ระเบียบ ...แต่ก็มีงานส่วนหนึ่งที่สำคัญคือ การ เชื่อมโยงกัน บางทีความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ การจัดการศึกษาระหว่างส่วนภูมิภาคกับส่วน กลางยังเชื่อมกันไม่ได้ดี สาเหตุอย่างหนึ่งน่าจะเกิดจากการประชุมน้อย อาจจะเป็นสาเหตุ หนึ่ง ถ้าเราไม่ประชุมร่วมกัน บางเรื่องจะเข้าใจไม่ตรงกัน ทำให้เกิดการปฏิบัติผิดพลาดได้ หรือถ้าเราประชุมกรรมการประจำบัณฑิต ก็ให้เขาแจ้งเรื่องที่จะชี้แจงมา บางทีเราต้องไปเอง ในฐานะคณบดี ให้คำแนะนำ นโยบาย การจัดการเรียนรู้ หรือบางทีเครือข่ายบางแห่งที่เปิด ใหม่ ยังหาครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญเรื่องนั้นๆ ไม่ได้ ก็ส่งส่วนกลางไปให้คำปรึกษาแนะนำ...”

นอกจากเครือข่ายความร่วมมือระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งเป็นงานระดับมหาวิทยาลัย เช่น การเป็นฝ่ายอำนวยการจัดงานวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ที่มีผู้นำชาวพุทธทั่วโลกกว่า 80 ประเทศเข้าร่วม และจัดขึ้นที่ประเทศไทยแล้ว งานในระดับองค์กรส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยที่ร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก ส่วนใหญ่จะเป็นความร่วมมือทางวิชาการ จากการรายงาน ประจำปี พ.ศ. 2554 ของมหาวิทยาลัย ยังได้แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมในรอบปี 2554 มีความร่วมมือทางวิชาการ เช่น การจัดสัมมนาวิชาการนานาชาติ เรื่อง “พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ” มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 85 ประเทศ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระธรรมทูตสายต่างประเทศ การจัดประชุมชาวพุทธนานาชาติ เนื่องในวันวิสาขบูชา

ส่วนความร่วมมืออื่นๆ อีกจำนวนมาก ส่วนที่สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักด้านศีลธรรมสำหรับเยาวชน เป็นภารกิจหนึ่งนอกเหนือจากการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยดำเนินการอยู่ คือ “ครูพระสอนศีลธรรม” ซึ่งได้รับมอบหมายภาระงานจากกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรม ในปีงบประมาณ 2551 โดยได้จัดเข้าเป็นงานให้บริการแก่ชุมชน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน เครือข่ายต่างๆ ได้แก่ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์ทั้ง 14 ภาค เมื่อได้ดำเนินไประยะหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัย โดยพระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล เป็นหัวหน้าคณะผู้ประเมิน เมื่อประเมินทั้ง 4 ด้าน (ด้านสภาวะแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต) ผลในภาพรวม พบว่า มีผลการดำเนินการในระดับที่ได้ค่าเฉลี่ยในระดับมาก หรือน่าพอใจ ดังนั้น หากมองเครือข่ายโดยรอบของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะพบว่าบางเครือข่าย โดยเฉพาะเครือข่ายหรือองค์กรที่เป็นส่วนงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยที่อยู่ในส่วนภูมิภาค จะมีพลังในการเสริมสร้างชุมชน เกิดแกนนำการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมเพื่อให้วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ มีความเข้มแข็ง มีวัดขึ้นด้านทานกระแสต่างๆ ที่ไหลบ่าเข้าสู่คนในรุ่นปัจจุบัน ข้อสังเกตดังกล่าวนี้ นำไปสู่การก่อตั้ง “โครงการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม” โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากการบริหารราชการแบบบูรณาการ ประจำปี 2549 สามารถดำเนินการได้ และมีพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการ 71 รูป จากพื้นที่ 24 ตำบล สามารถทำกิจกรรมเป็นพลังขับเคลื่อนเครือข่ายถึง 23 โครงการ โดยพระสงฆ์กลุ่มดังกล่าว ให้ความสำคัญและตระหนักว่า “เครือข่ายคือหัวใจของความเข้มแข็ง” ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ผูกพันแบบเครือญาติที่จะเป็นฐานทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โครงการที่จัดการและมีผลเด่นชัด เช่น การจัดการน้ำโดยระบบเหมืองฝาย ซึ่งมี “พระสงฆ์” เป็นแกนนำร่วมกับกลุ่มศรัทธา และ

การที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดำเนินการเช่นนี้ ด้วยถือว่าเป็นพันธกิจหนึ่งที่สำคัญของมหาวิทยาลัย คือให้การบริการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยลงมือทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในฐานะศูนย์ประสานงานเครือข่ายให้แก่กลุ่มพระสงฆ์ที่ภักซ์วัฒนธรรม และกลายเป็นการถอดบทเรียนที่สำคัญสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสถาบันต่อไป (พระครูพิพิธสุตาทธ, 2553:66-72)

สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้วยกัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังได้ดำเนินการร่วมกับคณะอนุกรรมการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นความรู้คู่คุณธรรมและการสอนสอดแทรกจริยธรรมในการสอนฯ ของกลุ่มเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลาง ทั้งเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย โดยมีการสัมมนาทางวิชาการและการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

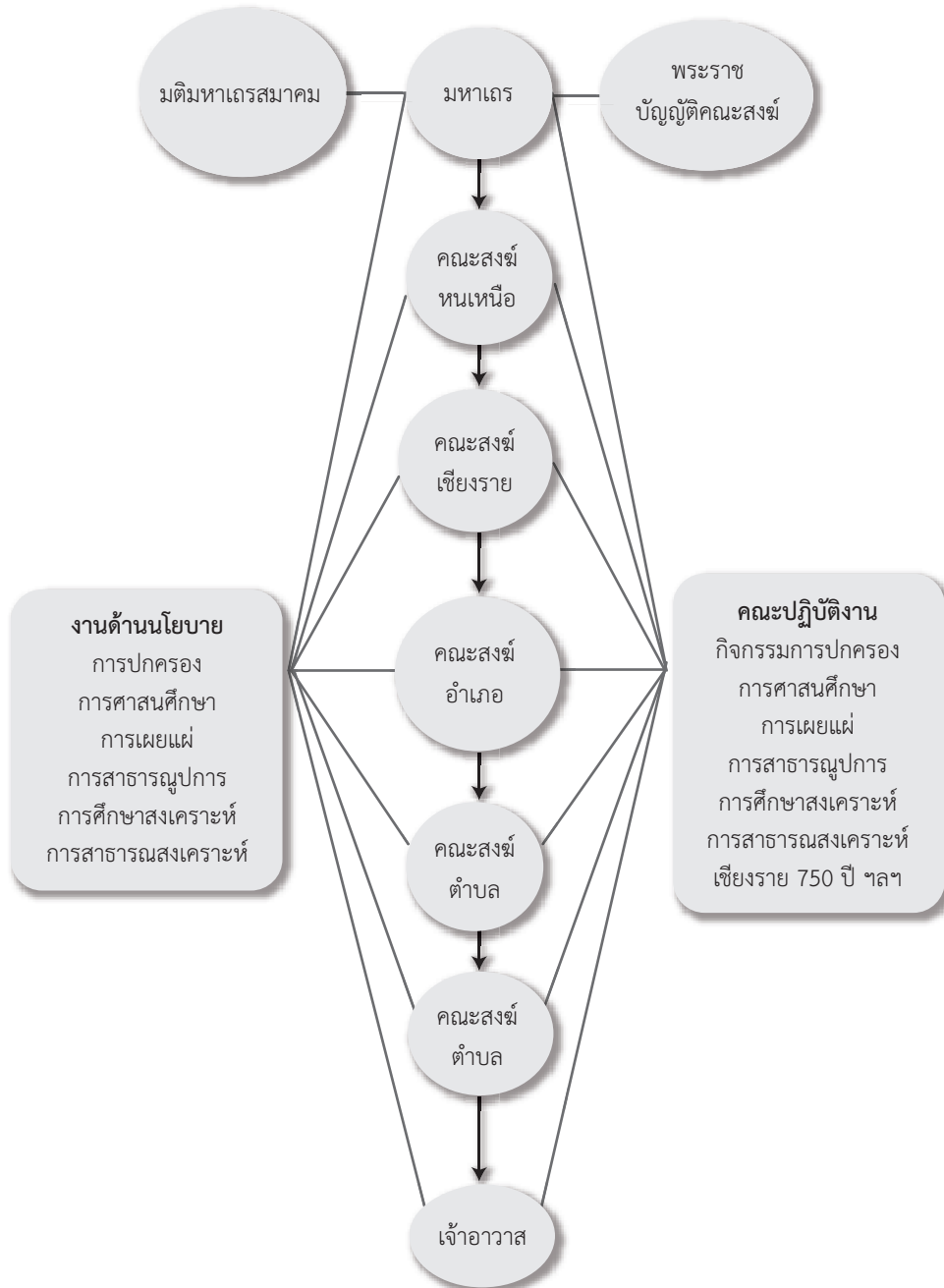
รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดังกล่าวนี้ มีลักษณะที่เป็นเครือข่ายแบบเชิงสัมพันธ์ทั้งในระดับกลุ่มเยาวชน ชุมชน สังคม ในประเทศและต่างประเทศ โดยอาศัยการศึกษาทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เป็นแกนในการเชื่อมโยงผู้คน องค์กร และกระบวนการจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน และจุดเด่นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ ความเป็นสถาบันในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว การได้บริหารจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า ได้รับการยอมรับทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ ดังปรากฏองค์กรเครือข่ายการเรียนรู้เป็นที่ประจักษ์ นั่นคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าองค์กร และภาคีเครือข่ายการจัดการศึกษาเรียนรู้ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างน่าชื่นชม การได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจให้อำนวยการ จัดโครงการในระดับนานาชาติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัย ระบุว่า “ความเป็นนานาชาติ ปรากฏชัดเจนจากการจัดงานวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลก ซึ่งมหาวิทยาลัยได้รับมอบหมายจากรัฐบาล ให้เป็นผู้ดำเนินการจัดประชุม... จนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันในการให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก”

3. ตัวอย่างเครือข่ายของพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง จากการศึกษาลักษณะการปกครองและการเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์ใน 4 จังหวัด พบว่าเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายการปกครองมีการเชื่อมต่อการปฏิบัติงานในแนวทางที่มาจากที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการพัฒนาองค์กรสงฆ์ตามกิจการคณะสงฆ์

6 ประการ และเพื่อพัฒนากิจกรรมเชิงพุทธในระดับจังหวัด ดังนั้น การทำงานในเชิงเครือข่ายจึงเกิดขึ้นตามโครงสร้าง หน้าที่ของคณะสงฆ์ในแต่ละระดับ กล่าวคือ มีการทำงานด้านพระศาสนาตั้งแต่เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัดไปจนถึงระดับภาค โดยมีการประสานงานการทำงานผ่านคำสั่งและกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่คณะสงฆ์ในจังหวัดนั้น ได้ดำเนินการขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่หรือจังหวัดนั้นๆ บางจังหวัดเจ้าคณะจังหวัดมีการแต่งตั้งคณะทำงานในด้านต่างๆ ขึ้นมา เช่น คณะทำงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ดูแลการเรียนการสอนด้านบาลี นกธรรม คณะทำงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีหน้าที่ในการจัดหาทุน ให้ความอุปถัมภ์การศึกษาของเยาวชนในจังหวัด คณะทำงานด้านการเผยแผ่ ที่ดูแลการเทศน์สั่งสอน การอบรมพระธรรมจาริก พระอาสาสมัครในเขตชนบท คณะทำงานด้านสิ่งแวดล้อม คณะทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี คณะทำงานด้านการต่างประเทศและพระธรรมทูต เป็นต้น เพื่อให้คณะสงฆ์ในจังหวัดได้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษา และการพัฒนาสังคม รวมทั้งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายในแนวนอนมากขึ้น ดังตัวอย่างของการทำงานเชิงเครือข่ายของคณะสงฆ์ในจังหวัด เชียงราย ดังนี้

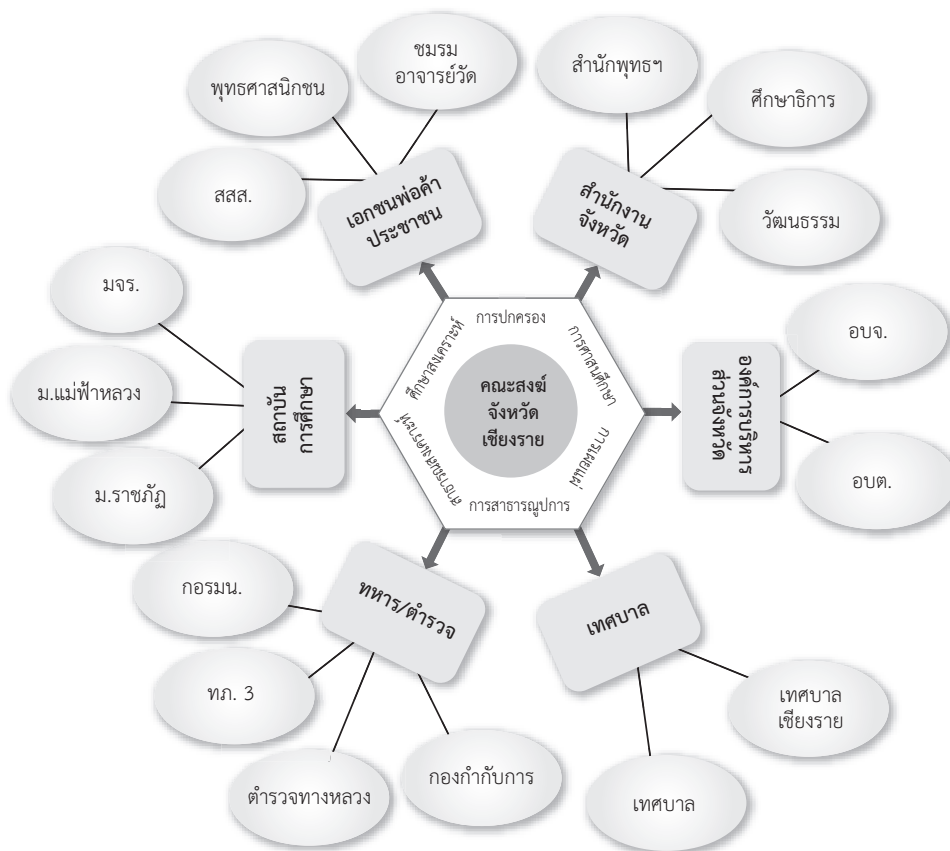
แผนผังการทำงานเชิงเครือข่ายของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

การทำงานเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายของคณะสงฆ์สายการปกครองในระดับจังหวัดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีรูปแบบที่เป็นแนวตั้ง มีลักษณะการดำเนินการที่เฉพาะเจาะจงในสายงาน มีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ มีเป้าหมายในการบริหารงานตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยและการพัฒนาพื้นที่ตามวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในจังหวัด ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาคณะสงฆ์ บุคคลและสังคมให้มีความสามัคคี ช่วยเหลือพึ่งพาและการเกื้อกูลต่อกัน

ส่วนการประสานกับเครือข่ายภายนอกของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายกับองค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้มีความร่วมมือ สร้างเครือข่ายในการสนองงานปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับภาครัฐ และเอกชนในท้องถิ่น โดยมีการเชื่อมโยงผ่านกิจกรรมที่สำคัญ เช่น ร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย จัดกิจกรรมการ พัฒนาเครือข่ายทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย เช่น มีการสำรวจข้อมูลเครือข่ายด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2554 พบว่า มีจำนวน 2,920 แห่ง อาทิ สภาวัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน , ศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา , ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, ศาสนสถาน, มูลนิธิ, สมาคม, ผู้ประกอบการตามพรบ.ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ฯ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ภูมิปัญญา, ศิลปิน, คนดีศรีเชียงราย, ศูนย์เฝ้าระวังในสถานศึกษา เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นทุนทางสังคมและทุนทางปัญญาอันมีคุณค่ายิ่ง สามารถนำไปสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกิจกรรมเชิงพุทธในแนวนอน ดังนี้

การเชื่อมโยงเครือข่ายการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

ผลการดำเนินงานเชิงเครือข่ายของคณะสงฆ์ที่มีต่อสังคมอยู่ตรงที่ว่า “โครงสร้างการเชื่อมโยง” นั้น ส่งผลต่อบุคคลและความสัมพันธ์อย่างไร นอกจากนั้น ยังขัดแย้งกับวิถีวิเคราะห์ทางสังคมทั่วไปที่เชื่อว่า “พฤติกรรมมนุษย์นั้นถูกกำหนดโดยกระบวนการขัดเกลาเพื่อสร้างบรรทัดฐานทางสังคม” (socialization into norms determines behavior) แต่การวิเคราะห์ผลของเครือข่ายต่อสังคมพิจารณาในส่วนที่ว่า โครงสร้างและองค์ประกอบของการเชื่อมโยงเหล่านั้น ส่งผลต่อบรรทัดฐานทางสังคมอย่างไร “เครือข่ายพระสงฆ์ จำเป็นจะต้องรวมตัวรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายที่มีพลัง สามารถสร้างความเชื่อมั่นและบอกกล่าวต่อสังคมได้ บนพื้นฐานข้อมูล ความรู้ ความจริง การทำงานปฏิบัติจริง” การจัดกิจกรรมต่างๆ ของวัดและองค์กรสงฆ์ ก็เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายองค์กรในกลุ่มเป้าหมาย 6 ประเด็น คือ ประเด็นการปกครอง การศึกษา ศาสนา ชุมชน สื่อสารสังคม และองค์กรเอกชน เพื่อเชื่อม

โยงบูรณาการความร่วมมือด้านคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งความซื่อตรงของหน่วยงานองค์กร ภาคที่มาจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมทั้งการสร้างเครือข่าย ประสานงานพระสงฆ์

ลักษณะของการเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง สามารถอธิบายได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะของการเชื่อมโยง คือ การเชื่อมระหว่างปัจเจกต่อกลุ่ม, การเชื่อมระหว่างปัจเจกต่อเครือข่าย และการเชื่อมระหว่างกลุ่มต่อเครือข่าย 2) ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง และความสัมพันธ์ในแนวระนาบ 3) ประเภทของความเชื่อมโยง คือ เครือข่ายพื้นที่ และเครือข่ายประเด็น/กิจกรรม และ 4) เนื้อหาการเชื่อมโยง คือ ระดับเป้าหมาย/อุดมการณ์ และระดับกิจกรรมและผลการดำเนินงานของเครือข่าย จะช่วยเติมเต็มศักยภาพให้กับสมาชิกเครือข่าย ทั้งด้านความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทักษะการทำงาน การเสริมสร้างกำลังใจ โอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร การเกิดขึ้นของกิจกรรมระดับพื้นที่ และความเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ เป็นต้น

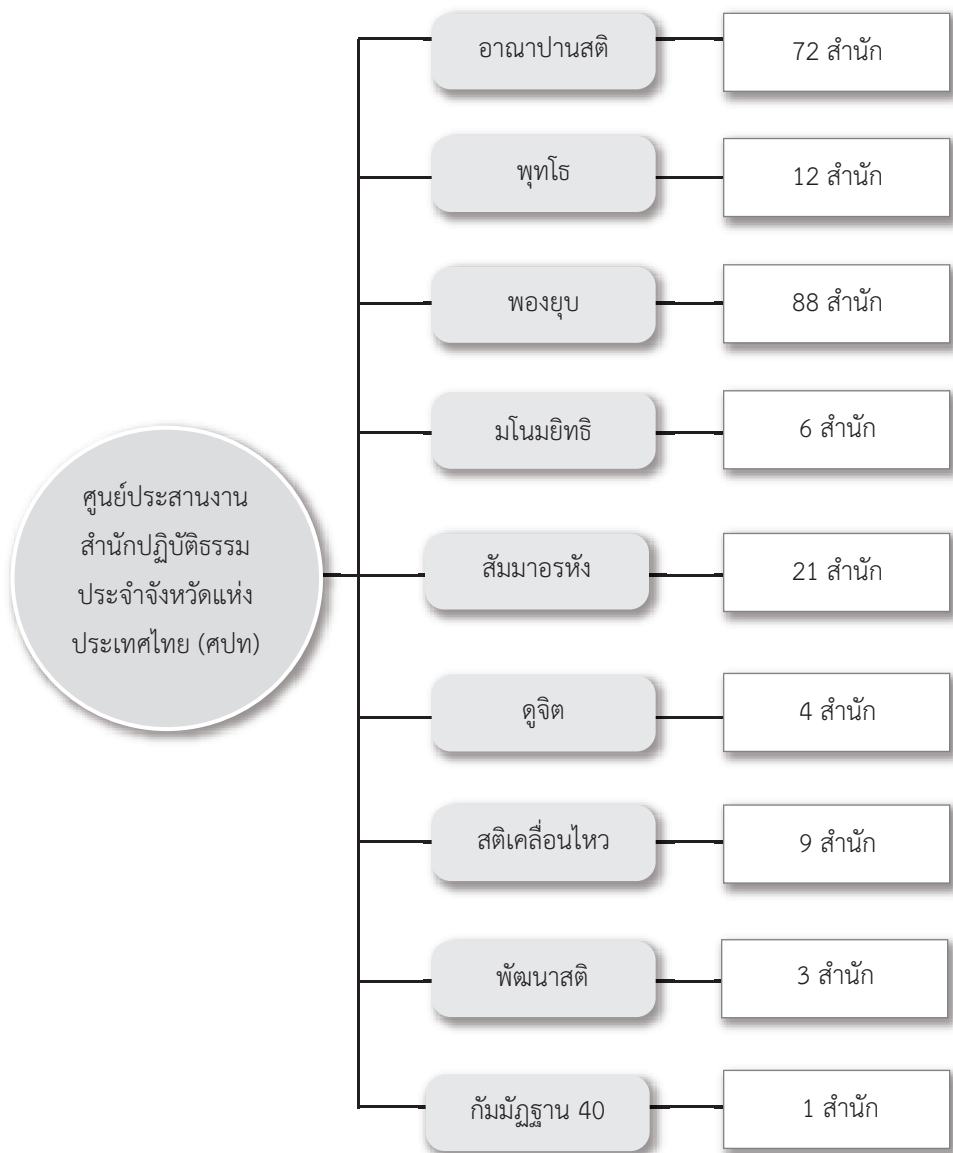
4. ตัวอย่างเครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีการจัดการเครือข่ายภายในองค์กรที่เป็นระบบ กล่าวคือ มีระบบการบริหารการศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรม การปฏิบัติธรรม เป็นต้น ผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของวัด โดยใช้ทรัพยากรบุคคลของวัดในแผนกต่างๆ เป็นตัวขับเคลื่อนเครือข่ายภายในวัดจนวัดได้รับเลือกให้เป็น “ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท)” มีเป้าหมายอยู่ที่องค์กรภายในของพระพุทธศาสนาทุกสำนักและทุกจังหวัดในประเทศไทย โดยใช้แนวการปฏิบัติธรรมหรือการปฏิบัติ “วิปัสสนา” แต่ละสายเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งทางศูนย์ได้รวบรวมแนวการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทยทั้งหมดไว้ 9 สายด้วยกัน คือ

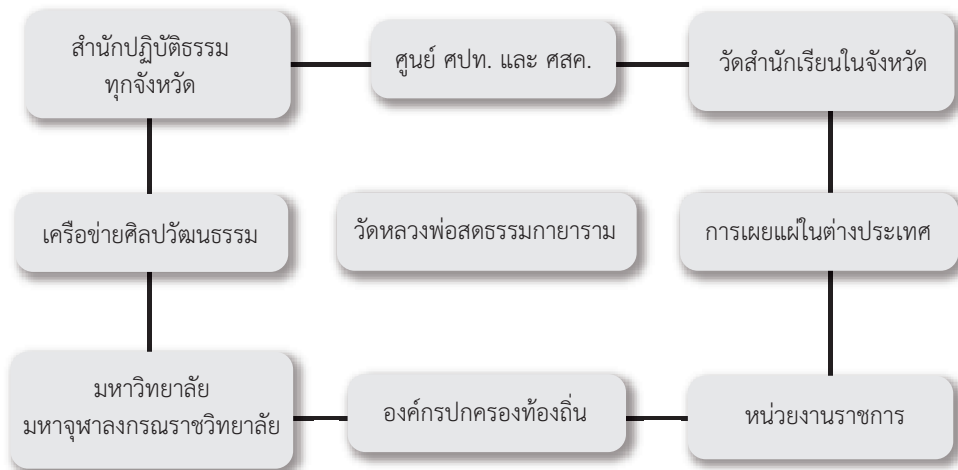
- 1) อานาปานสติ (แนวการสอนของหลวงพ่อดพุทธทาส สุราษฎร์ธานี)
- 2) พุทโธ (แนวการสอนของหลวงปู่มั่น หลวงปู่ฝั้น ภาคอีสาน)
- 3) พงยุบ (แนวการสอนพระธรรมธีรราชมหามุนี วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ)
- 4) มโนมยิทธิ (แนวการสอนของหลวงพ่อดุศีลสิงดำ ลพบุรี)
- 5) สัมมาอรหัง (แนวการสอนหลวงพ่อด วัดพระธรรมกาย)
- 6) ดุจิต (แนวการสอนหลวงพ่อดปราโมทย์ ชลบุรี)
- 7) สติเคลื่อนไหว (แนวการสอนหลวงพ่อดเทียน นนทบุรี)

- 8) พัฒนาสติ (แนวการสอนหลวงพ่พุทธทาสและหลวงพ่ปัญญา วัดชลประทาน)
- 9) กัมมัฏฐาน 40 (เช่น การสอนของอาจารย์พร รัตนสุบรรณ เป็นต้น)

ในแต่ละสายการปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏในสังคมไทยนั้น ทางศูนย์ประสานงาน วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ได้รวบรวมรายชื่อสำนักในเครือข่ายว่า สำนักใดมีการปฏิบัติด้วยวิธีใดเพื่อให้ข้อมูลได้เข้าถึงผู้ปฏิบัติได้มากที่สุด และมีการประสาน ปรึกษาหารือหรือคณะสงฆ์เพื่อร่วมกันเผยแพร่แนวการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้สอดคล้องกับจริตของบุคคลให้มากที่สุด ดังแผนภาพนี้

พระเทพญาณมวงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดพระธรรมกายาราม เล็งเห็นปัญหาต่างๆ ของพระสงฆ์ เช่น วัตรปฏิบัติ ความรู้ หรือแนวการปฏิบัติของแต่ละสำนักนั้น มีความแตกต่างกันโดยวิธีการ จึงได้พยายามวางตนเป็นกลาง ในฐานะที่เป็นศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) ที่คณะสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาได้มติแต่งตั้งในปี 2551 โดยมีการเลือกผู้แทนจากภาคต่างๆ มาเป็นกรรมการ ซึ่งประธานกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คือ พระเทพญาณมวงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดพระธรรมกายาราม โดยท่านได้ให้สัมภาษณ์ว่า (สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2555) “...พระพุทธศาสนาจะเจริญได้ ต้องให้เจ้าคณะปกครองมี ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง เริ่มตั้งแต่ วัด- ตำบล-อำเภอ- จังหวัด- ภาค-หน โดยต้องมีความรู้ในด้านปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธที่ตรงกัน..” ดังนั้น ท่านจึงได้พยายามสร้างความเข้าใจกับสำนักเรียนภายในจังหวัด และต่างจังหวัดผ่านกลไกของสำนักเรียนของวัด เชื่อมประสานสำนักปฏิบัติธรรมทุกจังหวัดในประเทศไทยผ่านกลไกของศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรม และมีนโยบายในระดับต่างประเทศด้วย ส่วนการเชื่อมโยงกับหน่วยราชการและเครือข่ายอื่นๆ ภายนอกองค์กรพระพุทธานั้น ดำเนินการผ่านศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความมั่นคงชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ศูนย์ภาคกลาง ซึ่งนับว่า เป็นการสร้างเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แบบหลวมๆ ดังนี้

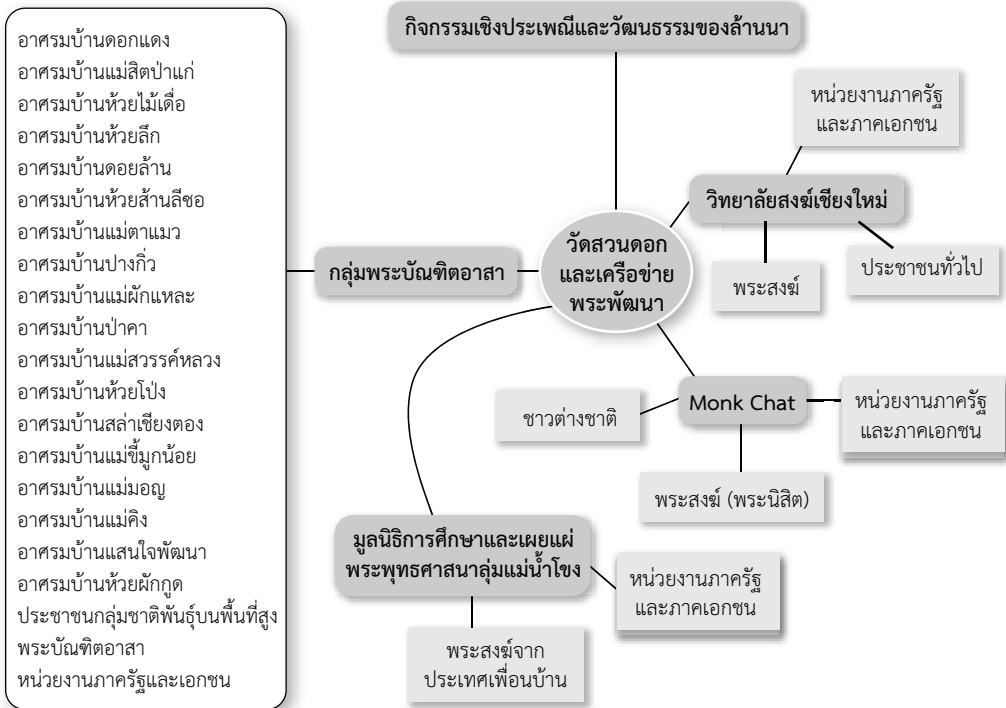
เครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ของคณะสงฆ์ในสังคมไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีลักษณะความสัมพันธ์ในแนวดิ่งที่มาจากอำนาจการสั่งการและการมอบหมายให้ดำเนินการตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ และมีความสัมพันธ์ในแนวนอนที่มาจากกระบวนการภายในของคณะสงฆ์ และองค์กรอื่นๆ ส่วนการเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนนั้น เกิดขึ้นจากศรัทธาความเชื่อมั่นในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคมของคณะสงฆ์ ถ้าคณะสงฆ์ มีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาสังคม ภาคีเครือข่ายต่างๆ ก็จะเข้ามาสนับสนุนให้กิจกรรมนั้นดำเนินการไปด้วยดีบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น จะพบว่า กิจกรรมของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่จะเป็นงานด้านศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาบุคคลและสังคม รวมทั้งการดำเนินการตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ตามที่ได้รับมอบหมายและมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

4.1.3 เครือข่ายเชิงพื้นที่ของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เครือข่ายการทำงานเชิงพื้นที่ของคณะสงฆ์เกิดขึ้นจากการที่พระสงฆ์ได้รับมอบหมายงานในพื้นที่และการที่มีกลุ่มพระสงฆ์มองเห็นสภาพปัญหาในพื้นที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม รวมทั้งความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้น โดยมองว่า การพัฒนาเชิงพื้นที่ในภาพรวมจะทำให้มีการพัฒนาในเชิงลึก สามารถแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงมีการรวมกลุ่มในเชิงพื้นที่เพื่อร่วมกันพัฒนาในมิติต่างๆ ที่อิงอาศัยบริบทของพื้นที่ จนทำให้เกิดเครือข่ายเฉพาะพื้นที่ขึ้นมา เช่น กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ ซึ่งมีสำนักประสานอยู่ที่วัดสวนดอก อ.เมือง จ.จังหวัดเชียงใหม่ โดยเครือข่ายของพระสังฆพัฒนาในพื้นที่นั้น มีกระบวนการเชื่อมต่อการทำงานทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นกิจกรรม คือ มุ่งเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ตามกิจกรรมที่เป็นปัญหาทางสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม การเจ็บป่วย การจัดตั้งกองทุนการเงินชุมชน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นต้น โดยมีการประสานกับคณะสงฆ์และองค์กรที่มีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน เพื่องานทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมให้เกิดการพึ่งพาตนเองและการช่วยเหลือสังคม ดังตัวอย่างเครือข่ายของพระพัฒนาภาคเหนือ และเครือข่ายโพธิยาลัย ที่วัดสวนดอก จ.เชียงใหม่ ดังนี้

เครือข่ายของพระพัฒน์ภาคเหนือ

รูปแบบการทำงานของพระสังฆพัฒนาในเชิงพื้นที่นั้น มีลักษณะการดำเนินการที่เชื่อมโยงการทำงานกับฝ่ายต่างๆ มีหลักการ เป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือ มีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง โดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และพื้นที่ของสังคม มีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและปัญหาในสังคม โดยมีการทำงานในพื้นที่ และมีการเชื่อมเครือข่ายการทำงานกับเครือข่ายอื่น ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีความสุขบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน โดยการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.2 กระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคมเพื่อ การเรียนรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และองค์กร พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายนั้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคม ที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหา และการ สร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคม โดยเป็นคำที่นำมาใช้ในแวดวง การพัฒนาสังคม ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย นับตั้ง แต่ในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย ซึ่งเป็น ระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีโครงสร้าง รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย และมีการกระจาย ตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม โดย “เครือข่าย” นั้น เริ่มต้นจากการอธิบาย ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งสามารถสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยาย ความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงกับองค์กร เครือข่ายพันธมิตรอื่นๆ ที่ เป็นการส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานตามประเด็น ปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

จากการศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมดังกล่าวข้าง ต้นจะเห็นได้ว่า มีการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ คือ

1. การพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านพระพุทธศาสนา ได้แก่ คณะสงฆ์มีการรวมกลุ่ม กันเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาของพระพุทธศาสนาที่มีความ ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัวเกินความสามารถของกลุ่มคณะสงฆ์หรือองค์กรใด องค์กร หนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังและมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่ม เครือข่าย มีการมอบหมาย เพื่อที่จะเชื่อมโยงคน ความรู้ และประสบการณ์ ให้เป็นขบวนการตามแนวพระพุทธศาสนา แล้วนำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม ความเป็นเครือข่ายร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคมของ คณะสงฆ์นั้น นับว่าเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิด เห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการ การใช้ พลังขององค์กรและเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

ทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มภาคีต่างๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรอื่นๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันละกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนา ศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ขององค์กรและเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมืองในการจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกัน เป็นต้น

3. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคล และผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกับองค์กรคณะสงฆ์ สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้อุบุคคลและองค์กรได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้การทำงานในด้านต่างๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้ในสังคมสงฆ์จะทำให้เกิดการบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ ในการที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในสังคม

4. การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา องค์กรเครือข่ายคณะสงฆ์ เช่น เครือข่ายพระพัฒนาภาคเหนือ และขบวนการพุทธใหม่จำนวนไม่น้อย ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้นเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่นๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา ที่มาจากการระดมความคิดเห็น และความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นองค์กรเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ปัญหานั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน เช่น การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมของพระสงฆ์จะต้องได้รับความร่วมมือจากภาคีต่างๆ ในการช่วยกันพัฒนากิจกรรมและการสื่อสารเพื่อให้สังคมได้รับรู้และเข้ามาแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

5. เกิดการระดมทรัพยากร ในสังคมไทยองค์กรเครือข่ายของพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้น มักจะเป็นองค์กรเครือข่ายในเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัด ที่คณะสงฆ์และประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ได้ร่วมกันก่อตัวขึ้นมา เพื่อพัฒนาสังคมและแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นกิจการคณะสงฆ์ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ และศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกันแล้วนั้น กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย จึงถือได้ว่า เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายดังกล่าว มีพลังขับเคลื่อนในหลายๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายที่มีการดำเนินการเพื่อพัฒนาจังหวัดเชียงรายในโอกาสเฉลิมฉลองเชียงราย 750 ปี เป็นต้น

สำหรับกระบวนการเสริมสร้างและการจัดการเครือข่ายของพระสงฆ์สายต่างๆ นั้น ล้วนมีรูปแบบที่แตกต่างกันตามฐานคิด กระบวนการทำงาน และเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยพระสงฆ์สายปฏิบัติเน้นการทำงานเชิงเครือข่ายแบบเรียบง่าย สืบทอดเจตนารมณ์ของครูอาจารย์ พระสงฆ์สายปกครองมุ่งเน้นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย พระสงฆ์สายการศึกษาเน้นการพัฒนาในเชิงรุกและการทำหน้าที่ให้การศึกษาที่จะต้องประสานกับฝ่ายต่างๆ อย่างต่อเนื่อง พระสงฆ์ขบวนการพุทธใหม่เน้นการเสริมสร้างเครือข่ายที่เป็นภาคสื่อสารสังคมเพื่อขยายแนวคิดและหลักปฏิบัติให้กว้างขวางออกไป ส่วนพระนักพัฒนาเน้นการทำงานเชิงรุกร่วมกันชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการกล่าวถึงกระบวนการจัดการเครือข่ายของพระนักพัฒนาภาคเหนือ เพื่อตัวอย่างในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

กระบวนการ	วิธีการดำเนินพัฒนา	ผลที่ได้รับ
1. การรวมกลุ่มเครือข่ายและการเลือกผู้นำเครือข่าย โดยกำหนดเลือกกลุ่มเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือเป็นกลุ่มขับเคลื่อนต้นแบบ	คัดเลือกผู้นำเครือข่ายแบบเจาะจงจากกลุ่มบุคคลหน่วยงาน/องค์กรที่จะร่วมเป็นเครือข่าย	เครือข่ายพระนักพัฒนามีกลุ่มบุคคลหน่วยงาน/องค์กรที่จะรวมเป็นเครือข่ายความร่วมมือ
2. จัดเวทีการประชุมกลุ่มเครือข่ายนักพัฒนาภาคเหนือวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและปัญหาการดำเนินงานของเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ	1. การระดมความคิด 2. การประชุมเชิงปฏิบัติการ	ทราบปัญหาการดำเนินงานของเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ
3. การจัดเวทีเพื่อระดมความคิด ทบทวนกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์	1. การอภิปราย 2. การระดมความคิด 3. การประชุมเชิงปฏิบัติการ	ทราบทิศทางเครือข่ายการพระนักพัฒนาภาคเหนือทั้งด้าน วิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป ได้แก่ - วิสัยทัศน์ - พันธกิจ - เป้าประสงค์
4. การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ	1. การระดมความคิด 2. การประชุมเชิงปฏิบัติการ 3. การอภิปราย 4. การบรรยาย	เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือมีแผนในการดำเนินงาน ได้แก่ - แผนงาน - โครงการ/ กิจกรรม - การสร้างแกนนำรุ่นใหม่เพื่อการพัฒนาทั้งในลักษณะฆราวาสและภิกษุสงฆ์
5. การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการ	1. การประชุมเชิงปฏิบัติการ 2. การระดมความคิด 3. การอภิปราย	สมาชิกเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการและจัดสรรงบประมาณตามแผนงานโครงการ/กิจกรรม โดยมีการแบ่งภาระงานตามใน 3 ลักษณะคือ เชิงพื้นที่ เน้นกลุ่มเป้าหมาย และเน้นกิจกรรม

กระบวนการ	วิธีการดำเนินการพัฒนา	ผลที่ได้รับ
6. การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงาน	กลุ่มสมาชิกเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือดำเนินการตามแผนงาน โครงการ และกิจกรรม	<p>ดำเนินงานตามแผนงานโครงการและกิจกรรม อาทิ กิจกรรมการประชุมระดมความคิดเพื่อ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วิเคราะห์สภาพปัญหาและจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธธรรมในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง 2. การรวมเวทีประชุมเตรียมงานพุทธชนันต์ที่ มหาวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่ 3. การร่วมเวทีเครือข่ายพุทธชนันต์ ตื่นรู้เบิกบาน ที่จังหวัดนันทบุรี 4. การจัดกิจกรรมร่วมกันวันเอดส์โลก 5. การจัดกิจกรรมร่วมกันวันสิ่งแวดล้อม
7. การติดตามประเมินผล	สมาชิกเครือข่ายร่วมประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานโครงการ/กิจกรรมของเครือข่าย	ผลการดำเนินงานตามแผนงานโครงการ และกิจกรรม
8. การรายงานผล	จัดทำรายงานผลการดำเนินงานตามแผนงานโครงการและกิจกรรม	รายงานผลการดำเนินงานตามแผนงานโครงการและกิจกรรม

ผลของการทำงานเชิงเครือข่ายของพระสงฆ์ในสังคมไทยในแต่ละสายนั้น พบว่า มีผลการทำงานที่หลากหลายตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายพระสงฆ์ในแต่ละด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลสำเร็จของเครือข่ายพระสงฆ์สายปฏิบัติ มีดังนี้

1. มีการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง มีการปฏิบัติตามครูอาจารย์ และนำไปปฏิบัติในวงกว้างมากขึ้น ผ่านศิษย์ เครือข่ายผู้ปฏิบัติธรรม และในเวลาเดียวกันจะมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงการปฏิบัตินอกเหนือจากรูปแบบการปฏิบัติของสำนักนั้นๆ

ทำให้เกิดความหลากหลายในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น สวนโมกข์กรุงเทพ มูลนิธิบ้านอารีย์ ยูวพุทธิกสมาคม ที่ส่งเสริมการปฏิบัติที่หลากหลาย ที่นอกเหนือจากสายการปฏิบัติอื่นๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติธรรมร่วมกันที่เกิดขึ้นในนามพระพุทธศาสนา

2. มีการส่งเสริมความเป็นเอกภาพเชิงกลุ่มในแนวปฏิบัติ หมายถึง การที่สำนักปฏิบัติได้เกิดเครือข่ายระหว่างกัน โดยยึดไปที่วิธีการปฏิบัติ แนวคิดการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างแนวปฏิบัติ กับวิธีการปฏิบัติ จนกระทั่งส่งผลต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ร่วมกันของวัดที่เป็นเจ้าของแนวปฏิบัติ นั้น ได้เกิดการตรวจสอบ สอบทาน วิธีการสอน วิธีการปฏิบัติระหว่างกันและกัน เกิดความบริสุทธิ์ชัดเจนในวิธีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการปฏิบัติ รวมทั้งทำให้การปฏิบัติต่างๆ มีพลัง ส่งผลเป็นพัฒนาการต่อผู้ปฏิบัติในเชิงบุคคล ในเชิงชุมชนของการปฏิบัติ และสังคมในองค์รวม

3. มีการส่งเสริมการตรวจสอบความรู้ในการปฏิบัติ หมายถึง วิธีการปฏิบัติในบางครั้งอาจมีบางสำนักจะยึดไปที่ครูอาจารย์ แล้วมีศิษย์สำนักหลัง อาจกล่าวอ้าง เสริม เพิ่ม เต็มไปจนทำให้บางสำนักแย้งไปว่า ครูอาจารย์ไม่เคยสอนเช่นนี้ เช่น วัดพระธรรมกาย สวนโมกข์ อาจมีการตั้งข้อโต้แย้งว่าสำนัก “เดิม” ไม่เคยสอนแบบนี้ กรณีหนึ่งผลของเครือข่ายทำให้เกิดกระบวนการตรวจสอบ ศึกษา แสวงหาความจริงในการปฏิบัติ มีเป้าหมายเพื่อการศึกษาและเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้เห็นชัดว่าจริงๆ แล้วพระพุทธศาสนาสอนและให้นิยามไว้อย่างไรในวิธีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

4. การปฏิบัติได้รับการส่งเสริมอย่างมีเป้าหมายและชัดเจนตามแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนา ครูอาจารย์สายปฏิบัติ หมายถึง เมื่อมองไปที่ตัวพระพุทธศาสนา การเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างมีเอกภาพ ตรวจสอบกลับไปหาหลักตามหลักพุทธธรรมได้ ความชัดเจนในวิธีการปฏิบัติ ที่มีเป้าหมายเพื่อการไปสู่อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การส่งเสริมการปฏิบัติในรูปแบบเครือข่ายของแต่ละสำนัก แต่ละวิธีการปฏิบัติได้มีผลเป็นนัยยะต่อการเสริมสร้างความชัดเจนในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

ส่วนผลสำเร็จเชิงเครือข่ายของคณะสงฆ์ขบวนการพุทธใหม่ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับ ศรัทธาและกระบวนการกลุ่ม สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนให้สมาชิกของกลุ่มขบวนการพุทธใหม่นั้นๆ เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือมีรูปแบบของการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาใหม่ๆ ที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคม ดังนั้น หากพิจารณาปัจจัยหรือผลสำเร็จของเครือข่ายขบวนการพุทธใหม่สามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การสร้างความมั่นคงในชีวิตและจิตใจ ระบบความเชื่อต่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าศาสนาและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ต่างมีหน้าที่ต่อกัน โดยนักมานุษยวิทยาศาสนาส่วนหนึ่งพยายามจะตอบโจทยที่ว่าระบบความเชื่อเรื่องผีได้มีการค้นหาคำตอบผ่านชุดของการอธิบายตามแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ ตัวอย่างเช่น งานคลาสสิกของโทมัส เคิร์ช (Thomas Kirsch) ที่วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันของพุทธ ผี พราหมณ์ และงานของ Stanley J. Tambiah ที่ไปสำรวจชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อตรวจสอบวิธีคิดเรื่องบุญดังกล่าวไปแล้ว ทั้งสองต่างมองระบบคิดของชาวบ้านเป็นระบบที่ปิดและภายในโครงสร้างดังกล่าว พุทธ ผี พราหมณ์แม้จะมีความต่างกัน แต่ก็อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติเพราะว่ามีหน้าที่ที่แตกต่างกันคือ ผีหรือไสย ต่างถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่ยืดเหนียวทางโลกของมนุษย์

2. การตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมสมัยใหม่ หมายถึง ขบวนการพุทธใหม่ประเภทต่างๆ ทั้งสำนักตีความใหม่ สำนักปฏิบัติ หรือกลุ่มเพศจิต ที่กล่าวได้ว่ารูปแบบศาสนากระแสหลักไม่สนองตอบความต้องการทางศาสนา จึงได้เกิดการสนับสนุนและออกแบบการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในแบบที่ต้องการ พระพุทธศาสนาในแบบนี้จึงส่งเสริมความเป็นปัจเจกหรือกลุ่มปัจเจกที่มีลักษณะเฉพาะยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเกิดขึ้นของขบวนการพุทธใหม่ต่างๆ ว่าเกิดจากการมองระบบโครงสร้างองค์กรพระพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือตามประเพณีการปกครองสงฆ์ว่าเป็นความล้มเหลว จึงได้ออกมาแสวงหาพันธกิจและตอบสนองความพึงพอใจใหม่ รวมทั้งการแสวงหาคคุณค่าแก่นแท้ในทางศาสนา เพื่อทำให้เกิดความมั่นคงอย่างแท้จริงในพระพุทธศาสนา ดังทัศนะของนายแพทย์ประเวศ วะสี ที่มองคณะสงฆ์ไทยผ่านกรณีการเกิดขึ้นของวัดพระธรรมกายว่า “ที่ผ่านมาคณะสงฆ์แบบตามประเพณีอาจไม่สามารถสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเพียงพอแม้เราจะมีวัดประมาณ 30,000 วัด มีพระกว่า 200,000 รูป ส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาน้อย และมักเป็นแบบสมัยเก่า เรียนเปรียญธรรมก็เป็นแต่เรื่องแปลบาลีเป็นไทย ฉะนั้นจึงไม่เข้าใจชีวิตและสังคมสมัยใหม่ เมื่อไม่เข้าใจก็สื่อสารไม่ได้ ทำให้คนสมัยใหม่ไม่สนใจพระสงฆ์และสังคมไทยขาดประโยชน์จากพุทธธรรม” ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ Donald K. Swearer ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อประเทศไทยและประเทศอื่นๆ อย่างมหาศาล โดยระบุว่าบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมและวัฒนธรรมไทย กำลังถูกท้าทายโดยกระแสโลกาภิวัตน์

5

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ องค์กรพระพุทธรักษาในสังคมไทย

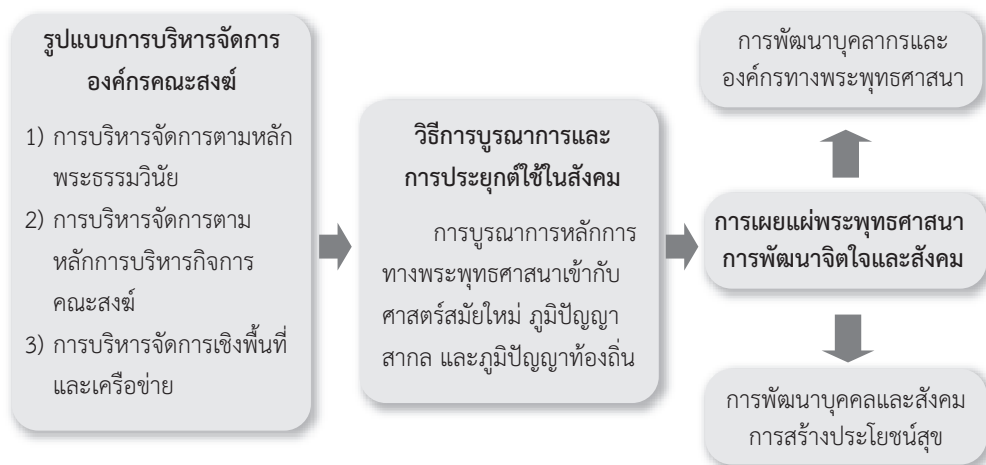
ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาองค์กร การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างเครือข่ายทางสังคม ตลอดจนกระบวนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคม รวมทั้งการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มีความเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทยย่อมจะมีอุปสรรคในการบริหารจัดการ ในขณะที่เดียวกันก็ย่อมจะมีปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้าตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ในบทนี้ จะกล่าวถึงผลการศึกษาในมิติที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
2. ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

5.1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีกระบวนการบริหารที่แตกต่างกันไปตามหลักการ เป้าหมายและอัตลักษณ์ของคณะสงฆ์หรือตามโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในด้านนั้นๆ อย่างไรก็ตาม จะพบว่า คณะสงฆ์แต่ละสายมีเอกภาพและการดำเนินการที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย การบริหารตามกิจการคณะสงฆ์ การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย โดยมีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อไปสู่เป้าหมายหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตใจและสังคม และการสร้างประโยชน์ตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย

จากพระพุทธโอวาทที่ว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลายโดยการล่วงไปแห่งเรา ธรรมและวินัยนั้น ย่อมจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย” ด้วยพุทธโอวาทดังกล่าว ทำให้พระสงฆ์นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันต่างก็ได้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการสำคัญในการประพฤติ ปฏิบัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อมา ถึงแม้ว่าจะมีการตีความหลักพระธรรมวินัยที่แตกต่างกันไป โดยมีการแยกนิกายเป็นนิกายเถรวาทและมหายาน หรือมีการประพฤติ ปฏิบัติ และ

แนะนำสั่งสอนตามแนวทางที่พระมหาเถระ อุปัชฌาย์ อาจารย์ได้ปฏิบัติสืบมา จนทำให้คณะสงฆ์มีแนวทางการประพฤติ ปฏิบัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม กอปรกับความท้าทายในโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงทำให้พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนามีการเรียนรู้และการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อสื่อสารกับสังคมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่พระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกก็ยังเป็นหลักการที่สำคัญของคณะสงฆ์ หากปราศจากพระธรรมวินัยแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์คงยากที่จะรักษา สืบทอดพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้ ในคราวที่พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติพระวินัยแก่พระสงฆ์สาวก ก็ด้วยเล็งเห็นประโยชน์ 10 ประการ คือ

ประโยชน์ในการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ	
1. สงฆ์สมุญจทาย เพื่อความรับว่าดีแห่งหมู่สงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ โดยมองเห็นคุณโทษแห่งความประพฤตินั้นๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้โดยความเห็นร่วมกัน	ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม
2. สงฆ์ผาสุตาย เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ที่มีจักมีระเบียบวินัยร่วมกัน	
3. ทุมมงฺกนฺ ปุคฺคลานํ นิคฺคทาย เพื่อข่มบุคคลผู้ว่ายาก คือ เพื่อกำราบคนผู้ประพฤติเลวทรามที่จะทำให้หมู่คณะเสียหาย	ว่าด้วยประโยชน์แก่บุคคล
4. เปสฺสานํ ภิกฺขุณฺ ฆาสุวิหาราย เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ที่จะไม่ถูกผู้ทุศีลทำลายให้เสียหาย	

ประโยชน์ในการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ	
<p>5. ติฎฐธมมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อปิดกั้น ป้องกันอาสวะ กิเลสทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระงับปิดทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมีในปัจจุบัน</p> <p>6. สมปรายิกานํ อาสวานํ ปฏิฆาตาย เพื่อบำบัด กิเลสอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือ เพื่อป้องกัน แก่ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อน ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า</p>	<p>ว่าด้วยประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ หรือ แก่ชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ</p>
<p>7. อปฺปสนฺนํ ปสาทาย เพื่อความเลื่อมใสของ ชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพราะเห็นวัตรปฏิบัติที่ ดงาม น่าเลื่อมใส</p> <p>8. ปสนฺนํ ภิโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง ขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ด้วยการทำ กิจวัตรที่น่าเลื่อมใส</p>	<p>ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน</p>
<p>9. สทฺธมฺมกฺขิตฺติยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม เมื่อเหล่าภิกษุ พุทธบริษัท ยังคงรักษาพระ ธรรมวินัยไว้ ตราบนั้นก็ยังสามารถดำรงพระ ศีลธรรมไว้ได้</p> <p>10. วินยานุคฺคทาย เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์ จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมีวินัย ของหมู่คณะให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น</p>	<p>ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา</p>

จากสาระสำคัญของพระธรรมวินัยดังกล่าว พระสงฆ์สาวกได้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาในเรื่องพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ สำหรับคณะสงฆ์สงฆ์ไทยนั้น นับจากอดีตที่ผ่านมาพบว่า ได้มีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ โดยยึดพระธรรมวินัยมาโดยตลอด ทั้งในด้านการพัฒนาคณะสงฆ์ การแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ที่เกิดจากการตีความและการประพาศิตพระธรรมวินัย และมีการวางกฎระเบียบเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น การวางกฎหมายอาศรมาคคมที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองเป็นต้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ยังพบอยู่ตลอดเวลา นั่นก็คือ การประพาศิตพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ การตีความข้อบัญญัติที่ผิดไปจากการพระธรรมวินัยดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งการย่อหย่อนในพระธรรมวินัยบางข้อของพระสงฆ์ในสังคมร่วมสมัย ทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติและการอุทวิพากษ์ วิจารณ์จากสาธุชนที่ต้องการเห็นความรุ่งเรืองของพระสัทธรรมและการประพาศิต ปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เรียบร้อยดีงามน่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องมีการพิจารณาอย่างเหมาะสม สำหรับแนวทางการบริหารตามพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการบริหารจัดการในประเด็นดังต่อไปนี้

1) การมอบความเป็นใหญ่ให้กับคณะสงฆ์ในการรักษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขและการพัฒนาจิตใจ สามารถใช้วิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามพุทธบัญญัติ เช่น การมีศีลเป็นพื้นฐาน และส่งเสริมการปฏิบัติด้านวิปัสสนา การเจริญสติ สมาธิ การใช้หลักสังฆกรรม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวทางดังกล่าว คือ การฝึกตนของบุคคล และการสร้างความสงบสุขของหมู่คณะ ผ่านการประยุคต์ใช้ทั้งธรรมะและวินัยในการบริหารจัดการ ใช้ธรรมะเพื่อพัฒนาคนด้านจิตใจและปัญญา และใช้วินัยเพื่อกำกับคนและพัฒนาสังคมในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อหมู่คณะ

2) การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้พระสงฆ์สาวกหรือบุคคลทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา โดยใช้โครงสร้างการบริหารที่เป็นระบบ มีสายงานการบังคับบัญชาที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษา โดยกิจกรรมที่คณะสงฆ์ไทยดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวการสร้างความรู้ เพื่อปฏิบัติของบุคคล และการสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา เช่น การสอนพระธรรมวินัย การมีการสอนด้านภาษาบาลี-ธรรมะ เป็นต้น

3) การรักษาสืบทอดพระธรรมวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง กฎมหา

เถรสมาคม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย เช่น การเคารพผู้อาวุโส การรักษาถ่ายทอดหลักพุทธธรรม และการพัฒนาสังคม เป็นต้น

4) การประยุกต์ใช้พระธรรมวินัยเพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคม คณะสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆพัฒนามองว่า หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ เพราะฉะนั้น จึงเน้นการบริหารจัดการกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เกิดกิจกรรมการพัฒนา เช่น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาดำเนินการด้านการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องเตือนสติ จิตใจของผู้คนในสังคมให้เห็นคุณเห็นโทษของการบริโภคนิยม ให้มีการดำเนินการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้น การบริหารจัดการองค์กรจึงเป็นไปโดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสังคม คือ การฝึกตนของบุคคล การช่วยเหลือพึ่งพากันในสังคม และความสามัคคีของชุมชน

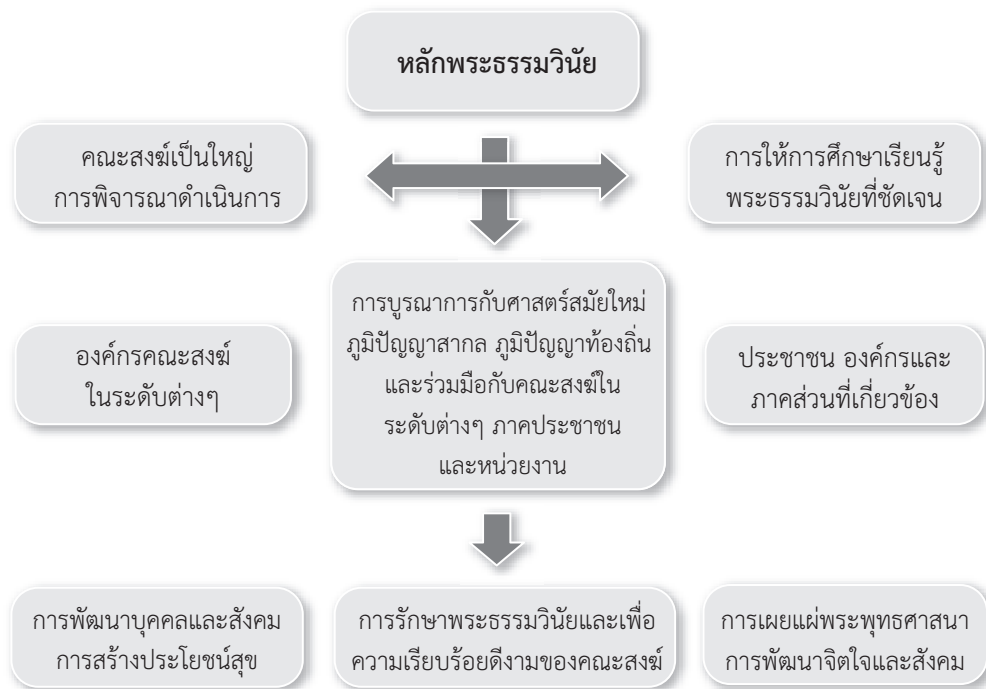
5) การบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ โดยนำหลักพระธรรมวินัยมาบูรณาการกับภูมิปัญญาสากล แล้วประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม โดยมีกระบวนการบริหารที่เรียบง่าย เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสอนเพื่อให้รู้แจ้ง การเจริญสติสมาธิ การใช้สติปัญญาในการพิจารณา เป็นต้น เพื่อให้สาธุชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย เป็นปัจจัยที่สำคัญของคณะสงฆ์ที่จะประพฤติปฏิบัติและรักษาสืบทอดพระธรรมวินัยให้คงอยู่ หากปราศจากการคำนึงถึงพระธรรมวินัย กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมามักจะเป็นไปตามกระแสของโลก ไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ แต่จะเป็นเพื่อลาภสักการะ และการคลุกคลีกับคนหมู่มาก ไม่เป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษและเพื่อประโยชน์เกื้อกูล ดังนั้น การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการคงไว้ซึ่งพระสัทธรรมและวิถีการปฏิบัติของคณะสงฆ์ สำหรับการนำหลักพระธรรมวินัยไปสู่การบริหารจัดการองค์กรนั้น มีแนวทางดังนี้

- 1) การให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง
- 2) การให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในการจัดการองค์กรสงฆ์หรือการวินิจัยธรรมวินัย
- 3) การบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) การประยุกต์ใช้และตีความที่สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองและกฎของคณะสงฆ์

แผนภาพแสดงการบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย

การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ มีแนวทางการประยุกต์ใช้ที่สำคัญ คือ การยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการสูงสุดและมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ โดยเป็นผู้จัดการทั้งในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาบุคคล และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ โดยมีการบูรณาการหรือประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ การรักษาสืบทอดพระธรรมวินัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาบุคคลและสังคม กล่าวคือ หากคณะสงฆ์ยังยึดมั่นในพระธรรมวินัย นำพระธรรมวินัยมาจัดวางเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ และประพฤติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ย่อมจะเป็นการรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่และเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งคณะสงฆ์ แต่ด้วยสถานการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย ฉะนั้น จึงควรมีการบูรณาการและประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ดังเช่น พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการบวชป่าหรือการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ นำหลักการบรรพชาไปผสมกับแนวคิดการทอดผ้าป่าพัฒนาไปสู่การบวชป่าเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ป่าต้นน้ำ และการจัดการทรัพยากรชุมชน เป็นต้น พระสงฆ์ที่

เน้นการเผยแผ่ นำหลักพระพุทธศาสนาไปผสมผสานแนวคิดเรื่องสันติภาพไปเผยแผ่และสนับสนุนให้องค์กรต่างๆ ดำเนินการพัฒนาโดยยึดหลักสันติภาพและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเชิงพุทธสันติวิธีแบบอหิงสา และพรหมวิหารธรรม 4 เป็นต้น

2. การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ตามบทบัญญัติมาตราที่ 15 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ระบุว่า มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่

- 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- 3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้หรือตามกฎหมายอื่น

โดยให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย เพื่อรักษาพระธรรมวินัยและความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมสามารถจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษ หรือวิธีการลงโทษ สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ได้

จากอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่บัญญัติไว้ดังกล่าว คณะสงฆ์ไทยได้มีการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว โดยมีการมอบหมายหรือมีสายงานการปกครองที่ชัดเจน และมุ่งเน้นการดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ คือ

- 1) การปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม
- 2) การจัดศาสนศึกษา เพื่อส่งเสริมการศึกษาตามหลักพระธรรมวินัย
- 3) การศึกษาสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชน คนในสังคม
- 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักพุทธธรรมไปประกาศเผยแผ่ให้กับสาธุชน และส่งเสริมการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจและสังคม
- 5) การสาธารณูปการ เพื่อการจัดการดูแลวัดวาอาราม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือพุทธศิลป์ โบราณวัตถุ โบราณสถานที่อยู่ภายในวัด

6) การสาธารณสุขสงเคราะห์ เพื่อเป็นการสงเคราะห์พุทธศาสนิกชน ชุมชน และสังคม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการบริหารจัดการเชิงพุทธที่เหมาะสม

โดยกิจการคณะสงฆ์แต่ละด้านก็จะมีการมอบหมายให้พระสงฆ์ในระดับต่างๆ เป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย มุ่งเน้น ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ของการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในภาพรวม เช่น ด้านการปกครองคณะสงฆ์ มีการมอบอำนาจให้เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เป็นผู้รับผิดชอบดูแลเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งคณะสงฆ์ ด้านการจัดการศาสนศึกษา มีการมอบหมายอำนาจให้แม่กองบาลี แม่กองธรรม (การจัดการศึกษาแผนกบาลี-นักธรรมของคณะสงฆ์) เป็นผู้จัดการดูแลทั้งในด้านการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาสำนักเรียน บุคลากรทางการศึกษา การติดตามประเมินผล การสอบสนามหลวง เป็นต้น ส่วนด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสุขสงเคราะห์ รวมทั้งการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์นับตั้งแต่เจ้าอาวาสเป็นต้นไป

ดังนั้น การบริหารจัดการตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ จึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์เป็นลำดับขั้นควบคู่กับการประพฤติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า พระสงฆ์แต่สายมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ที่แตกต่างกันไปตามตำแหน่ง หน้าที่ และสภาพการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ดังนี้

1. คณะสงฆ์สายปกครอง ได้ยึดกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ เป็นหลักในการบริหารจัดการเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มีการส่งเสริมให้คณะสงฆ์ในจังหวัดได้ร่วมกันทำหน้าที่ทั้ง 6 ประการ คือ มีการปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยดีงามตามพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง กฎมหาเถรสมาคม ส่งเสริมการจัดการศาสนศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งบาลีนักธรรม เพื่อวางพื้นฐานการศึกษาในกับศาสนทายาท พระภิกษุ สามเณร การสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและญาติธรรมผู้สนใจ โดยมีการมอบทุนการศึกษา จัดตั้งโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น ด้านการเผยแผ่มีการจัดกิจกรรม โครงการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับพื้นที่และหลักพุทธธรรม เช่น การเทศน์มหาชาติ การปาฐกถาธรรม การแสดงธรรมเนื่องในวันพระ เป็นต้น ด้านการสาธารณูปการ มีการสนับสนุนให้คณะสงฆ์วัดต่างๆ ดูแลสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เรียบร้อยสวยงาม สะอาดร่มรื่น และด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้มีคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ได้จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ เพื่อทำให้การสงเคราะห์ประชาชน มีการจัดตั้งศูนย์พยาบาล มีการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งคณะสงฆ์สายปกครองที่มีมหาเถร

สมาคมเป็นองค์กรหลักนั้น ได้ทำการดูแลปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศจำนวน 250,000 กว่ารูปและมีวัดในการปกครองอีก 30,000 กว่าวัด ดังนั้น จึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่ของพระสงฆ์และชาวพุทธในสังคมไทย

2. คณะสงฆ์สายการศึกษา มีแม่กองบาลี แม่กองธรรม และอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง เป็นองค์กรหลักในการจัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักธรรม สามัญศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุ สามเณรทั่วประเทศจำนวนกว่า 150,000 รูป ให้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า คณะสงฆ์สายการศึกษามีการส่งเสริมศึกษาด้านพระพุทธศาสนาาร่วมกับการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างหลากหลาย สามารถนำไปประยุกต์ในการพัฒนาจิตใจและสังคมได้ ถึงแม้ว่าระดับการศึกษาของคณะสงฆ์ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร และมีคุณภาพการศึกษาค่อยข้างต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานทั่วไป แต่การศึกษาในด้านบาลี นักธรรม ยังมีคุณภาพมาตรฐานในระดับที่ดีสามารถเสริมสร้างศาสนทายาทได้อย่างต่อเนื่อง

3. คณะสงฆ์สายพัฒนา ได้ยึดหลักสาธารณสงเคราะห์ เป็นแนวทางหลักในการบริหารจัดการ ด้วยเล็งเห็นว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ สมควรที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในการช่วยเหลือและเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน ถ้าชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศีล สมาธิ ปัญญา มีความเพียรในการประกอบสัมมาชีพ ย่อมจะเป็นการยังประโยชน์ให้กับวัดวาอารามและพระศาสนา ถึงทั้งยังเป็นกำลังในการรักษา สืบทอดภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม ดังนั้น การใช้หลักสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นการเกื้อกูลต่อประชาชนในการที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีการดำรงอยู่อย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความพอเพียง

4. คณะสงฆ์สายเผยแผ่พุทธธรรม (ขบวนการพุทธใหม่) ได้มีการนำหลักศาสนสงเคราะห์ และการเผยแผ่ไปประยุกต์ใช้ โดยมีความมุ่งมั่นที่จะเผยแผ่พุทธธรรมด้วยการสื่อสารที่เหมาะสมสอดคล้องกับบุคคลและสภาพการณ์ทางสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการกับแนวคิดต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับฟังธรรมะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

5. คณะสงฆ์สายปฏิบัติ ได้นำหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการปฏิบัติ ไปส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้และปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของตนเอง หรือเพื่อลด ละ กิเลสที่อยู่ภายในจิตใจของตนเองให้หมดไปอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า “การละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา”

แผนภาพแสดงการบริหารจัดการตามกิจการคณะสงฆ์

การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะคณะสงฆ์ จะเน้นการปฏิบัติ การส่งเสริมการศึกษา หรือการปกครองสายใดก็ตาม คณะสงฆ์แต่ละสาย ล้วนมีแนวทางปฏิบัติตามหลักกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก เพียงแต่จะ มุ่งเน้นการทำกิจการคณะสงฆ์ในข้อใดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสนใจ ทักษะ หรือการ ทำตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ เพื่อช่วยกันรักษาพระธรรมวินัย ความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ การพัฒนาจิตใจและสังคม

3. การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย

ปัจจุบันคณะสงฆ์ไม่สามารถที่จะทำงานอย่างโดดเดี่ยวโดยคณะสงฆ์ตามลำพัง จะต้องมีการประสานความร่วมมือร่วมกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรสื่อสารมวลชน และภาคประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนทั่ว ไป ดังนั้น การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในจังหวัดหรือเขตพื้นที่ของตนเองจึงมีความสำคัญต่อ การที่จะทำงานของคณะสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมาย จากตัวอย่างของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายที่

ดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในงานเฉลิมฉลองเมืองเชียงราย 750 ปี โดยมีกิจกรรมเช่น การจัดตั้งวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย การเดินธรรมาศตรา การสร้างพุทธมณฑลเชียงราย เป็นต้น จะต้องมีการประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรสื่อสารมวลชน และเครือข่ายชุมชน ในการดำเนินการร่วมกัน รวมทั้งจะต้องมีสถานที่หรือสำนักงานที่เป็นเสมือนศูนย์ประสานที่เหมาะสม เช่น การมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดที่ถาวร เป็นเสมือนที่ทำการในระดับจังหวัดของคณะสงฆ์ ฉะนั้น การจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย โดยยึดเป้าหมายของการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดของคณะสงฆ์ จะเป็นกลไกที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การตอบสนองงานของคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคม โดยจะต้องมีการประสานงานกับเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกระบวนการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่ายของคณะสงฆ์นั้น สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. การประสานคณะทำงานใน 3 ระดับ คือ การทำงานเชิงพื้นที่และเครือข่ายควรมีการประสานงานใน 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับแกนนำ และระดับการทำในพื้นที่ โดยมีการทำงานร่วมกันตั้งแต่ในระดับนโยบาย ตั้งแต่มหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ไปสู่การทำงานในพื้นที่ โดยมีแกนนำหรือคณะทำงานทั้งด้านการปกครอง การศาสนา ศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นแกนนำในการรับผิดชอบตามพระธรรมวินัย และมีคณะทำงานในพื้นที่ชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ประชาชนในพื้นที่ สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น มาร่วมดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคณะสงฆ์ในระดับนโยบายจะเป็นผู้กำหนด นโยบาย แผนงาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมตามพระธรรมวินัยและที่คณะสงฆ์มอบหมายให้ดำเนินการ ส่วนคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่จังหวัดจะทำหน้าที่ในการประสานงานร่วมกับภาครัฐและเอกชนในจังหวัดเพื่อนำกิจกรรม โครงการและหลักพุทธธรรมไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ส่วนคณะสงฆ์ ชุมชน และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ก็จะทำกิจกรรมที่มาจากความร่วมมือของทุกฝ่าย ดังเช่น โครงการสอบธรรมศึกษาสนามหลวง ที่มหาเถรสมาคมกำหนดให้แม่กองธรรมดำเนินการส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ธรรมะ พุทธประวัติ ตามหลักสูตรนိกรรมของคณะสงฆ์ ส่วนเจ้าคณะจังหวัด เจ้าสำนักเรียนก็จะเป็นแกนนำในการส่งเสริมการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวให้แก่วัดและโรงเรียนต่างๆ ส่วนวัดและโรงเรียนก็จะทำหน้าที่ในการเรียนการสอนตามหลักสูตรและเข้าสอบตามที่คณะสงฆ์ได้กำหนดไว้ การประสานงานใน 3 ระดับดังกล่าว ทำให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม

บทบาทและการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ และองค์กรเครือข่ายดังกล่าว ได้มีระดับของการมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง พระสงฆ์ เครือข่ายชาวพุทธในพื้นที่ที่พึ่งพาอาศัยโรงเรียนการจัดการสอนธรรมศึกษา ส่วนคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดก็จะทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและการให้คำปรึกษาหารือ และให้การสนับสนุนทุนงบประมาณ ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับคณะสงฆ์ในระดับภาค แม่กองธรรม หรือมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรในระดับประเทศ และองค์กรคณะสงฆ์ในระดับประเทศจะทำหน้าที่ในการสนับสนุน ทรัพยากรฐานความรู้และการให้แนวนโยบายที่เป็นส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินการตามกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ

2. การปรับแนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม คณะสงฆ์ในทุกระดับ จะต้องมีการปรับแนวคิดในการทำงานด้านพระศาสนา โดยมองถึงความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์กับภาคีต่างๆ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ทางสังคม ถ้าทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของกันและกันจะช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถมองเห็นภาพกว้างในการทำงานตามหลักพระธรรมวินัยและกิจการคณะสงฆ์ เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายร่วม และเพื่อขจัดความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะการประพาศติผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์บางรูปและความท้าทายของโลกที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งการขาดบุคลากรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

3. การบูรณาการแนวคิดหลักการพระพุทธศาสนากับแผนงานและเป้าหมาย ในการบริหารจัดการแนวใหม่ จะต้องมีการบูรณาการแนวคิดกับแผนงานเป้าหมายให้สอดคล้องกัน โดยมีกระบวนการจัดการและการปรับตัวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคมหรือการพัฒนาที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยคณะสงฆ์จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญในหลักการที่ถูกต้องและการดำเนินการตามแผนงานและเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. การรักษาสืบทอดพระธรรมวินัยและทรัพยากรทางวัฒนธรรม คณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายควรคำนึงถึงการรักษาสืบทอดพระธรรมวินัย ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่มีสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของสังคมและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้คณะสงฆ์และภาคประชาชนร่วมกันจัดการเพื่อสร้างวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการศึกษาเรียนรู้ การปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวัน รวมทั้งใช้สิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของตนเองเพื่อสร้างพลังและกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ร่วมกัน

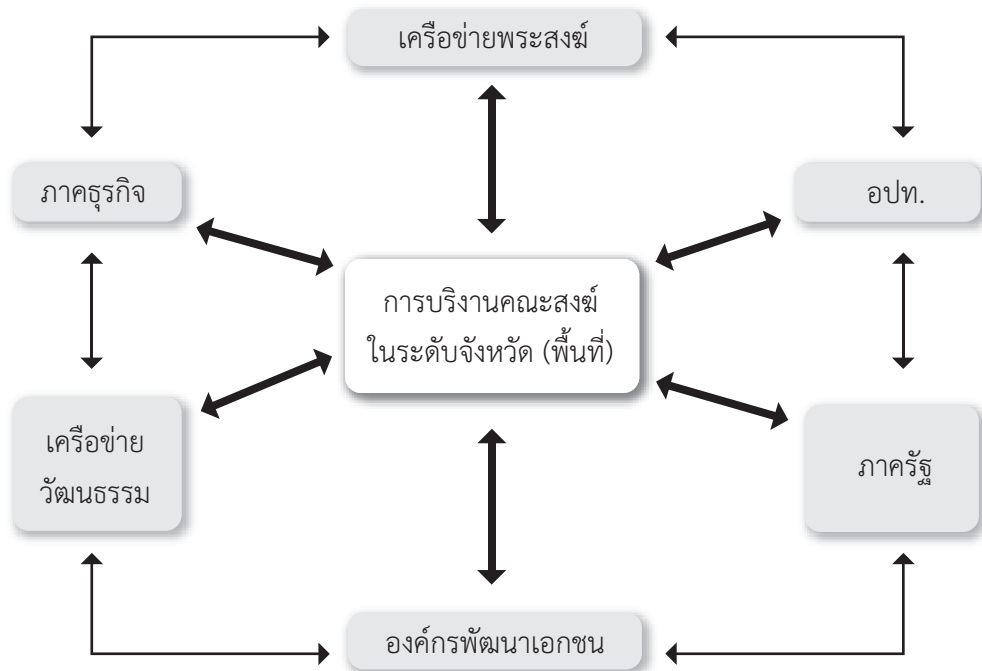
5. การปรับเปลี่ยนและจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง คณะสงฆ์และองค์กรเครือข่ายจะต้องมีการปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเน้นการจัดการตนเองเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจและจัดรูปแบบองค์กรที่สามารถตอบโต้กับกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พร้อมทั้งให้การสนับสนุนการสร้างคุณค่าทางจิตใจและปัญญาที่เกิดจากนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้

จากผลการศึกษาของพระสังฆพัฒนาในสังคมไทย พบว่า ส่วนใหญ่มีพื้นที่ดำเนินการในภูมิภาคต่างๆ ทั้งภาคเหนือ อีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ เช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน กลุ่มเสฉยธรรม เป็นต้น ดังนั้น การบริหารจัดการจึงดำเนินการในพื้นที่ โดยมีการปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับบริบทของพื้นที่ ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการวางแผนร่วมกับชุมชน ภาครัฐ เอกชน เพื่อพัฒนาให้เหมาะสมกับพื้นที่และตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ พระสังฆพัฒนายังทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย ดังนั้น การบริหารจัดการจึงเป็นเรื่องของเครือข่ายการทำงานและตามประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายวัฒนธรรม เป็นต้น โดยใช้กลไก คือ การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร การติดตามประเมินผล และการทำกิจกรรมร่วมกัน

การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าวนั้น ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายในสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวัด หมู่บ้าน ชุมชน ที่ทำงาน องค์กรขนาดใหญ่ หรือองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งถ้าหากพิจารณาอย่างแท้จริงพบว่า เครือข่ายของฝ่ายต่างๆ นั้น เกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลายประการทั้งในด้านบวกและลบ นอกจากนี้ยังเกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา ความไม่เท่าเทียมในสังคม การแบ่งขั้วเป็นฝักฝ่าย การกีดกันทางสังคม วิกฤตการณ์ของภาครัฐและคณะสงฆ์ที่ไม่เอาจริยศาสตร์ธำในการเสริมสร้างประโยชน์และความสุขแก่หมู่ชน รวมทั้งความแข็งตัวของสถาบันสงฆ์ก็เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการพัฒนาและอาจจะพ่ายแพ้ต่อความยืดหยุ่นของการทำงานที่หลากหลายในสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้การรุกเข้ามาของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ที่ใช้อำนาจของเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการครอบงำความคิด ทุน และการจัดการ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือของคณะสงฆ์กับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

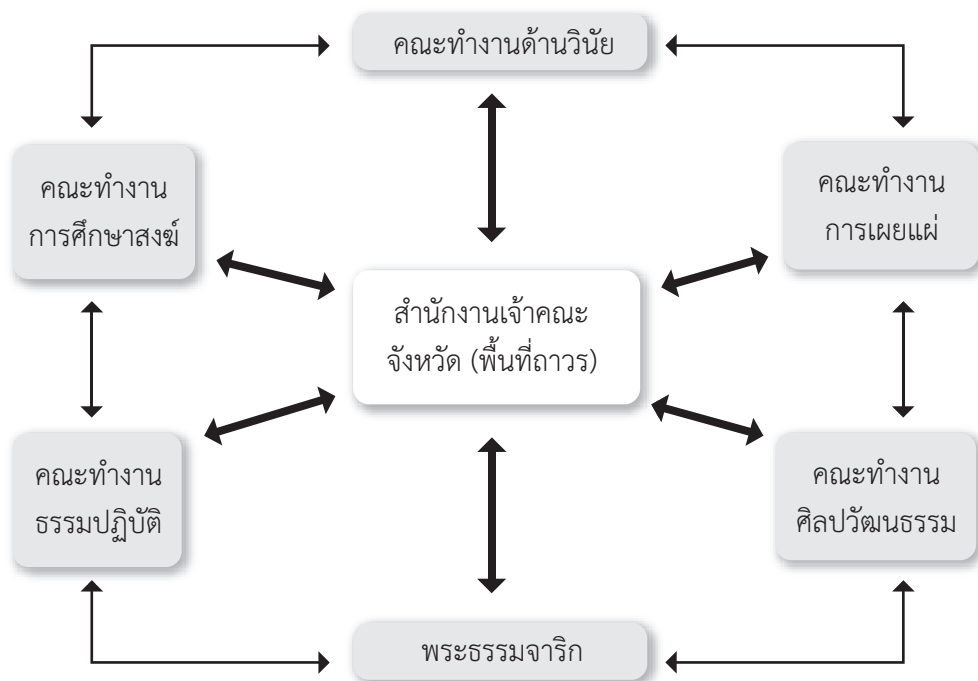
แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของการบริหารเชิงพื้นที่และเครือข่ายของพระสงฆ์

รูปแบบการบริหารจัดการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การบริหารเชิงพุทธมีวิธีการที่หลากหลายซึ่งอาจมีความแตกต่างกันตามเป้าหมายของวัดและคณะสงฆ์สายนั้นๆ แต่โดยภาพรวมคณะสงฆ์ก็มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคมตามวิธีการแบบดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา แต่อาจจะมีเงื่อนไขของวัดและแนวปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามพระเถระผู้นำและโครงสร้างหน้าที่ในสังคม โดยมีกลุ่มพระสงฆ์ทั้งที่ยึดหลักการตามแนวทางที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือกลุ่มพระสงฆ์ที่เลือกแนวปฏิบัติบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในสังคม ไปจนถึงกลุ่มพระสงฆ์ที่มีการผสมผสานหลักการพระพุทธศาสนากับหลักการต่างๆ เพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ เพื่อประโยชน์และความสุขของหมู่ชน

สำหรับการบริหารเชิงพื้นที่และเครือข่ายสามารถนำไปสู่การบริหารคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดได้ โดยมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมในพื้นที่ ดังตัวอย่างนี้

แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของการบริหารเชิงพื้นที่และเครือข่ายของพระสงฆ์ในระดับจังหวัด

จากการศึกษาการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย นครสวรรค์ นครราชสีมา และกาญจนบุรี พบว่า คณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นต่อการจัดการเชิงพื้นที่ว่า

1) ในระดับจังหวัดควรมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดที่ถาวร เพราะที่ผ่านมา เมื่อมีการแต่งตั้งพระเถระเป็นเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะก็มักจะตั้งอยู่ภายในวัดที่พระเถระรูปนั้นจำวัดอยู่ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าคณะจังหวัดรูปใหม่ ก็มีการย้ายสำนักงานเจ้าคณะอีก ส่งผลให้กิจกรรมและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่มีความต่อเนื่อง ถ้ามีสำนักงานเหมือนที่ทำการของหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ก็จะทำให้กระบวนการบริหารเชิงพื้นที่ในจังหวัดมีความต่อเนื่อง มีความพร้อมทั้งในด้านเอกสาร กิจกรรม ความต่อเนื่อง

2) ควรมีการทำงานเป็นคณะทำงานในด้านต่างๆ ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กิจกรรมคณะสงฆ์ 6 ประการ ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด และความต้องการของคณะสงฆ์และประชาชนในจังหวัด เพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาบุคคลและสังคม รวมทั้งภูมิปัญญาของท้องถิ่น

3) ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ของคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกิจกรรมการทำงาน การเผยแผ่ การสงเคราะห์ การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในลักษณะของการทำงานเผยแผ่เชิงรุก นอกจากการจัดการทำกิจกรรมเชิงพุทธแบบดั้งเดิม คือ การเทศน์ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

4) ควรมีการ “เปิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม” ของคณะสงฆ์ร่วมกับภาคส่วนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ

5) ควรให้ความสำคัญกับคณะสงฆ์สายต่างๆ อย่างเหมาะสมเพื่อร่วมกันพัฒนาจังหวัด โดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและความหลากหลายของสังคมสมัยใหม่

5.2 ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการจัดการของพระสงฆ์ และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาองค์กร และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น พบว่า มีกลไกและปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหลายประการ ทั้งปัจจัยภายในของคณะสงฆ์ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัจจัยภายนอก และสภาพการณ์ทางสังคมอื่นๆ สำหรับทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักสัปปายะ ว่าเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการเข้าถึงธรรม เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอยจากการปฏิบัติ มี 7 ประการ คือ

1. อาวาสสัปปายะ สถานที่อยู่เป็นที่สะดวก อาวาสเป็นที่สบาย เช่น สถานที่ไม่พลุกพล่านจอแจ มีความร่มรื่นตามธรรมชาติ สะดวกปลอดภัยในการประพฤติปฏิบัติ เหมาะสมกับการเรียนรู้

2. โจรสัปปายะ สถานที่ทำอาหารที่เที่ยงวินิบาตที่เหมาะสมดี การเดินทางสะดวก เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป

3. ภัตสัปปายะ การสนทนาพูดคุยที่เหมาะสมกัน สอดคล้องกันตามทัศนะและเรื่องที่ปรึกษาหารือ เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ พูดโดยปราศจากอคติภายใน เป็นต้น

4. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่ถูกใจ ถูกกัน เหมาะสมกันเป็นกัลยาณมิตร เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ เป็นเพื่อนร่วมงานที่ดี

5. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสมธาตุและการขับฉัน เช่น อาหารถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันไม่ยาก ครบถ้วนตามหลักสุขภาพ เป็นต้น

6. อุตุสัปปายะ ดิน ฟ้า อากาศ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไปเหมาะกับการเรียนรู้และการปฏิบัติ เป็นต้น

7. อิริยาปถสัปปายะ อิริยาปถที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และปฏิบัติ เช่น บางคนถูกใจกับการจรรยา บางคนถูกใจกับนั่งสมาธิ ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี เปลี่ยนแปลงอิริยาปถที่เหมาะสมกับร่างกายและการทำความเพียร

นอกจากสัปปายะทั้ง 7 แล้ว การที่บุคคลและสังคมจะประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้และปฏิบัติจะต้องประกอบด้วยสมบัติ 4 ข้อ คือ ความเพียรพร้อม ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งอำนวยแก่การให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดให้กรรมชั่วแสดงผล เป็นส่วนอำนวยช่วยเสริมให้กรรมดีเกิดขึ้นหรือทำงานได้สำเร็จ 4 ประการ คือ

1. คติสมบัติสมบัติแห่งคติ คือ ความถึงพร้อมด้วยคติที่ถูกต้องเห็นชอบตามธรรม มีที่อยู่ ที่ไปทางดำเนินการที่ดีหรือทำในสิ่งถูกเรื่อง ถูกที่ คือ ภพนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นที่นั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น เอื้ออำนวยแก่การกระทำ ความดี หรือการเจริญงอกงามของความดีเพื่อให้ปรากฏผลโดยง่ายหรือมีปัญหาแห่งตนที่ดี

2. อุปธิสมบัติสมบัติแห่งร่างกาย คือ ความถึงพร้อมด้วยรูปกาย มีกายสง่า สวยงาม บุคลิกภาพดี มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี

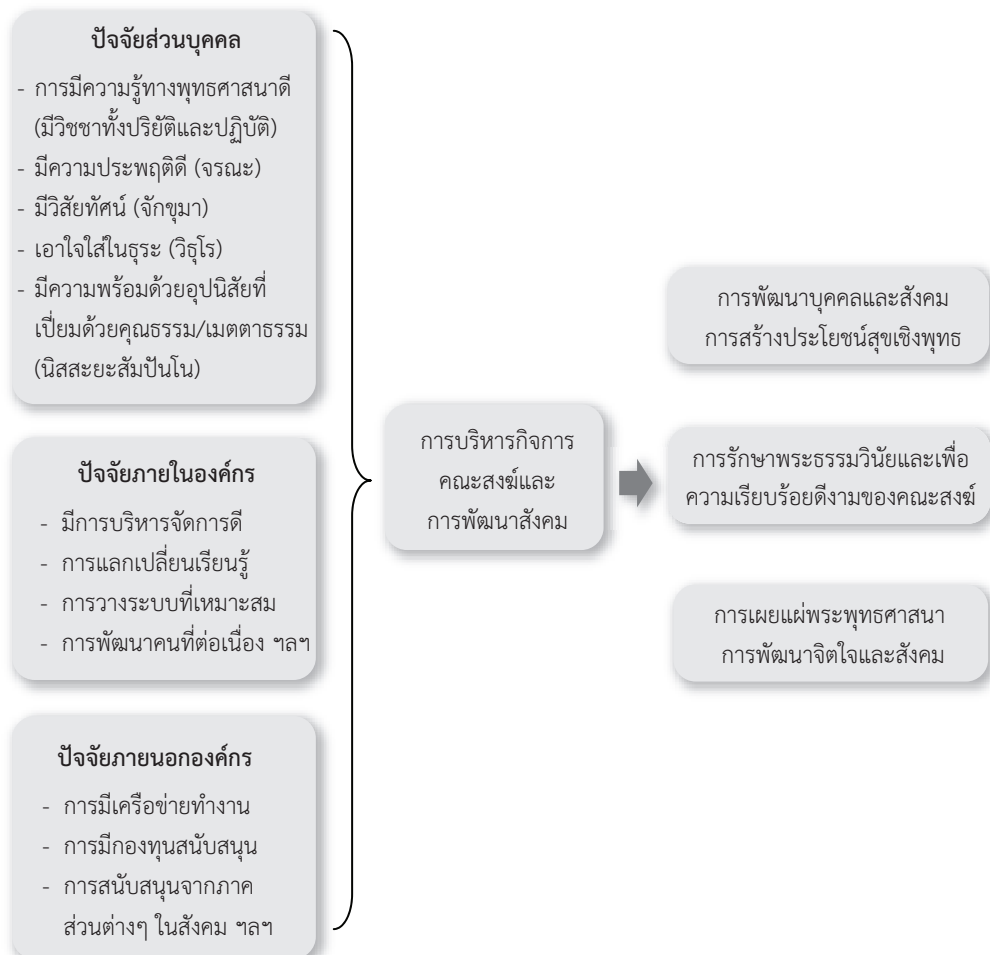
3. กาลสมบัติสมบัติแห่งกาล คือ ความถึงพร้อมด้วยกาล มีกาลเวลาที่เหมาะสม อยู่ในสมัยที่โลกมีความเจริญหรือบ้านเมืองสงบสุข มีการปกครองที่ดี คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม สามัคคีกัน ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว มีเครือข่ายกัลยาณมิตร หรือเป็นการทำถูกเวลา

4. ปโยคสมบัติสมบัติแห่งการประกอบ คือ ความถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร มีการนำความเพียรไปใช้ชวนชวยประกอบการที่ถูกต้องดีงาม มีปกติประกอบกิจการงานที่ถูกต้อง ทำแต่ความดีงามอยู่แล้ว การลงมือทำจริงจึงให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์โดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเรื่อง หรือทำความดีต่อเนื่อง

หลักสัปปายะ 7 และหลักสมบัติ 4 นี้ ในทางพระพุทธศาสนากล่าวเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมและการเข้าถึงสัจธรรมของบุคคลผู้ประพฤติธรรม ซึ่งเหมาะสมกับการเรียนรู้และการทำกิจของสงฆ์ในมิติต่างๆ ทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาบุคคลและสังคม เพื่อให้บุคคลเข้าถึงความดีงาม มีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน

ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

ด้วยสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระศาสนา ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การปกครอง และการพัฒนาสังคม ย่อมจะมีกลไกและกระบวนการที่คอยหนุนเสริมให้การทำงานของคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยเกื้อกูลต่อการทำงานของคณะสงฆ์ใน 3 ปัจจัยใหญ่ๆ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายในองค์กร และปัจจัยภายนอกองค์กร ที่จะเป็นส่วนสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม ดังนี้

โดยปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในแต่ละกลุ่มในสังคมไทย มีลักษณะ ดังนี้

1) ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติ มีปัจจัยที่เกื้อกูลที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัจจัยภายในของวัดหรือองค์กรสงฆ์ เช่น การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยของหมู่สงฆ์ และผู้ปฏิบัติธรรมองค์ความรู้ในวิธีการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีระบบการบริหารจัดการที่เรียบง่ายและกระจายไปยังส่วนบุคคลและส่วนงานภายใน มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่องการมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีมูลนิธิในการดำเนินการ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด การสร้างเครือข่ายกับภาคีต่างๆ โดยเฉพาะสายปฏิบัติและภาควิชาการ การพัฒนาระบบสารสนเทศและสื่อ ที่เข้าใจง่ายและเหมาะสม การที่ประชาชนให้ความสนใจศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีสถานที่สัปปายะ ความสะดวกด้านอาหาร-บิณฑบาต การเดินทาง บุคคลที่มาเรียนรู้ การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับฝ่ายต่างๆ เป็นต้น

2) ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์พัฒนา พบว่าปัจจัยที่เกื้อกูลที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระนักพัฒนา ประกอบด้วย การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติและเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนการมีวินัยในตนเอง การมีองค์ความรู้ในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความรู้เกี่ยวกับบริบททางสังคม การมีความตั้งใจในการพัฒนาบุคคลและสังคม ปัจจัยด้านชุมชนและเครือข่าย เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดี ชุมชนมีการมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีกลุ่ม เครือข่ายการดำเนินการ การประสานภาคี และการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและภาคนักพัฒนา การมีส่วนร่วมของ อปท. และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายการทำงานด้านการพัฒนาและศิลปวัฒนธรรม การสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ การวิจัย การใช้สื่อสารสาธารณะ เป็นต้น

3) ปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ชบวนการพุทธใหม่ พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการจัดการที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ประกอบด้วย การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติและเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยในตนเอง การมีองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบททางสังคม และศาสตร์สมัยใหม่ การสื่อสารสังคม ปัจจัยด้านภาคีเครือข่าย การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การมีกลไกการ

จัดการที่ดี เช่น การประสานภาคี และการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสื่อสารสาธารณะ การมีส่วนร่วมภาคีระหว่างประเทศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายคนรุ่นใหม่ การใช้ศิลปวัฒนธรรมในการสื่อสาร การสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ การใช้สื่อสารสาธารณะ เป็นต้น

4) ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์กลุ่มการศึกษา

พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลที่สำคัญต่อการจัดการศึกษา คือ ปัจจัยของพระสงฆ์ผู้บริหารและปัจจัยภายในของวัดหรือองค์กรการศึกษา ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ (จักขุมา) การเอาใจใส่ในธรรมาภิบาล (วิสุทธ) การมีความพร้อมในด้านวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนฺโน) การมีระบบการบริหารจัดการที่ดี การมีองค์ความรู้ที่ได้เกณฑ์มาตรฐาน การบริการวิชาการแก่สังคม การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนาระบบสารสนเทศและการจัดการเรียนรู้ของสังคม การที่ประชาชนให้ความสนใจในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีผู้นำที่ดี มีการประสานกับภาคีการศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับฝ่ายต่างๆ เป็นต้น

5) ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์สายการปกครอง

พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยด้านผู้นำ ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ การมีภาวะผู้นำสูง การเอาใจใส่ในธรรมาภิบาล (วิสุทธ) การมีความพร้อมในด้านวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนฺโน) การมีเมตตาธรรม การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยในหมู่สังฆะ มีองค์ความรู้ในวิธีการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่อง การมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีกองทุนพัฒนาจังหวัด ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด ภาค และระดับประเทศ การสร้างเครือข่ายกับภาคีกับภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การจัดกิจกรรมตามวัฒนธรรมจังหวัด การมีภาคีเครือข่ายในจังหวัด นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีทีมงานที่ดี การบุคคลที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนาบรรณานุกรมวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

5.3 ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีประเด็นปัญหาหลายประการ ทั้งปัญหาส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัญหาจากองค์กรและระบบการทำงาน และปัญหาจากภายนอกองค์กรหรือบริบททางสังคม เช่นเดียวกับการตั้งคำถามว่า พระพุทธศาสนาเสื่อมจากอินเดียได้อย่างไร คำตอบที่ได้ก็จะพบว่า มีปัจจัยหลายประการ เช่น ความตกต่ำทางภูมิปัญญาของพระสงฆ์ซึ่งส่งผลให้คณะสงฆ์อ่อนแอเสื่อมโทรมลง พระสงฆ์นั้นแต่เดิมปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยทำให้ประชาชนเลื่อมใส ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง แต่ต่อมาในรุ่นหลังๆ หลงมัวเมาในลาภสักการะ ลืมหน้าที่ที่แท้จริง เป็นเหตุให้เกิดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเหล่านี้ประการต่อมาการถูกศาสนาอื่น เช่น ศาสนาฮินดูต่อต้านบีบคั้นเปลี่ยนแปลงหลักคำสอน ขนชาติอื่น ศาสนาอื่น เข้าวรุกรานและทำลายจนทำให้ศาสนาเสื่อมลงไป กล่าวคือ เป็นความอ่อนแอภายใน นับจากพระสงฆ์และชาวพุทธที่ไม่เคารพในพระพุทธ ไม่เคารพในพระธรรมคือ ไม่ตั้งใจปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างจริงจัง ไม่เคารพในพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่เคารพในการฝึกสมาธิเพื่อทำให้จิตใจสงบ เมื่อขาดความเคารพอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะทำให้คนพาลภายในของพระพุทธศาสนา ผู้นั้นก็จะได้ไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ จากการเป็นชาวพุทธ เมื่อเป็นเช่นนี้นานไป ผู้คนก็เริ่มเสื่อมศรัทธาไม่เห็นคุณค่าในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เมื่อคนพาลภายนอกเข้ามาทำลายพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการต่างๆ ก็จะไม่สามารถปกป้องพระพุทธศาสนาได้ เพราะตัวเองก็ขาดความเคารพในพระศาสนาอยู่แล้ว เมื่อขาดความเคารพก็จะไม่มีใจในการศึกษาหาความรู้ให้ถ่องแท้ และเป็นเครื่องมือของคนพาลภายนอกมาบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ปัญหาของการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ก็มีคล้ายกับปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอินเดีย ดังนี้

1) ปัญหาส่วนบุคคลของพระสงฆ์ เช่น การขาดการศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัย การมีทิฐิในทางที่ผิดจากพระธรรมวินัย มุ่งหวังลาภสักการะจนเกินไป ขาดการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม ขาดทักษะการสื่อสาร การเทศน์ และการสื่อสารธรรมะร่วมสมัยที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในสังคม ขาดวิสัยทัศน์ในการทำงานเชิงรุก มีการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุบางรูป และมีการตีความหลักการและแนวปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน จนทำให้มีอ้างอิงหรือเลือกใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาบางอย่างเฉพาะกลุ่ม จาทำให้เกิดความไม่เข้าใจต่อกัน เป็นต้น

2) ปัญหาจากองค์กรและระบบการทำงาน เช่น ขาดการประสานคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ เข้าด้วยกัน ขาดภาคีเครือข่ายและแนวร่วมในการพัฒนาเชิงจิตใจและปัญญา ขาดการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดการนำภูมิปัญญาสากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความสนใจของชาวพุทธ และที่สำคัญ คือ การขาดการเปิดที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

3) ปัญหาจากภายนอกองค์กรหรือบริบททางสังคม เช่น การขาดศรัทธาความเชื่อของคนรุ่นใหม่จากการรุกเข้ามาหรือความท้าทายของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความไม่ต่อเนื่องของการทำกิจกรรมเชิงพุทธของผู้คนในสังคม การขาดการประสานความร่วมมือขององค์กรชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

6

สรุปและข้อเสนอนะ:

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เกิดขึ้นด้วยการเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร คือ พระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ที่บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาของสังคมไทย ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เชิงพุทธ (การให้มีปรีชาปฏิบัติ และปฎิเวธ) หรือคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ของพระสงฆ์ การพัฒนาระบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อให้พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนามีระบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีความเป็นเอกภาพในการที่จะดำเนินการตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกท่านจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เกิดประโยชน์และความสุขของผู้คนในสังคม

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและองค์ความรู้จากกิจกรรม/โครงการพัฒนาในระดับต่างๆ ขององค์กร

ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของภาคีที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในด้านการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร และการสร้างเครือข่ายทางสังคม

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

4. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การได้สรุปทริเพอริย อองค์ความรู้ การประยุกต์หลักพุทธธรรม (การพัฒนา รักษา และการสืบทอดหลักพุทธธรรม) การศึกษารูปแบบกิจกรรมการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย การพัฒนารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย รวมทั้งการส่งเสริมการจัดการความรู้ การพัฒนากระบวนการและกลไกในการจัดการเครือข่ายขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในไทย

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาบุคคลและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมีวิธีดำเนินการวิจัย 2 ส่วน คือ

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2) การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการจัดการองค์กรตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา

สำหรับประชากร กลุ่มตัวอย่าง และพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา มุ่งเน้นศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน 5 กลุ่มใหญ่ ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม การพัฒนาองค์กรและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในลักษณะของการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามความสำคัญของการวิจัย และมีการศึกษาวิจัยตามประเด็นหรือกลุ่มของพระสงฆ์ทั้ง 5 กลุ่ม และนำมาสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ ในภาพรวม คือ

1) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรู้และการปฏิบัติในเชิงจิตใจและปัญญา เช่น สายสวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี สายวัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี สายวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จ.ราชบุรี สายวัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี และวัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อชีวิตและสังคม ที่ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสังฆะสมทรัพย์ (พระสุบิน ปณีโต) จ.ตราด วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี กลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาภาคเหนือและภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเน้นการพัฒนาสังคมและชุมชน

3) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรสายเผยแผ่ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคม หรือกลุ่มขบวนการพุทธใหม่ เช่น กลุ่มเสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) กลุ่มหมู่บ้านพลัม (ดิช นัท ฮัน) รวมทั้งกลุ่มองค์กรทางพุทธศาสนาที่มีการศึกษาร่วมกับศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในสังคมไทย เป็นต้น

4) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษา จากระบบดั้งเดิมที่เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เช่น กลุ่มการศึกษาสายนักรธรรม-บาลี กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง และกลุ่มการศึกษาสงเคราะห์ (เช่น วัดสระแก้ว อ่างทอง) ซึ่งเน้นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นต้น

5) กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์สายการปกครอง ที่ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโครงสร้างการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับภาค จังหวัด จนไปถึงในระดับ

ตำบล โดยมีบทบาทหลักในการดูแลพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมทั้งประเทศ โดยในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งการศึกษาในระดับภาคและจังหวัด 4 จังหวัด คือ เชียงราย นครสวรรค์ กาญจนบุรี และนครราชสีมา

จากนั้นดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์/เครือข่ายในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย มีการสรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม นำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ เอกชน คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

สรุปผลการศึกษา

1. เป้าหมายการทำงานตามแนวพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

พบว่า พระสงฆ์ทั้ง 5 กลุ่มมีเป้าหมายการทำงานที่แตกต่างกันตามระดับของการพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลักไตรสิกขาและภาวนา 4 กล่าวคือ คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาในลักษณะของการปฏิบัติธรรมโดยตรง คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ คณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการจัดการเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งหมู่คณะตามนโยบายและอำนาจทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคณะสงฆ์บางกลุ่มมุ่งเน้นการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในเชิงรุกเพื่อให้เกิดการรับรู้ด้วยสติแก่สังคม ดังนี้

กลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแพร่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ มีเป้าหมายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

1) การเผยแพร่พุทธธรรมและการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยดำเนินการส่งเสริมการฝึกสมาธิ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติและเผยแพร่พุทธธรรมเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยนำหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติผลทางจิตใจ

2) การส่งเสริมการปฏิบัติด้านจิตใจและปัญญาตามหลักไตรสิกขา และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หลักอานาปานสติ สติปัฏฐาน 4 การเคลื่อนไหวกาย-จิต การเข้าถึงวิชาธรรมกาย เป็นต้น ที่เป็นไปตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนาในพระพุทธศาสนา

3) การส่งเสริมการให้เกิดความรู้ด้านหลักธรรมที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือเพื่อการพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงธรรมได้จริง และเพื่อฝึกปฏิบัติจนสามารถสัมผัสความสุขและความอิสระของจิตใจ

4) การพัฒนาชีวิตหรือการยกระดับคุณภาพชีวิตให้เข้าสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการแนะนำให้มีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง เรียบง่าย ลด ละ กิเลส ตัณหา และการเข้าถึงธรรมอย่างแท้จริง

5) การสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของปัจเจกบุคคลและสังคม โดยมุ่งเน้นพัฒนาจิตใจของปัจเจกบุคคลให้มีธรรมะประจำใจอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบุคคลและสังคม

6) การดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชุมชน/สังคมด้วยหลักธรรม คือ มีการดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ชุมชนและสังคมให้มีการเกื้อกูลต่อกัน พัฒนากิจกรรมที่เน้นการอบรมและการให้ความช่วยเหลือต่อสังคม

7) มุ่งเน้นการปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมด้วยการปฏิบัติและการทำหน้าที่ในสังคมอย่างถูกต้อง โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตและการเสียสละเพื่อตนเองและสังคม

กลุ่มพระสังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและสังคม มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

- 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิถีแห่งการปฏิบัติในเชิงการพัฒนาสังคม
- 2) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนบท เพื่อให้ชุมชน/สังคมมีความเข้มแข็ง – ยั่งยืน
- 4) การจัดสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสงเคราะห์ชุมชน/สังคม

5) การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและปฏิรูปคณะสงฆ์ โดยการแสดงถึงความประหัยต์เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาตนเองและสังคม

- 6) การส่งเสริมด้านจิตวิญญาณและการภวนาต่อสาธารณชน
- 7) การจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส
- 8) การดูแลสงเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์
- 9) การสื่อสาร การเผยแผ่ศาสนธรรม และการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัย
- 10) การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและการความเป็นอยู่
- 11) การส่งเสริมสันติภาพและสันติวิธี
- 12) การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และเครือข่ายทางสังคม
- 13) การนำเสนอแนวทางและรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม
- 14) การป้องกัน แก้ไข เยียวยาปัญหาหยาเสพติด
- 15) การส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน
- 16) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม
- 17) การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา
- 18) การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ฯลฯ

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านการสื่อสารทางสังคมหรือขบวนการพุทธใหม่ในสังคมไทย มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงสื่อสารสังคม การพัฒนาปัจเจกบุคคลด้วยธรรมะที่มาจากภายใน การสร้างสันติภาพของสังคม การพัฒนาครอบครัวและสังคม การสื่อสารด้วยจิตสาธารณะ การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของบุคคลและสังคมด้วยการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา-ภูมิปัญญาสากล ดังนี้

- 1) การศึกษาค้นคว้า วิจัย เสนวนา ธรรมสนทนาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นขุมคลังทางปัญญาสำหรับมนุษยชาติ
- 2) การส่งเสริมการเจริญสมาธิภาวนาอันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์สันติภาพโลกอย่างยั่งยืน

3) การประยุกต์พุทธธรรมนำมาแก้ปัญหาของสังคมไทย สิ่งแวดล้อม มนุษยชาติ และของโลก

5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างลัทธิ นิกายในพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น

6) การพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เป็นอิสระจากพันธนาการแห่งความโลภ (ความอยาก) ความโกรธ (ความรุนแรง) และความหลง (ความด้อยการศึกษา)

7) การพัฒนาครอบครัวให้มีความสุข

8) การสร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่พร้อมอุทิศตนทำงานเพื่อสันติสุขของมวลมนุษยและสังคมโลก

9) การส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงสัจธรรมและการประยุกต์หลักธรรมในชีวิตประจำวัน

10) การเตรียมตัวของปัจเจกบุคคลในการพัฒนาตนเองและมีศิลปะแห่งการใช้ชีวิต

กลุ่มคณะสงฆ์ด้านการจัดการศึกษา มีเป้าหมายหลักในการดำเนินการ คือ การจัดการและส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับบุคลากรทางพระพุทธศาสนาและประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจ และแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม ดังนี้

1. การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

2. การจัดการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์

3. การจัดการศึกษาและสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

4. การส่งเสริมวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา

5. การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ

6. การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม

7. การกระจายโอกาสและสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้แก่ พระภิกษุสามเณรและประชาชน

8. การจัดการและเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ธรรม และแผนกสามัญศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไป

9. การเสริมสร้างความรู้ทางด้านบาลี นักธรรม และวิชาการสมัยใหม่แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้เป็นศาสนทายาทที่มีความรู้ และความสามารถที่ตีเหมาะสมแก่กาลสมัย

10. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในมิติของการจัดการศึกษา

11. การส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร มีความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางและเป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ฯลฯ

กลุ่มคณะสงฆ์ด้านการปกครองในสังคมไทย คณะสงฆ์ด้านการปกครองมีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยมีเป้าหมายในการเผยแพร่ การจัดการดูแลพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยแห่งหมู่คณะตามพระธรรมวินัยและกิจการคณะสงฆ์ 9 ประการ ดังนี้

- 1) การส่งเสริมการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและระเบียบคณะสงฆ์
- 2) การปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะ
- 3) การจัดการศาสนศึกษา และการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 4) การส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์
- 5) การจัดการสาธารณูปการให้เหมาะสม
- 6) การจัดการและส่งเสริมสาธารณสงเคราะห์
- 7) การจัดการ สืบทอด รักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา
- 8) การพัฒนาชุมชนและสังคม
- 9) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระสงฆ์ในสังคมไทยทั้ง 5 กลุ่มกรณีศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีเป้าหมายการทำงานและเผยแพร่พระพุทธศาสนาในบางประเด็นที่แตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือการเสริมสร้างประโยชน์และความสุขแก่ประชาชน ทั้งที่เป็นความสุขในระดับโลกียะ (สุขจากการมีคุณภาพชีวิตที่ดี) และความสุขทั้งในระดับโลกุตตระ (ความสุขที่เกิดจากความสงบสุขภายในจิตใจและปัญญา) โดยใช้วิธีการที่เรียบง่ายตามหลักพระธรรมวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และประยุกต์การใช้วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการดำเนินการ

2. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

พบว่า หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์ในสังคมไทยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล และสังคมนั้น ประกอบด้วยหลักพุทธธรรม 3 หมวดใหญ่ๆ คือ

หมวดที่ 1 หลักธรรมว่าด้วยสังขารของชีวิตและธรรมที่เป็นสภาวะตามธรรมชาติ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เช่น หลักอิทัปปัจจยตา (หลักธรรมว่าด้วยความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงเกิด) หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) หลักปฏิจางสมุบาท หลักพระอภิธรรม (จิตวิญญาณ) เป็นต้น ซึ่งมีความหมายถึงการเป็นทางสายกลางอันจะแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของสภาวะที่เป็นจริง ที่ไม่มีผู้ใดล่วงพ้นไปได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ปุถุชนสามารถลดละกิเลส ตัณหาที่อยู่ภายในตนเอง โดยหลักธรรมด้านนี้พระสงฆ์สายปฏิบัติและสายการศึกษาจะนำเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนค่อนข้างมาก

หมวดที่ 2 หลักธรรมว่าด้วย การพัฒนาปัจเจกบุคคล เพื่อให้บุคคลเข้าถึงความดีงาม มีการฝึกฝนตนเอง การพัฒนาจริยธรรมของชีวิต การมีสติปัญญารู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ให้บุคคลรู้จักการใช้ศิลปะของชีวิต มีความสุขกับการใช้ชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา เช่น หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) หลักโยนิโสมนสิการ สติปัญญา ภาวนา อิทธิบาท 4 หลักสัพปุริสธรรม 7 เป็นต้น ซึ่งธรรมะหมวดนี้ พระสงฆ์ทุกสายได้นำมาเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนนำไปประยุกต์ในการพัฒนาตนเอง

หมวดที่ 3 หลักธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นหลักการของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้บุคคลและสังคมมีความเกื้อกูลต่อกัน เป็นสังคมแห่งกาลยาณมิตร มีการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน พัฒนากิจกรรมส่วนร่วมให้มีความองงาม เพื่อให้เกิดความสงบสุขของบุคคลและสังคม มีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน เช่น หลักอริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักสาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น โดยมีวินัยเป็นเครื่องกำกับในการพัฒนาชีวิต และการพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสม ดังนี้

กลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแพร่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ พระสงฆ์กลุ่มนี้ได้้นำการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในเชิงลึกเน้นการปฏิบัติวิปัสสนา โดยมุ่งหวังให้บุคคลมีจิตใจที่มั่นคง มีสมาธิ ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม เห็นสังขารของชีวิต มีสติเป็นไปในกาย เวทนา จิตและธรรม ดังเช่น การสอนสมาธิของหลวงปู่เทียณ หลวงพ่อชา และหลวงปู่พุทธทาส ที่ท่านมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้เข้าถึงสังขาร มีการพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง มุ่งให้บุคคลเข้าถึงความสุขภายใน (นิราสมิสุข) ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญา มิได้เน้นความสุขที่เกิดจากปัจจัยภายนอกหรือวัตถุทั้งหลาย ท่านมุ่งเน้นการสอนและ

การปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นความสุขที่ยั่งยืน เป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิต (mind) และใจ (heart) มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ยาวนาน จนเกิดภาวะแห่งการปล่อยวาง (stage of liberation) โดยมีหลักการว่า บุคคลสามารถเข้าถึงนิพพาน คือ ความว่างได้ในทุกขณะที่ปฏิบัติหรือมีสติ ดังนั้น หลักธรรมของพระสงฆ์สายปฏิบัติ จึงเป็นลักษณะของหลักธรรมที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติของบุคคลมากกว่าการช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน โดยจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่เข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมร่วมกับพระสงฆ์สายปฏิบัติดังกล่าว จะมุ่งเน้นการฝึกฝนตนเองมากกว่าการทำบุญในรูปแบบ วัฒนธรรมของวัดทั่วไป โดยมีการจัดอบรมการปฏิบัติภาวนาทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้ผู้สนใจได้ปฏิบัติอย่างเต็มที่ ฉะนั้น หลักธรรมในแนวปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สนใจได้เรียนรู้และปฏิบัติในด้านการพัฒนาสติปัญญาเพื่อเข้าถึงสัจธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนาได้

กลุ่มพระสังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน พระสังฆพัฒนาเหล่านี้ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาสังคม โดยนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการสงเคราะห์ การช่วยเหลือดูแลผู้คนที่ยังลำบากหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยมีการพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) ด้านศีล และพฤติกรรม (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

กลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการสื่อสารสังคมหรือขบวนการพุทธใหม่ พระสงฆ์กลุ่มนี้ ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการพัฒนาบุคคล จิตใจ และสังคม โดยมีการนำหลักพุทธธรรม ศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาสากลมาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและสังคม เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 สามัคคีธรรม หลักไตรสิกขา โยนิโสมนสิการ เป็นต้น โดยมุ่งเน้นให้บุคคลมีการพัฒนาตนเอง มีสติปัญญาและศิลปะในการดำเนินชีวิต และมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดสันติสุขภายในจิตใจของบุคคลและเกิดสันติภาพของสังคม

กลุ่มพระสงฆ์ด้านการจัดการศึกษา คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายการศึกษา นั้น ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีการนำหลักพุทธธรรม เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ มรรคมืองค์ 8 ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญาการดำเนินชีวิตและวิชาชีพทางการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กร

และการเรียนการสอน โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นศาสนทายาทและบุคลากรที่ดีของสังคม

กลุ่มพระสงฆ์ด้านการสายปกครอง คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาสายปกครองนั้น ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เน้นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ โดยมีการนำหลักธรรมที่สำคัญมาเป็นแนวปฏิบัติ เช่น หลักไตรสิกขา สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหารธรรม อคติ 4 อุปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น ทั้งนี้ได้พยายามมุ่งเน้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม และการพัฒนาบุคคลให้มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมในจังหวัด และมุ่งพัฒนาสังคมให้มีการปฏิบัติที่เกื้อกูลระหว่างกัน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนาสังคม เป็นต้น

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลและสังคมเกิดการเรียนรู้ การพัฒนาบุคคล และสังคมในมิติของพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ถึงแม้ว่าภาพรวมการประยุกต์ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย ยังมีข้อจำกัด และไม่บรรลุสังคมที่พึงปรารถนาเท่าที่ควร แต่จากอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงผู้คนในสังคมให้มีการสร้างสรรค์และทำสิ่งที่เป็ประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และประเทศชาติบ้านเมือง ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า จำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคมต่อไป รวมทั้งควรมีการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาบุคคลและสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และการก้าวผ่านปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชีวิตและสังคมไปได้

3. การเรียนรู้และการปรับตัวของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

การเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยพบว่า มีกระบวนการที่หลากหลายตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งเน้นไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตใจและปัญญา และการนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การบูรณาการเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างการเรียนรู้
- 2) เน้นการเรียนรู้จากภายในจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลและสังคม

- 3) พัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องภายในศรัทธา ความเชื่อ และกระบวนการทางปัญญา
- 4) เน้นการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาด้วยตนเองและหลักปรโต โฆษะ คือการเรียนรู้จากกัลยาณมิตร
- 5) วัดผลด้วยการปฏิบัติและความเข้าใจในการดำรงชีวิต
- 6) ปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคม โดยไม่ละทิ้งรากฐานของพระธรรมวินัย

แผนภาพแสดงการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การเรียนรู้และการปรับตัวของคณะสงฆ์นั้นมีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ถ้าคณะสงฆ์ได้มีการเรียนรู้และปรับตัวภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนาและสังคม มีการจัดการศึกษาและการปกครองที่เป็นระบบตามพระธรรมวินัยและสถานการณ์ทางสังคมที่เหมาะสมแล้ว การดำเนินการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม มีการส่งเสริมสัมมาปฏิบัติและการพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เข้าถึงสัจธรรมอย่างเหมาะสม รวมทั้งการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ก็จะเกิดผลสำเร็จที่ดี อันจะนำไปสู่การสร้างประโยชน์และความสุขให้กับบุคคลและสังคม ซึ่งแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยการเรียนรู้และการปรับตัวของพระสงฆ์ที่เรียนรู้ตามหลักพระธรรมวินัย และสถานการณ์ของสังคม

4. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการพัฒนาคนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถรู้จักตนเองอย่างเข้าใจ โดยการลด ละ กิเลสตัณหาภายในของตนเอง มีจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับชีวิตของตนเอง สร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสังคม ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยทั่วไปที่มุ่งเน้นการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในระดับโลกียะ ขณะที่ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นการพัฒนาคนเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเป็นธรรม มีการพัฒนาด้านกาย ศีล จิตใจ ในระดับโลกุตระ เน้นการพัฒนาคนเพื่อให้มีจิตและปัญญาที่สมบูรณ์ เห็นสัจธรรมของชีวิต

ในสังคมไทย คณะสงฆ์สายการศึกษาและสายการปกครอง มุ่งพัฒนามนุษย์ในมิติของการเรียนรู้ การนำความรู้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาตนเองและสังคม โดยเน้นการพัฒนาจากการเรียนรู้และการปฏิบัติในภาระงานที่ร่วมรับผิดชอบ ในขณะที่พระสงฆ์สายพัฒนาเน้นการพัฒนาบุคคลร่วมกับชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ท้องถิ่นและจากการทำงานที่กลุ่มดำเนินการ ส่วนพระสงฆ์สายปฏิบัติเน้นการพัฒนาคนจากการปฏิบัติภาวนาที่เกิดจากการเรียนรู้ภายในจิตใจของตนเอง มุ่งไปสู่การละกิเลสตัณหา การพัฒนาจริยธรรมของบุคคล สำหรับพระสงฆ์สายสื่อสารสังคมนั้น เน้นการพัฒนาบุคลากรภายในและภายนอกด้วยการแสดงธรรมเทศนา การทำกิจกรรมด้านปฏิบัติภาวนาแบบเรียบง่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิต และการมีศิลปะในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์มีขั้นตอนการพัฒนาใน 4 ระดับ คือ

1) การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนามนุษย์ด้านกายภาพให้มีสุขภาพที่แข็งแรง มีความเรียบร้อยแห่งกายปฏิบัติ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อเกื้อกูลต่อการอยู่อาศัยและเป็นสถานที่สัปปายะต่อการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิต

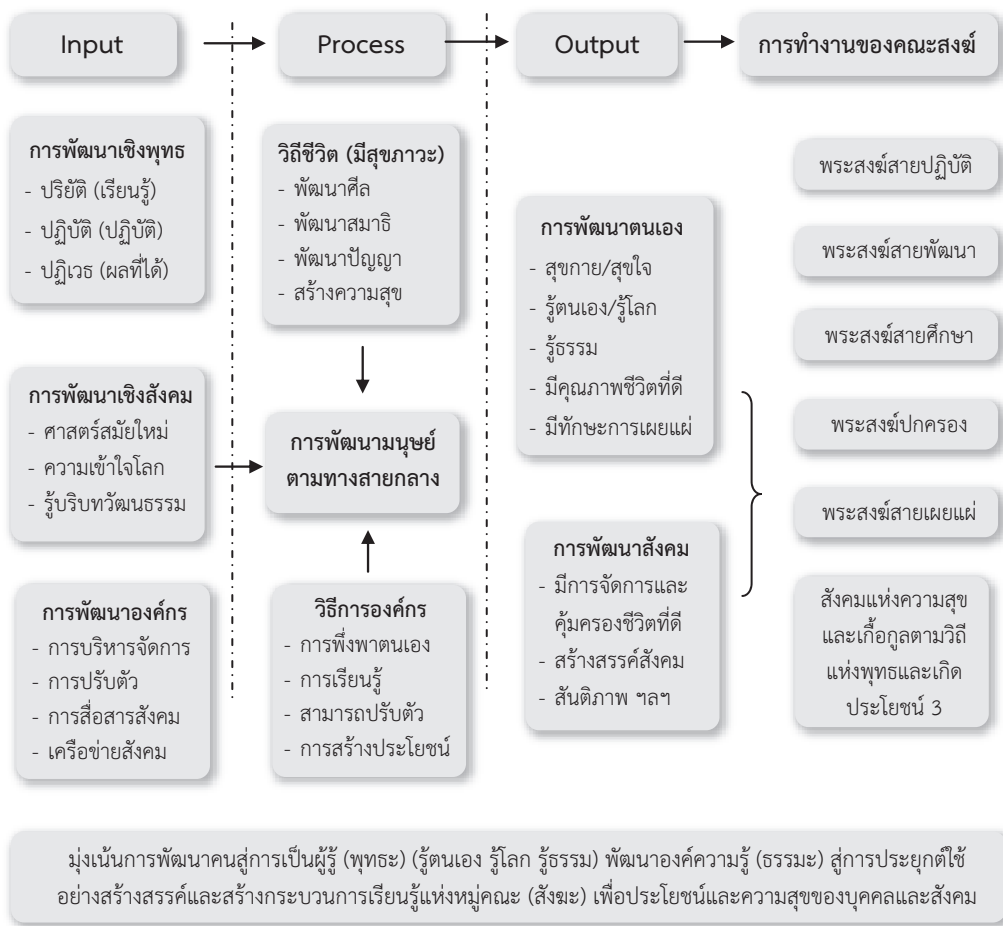
2) การพัฒนาศีลและพฤติกรรม (ศีลภาวนา) คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีศีลหรือพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า โดยการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างต่อเนื่อง รู้จักแบ่งปัน เกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ มีสัมมาชีพ และมีการบริหารจัดการที่ดีต่อองค์กรและสังคม

3) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) คือ มุ่งพัฒนามนุษย์ให้มีจิตใจที่ดีงาม ปราศจากการครอบงำด้วยกิเลสตัณหา มีจิตใจที่สะอาด เข้มแข็ง มีศรัทธา ความเลื่อมใสต่อการกระทำในสิ่งที่ดีงาม มีหิริโอตตัปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาปกรรม มีอริยทรัพย์ภายในที่มั่นคง เพื่อจะให้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าถึงความสุขในการดำรงชีวิต

4) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้บุคคลผู้นั้นได้เข้าถึงความจริงอันประเสริฐ เห็นสัจธรรม มองชีวิตและสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จนถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง สำหรับปัญญาในระดับโลกียะ หมายถึงการรู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง

การพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์นั้น มีแนวคิดและกระบวนการเพื่อประโยชน์และความสุขที่หลากหลาย โดยมีเงื่อนไขของการเรียนรู้และการจัดการตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

แผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนา มนุษย์ของคณาสังคัมในสังคมไทย ที่มีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักพระธรรมวินัย โดยเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเรียนรู้หรือการเติมเต็ม (input) ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาตามหลักปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ ให้ความเข้าใจในบริบททางสังคม วัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลง และความซับซ้อนของสังคมโลก และการเสริมทักษะในการพัฒนาองค์กร สังคัม จากนั้นมุ่งสู่กระบวนการ (process) เพื่อพัฒนาบุคคลตามหลักทางสายกลางและพัฒนาในด้านศีล สมาธิ ปัญญา ความสุข และในขณะเดียวกันก็พัฒนาองค์กรด้วยการพัฒนาการพึ่งพาตนเอง การเรียนรู้ การปรับตัว และการสร้างประโยชน์ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา มนุษย์ของคณาสังคัมที่มีต่อคณาสังคัมและสังคมไทยด้วยภาพรวม (output) คือ การเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในการทำกิจน้อยใหญ่ สุขกาย/สุขใจ รู้ตนเอง/รู้โลก รู้ธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถทำงานเพื่อสังคมให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสังคัม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ดังกล่าว หลักการสำคัญอยู่ที่การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรมและวิชาการต่างๆ ที่ถูกต้อง เมื่อใดบุคคลมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานและการปฏิบัติภาวนาที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อนั้นบุคคลย่อมจะสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเอง องค์กร และสังคม เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมซึ่งจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกันต่อไป

5. การเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย

เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์นั้น เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ภายในของพระสงฆ์ที่นับถือกันในฐานะครูบาอาจารย์กับลูกศิษย์ และความสัมพันธ์ภายนอกกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เช่น ภาครัฐ ประชาชน องค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งสามารถสร้างพลังทางสังคมในการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงกับองค์กร เครือข่ายพันธมิตรอื่นๆ ที่เป็นการส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำงานเชิงเครือข่าย เช่น

- 1) การพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านพระพุทธศาสนา
- 2) การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา
- 3) การสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การพัฒนาจิตใจและสังคม
- 4) การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ ในการทำงานที่จะนำไปประยุกต์ในการพัฒนาสังคม เป็นต้น

กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์ในสังคมไทยนั้น มีรูปแบบการเชื่อมโยงเครือข่ายที่แตกต่างกัน ตามฐานคิด กระบวนการทำงาน และเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยพระสงฆ์สายปฏิบัติเน้นการทำงานเชิงเครือข่ายแบบเรียบง่าย สืบทอดเจตนาธรรมของครูอาจารย์ พระสงฆ์สายปกครองมุ่งเน้นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย พระสงฆ์สายการศึกษาเน้นการพัฒนาในเชิงรุกและการทำหน้าที่ให้การศึกษาที่จะต้องประสานกับฝ่ายต่างๆ อย่างต่อเนื่อง พระสงฆ์ขบวนการพุทธใหม่เน้นการเสริมสร้างเครือข่ายที่เป็นภาคีสื่อสารสังคมเพื่อขยายแนวคิดและหลักปฏิบัติให้กว้างขวางออกไป ส่วนพระนักพัฒนาเน้น

การทำงานเชิงรุกร่วมกันชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง แต่โดยภาพรวมพบว่า มีรูปแบบเครือข่าย 3 รูปแบบ คือ

1) เครือข่ายธรรมะ คือ เครือข่ายแห่งแนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักการพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจากการเคารพนับถือครูบาอาจารย์ที่มีแนวการสอน แนวการปฏิบัติธรรมะในลักษณะของการเกื้อกูลธรรมะแก่กัน โดยเกิดการเคารพนับถือระหว่างอุปัชฌาย์ อาจารย์ กับ ลูกศิษย์หรืออันเตวาสิกที่พระพุทธองค์ทรงวางแบบแผนไว้ โดยพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะต้องเรียนรู้กับอุปัชฌาย์ อาจารย์ประมาณ 5 ปี จากนั้นก็จะต้องไปปฏิบัติตนเองให้เข้าถึงความเป็นอริยบุคคลและช่วยประกาศพระศาสนาหรือการพัฒนาสังคม ดังนั้นพระภิกษุรูปนั้นๆ จึงเคารพนับถือครูอาจารย์ของตนเองโดยมีพระธรรมวินัยและแนวปฏิบัติที่ตนเองได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นองค์คุณที่เชื่อมประสาน สำหรับสังคมไทยพบว่า มีเครือข่ายเชิงธรรมะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามสายอุปัชฌาย์ อาจารย์ของตนเอง นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน ดังเช่น เครือข่ายของสายวัดป่าหรืออรัญญวาสีและคามวาสี เป็นต้น โดยเฉพาะพระสงฆ์สายปฏิบัตินั้น จะยึดแนวทางนี้ในการเผยแผ่พระศาสนาและการทำงานเพื่อสังคมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้มีการสืบต่อองค์ความรู้และแนวปฏิบัติของครูอาจารย์และหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

2) เครือข่ายตามโครงสร้างและหน้าที่ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้องค์กรคณะสงฆ์มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และเมื่อมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เกิดขึ้นในปี 2505 คณะสงฆ์ในสังคมไทยก็ได้ทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินอกจากหน้าที่ตามพระธรรมวินัยแล้ว โดยในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้คณะสงฆ์ทำหน้าที่ใน 6 ด้านที่เรียกว่ากิจการคณะสงฆ์ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสังเคราะห์ กิจกรรมที่พระสงฆ์ดำเนินการก็มุ่งเน้นการทำหน้าที่ใน 6 ด้านดังกล่าว คือ เน้นการปกครองเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ไปจนถึงระดับมหาเถรสมาคม การเผยแผ่ คือการทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ทั้งการเทศน์ การสอน การปฏิบัติ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นต้น การศาสนศึกษา หมายถึง การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น การจัดการศึกษาด้านบาลี นักธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น การศึกษาสงเคราะห์ คือการส่งเสริมการศึกษา การให้ทุนแก่เด็ก เยาวชน การพัฒนาโรงเรียนในระดับชุมชน เป็นต้น การสาธารณูปการ คือ การจัดการภายในวัดด้านสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ การจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ คือ การจัดสวัสดิการแก่ชุมชน การช่วย

เหลือประชาชนในมิติต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาสังคม กิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ เป็นทั้งหน้าที่และโครงสร้างที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยมีการมอบหมายให้เจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละด้านจัดการดูแล เช่น แม่กองบาลี แม่กองธรรม การจัดการศึกษา เจ้าอาวาสและเจ้าคณะในระดับต่างๆ ดูแลกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ดังนั้น จึงเกิดภาคีเครือข่ายความร่วมมือตามโครงสร้างและหน้าที่ของคณะสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ อย่างมากมายและก่อให้เกิดการพัฒนากิจการคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่องในสังคมไทย

3) เครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายการทำงานเชิงพื้นที่ของคณะสงฆ์เกิดขึ้นจากการที่พระสงฆ์ได้รับมอบหมายงานในพื้นที่และการที่มีกลุ่มพระสงฆ์มองเห็นสภาพปัญหาในพื้นที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม รวมทั้งความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้น โดยมองว่า การพัฒนาเชิงพื้นที่ในภาพรวมจะทำให้มีการพัฒนาในเชิงลึกสามารถแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมได้ ดังนั้น จึงมีการรวมกลุ่มในเชิงพื้นที่เพื่อร่วมกันพัฒนาในมิติต่างๆ ที่อิงอาศัยบริบทของพื้นที่จนทำให้เกิดเครือข่ายเฉพาะพื้นที่ขึ้นมา เช่น กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ เครือข่ายเสขิยธรรม เครือข่ายพระสงฆ์ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น โดยเครือข่ายของพระสงฆ์ในพื้นที่นั้น มีกระบวนการเชื่อมต่อการทำงานทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นกิจกรรม คือ มุ่งเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ตามกิจกรรมที่เป็นปัญหาทางสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม การจัดตั้งกองทุนการเงินชุมชน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นต้น โดยมีการประสานกับคณะสงฆ์และองค์กรที่มีแนวทางการทำงานที่คล้ายคลึงกัน เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

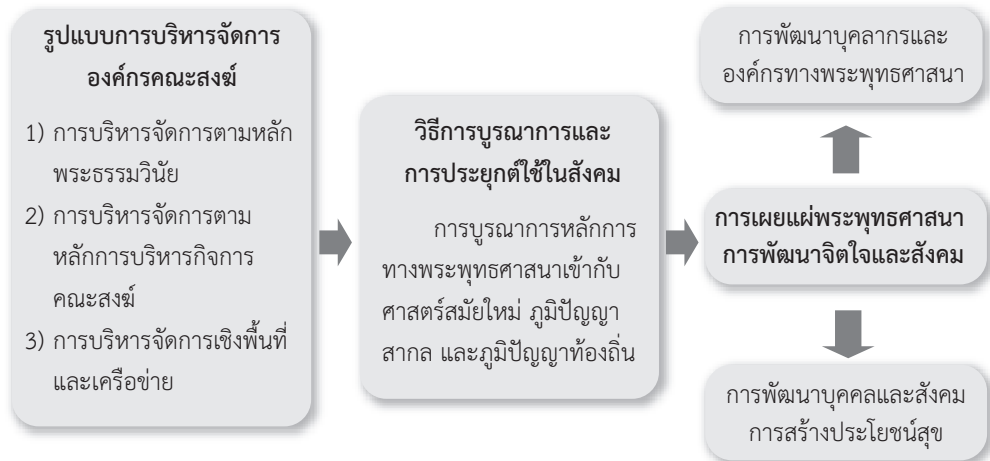
6. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีกระบวนการบริหารที่แตกต่างกันไปตามหลักการ เป้าหมายและอัตลักษณ์ของคณะสงฆ์หรือตามโครงสร้าง อำนาจ และหน้าที่ของคณะสงฆ์ในด้านนั้นๆ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตใจและสังคม และการสร้างประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ไทยสามารถสรุปได้ 3 รูปแบบ คือ

- 1) การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย
- 2) การบริหารตามกิจการคณะสงฆ์

3) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย

โดยมีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

1) **การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย** จากพระพุทธโฆษาจารย์ที่ว่า “**อานนทธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลายโดยการล่วงไปแห่งเราธรรมและวินัยนั้น ย่อมจักเป็นศัสตราของท่านทั้งหลาย**” ด้วยพุทธโฆษาจารย์ดังกล่าว ทำให้พระสงฆ์นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันต่างก็ได้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการสำคัญในการประพฤติ ปฏิบัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อมา ถึงแม้ว่าจะมีการตีความหลักพระธรรมวินัยที่แตกต่างกันไป โดยมีการแยกนิกายเป็นนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน หรือมีการประพฤติ ปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนตามแนวทางที่พระมหาเถระ อุปัชฌาย์ อาจารย์ได้ปฏิบัติสืบมาจนทำให้คณะสงฆ์มีแนวทางการประพฤติ ปฏิบัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม กอปรกับความท้าทายในโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงทำให้พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนามีการเรียนรู้และการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อสื่อสารกับสังคมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่พระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกก็ยังหลักการที่สำคัญของคณะสงฆ์ หากปราศจากพระธรรมวินัยแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์คงยากที่จะรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้

สำหรับคณะสงฆ์สงฆ์ไทยนั้น นับจากอดีตที่ผ่านมาพบว่า ได้มีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ โดยยึดพระธรรมวินัยมาโดยตลอด ทั้งในด้านการพัฒนาคณะสงฆ์ การแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ที่เกิดจากการตีความและการประพฤติผิดพระธรรมวินัย และมีการวางกฎระเบียบเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น การวางกฎหมายเถรสมาคมที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ยังพบอยู่ตลอดเวลา นั่นก็คือ การประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ การตีความข้อบัญญัติที่ผิดไปจากการพระธรรมวินัยดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งการย่อหย่อนในพระธรรมวินัยบางข้อของพระสงฆ์ในสังคมร่วมสมัย ทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติและการอุทวิพากษ์ วิจารณ์จากสาธุชนที่ต้องการเห็นความรุ่งเรืองของพระสัทธรรมและการประพฤติ ปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เรียบร้อยงดงามน่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องมีการพิจารณาอย่างเหมาะสม สำหรับแนวทางการบริหารตามพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการบริหารจัดการในประเด็นต่างๆ ได้แก่ 1) การมอบความเป็นใหญ่ให้กับคณะสงฆ์ในการรักษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขและการพัฒนาจิตใจ โดยใช้วิธีการปฏิบัติที่หลากหลายตามพุทธบัญญัติ เช่น การมีศีลเป็นพื้นฐาน และส่งเสริมการปฏิบัติด้านวิปัสสนา การเจริญสติสมาธิ การใช้หลักสังฆกรรม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวทางดังกล่าว คือ การฝึกตนของบุคคล และการสร้างความสงบสุขของหมู่คณะ โดยประยุกต์ใช้ทั้งธรรมะและวินัยในการบริหารจัดการ ใช้ธรรมะเพื่อพัฒนาคนด้านจิตใจและปัญญา และใช้วินัยเพื่อกำกับคนและพัฒนาสังคมในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อหมู่คณะ 2) การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้พระสงฆ์สาวกหรือบุคคลทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา โดยใช้โครงการสร้างบริหารที่เป็นระบบ มีสายงานการบังคับบัญชาที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษา โดยกิจกรรมที่คณะสงฆ์ไทยดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวการสร้างความรู้ ความเข้าใจและแนวปฏิบัติของบุคคล และการสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา เช่น การสอนพระธรรมวินัย การมีการสอนด้านภาษาบาลี-ธรรมะ เป็นต้น 3) การรักษาสีบตอดพระธรรมวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง กฎหมายเถรสมาคม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย เช่น การเคารพผู้อาวุโส การรักษากายตอดหลักพุทธธรรม และการพัฒนาสังคม เป็นต้น 4) การประยุกต์ใช้พระธรรมวินัยเพื่อพัฒนาบุคคลและสังคม คณะสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆพัฒนามองว่า หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

ชีวิตและสังคมได้ เพราะฉะนั้น จึงเน้นการบริหารจัดการกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เกิดกิจกรรมการพัฒนา เช่น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาดำเนินการด้านการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องเตือนสติ จิตใจของผู้คนในสังคมให้เห็นคุณเห็นโทษของการบริโภคนิยม ให้มีการดำเนินการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้น การบริหารจัดการองค์กรจึงเป็นไปโดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสังคม คือ การฝึกตนของบุคคล การช่วยเหลือพึ่งพากันในสังคม และความสามัคคีของชุมชน 5) การบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ โดยนำหลักพระธรรมวินัยมาบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ และภูมิปัญญาสากล แล้วประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม โดยมีกระบวนการบริหารที่เรียบง่าย เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสอนเพื่อให้รู้แจ้ง การเจริญสติ สมาธิ การใช้สติปัญญาในการพิจารณา เป็นต้น เพื่อให้สาธุชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย เป็นปัจจัยที่สำคัญของคณะสงฆ์ที่จะประพฤติปฏิบัติและรักษาสืบทอดพระธรรมวินัยให้คงอยู่ หากปราศจากการคำนึงถึงพระธรรมวินัย กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมามักจะจะเป็นไปตามกระแสของโลก ไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นไปเพื่อลาภสักการะ และการคลุกคลีกับคนหมู่มาก ไม่เป็นไปเพื่อความมกน้อยสันโดษและเพื่อประโยชน์เกื้อกูล ดังนั้น การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการคงไว้ซึ่งพระสัทธรรมและวิธีการปฏิบัติของคณะสงฆ์

2) การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามบทบัญญัติมาตราที่ 15 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ระบุว่า มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร 3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ 4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้หรือตามกฎหมายอื่น โดยให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย เพื่อรักษาพระธรรมวินัยและความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมสามารถจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษ หรือวิธีการลงโทษ สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ได้

จากอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่บัญญัติไว้ดังกล่าว คณะสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว โดยมีการมอบหมายหรือมีสายงานการปกครองที่ชัดเจน และมุ่งเน้นการดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ คือ 1) การปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม 2) การจัดการศาสนศึกษา เพื่อส่งเสริมการศึกษาตามหลักพระธรรมวินัย 3) การศึกษาสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชน คนในสังคม 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักพุทธธรรมไปประกาศเผยแผ่ให้กับสาธุชนและส่งเสริมการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจและสังคม 5) การสาธารณูปการ เพื่อการจัดการดูแลวัดวาอาราม สถาปัตยกรรม ปะติมากรรม จิตรกรรม หรือพุทธศิลป์ โบราณวัตถุ โบราณสถานที่อยู่ภายในวัด 6) การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อเป็นการสงเคราะห์พุทธศาสนิกชน ชุมชน และสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการบริหารจัดการเชิงพุทธที่เหมาะสม

โดยกิจการคณะสงฆ์แต่ละด้านก็จะมีการมอบหมายให้พระสงฆ์ในระดับต่างๆ เป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย มุ่งเน้น ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในภาพรวม เช่น ด้านการปกครองคณะสงฆ์ มีการมอบอำนาจให้เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เป็นผู้รับผิดชอบดูแลเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งคณะสงฆ์ ด้านการจัดการศาสนศึกษา มีการมอบหมายอำนาจให้แม่กองบาลี แม่กองธรรม (การจัดการศึกษาแผนกบาลี-นักรธรรมของคณะสงฆ์) เป็นผู้จัดการดูแลทั้งในด้านการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาสำนักเรียน บุคลากรทางการศึกษา การติดตามประเมินผล การสอบสนามหลวง เป็นต้น ส่วนด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์นับตั้งแต่เจ้าอาวาสเป็นต้นไป ดังนั้น การบริหารจัดการตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ จึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์เป็นลำดับขั้นควบคู่กับการประพฤติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า พระสงฆ์แต่สายมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ที่แตกต่างกันไปตามตำแหน่ง หน้าที่ และสภาพการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ดังแผนภาพแสดงการบริหารจัดการตามกิจการคณะสงฆ์

การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะคณะสงฆ์ จะเน้นการปฏิบัติ การส่งเสริมการศึกษา หรือการปกครองสายใดก็ตาม คณะสงฆ์แต่ละสาย ล้วนมีแนวทางปฏิบัติตามหลักกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก เพียงแต่จะ มุ่งเน้นการทำกิจการคณะสงฆ์ในข้อใดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสนใจ ทักษะ หรือการ ทำตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ เพื่อช่วยกันรักษาพระธรรมวินัย ความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ การพัฒนาจิตใจและสังคม

3) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย ปัจจุบันคณะสงฆ์ไม่สามารถที่จะ ทำงานอย่างโดดเดี่ยวโดยคณะสงฆ์ตามลำพัง จะต้องมีการประสานความร่วมมือร่วมกับภาค รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรสื่อสารมวลชน และภาคประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนั้น การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ใน จังหวัดหรือเขตพื้นที่ของตนเองจึงมีความสำคัญต่อการที่จะทำงานของคณะสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมาย ดังตัวอย่างของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายที่ดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธ ศาสนาเนื่องในงานเฉลิมฉลองเมืองเชียงราย 750 ปี โดยมีกิจกรรมเช่น การจัดตั้งวิทยาลัย สงฆ์เชียงราย การเดินธรรมยาตรา การสร้างพุทธมณฑลเชียงราย เป็นต้น จะต้องมีการ

ประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรสื่อสารมวลชน และเครือข่ายชุมชน ฉะนั้น การจัดการเชิงพื้นที่และเครือข่าย โดยยึดเป้าหมายของการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดของคณะสงฆ์ จะเป็นกลไกที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การตอบสนองงานของคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคม โดยจะต้องมีการประสานงานกับเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่และมีการประสานคณะทำงานใน 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับแกนนำ และระดับการทำงานในพื้นที่ โดยมีการทำงานร่วมกันตั้งแต่ในระดับนโยบาย ตั้งแต่มหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ไปสู่การทำงานในพื้นที่ โดยมีแกนนำหรือคณะทำงานทั้งด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นแกนนำในการรับผิดชอบตามพระธรรมวินัย และมีคณะทำงานในพื้นที่ชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ประชาชนในพื้นที่ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาร่วมดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคณะสงฆ์ในระดับนโยบายจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย แผนงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมตามพระธรรมวินัยและที่คณะสงฆ์มอบหมายให้ดำเนินการ ส่วนคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่จังหวัดจะทำหน้าที่ในการประสานงานร่วมกับภาครัฐและเอกชนในจังหวัดเพื่อนำกิจกรรมโครงการไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ส่วนคณะสงฆ์ ชุมชน และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ก็จะทำกิจกรรมที่มาจากมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

บทบาทและการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และองค์กรเครือข่าย จะเห็นได้มีระดับของการมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง พระสงฆ์เครือข่ายชาวพุทธในพื้นที่ก็พึ่งพาอาศัยโรงเรียนการจัดการสอนธรรมศึกษา ส่วนคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดก็จะทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและการให้คำปรึกษาหารือ และให้การสนับสนุนทุนงบประมาณ ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับคณะสงฆ์ในระดับภาค แม่กองธรรม หรือมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรในระดับประเทศ และองค์กรคณะสงฆ์ในระดับประเทศก็จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนทุน ทรัพยากรและการให้แนวนโยบายที่เป็นส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการดำเนินการตามกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ นอกจากนี้ คุรุการบูรณาการแนวคิดหลักการพระพุทธศาสนากับแผนงานและเป้าหมาย ในการบริหารจัดการแนวใหม่ จะต้องมีการบูรณาการแนวคิดกับแผนงานเป้าหมายให้สอดคล้องกัน โดยมีกระบวนการจัดการและการปรับตัวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคม หรือการพัฒนาที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนา

7. ปัจจัยเกื้อกูลต่อการจัดการของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาองค์กร และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น พบว่า มีกลไกและปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยภายในของคณะสงฆ์ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัจจัยภายนอกและสภาพการณ์ทางสังคมอื่นๆ ที่จะทำให้การทำงานของคณะสงฆ์บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และด้วยสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การปกครอง และการพัฒนาสังคม ย่อมจะมีกลไกและกระบวนการที่คอยหนุนเสริมให้การทำงานของคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยเกื้อกูลต่อการทำงานของคณะสงฆ์ใน 3 ปัจจัยใหญ่ๆ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายในองค์กร และปัจจัยภายนอกองค์กร ที่จะเป็นส่วนสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม ได้แก่

1) **ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติ** มีปัจจัยเกื้อกูลที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัจจัยภายในของวัดหรือองค์กรสงฆ์ เช่น การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยของหมู่สงฆ์ และผู้ปฏิบัติธรรมองค์ความรู้ในวิธีการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีระบบการบริหารจัดการที่เรียบง่ายและกระจายไปยังส่วนบุคคลและส่วนงานภายใน มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่องการมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีมูลนิธิในการดำเนินการ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด การสร้างเครือข่ายกับภาคีต่างๆ โดยเฉพาะสายปฏิบัติและภาควิชาการ การพัฒนาระบบสารสนเทศและสื่อ ที่เข้าใจง่ายและเหมาะสม การที่ประชาชนให้ความสนใจศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีสถานที่สัปปายะ ความสะดวกด้านอาหาร-บิณฑบาต การเดินทาง บุคคลที่มาเรียนรู้ การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับฝ่ายต่างๆ เป็นต้น

2) **ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์พัฒนา** พบว่าปัจจัยที่เกื้อกูลที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระนักพัฒนา ประกอบด้วย การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติและเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนการมีวินัยในตนเอง การมีองค์ความรู้ในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความรู้เกี่ยวกับบริบททางสังคม การมีความตั้งใจในการพัฒนาบุคคลและสังคม ปัจจัยด้านชุมชนและเครือข่าย เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดี ชุมชนมีการมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีกลุ่ม เครือข่ายการดำเนินการ การประสานภาคี และการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและภาคนักพัฒนา การมีส่วนร่วมของ อปท. และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายการทำงานด้านการพัฒนาและศิลปวัฒนธรรม การสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ การวิจัย การใช้สื่อสารสาธารณะ เป็นต้น

3) **ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ชบวนการพุทธใหม่** พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการจัดการที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ประกอบด้วย การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติและเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยในตนเอง การมีองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบททางสังคม และศาสตร์สมัยใหม่ การสื่อสารสังคม ปัจจัยด้านภาคีเครือข่าย เช่น การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การมีกลไกการจัดการที่ดี การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสื่อสารสาธารณะ การมีส่วนร่วมภาคีระหว่างประเทศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายคนรุ่นใหม่ การใช้ศิลปวัฒนธรรม

ในการสื่อสาร การสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ การใช้สื่อสารสาธารณะ เป็นต้น

4) ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์กลุ่มการศึกษา
พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลที่สำคัญต่อการจัดการศึกษา คือ ปัจจัยของพระสงฆ์ผู้บริหารและปัจจัยภายในของวัดหรือองค์กรการศึกษา ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ (จักขุมา) การเอาใจใส่ในธรรมาภิบาล (วิรุโ) การมีความพร้อมในด้านวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนโน) การมีระบบการบริหารจัดการที่ดี การมีองค์ความรู้ที่ได้เกณฑ์มาตรฐาน การบริการวิชาการแก่สังคม การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนาระบบสารสนเทศและการจัดการเรียนรู้ของสังคม การที่ประชาชนให้ความสนใจในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีผู้นำที่ดี มีการประสานกับภาคการศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับฝ่ายต่างๆ เป็นต้น

5) ปัจจัยเกื้อกูลต่อการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของพระสงฆ์สายการปกครอง
พบว่า มีปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยด้านผู้นำ ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ การมีภาวะผู้นำสูง การเอาใจใส่ในธรรมาภิบาล (วิรุโ) การมีความพร้อมในด้านวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนโน) การมีเมตตาธรรม การมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน การมีวินัยในหมู่สังฆะ มีองค์ความรู้ในวิธีการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการวางระบบการบริหารจัดการและบุคคลที่ต่อเนื่อง การมีกลไกการจัดการที่ดี เช่น การมีกองทุนพัฒนาจังหวัด ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด ภาค และระดับประเทศ การสร้างเครือข่ายกับภาคีกับภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การจัดกิจกรรมตามวัฒนธรรมจังหวัด การมีภาคีเครือข่ายในจังหวัด นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การมีทีมงานที่ดี การบุคคลที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

8. ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทย

ปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีประเด็นปัญหาหลายประการ ทั้งปัญหาส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ปัญหาจากองค์กรและระบบการทำงาน และปัญหาจากภายนอกองค์กรหรือบริบททางสังคม เช่นเดียวกับการตั้งคำถามว่า พระพุทธศาสนาเสื่อมจากอินเดียได้อย่างไร คำตอบที่ได้ก็จะพบว่า มีปัจจัยหลายประการ

ข้อเสนอแนะ:

การที่จะส่งเสริมการบริหารจัดการ การพัฒนากระบวนการและกลไกของคณะสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา หรือการศึกษา เรียนรู้ และการปฏิบัติ รวมทั้งการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับหลักการพระพุทธศาสนาและบริบททางสังคมนั้น จากผลการศึกษาวิจัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ระดับพระสงฆ์ (เชิงปัจเจกบุคคล)

1) ควรมีการศึกษา เผยแผ่พุทธธรรมและการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยดำเนินการส่งเสริมการฝึกสมาธิ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติและเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยนำหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติผลทางจิตใจ

2) ส่งเสริมการให้ความรู้ด้านหลักธรรมที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือเพื่อการพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงธรรมได้จริง และเพื่อฝึกปฏิบัติจนสามารถสัมผัสถึงความสงบและความอิสระของจิตใจ

3) ควรส่งเสริมการพัฒนาชีวิตหรือการยกระดับคุณภาพชีวิตให้เข้าสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการแนะนำให้มีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง เรียบง่าย ลด ละ กิเลส ตัณหา และการเข้าถึงธรรมอย่างแท้จริง

4) ควรมีการสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของปัจเจกบุคคลและสังคม โดยมุ่งเน้นพัฒนาจิตใจของปัจเจกบุคคลให้มีธรรมะประจำใจอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบุคคลและสังคม

5) ควรดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชุมชน/สังคมด้วยหลักธรรม คือ มีการดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ชุมชนและสังคมให้มีการเกื้อกูลต่อกัน พัฒนากิจการที่เน้นการอบรมและการให้เพื่อสังคม

6) ควรมุ่งการเรียนรู้และการปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมด้วยการปฏิบัติและการทำหน้าที่ในสังคมอย่างถูกต้อง

7) ควรมีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาและฟื้นฟูชนบท เพื่อให้ชุมชน/สังคมมีความเข้มแข็ง การจัดสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสงเคราะห์ชุมชน/สังคม

8) ควรมีการจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส การดูแล สงเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์

9) ควรมีการสื่อสาร การเผยแพร่ศาสนธรรม และการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้อง กับยุคสมัย

10) ควรมีการจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและการความเป็นอยู่ ฯลฯ

ระดับจังหวัดและองค์กร

1) ในระดับจังหวัด คณะสงฆ์ควรมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดที่ถาวร เพราะที่ผ่านมา เมื่อมีการแต่งตั้งพระเถระเป็นเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะก็มักจะตั้งอยู่ภายในวัดที่ พระเถระรูปนั้นท่านประจำวัดอยู่ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าคณะจังหวัดรูปใหม่ ก็มีการ ย้ายสำนักงานเจ้าคณะอีก ทำให้กิจกรรมและกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไม่มีความ ต่อเนื่อง ถ้ามีสำนักงานเหมือนที่ทำการของหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ก็จะทำให้กระบวนการบริหารเชิงพื้นที่ในจังหวัดมีความต่อเนื่อง มีความพร้อมทั้งในด้าน เอกสาร กิจกรรม และการบริหารจัดการต่างๆ

2) ระดับจังหวัดและองค์กร หัวข้อที่ย่อยที่สอง แก่เป็น ควรส่งเสริมการทำงานด้าน พระศาสนาให้เป็นคณะทำงานด้านต่างๆ เช่น คณะทำงานด้านการศึกษา วิปัสสนา สิ่ง แวดล้อม เป็นต้น โดยสามารถเน้นให้เกิดความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย กิจกรรมคณะสงฆ์ 6 ประการ ศิลปวัฒนธรรม และความต้องการของคณะสงฆ์ตลอดจนประชาชนในจังหวัด เพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาบุคคลและสังคม

3) ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ของคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกิจกรรมการ ทำงาน การเผยแพร่ การสงเคราะห์ การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การเรียนรู้ของคณะสงฆ์เป็นไปในลักษณะของการทำงานเผยแพร่เชิงรุกให้มากขึ้น

4) ควรประสานให้เกิดความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดอย่างต่อเนื่อง เช่น สำนักงานจังหวัด อบจ.สถานที่ศึกษา เป็นต้น โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนากับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยมีการเชื่อมโยงการทำงานของคณะสงฆ์ในระดับ ต่างๆให้ได้อย่างเหมาะสม

5) ควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และแนวปฏิบัติของคณะสงฆ์สายต่างๆ อย่าง เหมาะสมเพื่อร่วมกันพัฒนาจังหวัด โดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและความหลากหลาย ของสังคมสมัยใหม่

ระดับนโยบาย

1) ควรมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์ใหม่ ภูมิปัญญาสากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

2) ควรมีการประสานกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ประชาชน และกลุ่มองค์กรที่ทำงานในพื้นที่โดยอาศัยกิจกรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ประโยชน์สุขและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

3) กำหนดบทบาทของคณะสงฆ์ในแต่ละระดับที่ชัดเจน และมีการมอบหมายงานที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและกิจการคณะสงฆ์ตามกฎหมายกำหนดไว้ เช่น พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ในด้านการปกครองก็ดำเนินการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้เหมาะสม คณะสงฆ์ด้านการจัดการศึกษา ควรมีการวางระบบ การศึกษาที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นต้น

4) ควรมีการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา หรือการทำงานในเชิงรุกเพื่อให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้จากวิถีแห่งพุทธะและการปฏิบัติ

5) ควรมีการกำหนดแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาบุคคล และสังคมอย่างต่อเนื่อง

6) ควรมีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและปฏิรูปคณะสงฆ์ โดยการแสดงถึงความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ การเรียนรู้เชิงพุทธที่แท้จริงเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาตนเอง และสังคม

7) ควรมีการส่งเสริมรับผิดชอบ เพื่อการเรียนรู้จิตวิญญาณและการปฏิบัติภาวนาต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง โดยควรจัดให้มีองค์กรดำเนินงานที่ชัดเจน

ກາລະພັນ

แผนงานวิจัยการพัฒนาระบบบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย

โครงการวิจัยกลุ่มที่ 1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่าย
ทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรม
ในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา

โครงการวิจัยกลุ่มที่ 2 การบริหารจัดการองค์กรและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่ม
สังฆพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน

โครงการวิจัยกลุ่มที่ 3 ขบวนการพุทธใหม่ : การบริหารจัดการองค์กรและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มตีความและสื่อสารพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

โครงการวิจัยกลุ่มที่ 4 กระบวนการสร้างองค์ความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กร
การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

โครงการวิจัยกลุ่มที่ 5 รูปแบบการบริหารจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กร
พระพุทธศาสนาด้านการปกครองในสังคมไทย

ภาษาไทย

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ/พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ภาษาไทย

กรมการพัฒนาชุมชน. **คู่มือเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการบริหารทุนแบบมีอาชีพ**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. 2547.
กรมการศาสนา. **คู่มือการถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2538**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. 2538.
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **คู่มือการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธ
ศาสนาวินิจฉัย**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. 2551.
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **นวโกวาท หลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี**.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2538.
_____. **วินัยมุข เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2538.
กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา. **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเกณฑ์มาตรฐาน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**. 2542.
ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. **วิกฤตการณ์ของโลกในทางการศึกษา ทศวรรษในทศวรรษ 1980**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ. 2538.
กาญจนา แก้วเทพ. **มกตกทางวัฒนธรรมและศาสนา: พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท**.
กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2530 .
_____. **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพฯ: สภา
คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2538.

- การแต่งตั้งพระอุปฌาย์. ใน **แถลงการณ์คณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา. 2536.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป การศึกษา**. กรุงเทพฯ: เอเชียเพรส. 2543
- เกลียวพร พุทธิภิญโญ. **การเผยแพร่ธรรมะในสังคมไทยร่วมสมัย: ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมของ ว.วชิรเมธีและดั่งตถถน**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2551.
- ชนิษฐา กาญจนรังษินนท์ และวไลทัศน์ วรกุล. **แนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน**. กรุงเทพฯ: เอ ที เอ็นโปรดักชั่น. 2547.
- คณินนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม. 2532.
- คณะกรรมการการจัดงานยกย่องเชิดชูเกียรติคุณบุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง ฝ่ายเชิดชูบุคคล. **พระธรรมโกศาจารย์ บุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง**. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว. 2536.
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี. **พระป่า**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2540.
- ฉลอง เจยาคม. **สามพี่น้องร่วมอุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: 99 มีเดีย แอนด์ พับลิชชิ่ง. 2536.
- ชลธีร์ ธรรมวรานุจร และทรงวิทย์ แก้วศรี. (บรรณาธิการ). **พระพุทธเจ้าหลวงกับวัดเบญจมบพิตร**. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2553.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคง**. กรุงเทพฯ: การศาสนา. 2526.
- ทองศรี กำภู ณ อยุธยา. **ผู้นำทางสาธารณประโยชน์และประชาสังคม แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2546.
- ทวี พลรัตน์. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. 2540
- ทิพย์ชล เทพรั้งศิริกุล. **การวิเคราะห์สื่อและการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต**. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2553.
- นพปฎล พงศ์ศิริวรรณ. **การปฏิบัติเพื่อพัฒนาความเมตตา: กรณีศึกษานักบวชสถานปฏิบัติธรรมหมู่บ้านพลัม**. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2554.

- นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ.** กรุงเทพฯ: โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็กองค์การแรงงานระหว่างประเทศ. 2543
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. **การพัฒนาองค์กรชุมชน.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน). 2546
- นาตยา แก้วใส และผะอบ พวงน้อย. **การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยี**
- สารสนเทศเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลก.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. 2542.
- บรรพต วีระสัย บุญลือ วันทายนต์ และอร วีระสัย. **พระสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: มปท. 2523.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. **สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2546.
- บุหงา วชิรศักดิ์มิ่งคล. **จิตวิทยาการบริหาร.** พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2541.
- บุหงา วชิรศักดิ์มิ่งคล. **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี.** กรุงเทพมหานคร: การศาสนา. 2542.
- บุหงา วชิรศักดิ์มิ่งคล. **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับที่ 9. ระหว่างปีพุทธศักราช 2545 –2546.** 2545
- บุหงา วชิรศักดิ์มิ่งคล. **คู่มือการปฏิบัติงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. 2552.
- ดาวสยาม วชิรปัญญา, พระมหา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย.** กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด. 2546.
- ดุขฎี เมธงกูโร, พระ. **การพัฒนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2532.
- เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2545.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ . **พุทธศาสนากับวิกฤติโลก.** หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2543.
- เทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระ. **พุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2532.

- _____ . **สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม. 2534.
- ธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระ. **คำวัต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง. 2548.
- ธรรมปราโมทย์. **ตามรอยพุทธทาส ภาคผลงาน**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2549.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. **วินัย: เรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. 2538.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538.
- _____ . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: หาดูฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541.
- _____ . **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง. 2544.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.
- ปี.อาร์. อัมเบตการ์ รวบรวม, พระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุศลจิตโต) แปล. **พระพุทธศาสนา แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง**. กรุงเทพฯ: โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.
- ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์. 2542.
- ประชา หุตานุวัตร และ รามู มณีวันนัน สัมภาษณ์ พรรณงาม เก่าธรรมสาร แปล. **จิตสำนึกใหม่แห่งเอเชีย 1: ทศนะจากพุทธ ขงจื้อใหม่และนิเวศ**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา. 2547.
- _____ . และ สันติสุข โสภณสิริ. **ภาพชีวิตพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสัน. 2549.
- ประเวศ วะสี. **ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2542.
- _____ . **ธรรมิกสังคัม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิมทอง. 2542.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2546.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. **อริวิद्याศึกษาสังคมไทย: วิถีใหม่แห่งการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: เอดิชั่นเพรสโปรดักส์การพิมพ์. 2537.
- พรพรรณ ธารานุมาศ. **วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. นครหลวง บรรณกิจเทรตติ้ง. 2515.

- พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระ. **จัดระเบียบสังคม ตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.
- พระครูพิพิธสุตาทร (พระมหาบุญช่วย สิริธโร). “สืบสารวัฒนธรรม ด้วยการนำของสังฆะ”. ใน **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ. พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. บรรณาธิการ. (จัดพิมพ์เนื่องในงานบำเพ็ญพระราชกุศลน้อมรำลึก 100 ปี วันสวรรคต สมเด็จพระปิยมหาราช ปี 2553). 2553.
- พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล. **รายงานผลการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ: หจก.เซนปรินติ้ง. 2555.
- พระครูวิบูลสรภัญญ์ (ฉัตรเทพ) และพระมหาโต วชิรเมธี. **รายงานพัฒนาคุณภาพการศึกษา ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนพุทธโกศลวิทยา จังหวัดแพร่ โรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.แพร่: หจก. เมืองแพร่การพิมพ์. 2553.**
- พระเฉลิมชาติ ชาติวโร(อิทธรงค์). **ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), **รายงานการตรวจประเมินคุณภาพมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุรวินน์. 2551.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- พระเทพเวที (ประยุต ปยุตโต). **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา, 2532.
- พระเทพเวที (ประยุต ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลงบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป. 2534.
- พระเทพเวที (ประยุต ปยุตโต). **เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. 2537.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. 9). **ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. 9). **ทำไมเรารักพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.

- พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: พุทธธรรม. 2551.
- พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท). **อุบลมณีกลางป่าพง**. ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. 2555.
- พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ, **แผนพัฒนาโรงเรียนโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา**, กรุงเทพฯ: 2551.
- พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์. **ศึกษาวเคราะห์ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย (พ.ศ.2432-2527)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2542.
- พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่1-2 พ.ศ.2542-2544 ปรับปรุง 2546-2548)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุตรไพศาล. 2548.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. **ปัญญาที่สากล คือ หลักประกันสิทธิมนุษยชนที่แท้**. กรุงเทพฯ: แพลน พรินท์ติ้ง จำกัด. 2552.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2555. **อหิงสา มรรคาสู่สันติภาพ**. เชียงราย: มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต. 2547.
- พระระพิน พุทธิสารโร (ดั่งลอย). **การศึกษาเชิงสำรวจขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- พระสุเมธาธิปตี (บุญเลิศ ทตฺตสิทฺธิ), **ประวัติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวชิรวิหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541
- พุทธทาส อินทปัญโญ. **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: บริษัท สารสาร โปรดักชั่น จำกัด. 2544.

- พิบูล วิภาสประทีป. **กรุณาแห่งหัวใจ**. กรุงเทพฯ: เสถียรธรรมสถาน. 2550.
- มหาวิทยาลัยการนครราชวิทยาลัย. **ชีวิตและผลงานพระสุเมธาธิบดี**. กรุงเทพฯ: พรศิวการพิมพ์. 2548.
- พระมหาธรรมรังษิตอริยมโฆ. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดน์. 2543.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2535.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: 2536.
- พุทธทาสภิกขุ. **มาฆบูชาเทศนา**. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ. 2524.
- _____. **วิชาขุขุชาเทศนา**. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ. 2525.
- _____. **ฟ้าสางระหว่าง 50 ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน 1**. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร. 2529.
- _____. โดแนล เค. สแวงเรอร์ บรรณาธิการ. **ธัมมิกสังคมนตรี**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2529.
- _____. **หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: แสงธรรม. 2533.
- _____. **พุทธทาส: สวนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น**. กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์. 2537.
- _____. **มรดกที่ขอฝากไว้**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2541.
- _____. **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2541.
- _____. **นิพพาน**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. 2542.
- _____. **หลักปฏิบัติที่สำคัญในพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. 2542.
- _____. **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ. 2545.
- _____. **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา: อดีตชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2546.
- _____. **แก่นพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. 2548.
- _____. **แนวทางการปฏิบัติธรรมในสวนโมกข์**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. 2549.
- _____. **ปณิธาน 3 ประการ**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. 2549.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. **พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: กองทุนวุฒิสรรพเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม. 2542.

- _____ . พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ สดศรี-สฤษดิ์วงศ์. 2546.
- _____ . “ประยุกต์พุทธธรรมเพื่อสังคม.” ใน พุทธทาส พุทธธรรม. พิทยา ว่องกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สายธาร. 2549.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1** . กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2538.
- มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: ชูติมาการพิมพ์. 2537.
- ยานีระ โยชิตาเกะ. **การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน: การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปฏิบัติสมาธิ**. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยา: มหาวิทยาลัยโตเกียว. 2543.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย. 2534.
- โยฮัน กาลตุงและไตซากุ อิเคดะ. **บทสนทนาระหว่างโยฮัน กาลตุงและไตซากุ อิเคดะ**. กรุงเทพฯ: ศยาม. 2540.
- วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. **ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2548.
- วีระ สมบูรณ์ บรรณาธิการ. **พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี พุทธทาสภิกขุ. 2549.
- _____ . **พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี พุทธทาสภิกขุ. 2549.
- _____ . **พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี พุทธทาสภิกขุ. 2549.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. **การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. 2529
- สง่า หล่อลำราญ. **ตำนานพระพุทธรูปสาวก**. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์, 2541.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร์. **กระบวนการโบราณคดีชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2548.

- _____ . **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการ
โบราณคดีชุมชน ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2548.
- สาระสันต์ แสงศรี. **พุทธทาส: มิติแห่งสวนโมกข์**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2536.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร และ ปาริชาติ วัลย์เสถียร. **กระบวนการทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของ
ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. 2548.
- สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. **อุดมการณ์ทางสังคมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของสำนัก
สันติอโศก**. กรุงเทพฯ: บริษัทฟ้าอภัยจำกัด. 2534.
- สุภาพรณ ณ บางช้าง, ไหม รัตนวรารักษ์ และ ยงยุทธ โรจนวรเกียรติ. **การประยุกต์หลัก
พุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. **พุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: ศยาม. 2546.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **วิเคราะห์โครงสร้างสังคมแบบพุทธ**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
2543.
- สุวิตา แสงสีหนาท. “ชุมชนใหม่ลายคราม: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย.” ใน
99 ปี พุทธทาสภิกขุ ศาสนากับฟิลิปปินส์ใหม่. หน้า 222-223. กรุงเทพฯ: บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. 2548.
- สุวรรณา สถาอานันท์. **ปรัชญาพุทธทาสภิกขุกับมหายานธรรม**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่
ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536.
- สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สงขลา, 2542.
- _____ . **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. 2545.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุขเล่ม 1**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2517.
- สมบุญ สุธาสาราน. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527.
- สมานจิต ภิรมย์รัตน์. **คู่มือพระสงฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของ
คณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. 2542
- สหรัฐ เจตมโนรมย์. **21 คินที่ฉันทายใจในหมู่บ้านพลัม**. นครราชสีมา: มูลนิธิหมู่บ้านพลัม
ประเทศไทย. 2554.

- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2545.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ปฏิทินศาสนา 2555**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2555.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบธรรม ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2554.
- สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. **บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2555 รวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค**. มปท. 2555.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. **ศาสนาเปรียบเทียบ = Comparative religion**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. 2532.
- เสรี พงษ์พิศ. **ฐานคิดจากแผนแม่บทสู่วิสัยกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: รัชการพิมพ์. 2546
- แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534.
- สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย 2546**. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. 2547.
- เสถียร โปธิ์นันทะ. **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2541.
- อคิน รพีพัฒน์. **บทบาทของวิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนาชนบท**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2527.
- อภิชัย โปธิ์ประสิทธิศาสตร์. **พระพุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539.
- อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย สมุทัยและมรรค: ความหวัง ทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา. 2539.
- _____. **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. 2544.
- อรรณพ พงษ์วาท และ สมโชค อ่องสกุล. **บริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของการศึกษาไทย**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2530.
- _____. **เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาครู ภารกิจของคนในชาติ**. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดีดจำกัด, 2539.

- อรศรี งามวิทยาพงศ์. **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม. 2549.
- _____. **พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. 2549.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2544.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง, สารานุกรม. (2517). **บนเส้นทางแสวงหาโฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย: ชุมนุมทางวิชาการ รายงานการประชุมทางวิชาการครั้งที่ ๗ พฤษภาคม 2516 กรมสามัญศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2517.
- อำนาจ ยัสโยธา. **ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2546.
- “อำนาจหน้าที่เจ้าอาวาส.” ใน **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. สำนักงานเลขาธิการ มหาเถรสมาคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา. 2535.

ภาษาอังกฤษ

- Berger, Peter. 1967. **The Sacred Canopy: Elements of Sociological Theory of Religion**. New York: Doubleday.
- Cambell, C. 1978. “The Secret Religion of the Educated Class” **Sociological Analysis**, 39: 146-156.
- Cladis, Mark. 2006. “Modernity in Religion: A Response to Constantin Fasolt’s “History and Religion in the Modern Age” in **History and Theory**. 45(4): 93-103.
- Dawson, Lorne L. 1998. “Anti-Modernism, Modernism, and Postmodernism: Struggling with the Cultural Significance of New Religious Movements” **Sociology of Religion**, 59(2): 131-156.
- Donald K. Swearer. 2547. **Buddhism and The Challenges of the Modern World = พระพุทธศาสนากับการทำลายโลกสมัยใหม่**. เอกสารประกอบการบรรยาย 30 สิงหาคม 2547. ณ หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Durkhiem, E. 1995. **The Elementary Forms of Religious Life**. Fields, E., K.(trans.). New York: A Division of Simon&Schuster Inc.

- Phayom Kallayano (Phra). 1996. "Monk: Social Hedonism can only Result in Unrest" **Bangkok Post**, Post Weely Review. May, 3.
- Pitchford, Susan, Christopher Bader, and Rodney Stark. 2001. "Doing Field Studies of Religious Movements: An Agenda" **Journal for Scientific Study of Religion**, 40(3): 379-392.
- Santiago, J. 2009. "From Civil Religion to Nationalism as the Religion of Modern Times: Rethinking a Complex Relationship" in **Scientific study of Religious**. 48(2): 394-401.
- Stone, D. 1978. "New Religious Movements and Personal Religious Experiences" **Sociological Analysis**, 39: 123-134.
- Tambiah, Stanley. 1976. *World Conqueror and World Renounce: A Study of Buddhism and Polity in Thailand Against a Historical Background*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westley, F. 1978. "The Cult of Man: Durkheim's Predictions and the New Religious Movement" **Sociological Analysis**, 39: 135-145.

แผนงานวิจัยนี้เกิดขึ้นด้วยโครงการวิจัยย่อยรวม 5 โครงการ ได้แก่

- โครงการที่ 1 :** การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม :
กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา
- โครงการที่ 2 :** การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายของกลุ่มสังคมพัฒนาเพื่อชีวิต
และชุมชน
- โครงการที่ 3 :** การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของขบวนการพุทธใหม่ใน
ประเทศไทย
- โครงการที่ 4 :** รูปแบบและกระบวนการสร้างองค์ความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กร
การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- โครงการที่ 5 :** รูปแบบการบริหารจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนา
ด้านการปกครองในสังคมไทย

คณะผู้วิจัย

พระมหาสุทนต์ อากาศโร (หัวหน้าแผนงานวิจัย)

พระมหาเสรีชน นริสโร

นายสายชล ปัญญชิต

นางสาวแพรวนภา ไผ่เครือ

นางสาวรินนา ทากุดเรือ

ดร.ณทีธีร์ ศรีดี (หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 1)

พระระพีณ พุทธิสาโร

ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม

นายอนุพงศ์ อินทรีย์

พระครูพิพิธสุตาทร (หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 2)

พระมหาสุเทพ ผิวเผือด

นางไฉไลฤดี ยวนสิริ

นางรุ่งทิพย์ กล้าหาญ

นางสาวสุกฤณา คงจันทร์

นางสาวพรทิพย์ อินทจักร

ดร.จักรกริช สังขมณี (หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 3)

นายสายชล ปัญญชิต

ผศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์

นายภูเบศ วณิชชานนท์

นายณภัสตาล สิ้นเกิดสุข

พระราชวรมุณี คณะบดีคณะพุทธศาสตร์ (หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 4)

พระมหาประยูร โชติวโร

พระสรวิชญ์ อภิปัญญา

รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์

ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี (หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 5)

พระครูพิศาลสรกิจ

พระครูสุนทรกิตติคุณ

ผศ.อาณนัท เมธีวรฉัตร

นางอุมามพร องค์กรสิงห

